763

GERGELY SÁNDOR

PEREG A DOB

GERGELY SÁNDOR

PEREG A DOB

Regény

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1958

Nékem megadatott a tisztes-ség, hogy tagja lehessek – immár harminckét esztendeje – a negyvenedik születésnapját ünneplő közösségnek, a magyarországi kommunisták pártjának.

Örök dicsőség a hősöknek, akik az osztályharc csataterein osztályuk, a dolgozó nép védelmében áldozták életüket.

Budapest, 1958. szeptember 1.

Gerzsely László

I

Prémkucsmás, bőrkabátos magas ember sétált a városból kifelé vezető utcán. Csak az imént állt el az eső, s a gyalogjárón sűrű tócsák fénylettek. A közeli mezők felől langyos szél fújt.

– Itt a tavasz – bólogatott maga elé a sétáló ember. – Két-három hét múlva végképpen eltűnik a hó a földekről, kékbe öltözik az ég, felszáradnak a dűlőutak, s hazatérnek a vándormadarak. Ó, azok az esetlen kis rajzok az elemisták könyvében a tavaszról, mélyen, kitörölhetetlenül élnek az emberben. Vagy fordítva igaz? Talán éppen ezek az elemistás könyvek örökítik meg hűségesen az évszakokat!

Elemista! Palatábla! Palavesső! Régen... van már harmincöt éve... itt állt a Fő utcán, kövér könnyek potyogtak szeméből, és bömbölt keservesen. Részvétes felnőttek állták körül, s ő csak sírt soká, nagy nehezen nyugodott meg, s hüppögve, dadogva vallotta be sze-

rencsétlenségét: egy nagy kutya hozzája lopakodott az imént, és lenyalta palatáblájáról a leckét...

Egészen elérzékenyedett az emléktől, amely sokáig, egészen a város végéig elkísérte.

Itt már üres telkek nyújtózkodtak, s a villanylámpák is megritkultak, s odébb, tán félkilométernyi távolságban meg is szűntek. Az elmélázó úr a messzeségbe vesző sík egyhangúságot nézte. Ismerte a tájat, mint a tenyerét, árok nem hasította, mezsgye nem bolygatta, folyó nem szakította meg. Ezer- és ezerholdas uradalmak terpeszkedtek mindenfelé.

– Ezer holdak... – dünnyögte a sétáló. – Mezsgye nélkül, egy tagban. S félmegyényi területen egy úr az úr!

Egy Oroszországból hazatért hadifogoly nemrég megjelent könyvében olvasta, hogy a szibériai házak és háztelkek körül nincsenek kerítések, s a mezőkön nincsenek mezsgyék. De ott nem az uradalmak határtalan birodalmai tüntették el az elválasztó vonalat, hanem a furcsa, újfajta vörös földközösség, valami kolhoz elnevezésű szövetkezés teszi fölöslegessé a mezsgyéket. Igaz volna-e, hogy Vörös-Oroszországban javulóban van az élet? Ott javulna, s itt meg szétzüllik minden! Furcsa! Csak itt bontogatja szárnyait a halálmadár? Fel kéne pakolni, vonatra kéne ülni és elmenni, hozzájuk, a vörösökhöz. A határon jelentkezne:

– Uraim, itt vagyok, a saját szememmel akarok meggyőződni a dolgaikról.

– Úgy? Ön az, vitéz dulai Dula Máté főhadnagy úr?

– kérdeznék. – Nagyon örvendünk. Hallottunk már egyet-mást Önről.

Mögötte, a város felől gyors léptek közeledtek. A tépelődő ember valósággal megörült a zavaró kopogásnak, mert elhessentették elmélázását a vörös tájakról. Megfordult. Egyenruhás legény sietett feléje. Mifajta szerzet ez? Börtönőr?

A katona kerek képű, barna parasztfiú, hat lépésnyire feszes tisztelgéssel állt meg.

– Na mi az, fiam? – kérdezte a bőrkabátos úr. – Akarsz tőlem valamit?

A katona egy pillanatig úgy állt, mintha nyársat nyelt volna, aztán újra sapkájához emelte a kezét.

– Főhadnagy úr – kiáltotta –, Mester János altiszti iskolás Jutasról, alázatos tisztelettel bemutatkozik. – S tenyerét visszacsapva combjára, arcának merevsége is felengedett. – Nem emlékszik rám a nemzetes úr? – kérdezte halkan, szembenézve a bőrkabátos úrral. – Az apám Mester Márton, Keresztúrról.

Dula Máté elmosolyodott.

– Hát persze! – mondta. – Emlékszem az apádra. Meg talán rád is. – Szótlanul nézte a feszesen álló fiút. Még nem találkozott ilyen altiszti iskolással, csak hallotta, hogy kölyökkorában viszik az ilyet az iskolába, vagyis inkább laktanyába, Jutasra.

Régen, esztendőkkel ezelőtt volt már szó erről. S úgy beszéltek róla akkor, mint valami nagyszerű eszméről, hogy: a tiszti iskolások mintájára altiszti iskolát kell szervezni. A tiszti iskolásból hivatásos tiszt, az altiszti

iskolásból, a parasztgyerekből pedig hivatásos altiszt lesz, aki felviheti egészen az alhadnagyságig. Tizenkét éves kortól tizennyolcig nevelődnek a legénykék az ilyen iskolában. Minden évben százhatvan–százhetven tényleges tüzér-, lovas-, gyalogos- vagy műszaki altiszt kerül a csapathoz. Csak... nagyon vigyázni kell a kiválasztással. Ez a legényke jó anyagnak látszik! Igen, persze... most már emlékezett is... kölyökkorában apja szekerén tanyázott ez a fattyú, napokon át. Néha átmászott a robogó szekér elé fogott lóra, és csak úgy, szőrén ülte meg a vágtató állatot.

Az altiszti iskolás, mintha feljebbvalója szavát lesné, mereven, cövekként állt s várt.

– Szervusz – mondta végre Dula Máté, és kezet nyújtott.

A legényke feszesen szalutált, és csak azután fogta meg a feléje nyújtott kesztyűs kezet, amelyet keményen megszorított, aztán rögtön elereszteti, hátralépett, összeverte bakancsait s újra tisztelgett. Ilyen nagyuraknak kijáró, megtisztelő formaságokkal köszönte meg Dula Máté nemzetes úr leereszkedését!

– Hová mégy? – kérdezte kegyesen Dula Máté.

– Otthon kerestem a nemzetes urat. Ott azt mondták, erre sétál. Így jöttem ide – mondta mosolygón s várakozón.

– Ügyes legény vagy.

– Igenis – felelte hangosan, szinte kiáltva a fiú. – Alezredes urunk is azt mondta: a században én tudok a legjobban viselkedni.

– Derék dolog. Hát az apád mit csinál?

– Él. Ő hagyta meg, nézzek el a nemzetes úrhoz, ha a városban vagyok.

– Üzent valamit?

– Nem. Csak azt mondta: jelentkezzem a nemzetes úrnál – s most már nekitüzesedve folytatta. – De én eljöttem volna apám szava nélkül is. Mert a kaszárnyában sokszor beszéltünk a nemzetes úrról. Csak azt nem tudtam, szabad-e eljönni?

A legény hirtelen megrémült. Mert a bőrkabátos nagyúr vastag, sűrű szemöldöke összehúzódott, mélyre süllyedt, s hangja ingerülten csattant:

– Miért ne volna szabad? – kérdezte. – Megtiltották?

– Nem, dehogy – tiltakozott a legényke. – Csak azért nem tudtam, szabad-e, lehet-e, mert, jelentem alássan, a tiszt úr: tiszt úr, én meg csak altiszt leszek. Alezredes urunk mindig mondja: nehogy azt képzeljétek, hogy tisztek lesztek! Nehogy azt higgyétek, hogy hadapródok vagytok!

Dula Máté megnyugodva sóhajtott. Szótlanul visszafordult, s elindult a város felé. A legényke könnyedén s egyvonalban vele, előre düllesztett mellel, a baloldalán lépkedett.

– Az apám nagyon öregszik – mondta izgatottan. – Azt hiszem, már fiatal korában is együgyű lehetett egy kicsit. Most meg egyáltalán nem tudja megérteni, mi a katonaélet. Pedig volt ő is fegyver alatt, békében is meg háborúban is. Meg a nemzetes urat is szolgálta. Igazán megérthetné, milyen a magamfajta hivatásos katona

sorsa, aki Kormányzó Urunknak ajánlta fel az életét. Nekem nem számít az apám, testvérem, rokonom. Csak bajtársam van meg föllebbvalóm!

A bőrkabátos úr meg-megállt, hallgatott s cigarettázott. Tetszett neki ez a katonás magatartás, de valahogy embertelennek találta ezt az elszánt alázatot. A legényke most a laktanyai élet nagyszerűségéről beszélt. Nemrég azt a feladatot kapta, hogy mint szakaszparancsnok, oldja meg a következő harci megbízatást: a faluban, ahol lázadás tört ki, a parasztok kapával, kaszával, csákánnyal felfegyverkezve hatalmukba kerítették a postát, a távírót s a telefont is... Vadászpuskás emberek is vannak köztük meg munkások, akik a bányából vagy a városból robbanó anyagot szereztek. Ezt a lázadó falut meg kell szállni, a lázadást le kell törni!

A bőrkabátos úr megállt, s nézte az önfeledten mesélő, villogó szemű legénykét.

– Várj csak – intette le a fiút, amikor tovább akarta mondani leckéjét –, azt mondod, hogy lázad a falu? – S le nem vette tekintetét a legényről. – De mondd meg, miért lázad a falu?

– Mert uszítják a népet a vörösök.

A bőrkabátos úr most újra összehúzta félelmetes szemöldökét, de a legényke már nem ijedt meg: keményen s derűsen állta a haragos vizsgát, mintha csak mondaná: éngem uram, meg nem zavarsz, és bennem bízhatsz... mert én tudom, mi a kötelességem.

A nagyúr újra elindult. S a legényke, lépést tartva vele, most már tovább ismertette a harci feladatot. A fa-

luban a lázadók szövetségest találtak a levente egyik részében: a szegényebb parasztok meg a napszámosok fiaiban. Mert a gazdagyerekek a hatalommal tartanak.

– Nálatok, Jutason az iskola szakaszban mindenki megbízható? – kérdezte hosszabb hallgatás után az úr, s a gyalogjáró tócsáira ügyelve ment tovább.

– Hát hogyne – felelte a jutasi. – Mert mink nem zsoldosok vagy sorozottak vagyunk, hanem hivatásosak. Csak az ilyenben lehet bízni.

Dula Máté cigarettára gyújtott, s a gyufaszál lobbanó lángja fölött pillantva a legényre, kérdezte:

– De mihez kezdjen a paraszt, ha az utolsó malacát is elhajtják adóba?

– Amihez akar. De ne lázadjon, és ne üssön csendőrt!

– A csendőr üti őt.

– Mert lázad – makacskodott a fiú.

Dula Máté megütődött a konokságon, de mintha ingerelte volna a fiú makacssága, izgatottan tovább érdeklődött:

– De mi történik akkor, ha a gazda is puskát szerez? De nem vadászfegyvert ám, hanem Mannlichert? És nem is egyet, hanem sokat? Akkor mi lesz?

– Forradalom – felelte gondolkozás nélkül a vallatott.

– Forradalom? – kapta fel a fejét meglepetve a nemzetes úr, s körül is nézett, hallgatja-e valaki furcsa társalgásukat. – De a forradalomban nemcsak ti lőttök, hanem a szegények is. Mégpedig rátok, kiket eddig Jutason arra tanítottak, hogy csak ti lőttök a lázadókra,

ők meg csak hagyják magukat. No, hadd hallom, mi lesz akkor, ha ők visszalőnek? És mi lesz akkor, ha az iskolások közül soknak az apja meg a testvére is a lázadók között van?

A jutasi fiú elvörösödött, egy pillanatig bakancsa orrát nézegette, de utána rögtön felvágta a fejét:

– Nekünk se apánk, se testvérünk – felelte rekedten, s koccantva harapta össze fogsorát.

– Se apád, se testvéred? Persze, persze... ezt már mondtad is – dünnyögte a nagyúr, és idegenkedve, csak úgy, oldalról nézte meg a nála jóval alacsonyabb legénykét.

– Csak a főméltóságú Kormányzó Úr van – kiáltotta a fiú. – És ha a főméltóságú Kormányzó Úr nékem parancsot ád vagy adat, akkor én, az ő nevében végrehajtom a parancsot, még ha... – nyelt egyet, de nem fejezte be indulatos esküvését.

– Értem – mondta Dula Máté. – Az apád ellen is mennél.

– Ha lázad... igen.

– És elviszed egyetlen tehenét?

– Parancsra viszem. Miből tartsa rendben a főméltóságú úr az országot, ha nem fizetik a népek az adót!

Dula Máté elhallgatott. Már megbánta, hogy ilyen beszélgetésbe kezdett evvel a tacskóval, akinek nincs egyetlen emberi szava, csak kaszárnyai tananyagát fújja egyre.

Hallgatva értek egy nagy tér sarkára. Mögöttük szinte izzottak a kivilágított kávéház ablakai, bár fé-

nyüket sárga selyemfüggönyök szűrték meg. A forgóajtón a ki-bejáró emberekkel gőz- és párafelhő meg cigányzene foszlányai rohantak az utcára. A széles gyalogjárón hölgyek és urak sétáltak. Az urak nagyot köszöntek Dula Mátének, de ő csak a prémbundás asszonyokat s lányokat üdvözölte.

– Nézd csak ezeket – mondta halkan a nagyúr, és kucsmás fejét a sétálók felé biccentette. – Csupa úr meg nagysága. Semmi gondjuk, csak az, hogyan éljenek még jobban, még gondtalanabbul. A te apád meg szegénységben fuldoklik. Nem sajnálod?

A legényke hálásan mosolygott, amiért a nagyúr módot adott neki újabb lecke felmondására. De ugyanakkor magabízóan örült is a faggatásnak, amelynek, tudta: megfelel mindenképp.

– Nem, nem sajnálom az apámat – mondta hangosan. – Mást se tennék akkor, csak sajnálkoznék. Mert annyi a szegény ember, hogy no... És nem irigylem az urakat sem, mert azzal ugyan mire jutnék? Gazdag mindig volt és mindig lesz. Akárcsak szegény is volt, amióta világ a világ. Ez meg acsarkodik az úr ellen, a módosok ellen. De a kötelességüket teljesítő katonák mindig féken tartották a lázadókat.

– Maholnap koldus lesz a gazda – szólalt meg tünődve Dula Máté.

– Kaparj kurta, neked is lesz – nevetett a legény elbizakodottan, és felkacsintott a magas úrra. – Semmi se megy könnyen. Fél év múlva altiszt leszek, és bevonulok a csapatomhoz, talán mint őrvezető, de lehet,

ha jól megy, mint tizedes. Hatéves kemény szolgálat után leszek hivatásos altiszt, és lesz holtig biztos kenyerem. De nem ingyen adták... Hányszor megbotoztak! Hányszor kötöttek ki a napon, ájulásig, fellocsoltak és újra kikötöttek.

– De az apád mégiscsak az apád – szólt rá Dula Máté, és két hosszú karja önfeledten a kegyetlen, vad gyerek felé tárult könyörgőn.

A legényke nem vette észre a véletlen mozdulatot, s a nagyúr felé nyúlt. Az ő mozdulata is önfeledt volt: bizalmas, gyerekes és nagy titkokat sejtető.

– Nemzetes uram – suttogta átforrósodott hangon –, tessék elhinni, én inkább a nemzetes úrral érzek, mint az apámmal. Pedig régen láttam a nemzetes urat! És nemcsak a nemzetes úrral érzek így, hanem más felsőbbséggel is. Sokat gondolkoztam én ezen: miért van ez. Aztán rájöttem, ez azért van, mert csak az úr ért meg engem, bennünket. Az apám meg, akármit mondok néki, mintha süketnek beszélnék. – Vigyázzban állt, parancslesőn, s alázatosra vált kutyatekintettel várta a nagyúr szavát. De mert az késett, tovább beszélt. – A tábori lelkész úr is megmagyarázta: óvakodjunk azoktól, akiknek fejét elborították a sanyarúság gondjai. Mert azok, a bajoktól elvakulva, a vörösöktől várnak segítséget. Sokan közülük ezt még nem is tudják, de lelküket már átjárta az elégedetlenség, a gyűlölet. Csak megjelenik náluk a városból az álruhás vörös agitátor... és kész... – Körülnézett és lefojtott hangon súgta a nemzetes úr felé. – Mielőtt letelik a

szabadságom, azt hiszem, fülön fogok egypár vöröset Keresztúron.

– Ne beszélj... Hát vannak olyanok?

– Vannak bizony!

S már készült, részletesen kifejteni, hogyan bukkant nyomra, hogyan ágaznak többfelé ezek a nyomok, és hogyan követte az egyik falubéli gyanús embert ide a városba, ahol még ma elcsípi, tetten éri a gyanútlan bitangot. De nem került sor ezeknek az érdekességeknek az elmondására, mert Dula Máté hirtelen a kaszárnyaéletről kezdett érdeklődni. Hogy hány altiszti iskolás él Jutason, és milyen fegyvernem szerint tagozódnak?

A legény nem felelt a kérdésre. A tananyagról sem beszélt, csak pajtásin kacsintva mondta:

– Nemzetes uram, az ilyesmiről nem beszélhetek. Tilos.

A nagyúr megütődve nézte, aztán elfordult tőle. Jobbra-balra figyelt: hallotta-e valaki a sétálók között, hogy van ebben az országban valami, amit ez a suhanc tudhat, de ő, vitéz dulai Dula Máté nem?... A vér az arcába tódult, keze ökölbe szorult, csizmája orrával belerúgott az aszfaltba, és szó nélkül faképnél hagyta a meglepett legényt.

Szinte menekülve vágott át a gyéren megvilágított nagy, üres téren.

– Egy ilyen janicsár... nékem, egy ilyen kölyök, büntetlenül azt mondhatja... – dohogta egyre.

A tér túlsó oldalán megfordult. A jutasi janicsár még ott állt, ahol az imént. Amint a bőrkabátos úr

feléje nézett, megmerevedett, tisztelgett, feszes hátraarccal fordult, s gyors léptekkel ment a városból kifelé.

A bőrkabátos úr sokáig állt a gyalogjáró szélén. Mögötte háza s kertjének magas kőkerítése nyúlt el hosszan-hosszan. Házának mind a nyolc ablaka s vasalt kapuja a térre nyílt.

Az ablakok sötétek voltak. Mintha valami komor vár... vagy börtön előtt őrködött volna Dula Máté. Aztán a nehéz, vasalt tölgyfa kapu felé indult.

A kapumélyedésből váratlanul fekete ruhás, csizmás paraszt lépett eléje. Összeverte bokáit, s jobb tenyerét tisztelgően kucsmájához emelte. Szép kerek arca mosolygott, s nagy sötét bajsza is megreszketett derűjében.

– Jó estét – mondta halkan, feszes állásban maradva.

– Szervusz – felelt a nagyúr. A paraszt elé állt, és megnézte alaposan. Komorsága lassan felengedett. A feléje tüzelő hűséges tekintet melengető lázától megenyhülve már mosolygott is, és újra mondta: – Szervusz! – Lehúzta a paraszt tisztelgő tenyerét és megszorította. – Engem várs, fiam? Hozzám jöttél?

– Nemzetes uramnak jelentem alássan...

– Hagyd csak! Ne jelents nékem, fiam. Ki vagyok én, mi vagyok én, hogy nékem jelenteni akarsz?

– Főhadnagy úrnak alázatosan jelentem... – próbálkozott újra s zavartan a paraszt.

– Csönd – szólt Dula Máté erélyesen látogatójára, aki már el is hallgatott.

Dula Máté föléje hajolt, de még mindig nem tudta, ki ez a szép arcú, nagybajuszú paraszt. Bosszankodva

szedte elő cigarettatárcáját, rágyújtott, s vendégét is megkínálta, de a paraszt megköszönte, nem élt vele. A nagyúr elgondolkozva szippantott, aztán boldogan felkiáltott.

– Ejnye no, de röstellem! Bencze fiam, Bencze Sándor... be nagyon nehezen ismertelek meg. Te vagy az, ugye, Bencze Sándor Keresztúrról?

– Én, jelentem tisztelettel...

Dula Máté kezet nyújtott. Marka ropogva ölelkezett a paraszt markával.

– Nem tudtam hová tegyelek – mondta még mindig röstelkedve a nagyúr.

– Nem csuda – nyugtatta meg látogatója. – Sok emberrel van dolga a főhadnagy úrnak.

– Sokkal? – komorodott el Dula Máté nagy arca. – Hónapszám se nyitja rám az ajtót látogató. – A feléje parázsló hűséges szemektől megenyhült ridegsége. – Tényleg hozzám jöttél? – kérdezte örömmel s csendesen.

– Ha meg nem sértem.

– Te? Éngem? Fiam, be örvendek – kiáltotta Dula, s szinte átölelte boldogságában vendégét. De az utolsó pillanatban visszafogta magát, és csak kezet fogott vele újra.

A bolthajtásos kapubejárat nehéz tölgyfa ajtaja zajtalanul nyílt. Nagyerejű égőkkel kivilágított, kavicsozott udvarra értek. A főépület hosszában fedett s üvegezett veranda húzódott. Ajtaján jöttükre fehér köténves öregecske asszony sietett eléjük. Lesegítette az úrról a bőrkabátot. A vendég csak a süvegét nyújtotta feléje.

Szőnyeges szobák során haladtak át. A látogató megilletődötten nézte a szürke védőhuzattal ellátott foteleket, pamlagokat. A falakon vastag, aranyos keretből kemény arcú, díszruhás férfiak és asszonyok tekintettek alá. A férfiak legtöbbje ugyanolyan nagyállú, apró orrú, alacsony homlokú s borotvált arcú volt, mint Dula Máté.

Az utolsó szoba sarkában a nagy íróasztalt valósággal elborította a rengeteg papírlap, füzet s könyv. A szoba egyik falát mennyezetig érő, zsúfolt könyvállvány foglalta el.

– Ülj le – mondta a házigazda, széket tolva vendége alá.

Hallgatva ültek, s nézegették egymást kis ideig, aztán váratlanul, a szobasor végén nyíló veranda felől ide hallatszott a házvezetőnő méltatlankodása:

– Tessék várni, előbb bejelentem a nemzetes úrnak.

Csendőrszázados rohant végig a szobasoron. A dolgozószoba küszöbén bokázva megállt.

– Tiszteletem – mondta, s újra megcsörrentette sarkantyúit. – Bocsáss meg, hogy jelentés nélkül háborgatlak.

– Hallom – szólalt meg hosszas hallgatás után Dula Máté. – Miről van szó?

A borotvált arcú, halszemű csendőrtiszt papírlapot nyújtott feléje. De Dula Máté nem nyúlt utána.

– Miről van szó? – kérdezte újra mereven.

– Parancs a házkutatásra – felelte a tiszt, és megcsörrentette a papírlapot.

– Olvasd – mondta Dula Máté, s újabb cigarettára gyújtott.

A százados mogorván és sértődötten nézett körül. Várta, hogy Dula Máté székkel kínálja. De a házigazda szenvtelenül cigarettázott. Zörögve emelte a papírlapot a tiszt, s onnan olvasta szótagolva az utasítást, hogy a csendőr szárnyparancsnokság haladéktalanul ejtse meg a már régebben tervezett házkutatást Dula Máté házában, és kobozza el az ott elrejtett fegyvereket.

– Tessék – mondta érdeklődés nélkül Dula, s könyvet emelt fel az íróasztalról és belelapozott.

A tiszt a veranda felé sietett. Néhány pillanat múlva egy oszloplábú, bekecses úrral tért vissza.

– A politikai rendőrség főfelügyelője Pestről – mutatta be társát Dulának a csendőrtiszt.

A bemutatott úr biccentett, bokázott, de mielőtt megszólalt volna, Dula Máté odaszólt az íróasztala mellett állongáló paraszthoz.

– Ülj le, fiam. – Aztán újra lapozni kezdett könyvében.

– A parancs értelmében megkezdjük a házkutatást – mondta ingerülten a csendőrszázados.

– Mozgás, mozgás... igyekezzetek – vetette maga mögé a szót Dula Máté.

– Az ügyet le lehet egyszerűsíteni – udvariaskodott a detektív-főfelügyelő. – Ha nagyságod kijelenti, merre van a fegyver, akkor csak ott kutatunk. Vagy ha nagyságod kijelenti, hogy nincs fegyver sehol, azzal is megelégszünk.

Dula Máté dühösen levágta az asztalra a könyvet, borotvált arcából szokatlanul apró szeme a csendőrtisztre szúrt.

– Ne zavarjatok, érted? Dolgom van – mondta, s újra felemelte könyvét.

2

A városvégi gőzmalom kapuján szekér gördült ki, de a malom előtt, a gyalogjáróhoz húzódva, rögtön meg is állt. A malom kapusa lomhán kijött.

– Hószagot érzek – mondta hangosan. – Jó lesz letakarni a zsákokat.

– Azt akarom – felelte a ködmönös, toronysüveges fiatal kocsis, s az ülés alól óriási vízhatlan ponyvát szedett ki. Lassan, körülményesen dolgozott. A kapus segíteni akart neki, de a legény rászólt, köszöni, ne bajlódjék vele, megbírkózik ő maga is a munkával.

– Hát akkor... szerencsés utat – mondta a malombéli ember.

– Jóccakát – felelte a kocsis.

A kapu becsukódott. A legény egyedül maradt lovaival, liszteszsákjaival. A ponyva négy sarkát az erősen megrakott szekér négy sarkához kötözte, de amikor végignézett munkáján, megvakarta a fejét, mert valami hibát fedezett fel, s ezért feloldozta a csomókat, és las-

san, piszmogva újra kezdte a kötözést. Közben el is fáradt, cigarettát sodort, rágyújtott, s csak amikor már a földre taposta csutkáját, bíbelődött újra a ponyvával.

Már készült felülni a szekérre, amikor eszébe jutott, hogy se a kocsi végére, se az elején, a szekér rúdjára nem akasztotta ki a kis piros jelzőlámpákat. Pedig a közlekedési szabályzat szigorúan megköveteli a kivilágítást.

A lámpákkal is jó ideig elbabrált. Több mint egyórás veszteglés után végre nekilódultak a stájerek. Könnyedén, megerőltetés nélkül kocogtak az aszfaltos úton. Utóbb ügetésbe mentek át a lovak, hogy behozzák a késést.

A városon túl lovas rendőrökkel találkozott. A kocsis, süvegéhez emelve tenyerét, köszöntötte a rend embereit, aztán elkeseredetten a vesztegelés miatt, no meg a vesztegelés oka miatt, újra a lovak közé vert.

Valakivel találkoznia kellett volna a gőzmalom előtt. De ez a valaki nem jött el. Mit mond majd otthon a kérdezősködőknek? Csak nem gondolják, hogy megijedt a megbizatástól, és azért nem hozta el a csomagot, amit át kellett volna venni attól a bizonyostól, akire hiába várt a malom előtt?

Tán félórája robogott az országúton a megrakott szekér, amikor oldalt, az árok táján fekete árnyék vált ki a sötétségből, s nesztelenül suhanva, hátul akart a kocsira kapaszkodni. De hátul a himbálózó lámpa fénye elől ijedten visszaugrott a sötétségbe. Jó darabig lábujjhegyen szaladt a szekér mellett, aztán megfogózkodott a

szekér oldalában, óvatosan a kerékagyra állt, s felvetette magát a ponyvára.

A zuhanásra hátrakapta fejét a kocsis, de a váratlan jövevény rászólt.

– Ne állj meg.

Azután furcsa szavakat suttogott ez a váratlan látogató. Az első pillanatban a kocsis nem értette, mit akar utasa, de rögtön meg is nyugodott, hiszen egész nap arra készült, hogy ezekre az előre jelzett szavakra visszamondja a maga mondókáját, amelyet tegnap este rágtak a szájába a faluban, s amely szavak egész nap és este szinte égették a nyelvét. De amint kibugyborékoltak torkán és ajkán, mindketten zavartan hallgattak. Csak pillanatokig tartott a csönd, mert a kocsist elfogta a düh a másfél órás késés miatt.

– Hol a csudába mászkáltál? – fakadt ki. – Mér nem a gőzmalomhoz jöttél?

– Ne morogj, pajtás – szólt rá a jövevény. – Ne morogj... Mingyá megtudod.

– No, ez se lehet öregebb, mint én – örült meg a kocsis. Valahogy úgy képzelte, hogy csak meglett, komoly férfiak végeznek ilyen titokzatos munkát. – Mondd csak – suttogta –, hány éves vagy?

– Minek az neked? – kérdezte az éjféli látogató.

– Hát... ha olyan nagy titok, ne mondd meg.

– Nem titok. Annyi vagyok, mint te. Húsz.

– Hát azt honnan tudod, én mennyi vagyok?

Az ismeretlen cimbora hasmánt feküdt a fagytól kissé ropogó ponyván, s halkan, nevetve mondta:

– Ki ne tudná Pusztai Anti életkorát? Annyit csak illik tudni minden jóravaló embernek. – A vendég váratlanul egy nagyobb meg egy kisebb csomagot helyezett a kocsis ölébe, s megmondta, mindegyiket külön tegye el. S nehogy a lovak megálljanak. Addig, amíg elbajlódik a holmival, ő majd fogja a gyeplőt.

Pusztai az ülés elé térdelt, s a nagy erőfeszítéssel elmozdított zsákok közé tolta a két, viaszosvászonba burkolt csomagot. Amikor visszaült a helyére, elvette tőle a gyeplőt.

– Mégis, hol a fenébe maradtál?... – kezdte újra, éppen csak, hogy mondjon valamit.

– Szeretnél beülni a csendőrökhöz? – kérdezte kis hallgatás után az ismeretlen.

– Szeretne az Isten lova.

– Az Isten lova? – ámult el a kései utas. – Honnan veszed, hogy az szereti a csendőrt?

Pusztai, a kocsis, hangosan nevetett. Járt ő már így... A városi emberek nem értik a falusi egyenes szavát, azért aztán kerülgetik a dolgot, mást mondanak ahelyett, hogy bevallanák járatlanságukat.

– A csendőrt az Isten lova se szereti... – magyarázta. – De azt is tudni kéne, hogy az Isten lova a szamár, akin Jézus nyargalt Jeruzsálembe.

– Látom, érdemes volt eljönni – mondta komolyan a jövevény. – Legalább ezt is tudom. – Lehasalt a ponyvára, s így suttogta. – De most ide figyelj: azért nem mentem a malom elé, mert ott gyanús embereket láttam. Közöttük egy katonaféle volt, de még nem

katona, csak lesz. Jutasi. Tudod, kik ezek? Hóhérinasok. Ez a hóhérjelölt Dula Mátéval sétált az este. Tudod, ki az a Dula Máté? Valamikor főhóhér volt. A bandája rengeteg munkást meg szegény parasztot öldösött le. Ő persze nem járt a malom körül. De gyanús alak volt ott valamennyi. Jól tettem, hogy nem mentem oda?

– Nagyon. – Más dicséretet nem is tudott mondani, olyan nagyon megszeppent a gondolatra, hogy baj, szörnyű baj érhette volna, ha ez a pajtás nem olyan elővigyázatos.

– Otthon mondj el mindent. Nagyon vigyázzanak otthon is.

– Meglesz – mondta rekedten, még mindig megilletődve.

– Aztán: le tudnád adni valahol útközben a nagyobbik csomagot? El ne felejtsd, a nagyobbikat! Ha nem tudod valakinek odaadni, és eldugni sem tudod, inkább pusztítsd el, mielőtt hazaérsz. De kár volna érte, nagy kár...

– Leadom én, jó kezekbe, ne félj – mondta Pusztai, aztán elkeseredetten sajnálta, amiért olyan nagyon sötét van: az ember életre, halálra szóló szövetséget köt valakivel, akinek még a képét se látja.

– Ismered Király Andrást? – kérdezte most az ismeretlen.

– Ismerem hát – felelte Pusztai.

– Néki, de csak néki, megmondhatod, hol a nagyobbik csomag. De még jobb volna, ha egyenesen az ő kezébe adnád. Érted?

– Értem.

– A kis csomagot annak adod, aki hozzám küldött. Ha más csomagról kérdezne akár ő, akár csendőr vagy efféle, azt mondod: nem tudsz másról.

– Csendőr? – hökkent meg Pusztai. – Csak nem...

– De igen, csendőr vagy afféle – mondta az idegen. – Minden megtörténhet. De azért ne félj... – átfogta a nyakát, s magához ölelte. – Ne morogj te... – mondta. – Most még valamit kérdeznék. Ugye, néked Páli, a Fogyasztási Szövetkezet boltiszolgája szólt a csomagról?

– Ő, igen – felelt még mindig sértődötten Pusztai.

– Néki a kisebbet add. A másikról néki se szólsz. Nem is tudsz másikról. Ehhez tartsd magad. Na, jóccakát – suttogta, s leugrott a szekérről. – Ne állj meg – szólt vissza.

S elnyelte a sötétség.

Pusztai felállt, a két kézre fogott gyeplővel vert a lovakra. A stájerek nekiiramodtak, de Pusztai csak verte, hajszolta őket. Hirtelen bal füléhez kapott. Bal füle fázott... Persze hogy fázott. Az iménti ismeretlen tolta fel bal füléről a süveget, hogy belesúghassa halk szavát.

– Fene fattyú! – mosolygott magában Pusztai. – Érti a dolgát. Jött-ment, mint a macska. Városi ember, munkás! Gyári! Ezt aztán nem fogja meg a csendőr! Csendőr? – felszisszent, és nagyon lelohadt a lelkesedése. – Mi lenne, ha most idejönne a csendőr, és átkutatná a szekeret? De miért jönne? – nyugtatta meg

magát. Félelme azonban nem múlt el olyan könnyen, s még egyre ijesztgette magát. – De, teszem föl, mégis ... ha idejönne ... és azt mondaná ...

Pipára gyújtott. A lovak már csak lépésben haladtak, a kerekek kissé meg-megcsúsztak a vékony jégkéreggel bevont aszfaltos úton. S jeges markával hidegen pofozott a havat hozó szél.

– A csendőrnek azt mondanám, nem tudom, hogyan kerültek ide a csomagok – dünnyögte maga elé. – Valaki a malomban odarakta. A fene tudja, ki. De mér kérdezné a csendőr? – mordult fel dühösen. – Csak nem szólt neki Páli? Ő az egyetlen, aki mindenről tud. Ő mondta: Anti, elhoznál nékem egy csomagot a városból? Tudod, egy csomagot ... – és pislogott is hozzá, mint aki azt mondja: tudod úgyis, minek mondjam tovább, miről van szó? ... – A fene a körmét! Mit pislog a marha? Minek adja értésemre: tudom én, hogy te tudod, mi lesz abban a csomagban!

Olyan szorongás lepte meg, hogy melege lett, s hátrább tolta a süvegét.

Pusztai csak annyit tudott Páliról, hogy: kommunista! És a kommunistákról se tudott mást, hogy csendőr, katona, jegyző, intéző hajszolja, s a pap is átkozza őket. De aki kommunistát az elmúlt esztendőkben összefogtak a faluban meg a környéken, mind igyekvő, szorgalmas, jóravaló ember volt. Dehogy adnák ők csendőrkézre, aki hozzájuk húz. Ilyesmit nem fog rájuk még a legádázabb ellenségük sem!

Ez a cimbora is, aki a csomagot hozta, nemcsak azért

vigyázott, mert néki is baja támadhatott volna, de elsősorban Anti miatt volt szemfüles...

Most vad rémület fogta el. Azt mondta ez a pajtás, hogy a malom körül gyanús alakok ólálkodtak. Ha ez igaz, és bizonyára igaz, miért is mondana ilyet, ha nem igaz... akkor valaki mégiscsak bemondhatta, hogy a liszteszsákokkal együtt más valamit is fuvaroz a faluba Pusztai. De úgy látszik, mert nem találtak senkit a kocsi körül, dolguk végezetlen odább álltak. De abbahagyják-e a figyelést, ha egyszer már lesben álltak? Nem figyelik-e tovább is a szekeret?

Visszafogta lovait és fülelt. Jobb oldalt, a fiatal erdő fölött, vijjogva szánkázott a szél. Az úton, messze mögötte s elöl, nem járt élő a sötétben. Kihalt, néptelen volt az éjszaka.

Újra a lovakra vert. Haza! Minél előbb haza kell jutni. Majd a falu előtt, Pénzes Varga Imre tanyáján leadja a csomagot.

– Margit, nesze, fogd és dugd el, amíg érte jön valaki – mondja majd. És Margit azt teszi, amit ő tanácsol néki.

Megnyugodott, s fütyörészni kezdett.

A szél könyörtelen marka most a felhőkbe kapaszkodott, s megrázta őket. Előbb ritka foszlányokban, később egyre sűrűbben s erősebben dőlt s kavargott a hó.

3

A házkutatás Dula Máté udvarházában órákig eltartott. A szobákban és a melléképületekben elmozdítottak a helyéről minden elmozdíthatót, s végigkopogtatták a falakat, a padlót, a mennyezetet. A padlásra nem mentek fel.

Éjféltájt csöndesedett csak el a nagy, komor házban a robogás. A csendőrszázados bejött a dolgozószobába, ahol még mindig ott ült Dula Máté és vendége.

– A kutatást befejeztük – mondta a tiszt, s halkan megpengette sarkantyúit. – A kutatás kimenetele igazolta várakozásomat: eredménytelen. És meg vagyok győződve arról, hogy nem is volt itt soha fegyver elrejtve. – Kézfogásra, meleg, elismerő mosolyra várt, de a házigazda még mindig mereven nézett feléje. Beljebb lépett a szobába. – Kérlek alássan, ne haragudj... én sajnálom leginkább... – mondta. – Utasítás fentről...

– Jó! Mondd meg a gazdáidnak... – Dula nyelt egyet. – Tudod mit? Gondolj ki valami rondaságot, és mondd, hogy én izenem.

– Kérlek alássan, nehogy azt gondold... – kezdte tiltakozón a százados, s halszeme mintha megrebbent volna.

Dula Máté rászólt:

– Ne vitatkozzunk – és kezével elbocsátón intett.

A tiszt elment. A fehér kötényes öregasszony újra el-

foglalta helyét az előszobában. Éjjel ő szolgálta ki urát, a nappali személyzet csak bejáró volt.

Még kora este, a házkutatás megkezdésekor, száraz kolbászt, szalonnát meg bort szolgált fel urának és vendégének. Bizonyára már régen elfogyasztottak mindent, de nem kérdezhette meg, szükségük van-e valamire, mert csak hívásra mehetett a szobába.

Elgondolkozva nyúlt a javítani való fehérnemű után. Újra orra hegyére tolta szemüvegét, és befűzte a tűbe a cérnát. Hirtelen elsötétedett előtte minden. Halkan felsikoltott. Aztán fölkelt, a kapcsolóhoz tapogatózott, s megkattintotta többször is, de a villany nem gyulladt fel.

– Gyertyát kérek – kiáltotta a dolgozószobából az úr.

Benn a szobában az öregasszony most jobban megnézhette a vendéget. És most már megismerte. Már akkor is tudta, amikor este bejött, hogy sokszor látta itt, valaha, régen.

– Bencze Sándor – mondta mosolyogva. – Maga az?

– Az árnyékom – felelte mogorván a kérdezett.

Az öregasszony bocsánatkérőn nézett Dula Mátéra. Hiszen illetlenséget követett el: megfeledkezett magáról, s megszólította ura vendégét.

A nemzetes úr kiintette tétova cselédjét, aztán leemelte a telefonkagylót. A telefon süket s néma volt.

– Kikapcsolták – mondta. – A telefont is.

Hallgatagon ültek a gyertya lobbanó fénye mellett.

– Nem is tudom, hogyan merik? – kezdte méltatlankodva s a haragtól rekedten Bencze.

– Mit, fiam? – kérdezte Dula Máté, s a gyertya lobbanó fényében figyelmesen nézte vendégét. – Mit nem értesz?

– Hogy feltúrják a házat... Hogy a villanyt meg a telefont kikapcsolják. Hogy... bejön ide egy ilyen... mint az a hájas pesti, akinek pár évvel ezelőtt még a lélek is a torkába szorult, ha a főhadnagy úr ránézett.

– Régen volt ez, fiam.

– Lesz ez még másként is.

– Lesz, fiam, másként is, azt tudom – mondta Dula Máté. – De nem biztos, hogy örülünk-e majd annak a másféleknek.

– Csak vezető kéne – mondta Bencze. – Főhadnagy úr...

– Okos – mondta tréfás nehezteléssel az úr. – Okos! Hiszen éppen erről van szó, hogy vezető kéne. De az nincs, éppen az nincs.

A paraszt felállt.

– Főhadnagy úr – mondta csendesen. – A faluban még együtt vannak az emberek. Azért jöttem ide, hogy megmondjam: jönne ki hozzánk...

– Ezt hadd... – intette le a házigazda.

Bencze kerek arca megpirosodott. Nem, nem sértődott meg attól, hogy Dula Máté újra s ki tudja már hanyadszor leintette. Joga van hozzá... De fájt néki, kimondhatatlanul s egyre emésztőbben, hogy egykori gazdája, parancsolója, akinek oly sok s jó szava volt valaha, ha parasztember panaszkodott néki segítséget kérve, most csak legyint, lemondóan.

– Főhadnagy úr – szólalt meg fojtott hangon. – Má nem tudom magamba tartani. Meg kell mondanom: elpusztulunk, ha nem történik valami. Megöl bennünket az adó, a kamat. Nincs kihez menni, nincs kitől segítséget kérni nagy bajunkban. Már úgy vagyunk, hogy csak egy szó kell, és újra a szekérre ülünk, mint tizenkilenc őszén.

– Szekérre? Mint tizenkilencben? – kérdezte csudálkozva Dula Máté, s úgy nézett a kerekes étkező asztalka mellett álló parasztra, mint valami nagyon kedves gyermekre, vagy mint egy megújult álomra. Jó volt eljátszogatni az emlékkel... Hiszen egyetlen szavára századok meg századok indultak el. Századok csupán, de léptük dobogásától, szekerük dübörgésétől megreszketett az ország, s felriadt a világ, s hónapszám nem tért napirendre a csuda felett, hogy Európa közepén, íme, újabb hun legenda támadt; Isten haragos nyila cikázik magyar parasztok élén. – Ülj le – szólt csöndesen vendégére. – Megvárta, amíg az izgalomtól reszkető paraszt visszatelepszik a székre, s utána szinte panaszkodva kezdte mondani. – Kutyául ellátta az ország dolgát Bethlen. Kisemmizte a gazdákat, és a bankok pórázára adta őket. A bank meg rendet, nyugalmat akar, hogy a kihelyezett pénze a kamatokkal együtt biztonságban legyen. A banknak verejtékezik minden gazda. Ügyes – mondta szinte elismerően Dula Máté. – Úgy csavarták ki kezünkből a fegyvert, hogy észre se vettük. No de mondd meg, fiam, mihez kezdjünk a szekéren, üres tenyérrel, egyedül?

– Egyedül? – szólt közbe a paraszt. – Dehogy egyedül! Velünk jön az egész környék.

– A környéknek csak a gazdái. De a nagygazdák nélkül. És a földmunkásokra, a béresekre, a napszámosokra nem is gondolsz?

– Azok se úrpártiak.

– De ha puskát adsz a kezükbe, itt megint vörös világ lesz. Akkor meg újra le kéne őket öldösni. – Vendége sápadó arcát látva meghökkent, mosolyogni próbált, s enyhíteni akarta szörnyű szavait... Felugrott, öles termetének árnyát óriásira húzta a gyertya imbolygó fénye. – Fegyvert adnál a falu kezébe? Most? Amikor tüntetően, figyelmeztetésnek nálam is házkutatást tartanak? A szamarak! Nem tudják, hogy én, te, mi volnánk, ahogyan tizenkilencben is mi voltunk, nemcsak a legjobb gát, hanem az egyetlen igaz gyógyszer, irtószer a vörösök ellen. Engem figyelmeztetnek a szamarak?... Ma még maguk alá kaparják a vakok a maguk kis szemétdombját, és nem látják, ha dögrovásra kerül a gazda, ők se úsznak meg szárazon. Csak akkor szólnak majd nekünk a pesti urak, a nép nyakára telepedett grófok meg bankárok, ha újra a nyakukon lesz a baj, ha már úgy látják, nincs tovább. De akkor aztán nemcsak a vörösökre húzom rá a vizes lepedőt, hanem megfogom a bankos nyakát is.

– Főhadnagy úr – emelkedett föl Bencze. – Nemcsak a bankkal gyűlt meg a bajunk, hanem az uradalommal, a nagygazdával is.

– Mondom: eljön a nap, és újra csatasorba állunk...

– mondta, mintha nem is hallotta volna a paraszt panaszszavait. Hirtelen keresgélni kezdett a papírok közt. – Nézd ezt a könyvet: kommunista regény, pesti író írta. Hová tették azt a kis eszüket Pesten? Engedik az ilyesmivel a népet lázítani. Te nem olvastad, tudom, de a szele ezeknek a gondolatoknak téged is megcsapott. Ne veszítsd el a fejed. Tudnod kell, hogy a bank csak a zsírunkat fogyasztja, de a fő veszély... a kommunista! Ha nem vigyázunk, kiirtanak bennünket a vörösök. Engem, téged meg a környékbelieket: elsőnek. Nem felejthetik el, mit csináltunk velük tizenkilencben-húszban.

Csontos, borotvált arca megmerevedett. Szája körül mély ránc képződött, a szemöldöke mélyen leereszkedett. Öles termete, hosszú karjai, de leginkább félelmetes nagy arca valami szörnyeteghez... a gorillához tették hasonlatossá.

Éjfél után egyre járt már az idő. A házigazda kinyitotta az ablakot s kihajolt. A nagy tér friss haván fehéren szikrázott a villanyfény... Dula Máté újra becsukta az ablakot, leeresztette a függönyt, s kis villanyzseblámpát szedett elő.

– Mehetünk – mondta vendégének.

Az előszobában felriadt a bóbiskoló öregasszony.

– Maradj csak – nyomta vissza gazdája a székre.

Nem az utcai kijárathoz vezette látogatóját Dula Máté, hanem a hosszú udvaron át, a kertbe, amelynek kőfalában kis vasajtót nyitott fel.

– Látod? – s a kerítés tövében ácsorgó gubás, süve-

ges, csizmás alakra mutatott. – Őrség áll a házam előtt. Látod? Figyelnek!

– Nemzetes uram... – mondta Bencze. – Én nem tűrném... Én... – elhallgatott. De hangja sem izzott, mint az iménti órákban, inkább kelletlen volt s fáradt.

– Eridj, fiam – mondta Dula Máté, s kitolta az ajtón.

A vicinális már befűtve állt a pályaudvaron. Bencze az utolsó kocsi utolsó fülkéjébe húzódott. Leült s térdére könyökölt.

A múltba szálltak gondolatai. Tizenkilencben meg húszban hajtóvadászat folyt a kommunistagyanús emberek után. Nyakat vágtak el, szemet toltak ki, koponyát lékeltek és ittak, ittak. S amire beteltek a borral s a vérrel, a hadnagyokból és a főhadnagyokból ezredesek lettek, s a jegyzők, a tanítók, a tiszttartók vitézi címet s birtokot kaptak, a gazdák legtöbbjének viszont csak zacskónyi föld jutott, jelképnek! De vehetett, ha volt pénze, vehetett – reformföldet. Ha nem volt pénze, tízszázalékos bankhitelhez is hozzájuthatott. Ötszáz pengőért adta az uradalom a föld holdját. A bank adott rá kölcsönt, húszéves törlesztésre.

Tudták a dörgést az urak. Nem fogadták el a pénzt, amikor még papírkorona volt forgalomban. Most aztán a tíz hold reformföld után évi kétszázötven pengős tőkét törleszthetett meg a kamatot a kölcsön után, aki annak idején oly mohón kapott a szerencsén, a tízholdas juttatáson.

Az elmaradt tőke- meg kamattörlesztés miatt egyre

nőtt az adósság. Túl is adott volna szívesen bárki a reformföldeken, de kinek volt annyi heverő pénze, hogy megvehette volna? Hogy kifizethette volna az évek óta elmaradt részletösszegeket a banknak? A bankok kezébe kerültek lassan a reformföldek, s velük együtt a régi kisbirtokok is, amelyeket magával rántott az összeomlás.

Néha meggazdagodott urak is vették az eladósodott gazdák földjét. A hercegi uradalmak jószágintézői annyi földet vásároltak össze, hogy némelyikük komoly földbirtokosnak számított.

Sorvasztó gondban gunnyasztott zsuppos vagy fazsindelyes házában a paraszt. Tudta, hamarosan megszólal az adóhivatal, meg a bank parancsára lefoglalt tehene, dunyhája, háza fölött a dob... A tizenkilences–húszas farsangolásnak most jött meg a böjtje. Régen volt, amikor fő-fő-urak veregették meg a paraszt vállát.

– Bencze Sándor fiam – mondogatták. – Te vagy a józan magyar földműves mintája.

Ma az urak Pénzes Varga Imrével meg nagygazda cimboráival paroláznak!

És a vezérből, Dula Mátéból mi lett? Azzal becsülte meg önmagát tizenkilencben–húszban, hogy nem fogadott el magasabb rangot a kormányzótól. Főhadnagy létére tábornokoknak parancsolt. Most meg morog azokra, akik valamikor bokáztak előtte meg akik az ő vállán kapaszkodtak a magasba. Be más lett Dula Máté! Most attól fél az egykori vezér, hogy újra szekerekre ül a paraszt.

A nép meg csak nézze, hogyan csap át rajta a pusztulás árja? Nem, nem... inkább szakadjon le az ég, de kerüljön sírba a romlás oka: a bank meg az uradalom. És a sírba, minden paraszt mellé egy csendőr! És minden halott rajba egy végrehajtó! Minden halott gazdaszázadba egy jegyző! Minden halott parasztzászlóaljba egy uradalmi intéző, egy pap meg egy tanító! És minden gazdaezred tömegsírjába egy grófot meg egy bankost fektessenek! Ez lesz az igazi temetkezés!

Nevetett, kesernyésen, gyerekes, szomorú elképzelésén.

A vonat lassított. Bencze felugrott, felnyitotta a vagon ajtót, a legalsó lépcsőre ereszkedett. Az őrház előtt, lámpával tisztelgett a mozdonynak a bakter. Bencze eleresztette a lépcső karfáját, és a töltésre csücsült.

Hamarosan, vagy ötven lépésnyire tőle, még egy sötét test lendült a töltés oldalára.

– Ki vagy? – kiáltotta tápászkodva Bencze.

– Én vagyok, Sándor bátyám, én, Mester János – felelte a jutasi legény Bencze felé igyekezve. – Nem ütötte meg magát? – kérdezte és előzékenyen nyúlt feléje.

– Nem, dehogy – sietett a válasszal Bencze, s elhúzódott, elkerülve a legény segítőkészségét.

Furcsa, mennyire nem állhatja ezt a fiút, aki pedig közeli rokona volt. Nem is lehet elbírni az ilyen kölyköt, aki annyira fenn hordja az orrát, és ha igaz, amit suttognak, hogy Biczó Dénes kopója...

– Hol voltál? – kérdezte Bencze, s csak nehezen nyelte le az ajkára kívánkozó kérdést, hogy: – Utánam jártál a városban?

– A szomszéd faluban voltam – felelte a legény csöndesen, engedékenyen. – Lánynál voltam.

– Ráérsz te még lányhoz járni – morogta Bencze. – Hány éves vagy?

– Tizennyolc – felelt a fiú, de hamar utána mondta – leszek hamarosan...

A pályaőr hozzájuk ért, s magasra emelte lámpáját.

– Jó estét, gazduram – mondta Benczének. – A városból?

– Adjon Isten... Onnan – felelte Bencze, s feléje nyújtotta dohányzacskóját. Megvárta, amíg a bakter pipára gyújtott, aztán a töltés aljáról az országútra ugrott. Mester János is utánalendült, és Bencze nem állhatta, hogy meg ne pirongassa. – Ha má annyira embernek érzed magad, hogy lányok után koslatsz, minek mászkálsz el más faluba? Itthon nem találsz?

A janicsár megdühödött. Miért nem tud ez már elmozdulni emellől a buta dolog mellől? Még addig faggatja, amíg elárulja, ki után vetette magát? De nem mutatott haragot. Megbánást színlelve vallotta:

– Megmondom az igazat Sándor bátyámnak! Nekem nem is a lány a fontos. Elmegyek másmerre, mert unom a falut. Pedig csak egy hete vagyok itthon. De mintha homok telepedne a fejemre. Másról se esik szó, mint az adóról meg a foglalásokról. Minek ezt mindig hallani?

– A szomszéd faluban persze nem hallasz erről? Ott szabadon nő a kolbász, mi?

– Á, fene – mondta a legény, s hirtelen hangosan elnevette magát. – Csakhogy befogják az emberek a szájukat, ha éngem látnak.

Bencze megállt, és dühösen rászólt, nem röhögni való, amit ő most mondott. Más szégyellné magát. Mert mi ő, ki ő, hogy az emberek elnémulnak jöttére? A janicsár elszontyolodva elhallgatott. Restellte, hogy ennyire eljárt a szája. S amikor Bencze újra elindult, hozzája igazította lépteit, és tisztelettudóan, mintha nem is ő lett volna az iménti hetyke, hányaveti legény, békülőn, szelíden rákezdte.

– Sándor bátyám egészen más ember, mint a többiek. Mások mindig csak a lefoglalt tehenek miatt jajgatnak, mert nem látnak túl az orrukon. Nem látják, hogy az a jó, ha minél nagyobb a nyomorúság.

– Mit mondasz? – állt meg megdöbbenve Bencze. – Meg vagy veszve? Mért volna ez jó?

– Azért, Sándor bátyám, mert csak akkor lesz háború, amikor a bajokon már csak a puska segít. Emlékezzék csak, Sándor bátyám, milyen gazdag lett a háborúban a falusi ember. Én még gyerek voltam, de a tiszt urak mesélik, a nagy háború alatt minden adósságát kifizette a parasztember, a földje is szaporodott, a disznaját tejjel itatta, a lánya meg selyembe öltözött.

– Marhaság – dühösködött Bencze. – Mitől szaporodott volna a paraszt földje? Talán földet fiadzott?

– Vette pénzért.

– A paraszt? ... Megvesztél? – kiáltotta Benczé. – És kitől vett volna? Az uradalom nem adott el talpalatnyit sem.

– Adtak el mások – mondta a janicsár fölényesen. – Tudja jól Sándor bátyám is. Az asszonyok, akik magukra maradtak, akik megözvegyültek.

A legény kifeszítette mellét, és enyhén Bencze felé fordulva menetelt. A sötétben nem látta Bencze arcvonásait, de nehézkes lépteiből, gyakori krákogásából és köpködéseiből következtette, hogy dühös. Mosolygott:

– Morogjon csak az öreg. Hamarosan nemcsak morog, hanem káromkodik is. Mert könnyen lehet, hogy Bencze éppen az én kezem alá kerül. Mert fél éven belül háború lesz, ez olyan biztos, mint a halál. Valakivel, akárkivel, de lesz! És legalább őrmesteri rangot hoz a háború. Azt! Mester János tényleges állományú őrmester, a honvédség legfiatalabb őrmestere. Tizenhét és fél éves. És a győzelmes roham után, amikor elesettek ezrei borítják a csatateret, és nyögés, sóhajtozás tölti meg a levegőt, az ezred maradványai felsorakoznak a szemlélő ezredparancsnok előtt, aki megáll a gyerekarcú őrmesternél, és ezt mondja elragadtatva:

– Láttalak, fiam, a harcban ... Derék magyar vagy. Gondom lesz rád. Még ma felterjesztelek kitüntetésre. – S keményen szalutál. Az ezredes az őrmesternek!

Nagyot sóhajtott. Az ezredparancsnok feszes üdvözletéért minden áldozatra készen állt ...

4

Már kivilágosodott, amikor a vasúti töltéshez ért lisztesszekerével Pusztai Antal. A megkeményedett vízhatlan ponyva alatt már úr tátongott, mert útközben egy Szövetkezet-fiókjának leadott néhány zsákot.

A vasúti töltésen megálltak, s kifújták magukat a lovak. A pályaőr a sorompónál várt. Minden szombat reggel ott leste Pusztait, aki újságokat hozott neki a városból. A gőzmalmos könyvelője tette félre őket.

– Jók – mondta elismerően a bakter a lapokat böngészve. – Csak egyhetesek.

– Egyetlen sor se hiányzik belőlük – tréfált vissza Pusztai. Aztán elköszönt, s a lovak közé csapott.

A télutói reggel köde egyre sűrűbben, tejfehér füstként kavargott a szűkülő láthatáron. Pusztai leszállt a kocsiról, leszedte a lámpákat, és apró kolompot akasztott a rúd elejére meg a szekér hátuljára.

Sokáig elbabrált a munkájával. Akárcsak éjjel, a malom előtt, a csomagra várva.

Félt. De most se magát, hanem a csomagot meg Margitot féltette. És még mindig nem szánta rá magát, belevigye-e a veszedelmes játékba a lányt.

Visszamászott az ülésre. A lovak a kis pihenőtől felfrissítve, könnyedén, kocogva mentek. A kolompok tompán kongtak. Mintha valami mély gödörben haladtak volna... visszhangtalanul hangzott a lópaták dobaja, a kolompszó.

Ilyen sűrű ködben még talán nem is járt. És olyan álmosító ez a süketség...

A szekér nagyot zökkent, s Pusztai hirtelen felriadt bóbiskolásából. Ostora után kapott.

– Anti, alszol? – kérdezte a szekér útját elállva egy fekete kendőbe burkolt nő.

– Én? – csudálkozott Pusztai. – Dehogy alszom.

A lovak előtt Margit állt. A hideg is elverte Pusztai szeméről az álmot, de nem mozdult, mert derengő öntudata még mindig nem tudta eldönteni, odaadja-e ennek az ártatlan lánynak a veszedelmes csomagot? Ha valami baja támadna!...

Fellobbanó indulatában a lovak közé vert, de rögtön le is fogta iramodásukat. Zavartan nevetgélni kezdett, s hogy megbékítse a lányt, tarisznyájából friss, kétkilós cipót húzott elő.

– Nesze – mondta és a lánynak adta.

Szokásos szombat reggeli ajándéka volt a kenyér. A szomszéd falu fogyasztási fiókjának vezetőjétől kapta a kincset. Amikor először rakodott a fióknak, az üzletvezető megkérdezte tőle:

– Pálinkát vagy cigarettát adjak?

Pusztai cipót kért, friss, jószagú, éjjel sütött félbarna cipót.

Az üzletvezető nem bánta, csak azon csudálkozott, hogy Pénzes Varga Imre bérese kenyérre szorul.

A kenyérre, vastag kendőbe burkolva, csizmásan, s az országúton várt mindig Margit.

A tavaszt már nagyon megóhajtotta Pusztai! A ta-

vasz leszedi a sok vastag holmit a lányról. Milyen jó lesz akkor a néptelen hajnali országúton egyedül lenni a kedvessel! Vagy tán betér kisidőre a tanyára. Szegény tanyás emberekhez ellátogathat a béres! S lányos házhoz miért is ne térhetne be a legény?

Már hat hónap óta, szombatonként találkoznak néhány percre az országúton... Boldogan ugrott le ma is a szekérről, s nyargalt föl-le, esetlenül emelve gémberedett lábait. Az álmot a szeméről s a hideget a kezéről, lábáról verte így el... És közben, véletlenül persze, most is, mint máskor, a lány vállát, hátát is érte hadonászó keze. Még a lány kendőjébe is belekapott ilyenkor a kalimpáló, ügyetlen férfikéz. Margit ijedten elhúzódott, de azért nem ment el, csak megállt, várakozóan, néhány lépéssel odébb.

– Hej, csak verné már el ezt a telet az ördög – dünnyögte magában a legény. – Mellet markolnék vastag kendő helyett.

S mint aki nagyon zokon vett valamit, felugrott a szekérre, a lovak közé vert, de megint csak lefogta őket.

– Hát az mi? – kérdezte szigorúan, s ostora nyelével az országút szélére mutatott. – Ki járt nálad? Csizma nyoma látszik a havon.

– Az apámé.

– Az apádé? Már fölkelt?

– Bement a faluba a jegyzőhöz, munkát vállalni. Meg őrletni is vitt húsz kiló búzát a malomba. Most aztán már egészen üres a kamaránk.

Pusztai szeretett volna leszállni... magához szerette volna ölelni a szomorkodó lányt, de vigaszszavak helyett, a helyes nyomon járva, nem tágított az apa mellől.

– Szekéren ment az apád?

– Honnan venne szekeret? – mosolyodott el Margit. – Megmondtam má: az ő csizmája nyoma látszik a kásás havon.

– Megvárhatott volna.

– Minek? Azt mondta, nem vele akarsz te találkozni. – A kendő kissé lecsúszott a lány fejéről. Szőke fürtök mosolyogtak ki homlokára. A válla alatt is meglendült a kendő. – És nem az ő kedvéért hoztad te ezt – suttogta és megemelte a cipót. És mosolygó szeme rácsillant a legényre.

De Pusztai nem látta a lány odaadását.

– Régen elindult? – kérdezte az izgalomtól rekedten.

– Nincs még félórája se.

– Hát akkor... – a két marokra fogott gyeplőszárral vert a nyugtalankodó lovak közé. A kolomp felbőgött...

A lány ijedten nézett a kocsi után. Magához szorította a kendő alá rejtett kenyeret. A legény eltorzult arca megrémítette. Ezt a torz nézést már sokszor látta. Pénzes Varga Imre fiának az arca is így rángatózott, amikor a nyáron megrohanta, s a szalmakazal felé sodorta. Csak akkor tágult el mellőle a legény, amikor a körmével esett arcának. De Anti mitől vadult meg? És miért rohant el?

A tanya felől az úton, talicskát tolva maga előtt, Margit anyja közelített.

– Margit – mondta ijedten, amikor a lány előtt megállt. – Nem hozott kenyeret Pusztai?

– De hozott... – s szétnyitotta mellén a kendőt. A féltett, óvott kincs sötétbarnán pillogott a szürke reggelbe.

– Szóltál neki... hogy kijöhetne?... – kérdezte megnyugodva az asszony. S már mosolygott nagy ijedtsége után. – Vagy magától is rájött már a mamlasz, hogy szívesen várod?

– Valami baja lett – mondta a lány. – Nem is tudom, egyszerre a lovak közé csapott, az arca meg olyan vad lett... – s megvadult férfiakról kezdett zavartan s pirulva dadogni.

– Vad? – nevetett az asszony, és hirtelen felgyúlt sok, gondoktól betemetett emléke a támadó férfiak ellen vívott, rengeteg, védekező csatájáról. Tanyás lány volt ő is, tanyás lánya Margit is. Pénzes Varga Imre apja építtette a tanyát, amelynek első tanyása az asszony apja volt. Innen vitte faluba, kis viskóba, robotos lánysorból nehéz asszonyigába Kőrakó István kubikos.

Majdnem húsz esztendőn át viaskodtak a faluban a sok bajjal-gonddal, amíg aztán az elmúlt esztendőben visszafordult életútjuk ide, ebbe a tanyai házba.

Az asszony nagyot sóhajtott, leszedte lánya válláról a nagykendőt s magára kötötte.

– Eriggy haza, megfázol – mondta elszomorodva, s ment tovább a nyikorgó talicskával.

Mindig szégyellte, ha elvette lányától a kendót...

A faluba igyekezett. Még nem volt egy órája, hogy az utolsó húsz kiló búzát vitte be őrletni a szárazmalomba embere, aki benéz a főjegyzőhöz is, mert hívatta. Máma talán szerencséje lesz, talán fölvállalhatja a munkát, amivel Pénzes Varga biztatta... Két esztendő óta dologtalanul hevert már csákánya, ásója, lapátja s talicskája.

– Csak szerencsével járjon szegény – suttogta.

5

Kőrakó István már egy órája ült a főjegyző lakásának előszobájában, a hosszú fakanapén, és nézte a fiatal szobalányt, aki meztelen talpa alá szíjazott kefével táncolva fényesítette a barnára viaszkozott padlót. Tetszett Kőrakónak ez a táncoló munka. S különös kedvvel nézte a lányt, akinek a hegyes melle türelmetlenül böködte nyakig érő fehér kötény elejét.

Amikor a kanapé elé ért munkájában a lány, Kőrakó felkelt. Fekete zsírozott csizmája tiszta volt. A ruháján se látszott kivetni való. A hó még nem olvadt el, amikor beért a faluba, s kopott gunyáját se érte sár... Szégyellt is volna piszkosan állítani be ebbe a síkos padlójú szobába, ahol ilyen szép, begyes lány táncolja körül.

Amikor a lány kilibbent a külső előszobába, szeme elborultan még utána kalandozott, de amint eltűnt előle a játéknak tetsző munka, rögtön el is felejtette a szobalány ingerkedő formáit... Már alig lelte helyét a tükörfényes helyiségben. Miért ide hívják az embert? Miért nem a ház első részébe, a községházára irányítják? Ott nem olyan kényes a padló, mint ebben az előszobában, amelyik a főjegyző lakását őrzi. S óvatosan, mintha jeges úton járna, lépegetett az ajtóhoz, s kiadósan krákogva, kiköpött az udvarra.

Később bejött az előszobába a kisbíró, Sós Gábor. Sok keresnivalója neki itt nem lehetett, ő az irodák előtt strázsált, de még csak reggel nyolc órára járt az idő, s itt akarta elverni unalmát.

Lógós s vékony szőke bajsza meg alapos potroha volt a kisbírónak. Tíz esztendővel volt fiatalabb az öregebb kisbírónál, de már nagyon hasonlított hozzá. Persze, nem arcban hajaztak egymásra, hanem a gőgben, ahogyan levegőnek nézték a szegény embert.

– A főjegyző urat várja, István bátyám? – kérdezte Sós Gábor anélkül, hogy ránézett volna a várakozó emberre.

– Azt – felelte kelletlenül Kőrakó, de hát válaszolni mégiscsak kellett ennek a komisz hivatalos embernek, s ennél kevesebbet igazán nem mondhatott.

– Mit akar tőle? – kérdezte nagy későre, szemét a mennyezetre vetve, s csak úgy a pipa mellől, amelyre az imént rágyújtott.

Azt felelhette volna Kőrakó, hogy nem akar ő sem-

mit a főjegyzőtől, hanem a főjegyzőnek van mondanivalója, mert tegnap egy környékbeli tanyás emberrel üzente néki, hogy máma reggel nyolc órára jelenjen meg nála. Bizonyára az útmunka miatt hívatta. Már van egy hónapja, hogy az utcán megszólította:

– Kőrakó, Pénzes Varga említette, hogy maga össze tudna hozni vagy száz embert útépítésre?

– Szívesen tenném – felelte ő. – Kubikos voltam én egész életemben, most is az vagyok, még ha dologtalanul ténfergek is Pénzes Varga Imre tanyáján. Száz embert? Akár ötszázat is állítok, tekintetes uram.

– Elég lesz száz is – mondta a főjegyző. – De majd csak akkor, ha szólok.

A kisbíró riasztotta fel emlékezéseiből. Sértődötten ismételte meg kérdését, mi járatban van itt?

– Beszédem van véle, a főjegyző úrral – adta meg a felvilágosítást a községi embernek, s tenyerébe verte üres pipáját. De a kisbíró nem értett ebből a mozdulatból, s nem kínálta feléje dohányzacskóját. Kérni meg az Isten kérjen tőle!

A fakanapé szélére húzódott. Túlsó végére letelepedett Sós Gábor, aki előszedte lepedő nagyságú piros zsebkendőjét, s beletrombitált. Utána nagyot szopott pipáján, s derűsen mondta, még a szeme is kacagott jókedvében:

– Hát, István bátyám, azt gondolom, hiába jött. Mert baj van avval a munkával.

– Melyik munkával? – hűlt el Kőrakóban a vér. S bár sejtette, miről van szó, annyira sejtette, hogy a szíve

is kihagyóan kezdett dobogni, mégiscsak újra megkérdezte. – Miféle munkával van baj, te?

– Avval, amelyiket István bátyám vállalt volna el – felelte a hatósági ember, s rája vetette álmos, bamba szemét.

Egy négyszáz méter hosszú és hat méter széles bekötő út építéséről volt szó. Ez az út az uradalom négyezer holdas szántóját vágná ketté, és összekötné a két párhuzamosan futó országutat. Az uradalom bizonyára azért szánta el magát a régen esedékes útépítésre, mert most nagyon olcsó a munkáskéz. Negyven fillérért is kiemelnek egy köbméter földet. Igen jó föld ez, hat köbmétert is kiemel a dolgos ember, és két pengő negyvenet is megkereshet egy napszámban, látástól vakulásig.

– A banda szervezéséért nem kérnék többet egy zsák búzánál meg állandó napszámot a télre – határozta el magát ültében itt, a kanapén Kőrakó. – Persze, nem az idei télre, hiszen már február végére jár az idő, hanem a jövőre.

– Jójárt Ferenc van benn a főjegyző úrnál – szólalt meg Sós Gábor, és pipájával az ajtó felé bökött, de szeme mereven szegeződött áldozatára. – Ő is arról a munkáról tárgyal.

– Jójárt? – kérdezte dünnyögve Kőrakó, és az üres pipát nyugtalanul dugta vissza fogsora közé. – Hát igen – ismerte el magában. – Ha Jójárt van benn, akkor baj lehet...

– Bizony, Jójárt – felelte a kisbíró, és szeme Kőrakó

szomorú arcáról jóllakottan fordult újra a mennyezet felé.

Pipája kékes füstje is fölfelé szállt. A hájas ember érdeklődve leste a szállongó foszlányokat, jólesően tüsszentett, és halkan, zsíros hangon kacarászott... Mérhetetlen fölényben érezte magát a szegény tanyasi ember fölött, és ettől a jó érzéstől váratlanul ajándékozó kedve támadt. Kihúzta zsebéből dohányzacskóját, sokáig maga előtt lóbálta, és így nyújtotta Kőrakó felé.

– Tömjön belőle, István bátyám – mondta.

Kőrakó hosszú, inas ujjai izgatottan túrtak a dohányba. Amíg a pipát tömte, gyanakodva megnézte a községi embert. Vajon igazat mondott ez? Csak tán nem köti hivatalos ügyeit alantasa orrára a főjegyző! Miért izent volna néki, hogy ma reggel nyolc órára nála jelenjen meg, ha más szándékai támadtak? És ő már reggel hét órára volt itt, a szobalány is azt mondta, várjon, mert a főjegyző úrnál már vannak. Reggel ötkor indult el a tanyáról, a kenyeres tarisznyájába egy darab kenyeret dugott, és vállán vitte a zsákot, amelyben húsz kiló búza volt.

– Az utolsó húsz kiló – suttogta szorongva s elérzékenyülten Kőrakó.

Kincsét a száraz malomba vitte, ahol megmondta: délután újra eljön, majd csak akkor öntsék a garatba. Talán rosszul tette, hogy a malomba is elment! Tán már hatra kellett volna ide eljönni. Mert furcsák ezek a nagyurak! A főjegyzőnek tán az a kedvtelése, hogy már virradóra talpon van! Pedig ha valaki úriember,

akkor ne keljen hatkor, hanem nyolckor. Kár a petrolért, amit a korai kelés miatt eléget.

De hiába szidta a főjegyzőt úri voltának hiányosságai miatt, vörösödő arccal érezte hogy fél, szörnyen fél. Ijedten dobogott a szíve. Látta Jójárt Ferencet, s hallotta gúnyos szavát: elkéstél, hé...

Elbúsultan bámult maga elé. Itt lehetett volna ő már hét óra előtt is. De elment Király Andráshoz, s átadta neki a csomagot, amit Pusztai Antal bízott rája. Miért is ne vitte volna el neki? Megérdemli Anti... Ezt a kis szívességet igazán megteheti neki, amikor ő minden héten kenyeret hoz Margitnak. De nem is csak Margitnak, hanem a családnak... Mondhatta-e volna néki: nem viszem?

Úgy verte-hajszolta a lovakat Pusztai, hogy beérje őt még a falu előtt... Maga előtt látta izgalomtól vörös arcát. Anti türelmetlen noszogatására felszállt a szekérre, és csudálkozva nézte a motozó, hajladozó legényt. Aztán Pusztai hirtelen elkapta Kőrakó búzászsákját, szétnyitotta és valami hosszú, viaszosvászonba burkolt csomagot csúsztatott, nyomott beléje.

– Elmegy, István bátyám, Király Andráshoz, és megmondja néki, én küldöm a csomagot – mondta súgva Anti. – De oda ne adja másnak! És azt is mondja meg néki – kérte rekedten –, azt izenik a városból, hogy jól nézzenek körül itthon, mert valami nincs rendben.

– Mi van ebbe?... – kérdezte Kőrakó, s csak a szemével intett a Pusztai lábánál heverő zsák felé.

– Ebben? Az Isten, aki tudja. Odaadja Andrásnak,

és kész. Nem az a fontos, mi van benne, hanem az, hogy odaadja neki. Igaz? – kérdezte izgatottan a legény.

– Ezt te jobban tudod...

– Senki meg nem láthatja, hogy valaki csomagot visz vagy ád Andrásnak – ismételte Pusztai.

A falu előtt Kőrakó leszállt, letért az országútról, s a mezők felől került az alvégnek. Cammogva, az izenetet ismételgetve ment, s közben azon tűnődött, miért őrá bízta Pusztai a csomagot, és miért nem ő maga adta át Királynak? Lovas szekéren csak egy iramodásnyira van annak a legénynek a lakása...

– Nono... – türtőztette indulatát, s meg is állt. – Nem mehetett hozzá szekerestől, ha az a parancsa: meg ne lássa senki, hogy csomagot visz Királynak. – Megnyugodott a rendreutasításban, és sietve tova indult, de mert még mindig furdalta a kíváncsiság, tűnődve s halkan ki is mondta. – Mi lehet benne? – s felkacsintott a vállán nyugvó zsákra.

A széles utca egyik nyitott kapuján befordult az udvarra. A gémeskút mellett övig meztelenre vetkőzve, hóval dörzsölte mellét, karjait egy magas, barna legény: Király András. Kőrakó halkan rászólt:

– András.

Király András felkapta a fejét. Hidegtől piros arca vizes volt.

– István bátyám – mondta halkan s csudálkozva. – Mi újság? Mi jót hozott? – s törülközőjével szárazra dörzsölve arcát, nyakát, mellét, lépegetett az ünnepélyes mozgású tanyasi ember felé, aki maga után intette

tekintetével, és elsőnek lépett a házba a nyitott konyhaajtón. Itt megállt, megnézte a szálas, félmeztelen legényt, s halkan megkérdezte, nincs-e valaki a közelben... A legény megnyugtatta: egyedül van itthon. Erre a búzaszemeket óvatosan visszasöpörve, Kőrakó kihúzta a zsákból a csomagot, a legény markába nyomta, s halkan, izgatottan elmondta Pusztai üzenetét, és sietve kiment a félhomályos helyiségből.

Az udvarról visszanézett. A borotvált arcú legény egyik kezében a törülközővel, a másikban a csomaggal, vörösen az izgalomtól, bámult utána.

– Elaludt, István bátyám? – kérdezte megrovón a kisbíró, és kiszedte Kőrakó markából a kölcsönadott dohányzacskót.

Most megnyílt az úriszoba ajtaja, amelyben, süvegét a kezében tartva, Jójárt Ferenc öles alakja jelent meg. Csontos arcán, de még lenszőke bajszán is, derű ült.

– Szerbusz – mondta leereszkedően Kőrakónak, és keményen áttrappolt az előszobán.

Kőrakó megdermedt ültében. Most már bizonyos volt benne, hogy Jójárt megelőzte, és elszedte előle a munkát. De lehet-e ezt szó nélkül lenyelni? Nem, nem lehet! Nem is szabad... Felállt, a pipát zsebre tette, de újra kivette, óvatosan befelé nyomta a lazán beletömött dohányt, s csak azután tette el.

– Szerbusz – mondta a becsukódott kijárati ajtó felé, amelyen már régen eltűnt Jójárt. – Szerbusz – ismételte jóvátéve a hibát, hogy felelet nélkül hagyott egy köszöntést.

Zavartan állongált az előszoba közepén. Vajon bemehet-e a főjegyzőhöz hívás nélkül?... De nem iroda ez, ahol a kisbíró tart rendet az ügyes-bajos emberek között. Ez a főjegyzői lakás, itt nem jelentgetnek, itt az értelmes ember tudja, ha elment az egyik vendég, sorra kerül a másik.

Kopogott, s a belülről felhangzó engedélyező szóra nyomta le az ajtó kilincsét.

A nagy, szőnyeges szobában nem volt ágy. A közepén nagy asztal állt, körötte sok szék. Az egyik falat óriási, faragott, sok oszlopos, sok üvegajtós szekrény takarta el. A másik fal mentén tarka takaróval fedett heverőn Pénzes Varga Imre ült s szivarozott.

A főjegyző nagy bőrszékbe süppedt. Mellette ételekkel s italokkal megrakott kerekes lábú kis asztalka állt. A főjegyző két kezét összekapcsolta hatalmas hasán. Kettős tokája mozgott, hájas arca fénylett, s apró szeme a belépőt vizsgálva jókedvűen csillant.

– Elaludt, Kőrakó – mondta jólelkűen.

– Én-e? Nem kérem – felelte izgatottan a szoba közepén megállva Kőrakó. – Már egy órája megjöttem.

Még hogy ő elaludt volna! Van-e a környéken nála szorgalmasabb családapa? Hát ha az ég leszakadna, elkésne-e ő valamilyen munkáról? Nem. Ez lehetetlen!

Fájdalmas szomorúság öntötte el, és hirtelen eszébe jutott, tán nem hallotta köszöntését a főjegyző úr, mert nem fogadta. Tán újra kéne köszönni! De nem, az lehetetlen, amikor már itt áll, tán két perce is. És Pénzes Varga se fogadta jókívánságait.

– Itt volt Jójárt – szólalt meg újra a főjegyző, s érdeklődve figyelte Kőrakót. – Elvállalta a munkát.

– Elvállalta? – ámult el Kőrakó. – Jójárt? Hát ez meg hogy lehet?...

Hirtelenében nem is tudott többet mondani. Meg aztán: minek is a szószaporítás? Most aztán vége mindennek. A húsz kiló búza az utolsó... Ha az elfogy... Olyan szomorúság járta át, hogy csak nyögni tudott.

– Tekintetes főjegyző úr – mondta, de ő maga is megijedt a hangjától, amely váratlanul: méltatlankodó, szemrehányó volt.

A főjegyző felhúzta a szemöldökét. Pénzes Varga megsodorta nagy, vörös bajszát, de ő már észrevette: Kőrakót valami izgága dac fogta el.

– Csak le akarja nyomni az árat a főjegyző – vélekedett magában Kőrakó. – Persze hogy erről van szó. Így szokták. Ilyen fogással élnek. Jójártot is csak erre használják. Hogy megijesszék. De... de ebbe nem lehet belemenni. Negyven fillérnél olcsóbban nem lehet elvállalni a munkát. Két évvel ezelőtt, ha valaki negyven fillért ajánlott volna egy köbméter föld kiemeléséért, az arcába nevetnek. De ennyiért mégis vállalta...

– Halljuk, Kőrakó, maga mit ajánl? – kérdezte a főjegyző mosolygón. – Még ajánlhat árat, talán... – nem fejezte be a mondatot, csak nézte kíváncsian a vörösödő arcú tanyasi embert. – De azt előre megmondom... – folytatta –, nem köbméterre szerződünk, hanem napszámba. Ha vállalja, talán még lehet valami a dologból.

– Napszámba? – döbbent meg Kőrakó. – Nem szokták ...

– Pedig nincs másként. Látástól vakulásig ... – magyarázta parancsolóan a főjegyző.

Kőrakó félrefordította a fejét, nehogy meglássa arcán a megkönnyebbülést ez a hájas úriember. Mert így talán mégis el lehet vállalni. Hiszen márciusban még rövid a nap. Aztán nem is szakadásig dolgozik az ember, ha napszámot fizetnek.

– Jó – mondta és a főjegyzőre nézett. – Jó, legyen napszámba.

– A szervezésért nem egy mázsa búzát kap, hanem csak felet – diktálta a feltételeket a kövér ember.

– Tekintetes főjegyző úr ... – kezdte tiltakozón Kőrakó, de amikor meglátta Pénzes Varga Imre nagy, négyszögletes arcát s vízszínű, könyörtelen szemét, megadta magát. – Jó – nyögte –, jó. Legyen.

– A napszám két pengő – szögezte le a főjegyző.

– És jár nékem egész télre napszám az uradalomban – tette hozzá szinte könyörögve Kőrakó.

– Hát még mit nem? – szólalt meg Pénzes Varga Imre. – Talán a tanyai lakást, a tehéntartást, az egy hold kukoricást ingyen adom? Mi? Lesz neked elég dolgod a télen. Nem jut időd az uradalomba járni.

Kőrakó elfordította szemét a kegyetlen, kapzsi gazdáról, aki az ember lelke üdvösségét is elkívánja azért a kis kommencióért.

– A télen nálam dolgozol, bennkosztért – zárta le a tárgyalást a gazda.

– Jó – mondta megadóan Kőrakó. – Legyen.

– Na látod – mondta a főjegyző. – Értelmes ember vagy te.

Kőrakó elvörösödött. A tegező szavak gyújtották fel arcát... Ezek az urak kutyába se veszik a szegényt. A száraz csontot is sajnálják tőle. Bennkosztért dolgozzék, télen? Mi lesz akkor a családdal? A három gyerekkel meg az asszonnyal?

Alig egy éve vállalkozott tanyásnak Pénzes Varga Imréhez, írás nélkül, puszta szóra állapodtak meg, és ez a kapzsi ember most megfogja a nyakát. A főjegyző is, ahelyett, hogy meggátolná a nyúzást, még maga is megszégyeníti az embert: letegezi a nála idősebb szegényt, és így jelzi, hogy ne is várjon támogatást...

– A napszám két pengő – szólalt meg a főjegyző, s hangja meghidegedett, szemének derűje is kialudt. – Egy napszámért pedig hat köbmétert kell kiemelni.

– Hatot? – ijedt fel Kőrakó. – Tekintetes főjegyző úr... ez nem megy.

– Hatot! – mondta a főjegyző. – Jójárt már vállalta.

– De te kapod, mert az én tanyásom vagy – szólt közbe Pénzes Varga. – Fölvállalhatod a munkát száz emberre, ha hat köbmétert emeltek ki egy napszámért.

– Ez harminchárom fillér volna köbméteréért – mondta Kőrakó. – Nem, ezt nem lehet. Annyiért nem – s megrázta a fejét.

– Miért nem? – csudálkozott a főjegyző. – Ki tiltja?

– Senki se tiltja, de én nem vállalom.

– De miért nem? – értetlenkedett a kövér úr.

– Mert harminchárom fillér egy köbméterért kevés. Negyven is az. De harminchárom? Ez már, ez... – a szavakat kereste. – Igen, ez kérem már nyúzás volna.

– Gondolkozz – szólt rá a nagygazda. – Gondold meg a dolgot. Elmehetsz.

De Kőrakó nem mozdult.

– Tekintetes főjegyző úr – mondta, s szembenézte a kövér urat. – Már az is becstelen dolog, hogy a többiek bőrére alkudozok, a többiek nevében, mintha felkértek volna rá. Megtettem, mert gondoltam: köbméterenként negyven fillér... hát ez még mehet... Mert olyan nagy a nyomorúság, amilyet ember még nem látott. De harminchárom fillérért – szörnyűködött. – Tessék csak elgondolni: harminchárom...

– Elmehetsz – mondta a főjegyző, és húsos, nagy kezével az ajtó felé mutatott. De amikor Kőrakó megfordult, s kifelé indult, megenyhülten szólt utána: – Egy pohár pálinkát azért megihatsz...

Kőrakót újra úgy érte a tegezés, mint az ostorcsapás. Keze egy pillanatra megreszketett az ajtó kilincsén. Aztán keményen megmarkolta, megkapaszkodott benne, nehogy visszaforduljon és ráordítson ezekre a lelketlen, elbizakodott emberekre.

Köszönés nélkül lépett ki a tükörfényes előszobába. A kavicsozott, gondozott udvaron még téli bundában lesték a tavaszt a rózsafák. S az üvegezett, kőpadlós tornácon hosszú fehér s fonott asztal körül piros kosárszékek várták a nyarat.

A szobalány a tornác magas mennyezetéről törölte le

a láthatatlan port. Fiatal, tizennyolc éves lehetett, akár az ő Margit lánya. Milyen jó lett volna ez a könnyű hely és a jó kereset Margitnak! De a főjegyző nem fogadott cselédnek helybeli lányt.

A nyitott konyhaajtóból ideáradt a sülő ételek szaga. Kőrakó István nagyot sóhajtott, és megtapogatta sovány kenyeres tarisznyáját.

6

Kőrakóné beállította az üres talicskát a szárazmalomba, s a vén molnár süketségét, a malomkerekek lármáját túlkiabálva mondta meg, hogy a lisztért délután jön el.

A malomból a községházára ment, benyitott az előszobába, köszöntötte a két pipázó kisbírót, akik visszamorogtak valamit, és a község dobját pergették körmükkel. Sós Gábor néha odapislogott az ajtóban várakozó asszonyra, de az öregebb községi ember haragosan összevonta szemöldökét, és dobolt, dobolt.

Kőrakóné meghúzta álla alatt megkötött fejkendőjét, barna arca megpirosodott, és megkérdezte:

– Tilos embermódra viselkedni a szegénnyel?

Az öregebbik kisbíró tokát eresztve fordult az asszonyhoz:

– Miről van szó, he? – kérdezte sértődötten.

– Az emberemet keresem. Itt van még?

– Nincsen – felelte a hivatalos ember. – Elment.

– Elment? És... munkát, kapott munkát? – kérdezte elfúlva az asszony.

– Munkát? – rikkantotta Sós Gábor megelevenedve. – Azt nem. Azt aztán nem.

– Nem? – kérdezte az asszony, és szája széle megvonaglott. – Nem kapott? De hiszen ide hívatta a főjegyző úr. Arra hívta, hogy ád néki.

A kisbírók nem feleltek. Nagyon elfoglalta őket a dob, s a körmüket pergették rajta keményen.

Az utcán tanácstalanul megállt Kőrakóné. A Fő térre kéne menni, bizonyára ott az embere, a többi sok szegénnyel, aki naphosszat, munkát várva ott ácsorog. De a Fő utcán át oda igyekezni veszélyes vállalkozásnak tűnt. A Fő utca mindkét oldalán boltosok sora figyelt a járókelőkre. Az őszön azt mondta az egyiknek: Isten engem úgy segéljen, Glüklik úr, fizetek én karácsonyra... A szemközti boltosnak meg így fogadkozott: Isten engem úgy segéljen, újesztendőre mindent kifizetek, Jócsik úr, csak most még az egyszer adjon hitelbe.

Tán nyolc pengőnél is többre ment fel a két boltban az adósságuk. Ma február vége van, és még mindig nincs egyetlen fillérjük sem, nemcsak a törlesztésre, de betevő falatra se. A petról is elfogyott, a só is, az ecet is... Még gyufa sincs a háznál.

Hirtelen éktelen düh fogta el embere ellen, amiért az olyan tedd ide, tedd oda, pipogya ember, hogy vele mindenki azt csinálja, amit akar. De megfogja ő a

bajszát, s kitépi egy szálig. Nem lehet így élni! Ez a mulya... Nagyot sóhajtott, s hadonászó karja lehullt! Mert embere őszülő halántékát, szomorú szemét látta hirtelen maga előtt. Nem, nem ő a hibás az ő nagy nyomorúságuk miatt. Jó ember, szorgalmas családapa, csak ... könnyen elbánnak vele, mert mindenkinek hisz.

De férfi ne legyen ilyen hiszékeny! Férfi ember álljon a talpára, és ne várja, hogy az asszony hozzon rendbe mindent. A tanyalakást is ő szerezte. Ettől a mulyától az Isten szabad ege alatt maradtak volna.

A mellékutca felé került, s úgy igyekezett a Fő térre. Lassú lépésben Pénzes Varga lovas kocsija jött vele szembe. Az üres szekér ülésén Pusztai bóbiskolt.

– Hé... zabban a lovak – kiáltotta el magát az asszony.

Pusztai felriadt. Megrántotta a gyeplőt. A két stájer megállt.

– Anti te... miért haragszol te Margitra? – kérdezte Kőrakóné.

– Én? – Pusztai elvörösödött. – Nem haragszok én rá. Inkább nagyon is szívelem. – Elhallgatott, jól megnézte az asszonyt, s amikor látta, nincsen szemében harag, félrefordította a fejét, s úgy mondta. – Máma este kimennék hozzá. Lehet?

Kőrakóné elmosolyodott. Olyan ez a zavart legény... olyan gyámoltalan, amilyen az ő mulya embere volt fiatal korában.

– Lehet – mondta. – Gyere. Csak el ne aludd az időt – és továbbment. Néhány lépés után visszafordult,

és látta, hogy Pusztai a tarkóját vakargatva bámul utána. Az asszony nevetett, s kihúzta magát. Így lépegetett frissen, s nyomorúságukat feledve, a Fő tér irányában.

Kopott gubában, gacsos csizmában ácsorogtak a téren, a hídmérleg körül az emberek, és nyeszlett süvegüket a fejük búbjára tolták.

Sütött a nap. Az égen tavaszi felhők úszkáltak. A kéményekből füst szállt.

Az óriási tér széleit nyárfák szegték. Mögöttük hosszú deszka- vagy kőkerítés mögé telepedett házak húzódtak meg. Ezekben a nagy épületekben nagygazdák, gazdag boltosok meg mindenféle úrinépek laktak már emberemlékezet óta. Az alvégről való gyerekek, s gyerekkorában Kőrakóné is, fel-felmásztak a kerítésekre, belestek az udvarokba és néha belopakodtak a virágos kertekbe, virágot lopni. Olykor komondorok rohantak feléjük, máskor a gazdáék pereltek velük, vagy a gazdagyerekek kergették, dobálták meg őket kavicscsal, száradt trágyával.

Ajkán és szemén az emlékezés zavart és boldog mosolyával látta meg Kőrakóné a tér túlsó szélén, a hídmérleg mellett álldogáló emberét, kiválva a többiek gyülekezetéből, magányosan gunnyasztva, magába roskadva.

Meglazította állán a fejkendőt. A levegő borzongatóan folyta körül izzadt nyakát. A hídmérlegnél hirtelen felemelte fejét Kőrakó, s meglátta közeledő asszonyát. Meghökkent. A süvegéhez nyúlt, mintha szél

fújná le a fejéről. S közben a szeme se rebbent, csak megtorpanva várt.

Az emberek, lehettek vagy százan, összetömörülve álltak, s egy kerek képű, borotvált arcú legényre, Petrás Mihályra figyeltek. Kőrakóné már a közelükbe ért, s hallotta is Petrás hangos, kemény szavait:

– A dolgozó emberek sanyarúságát csakis az urak lelketlensége, kapzsisága okozza.

Az asszonynak kedvére voltak a szavak, de mégis otthagyta a gyülekezetet, és magányosan gunnyasztó embere felé sietett.

– Pista, igaz? Nem kaptad meg a munkát? – kérdezte halkan, kétségbeesetten.

– Igaz – felelt Kőrakó, s elmondta, hogyan történt minden. Egy óránál hosszabb ideig ült s várt a főjegyző előszobájában. Hét órára már ott volt, pedig csak nyolcra hívta a főjegyző. De, úgy látszik, Jójártot még előbbre rendelte magához. Így aztán hiába volt minden igyekezete, csak arra érkezett, hogy megtudja: munka nincsen, elvállalta Jójárt.

– Attól még lehet munkád – szólt közbe az egyik süveges, nagyarcú, ősz bajuszú gubás ember, Lihányi bácsi, aki otthagyta Petrást és hallgatóit. – Iratkozz föl Jójártnál.

– Harminchárom fillérért? – Kőrakó megrázta a fejét. – Nem, annyiért nem dolgozom.

– Harmincháromért? – nevette valaki a közelben. – Harmincért, nem harmincháromért...! Köbméterenként három fillért biztosan megtart Jójárt...

Most már elhallgatott a sokaság közepén beszélő, kerek képű legény is, mert az emberek tömegesen tódultak Kőrakóék felé. Valaki elkiáltotta magát:

– Nem veszi kézbe senki harmincér a csákányt!

– Inkább pusztuljunk éhen – kiáltották egyszerre többen is. – Dolgozzék annyiért Jójárt.

– Nem úgy van az – kiáltotta Petrás. – Fel kell venni a munkát. Mert ha mi nem vesszük fel, fèlveszi más.

– Harmincér? – húzta fel szemöldökét Lihányi, s utána méltatlankodva mondta. – Te is felvennéd?

– Fel én – felelte Petrás. – Vegyük csak fel mind, valamennyien. Majd aztán meglátjuk.

– Mit látunk meg? – Lihányi köpött egyet. – Harmincér nem megyek.

– Meg kell gondolni – mondta Petrás, s az öregre nézett. – Munka közben aztán, akár már másnap, megpróbálhatunk újra alkudni.

Lihányi elcsöndesedett. Mögötte hirtelen felmagasodott karcsún, derűsen Király András.

– Jön Jójárt – mondta halkan.

Bejelentésére Petrás kivált a csoportból, és a tér ellenkező széle felé ballagott. Az iménti gyülekezet apró kis csapatokra bomlott, s innen is, onnan is Petrás felé kiáltottak hívón, kérdezőn. De a zömök, borotvált arcú legény csak megbökte mutatóujjával süvege szélét, s továbbment. Mert már ő is látta, hogy a Fő utcából hosszú lépteivel a térre igyekszik Jójárt, s véle semmiképpen nem akart itt, a gyülekezőn találkozni.

Most már az apró emberrajok is észrevették Jójártot. Érdeklődve nézték. Volt, aki eléje sietett... Hamarosan körülözönlötték az öles embert.

– Megvan a munka – mondta egészen halkan, úgyhogy csak a közelállók értették a szavát. A többiek ágaskodtak, előretülekedtek. – Megígértem, lesz munka, és lett is. Sok hetes munka, egy pengő nyolcvan napszámmal.

Az emberek már tudtak a dologról, hiszen Kőrakó hozta el a hírét, meg Jójárt is elmondta itt-ott, de most mégis úgy fogadták a munkaalkalom közeledtét, szemüket az öles emberre függesztve, mintha először hallottak volna róla.

– Jó ember ez – mondta egyikük, Rostás Ignác, halkan, de úgy, hogy a megdicsért is hallhassa. – Ez a Jójárt... igazán... mindenki csak ígért, de ő szerzett. Meg kell adni... érti a dolgát.

– Köszönjétek a szociáldemokrata pártnak – mondta most már hangosabban Jójárt. – Azt mondta a megyei párttitkárunk a főispánnak: gyalázatos dolog, hogy annyi ember szenved a falun. A főispán erre kiizent az itteni uradalomnak, az intéző meg kiadta a munkát. Utat csináltat. Száz ember jut napszámhoz. Szerződni velem kell. Holnap föl lehet iratkozni. Aki vállalja a munkát, jöjjön el hozzám a szociáldemokrata párt befizető helyére. – Átvágta magát a sokaságon, és ment sebes léptekkel haza, a tér túlsó sarka felé.

Az emberek elcsendesedtek, és utána lestek.

– A befizető helyen lehet feliratkozni? – kérdezte

Király András. – No, akkor legalább megfordul ott is egy-két ember.

– Talán még be is köll a pártba iratkozni – vélte Lihányi bácsi.

– Nem kell – szólt rá Király. – Mér kéne? Munkára iratkozik, és nem tagságra, tagdíjfizetésre.

– És ha csak akkor lehet a munkára iratkozni, ha tagdíjat fizetünk? – kérdezte az öreg.

– Az se olyan nagy baj – vélte az alacsony termetű, széles vállú, őszülő bajszú ember, Rostás Ignác. – A szegények pártja a szociáldemokrata párt. De ami a legfőbb, az egy pengő nyolcvanas napszám nem sok, de pénz.

– Harminc fillérért egy köbmétert? – kérdezte szemrehányóan Kőrakó.

– Harmincért? Felmegy az negyvenre is – ellenkezett Rostás.

– Látástól vakulásig megy – figyelmeztette Kőrakó.

Vállán átvetett kenyértarisznyájába túrt Rostás, de mert kenyérnek nyomát, morzsáját se lelte, lemondóan legyintett. Újra az emberek felé fordult, bánatos, bűntudatos mosollyal, amiért hirtelen annyira elengedte magát, újra legyintett, de utána már amolyan hányaveti hangon magyarázta meg elbizakodottságát.

– Negyven fillért mondtam? Ötvenet is kihozok egy köbméterért. Hogy? Hát úgy, hogy a nap is rövid, az ember, ha okos, nem nagyon töri magát a dologban. Kiemelek, mondjuk, négy köbmétert egy nap. Egynyolcvan a napszám, ugye? Hát negyvenöt fillér esik egy

köbméterre. – Hunyorgatva körülnézett, s újra a szeme elé emelte kenyeres tarisznyája száját. De kenyeret most se lelt benne. Csak pillanatokra komorodott el az arca. – Negyvenöt fillér meg nem is olyan rossz, nem igaz? – és erőlködve nevetni próbált.

A nap erősen, élesen sütött. Az emberek szétnyitották gubájuk, ködmönük gallérját, s elgondolkodva nyomorgatták bajuszukat. Igaz, egy pengő nyolcvan nagy pénz, még ha látástól vakulásig megy is a munka. És Rostás Ignácnál az igazság: ha van az embernek esze és megkíméli magát, negyvenöt–ötven fillért is fizet az uradalom a kiemelt föld köbméteréért.

Elgondolkozva álltak Rostás Ignác körül. Sose vették túlságosan komolyan ezt a zömök, lógós bajuszú embert, aki tán, még ha a tető gyulladna ki a feje fölött, akkor is találna valami vigasztalót a szerencsétlenségben.

Kőrakó a hídmérlegen állt, és szeretett volna örülni ő is. Mert ha alaposan meggondolja az ember, rájön: pénz, valóban nagy pénz az egy pengő nyolcvan, még ha hat köbmétert kell is kiemelni érte. Az ember csinálja, amíg ki nem hull markából a csákány, a lapát...

Feleségére nézett elbúsultan.

Az asszony arcán valami furcsa, ismeretlen vonás ült. Nem, nem volt haragos, inkább szomorú meg elszánt. Száját összeharapta, álla előreugrott, szemöldöke lehúzódott, és egyik lába fejével a földön kaparászott. Aztán hirtelen elmosolyodott, s mint régen, menyecskeéveinek elején, jobbra-balra vágott felvillanó tekintete, és embere felé fordulva mondta:

– Ne búsulj. Pista, majd csak megleszünk valahogy!

– Meg – mondta megnyugodva Kőrakó, s üres pipáját a markába verve, keményen, legényesen, hogy szinte belepirult, ismételte meg felesége szavait: – Igen, majd csak megleszünk.

7

Biczó Dénes intézőt éjféltájt verte fel a telefon éles csengője. Nem az irodai készülék riasztotta, hanem a titkos számon lévő, különlegesen lármázó kis alkalmatosság, amelyet hálószobájának ágya fölé szereltetett, A Vitézi Szék megyei kapitánya telefonált, és közölte vele, hogy az elmúlt éjjel, pesti utasításra, dulai Dula Máténá fegyverek után kutattak. Néhány napon belül az egész környéken megindul a keresés. A kutató bizottságok listákkal a kezükben dolgoznak, tehát tudják, melyik parasztnál milyen fegyvert ástak el húszban–huszonegyben. Persze, csak azokat az embereket vették listára, akiknek már nem való a kezébe a puska, amelyet még nemzetellenes cselekedetekre süthetnének el.

Balfogásokra, tévedésekre is számítani kell. Akadhat túlbuzgó szamár, aki a listán fel nem tüntetett, s ma is megbízható embereket zaklatna, ezért az uradalmi magtárakban elhelyezett gépfegyvereket, kézifegyvereket és lőszeresládákat ajánlatos az eddigi rejtekhely-

ről másikra vinni. Ennél a munkánál azonban csak a vitézek legmegbízhatóbbjai segédkezhetnek.

Azt is közölte a székkapitány, hogy Dulánál eredménytelen volt a házkutatás. Biczó Dénes belenevetett a kagylóba. Tudta, és minden félig-meddig bennfentes ember tudta, hogy az egykori Isten Ostorának a padlásai roskadásig tele vannak fegyverekkel.

– Ha második házkutatásra kerülne a sor, nem jönnének ki üres kézzel a nemzetes úr házából – mondta elkomorodva a székkapitány. Hallgatott egy kissé, aztán csak úgy, minden él nélkül elmondta, hogy az éjjel, a házkutatás ideje alatt, vitéz Bencze Sándor nevű keresztúri paraszt volt Dula Máténál.

– Bencze? – a tiszttartó nagyot káromkodott.

– Azt mondják, ez a Bencze meg van vadulva – mondta a székkapitány.

– Igen. Fülig eladósodott, és most rádöntené a házat is az emberre.

– Nem jó, ha ilyen alakkal találkozik Dula. Még megsajnálja az egykori vezér egykori szekeresét, és valami marhaságba kezd. Amígy is olyan harapós mostanában! Kerüli az úri társaságot, napszám egyedül kószál az utcán vagy a városon kívül. És, képzeld: hangosan vitatkozik önmagával. Szóval: rájött a happáré. Arra a Benczére pedig rá kell ijeszteni. Ha pofázik, szájon kell vágni, még ha Dula Máté legkedvesebb szekerese is volt. Szervusz.

– Szervusz, tiszteletem – felelte Biczó, s visszarakta a hallgatót a készülékre.

Felöltözködött és lovas legényt menesztett a faluba. Vitéz Lányit és vitéz Császárt rendelte be a Várba: az uradalmi központba. Amikor megjött a két vitéz, lecsukatta a vastag falakba vágott kapukat, amelyekhez külön őröket állított.

Éjjel egy órától hajnali hatig verejtékezve cipekedett két megbízható emberével Biczó. Húsz gépfegyvert, ezer kézifegyvert és hozzávaló lőszeranyagot hurcoltak el eddigi helyéről, egy lezárt magtárból, a szomszédos, üresen álló s egykor irodának használt nagy helyiségbe. A hadianyag fölé búzászsákokat helyeztek.

Reggel hat órakor az intéző dolgozószobájában bepálinkáztak a fáradt emberek, s óriási kolbász- meg szalonnadarabokat nyeltek a friss búzakenyér mellé. A lakoma végeztével vastag szivarra gyújtottak.

– Na, szervusztok, most elmehettek... a fenébe... – nyögte vitéz keresztúri Biczó Dénes már félálomban a díványról, ahová ruhástól, sárosan, piszkosan végigdőlt.

A két vitéz vigyázzba vágta magát. Egyikük, mielőtt kifordultak az ajtón, gyorsan a már horkoló úrhoz lépett, s kihúzta szájából a félrebillent égő szivart.

Reggel kilencig aludt az intéző, akkor talpra pattant, megmosakodott, megreggelizett, s közben a szobalánynál a felesége után érdeklődött.

– A nagyságos asszony kilovagolt – mondta a szobalány.

– Egyedül?

– Nem, a fiatal doktor úrral. Már egy félórája.

– A fiatal doktor úrral? ... – ismételte Biczó Dénes, mint aki nem hisz a fülének. – Ilyen korán? Mit keres itt ilyen korán a fiatal doktor úr?

– A fiatal doktor úr nem keres a nagyságos úréknál semmit. Szívesen jön ... ingyen is – tette hozzá magyarázón, és komisz mosolya mellé még kacsintott is.

Az intéző megütődött a leplezetlen árulkodáson. A következő pillanatban a magas, szőke, jóarcú szobalány kék szeme már alázatosan s parancslesőn meredt az úrra.

– Eridj a fenébe – szólt rá gorombán az intéző.

A lány engedelmesen fordult, s kilibbent. Az intéző a becsukódott ajtóra meredt. Dühös volt. Most már tenni kell valamit. Már a cselédség is azon nevet, hogy a nagyságos asszony vénülő fővel egyre a kölykök után veti magát. Itt az ideje az erélyes közbelépésnek!

Lerázta magáról rossz érzéseit, a telefonhoz lépett, s felhívta a két órányira fekvő vasútállomást. Vagonokat rendelt a jövő hétre. Krumplit készült Pestre szállítani.

– Halló, halló, várj csak ... – kiáltotta, amikor az állomásfőnök már le akarta tenni a kagylót. – Most jut eszembe, Glücklich Vilmos is szállít a jövő héten. Igen, Glücklich – mondta az állomásfőnök kérdésére. – Glücklich Vilmos, a bornagykereskedő. Neki is kell tíz vagon. Szóval ...

Nevetett: az állomásfőnök kelletlen hangján mulatott. Sajnálta a nyavalyás a pénzt, amit nem ő vasal be Glücklichen a soron kívül rendelkezésre bocsátott vagonokért, hanem az intéző keres az ügyön.

– A nyavalyás! – nevetett Biczó. – Ha más csinálja Glücklichhel az üzletet, akkor neki a zsidó: boltos. Ha ő sarcolja meg, akkor a bornagykereskedő és szeszgyáros nemzetgazdasági érdekekből fontos ténykedését segítette elő...

Utána a főjegyzőnek telefonált Biczó Dénes.

– Estére bemegyek a faluba. Ki a soros vendéglátó? Te? Jó! Akkor pláne bemegyünk... Máskülönben mi újság? Kiadtátok az útmunkát? Jójárt Ferenc vállalta el? – nevetett. – Nagyon jó!

A drót túlsó végén a jókedvű főjegyző horkantása szinte megkopogtatta a kagylót. Aztán hirtelen elharapta jókedvét, és megkérdezte: nem lesz-e baj ebből a dologból.

– Pénzes Varga Imre is egészen beszopta – mondta gondterhelten. – Már számítgatja, hogyan kapcsolódhatna bele ő is. De a legnagyobb baj, hogy a kilátásba helyezett munka nagyon felizgatja az éhes embereket.

Az intéző megnyugtatta: Lesz munka. Majd! Egyszer! Ha nem is a jövő héten, de majd... Majd ha jobb ára lesz a búzának, a disznónak, a marhának. Akkor, igen, majd akkor szóba kerülhet az útépítés is.

Már le akarta tenni a kagylót.

– Igaz, hogy el ne felejtsem – mondta nagyot ásítva. – Mi van az árverésekkel? Már mához egy hétre? Ne beszélj! Értem. Azért volt olyan sürgős ez a közmunka, hogy egy kicsit lecsillapodjanak az emberek.

A drót túlsó végén a főjegyző újra aggodalmaskodni kezdett.

– Mégis – mondta –, félek... Kérlek alássan, akad nálatok valami. Mindig van valami, amin húsz-huszonöt ember eldolgozhat. Nem lehetne mégis?...

– Nem, most nem. Nincs rá fedezet.

Most már befejezte a telefonbeszélgetést. Nagyot ásított. A kardpárbajból származó forradás bal arcán, nyírott fekete bajszától a füléig, megpirosodott és mély ráncot vont csontos, barna képén.

Hunyorogva nézte az udvart. Sütött a nap, a hó elolvadt. Szemben az ablakkal, a nagy tölgyfaajtón, keresztvasrudakra erősített gyerekfej nagyságú lakat őrizte az új fegyverraktárt.

Hirtelen Dula Mátéra siklott el gondolkozása. Micsoda idők! Dulai Dula Mátét házkutatással kell figyelmeztetni helytelen magatartására! Megőrült! Tisztára! A könyvei őrjítették meg. Paraszt demokráciáról beszél, és a paraszt demokrácia egyedüli üdvözítő voltáról szerkeszt beadványokat a Legmagasabb Helyre. No ez talán észre téríti, ez az éjszakai látogatás.

Meglepetésében eltátotta a száját. Saját, váratlan ötletétől kábult el. A legjobb volna, ha Dula Máté maga tanítaná móresre egykori hív parasztjait. Valaki Pestről, nem akárki persze, a legjobb volna, ha maga őfőméltósága beszélne vele. Megérné a fáradságot. A Legfelsőbb Helyről érkező figyelmeztetésekből megértené, milyen halálos bűn a nemzet ellen arra tanítani a parasztot, hogy néki is annyi joga van az élethez, mint egy főrangúnak! Mi lesz ilyen oktatások után az úri állam fegyelmével? S mi lenne a hadsereggel? A baka

vitába szállna a tisztjével? És a proletárok, a vörös proletárok is szabadon magyarázhatnák tanaikat falun és tanyán? Nem, hát nem! Ha meg nem okosodik Dula Máté a baráti szótól, el kell némítani, mielőtt jóvátehetetlen bajt zúdítana az országra.

Maga is megijedt vad, kíméletlen döntésétől, de csak rántott a vállán.

– Vagy-vagy – kiáltotta hangosan, mintha valakivel vitatkozott volna. – Vagy betörik Dula Máté, vagy...

Az udvaron gyors léptekkel a vadászruhás uradalmi gyakornok sietett az iroda felé.

– Na – nevette el magát Biczó, mert örült, hogy abbahagyhatta kínzó tépelődéseit. – Úgy látszik, ezt a hólyagot végleg dobta az asszony. Már nem vele lovagol ki reggelenként.

Újra maga előtt látta a fiatal orvost, aki alig fél éve telepedett a faluba. Szelíd, gyerekképű... Hamar leteperi ezt a mennyei ártatlanságot az asszony!

Dühösen kirúgta az irodaajtót. Benyitott a fürdőszobába. De ott felesége édeskés parfümje émelyítette. A konyhába lépett. Ott sem volt senki. A nappali is üres volt. Az úriszobában s az ebédlőben is csönd fogadta. Csak a hálószobából hallatszott némi élet. Belökte az ajtót.

A szobalány csípőre tett kézzel, táncos mozdulatokkal fényesítette a padlót a talpára szíjazott kefével. Az ajtó nyílásra visszafordult. Az intéző beléje ütközött. A lány elbotlott, az ágyra zuhant, s rémülten visított.

– Mit bőgsz? – kérdezte Biczó. – Hülye! Nem akar-

tam én tőled semmit – aztán mogorván hozzátette. – Úgy bőgsz, mintha még nem lett volna dolgod férfival.

A telefon szólt. Biczó visszasietett az irodába. A csendőrörsről jelentette a tiszthelyettes, hogy a Fogyasztási Szövetkezet alkalmazottját, Páli Jánost tetten érték, amint egy városból jött szekér liszteszsákjai alól viaszosvászonba göngyölt csomagot emelt ki. A csomagban ötszáz darab tiszta fehér lap volt...

– Hogyhogy tiszta fehér? Nem nyomtatvány?... Nem röpirat volt a csomagban?

– Nem kérem. Üres miniszterpapír.

– Megőrültek? – az intéző tanácstalanul maga elé meredt. – Megyek – kiáltotta.

Lecsapta a kagylót, s lerohant a lépcsőn.

– A lovamat – ordította az istálló előtt ácsorgó lovásznak.

Néhány pillanat múlva már eléje vezette a fölnyergelt lovat a lovászlegény.

A vágtató paripa patkói alól magasra fröccsent a sár s a hólé. Az úton alázatosan húzódtak félre az ökrös és lovas szekerek. A faluban ijedten tértek ki előle a járókelők. Az őrsön a kantárt a kiskapuban ácsorgó csendőrnek dobta oda.

Magas, karcsú, nyírott szőke bajuszú csendőr tiszthelyettes fogadta a tornácra nyíló ajtóban.

– Alázatos tiszteletem – köszöntötte a felhevült urat.

Biczó János biccentett s várt. Jelentést várt. De a tiszthelyettes hallgatott. Az intéző elkomorodott. Tudta, megértette, hogy a tiszthelyettes nemkatonás köszönté-

sével is jelezni akarta, hogy nem föllebbvalóját üdvözli... hiszen akkor úgy fogadta volna, hogy: alázatosan jelentem... és elmondott volna mindent, kérdezősködés nélkül. De ez a makacs ember, úgy látszik, felsőbb utasításra cselekszik. Úgy látszik, felsőbb utasításra nem engedik a régi különítményeseket nyomozati ügyekbe bepillantani.

– Hol van Páli? – kérdezte komoran.

– A legbelső szobában – felelt a tiszthelyettes, s utat engedett vendégének.

– Maga maradjon itt – mondta Biczó, amikor észrevette, hogy a tiszthelyettes követi.

A megintett ember meghökkent, arca elsötétedett, s morgott valamit, de megállt. Biczó visszajött hozzája.

– Négyszemközt akarok avval a Pálival beszélni! Van valami kifogása ellene? – kérdezte. – Mi? Na, halljuk! – kiáltotta.

– Nincsen – felelte a tiszthelyettes, és állt, mint a cövek.

Biczó bement a belső szobába. Csizmás, bekecses, süveges ember támaszkodott az íróasztalnak. Biczó jöttére beesett, sápadt arca megpirosodott.

– Alázatos szolgája – köszöntötte ijedten pislogva az intézőt.

Biczó megállt az ajtóban.

– Hol vannak a röpiratok? – kérdezte.

– Itt – mutatott az asztalra Páli.

Az intéző szétlökte a viaszosvászon burkolatot. Fehér

kérvénypapírral telt meg az íróasztal. Biczó Dénes az asztalra támasztotta öklét, előrehajolt, és újra megkérdezte:

– Hol vannak a röpiratok?

– Csak ezt kaptam – suttogta Páli, s nem tudta levenni ibolyaszín szemét az intéző arcán rángatózó forradásról.

Biczó arcul ütötte a legényt, aki a csapás erejétől megtántorodott, oldalt zuhant, de az intéző elkapta a vállát.

– Hol vannak a röpiratok? – Megrázta. – Kinek adtad őket?

– Nem adtam senkinek. Ezt a csomag fehér papírt küldték a városból.

– Kitaposom a beledet – mondta rekedten Biczó, s rettenetes marka átfogta a vézna legény vékony nyakát. – Na... beszélsz, vagy egy perc múlva véged van.

– Nagyságos uram... – könyörgött elfulladva Páli.

Biczó otthagyta áldozatát, cigarettára gyújtott, és az iroda sarkába húzódva hallgatta a rémült legény beszámolóját arról, hogy... hogy ő nem tudja, mi történhetett, de valahol a városban követték el a hibát. A szekér a liszttel megjött, a csomagot is ott találta a zsákok alatt, s Pusztai Antal is figyelmeztette, hová helyezte a küldeményt. Bevitte a kamrába, ahol egy órát várt, de a megbeszélés ellenére senki se jött el a papírokért... Pedig úgy állapodott meg Petrás Mihállyal, hogy valaki eljön hozzá, s elviszi a röpiratokat. Ezt a valakit ottfogta volna egy kis beszélgetésre, és a

csendőr ott lepte volna őket. A csendőr meg is jött, a csomag is ott volt, felbontatlanul az asztalon.

Tétován, ijedten beszélt Páli, s egyre az intézőt s félelmetes, ideges öklét figyelte. Mondókája végén csuklani kezdett, és rémülten kapaszkodott az íróasztalba, különben elesett volna.

– Ki rendelkezett úgy, hogy te veszed át Pusztaitól a röpirat-csomagot? – kérdezte hosszas tűnődés után Biczó.

– Petrás Mihály – felelte Páli.

– És más nem tudott erről? – kérdezte Biczó, s felemelte öklét. – Na, felelsz-e? Ki tudott még arról, hogy Pusztai neked csomagot hoz?

– Nagyságos úr... én nem tudok többet – suttogta rémülten a legény. – Nékem Petrás csak annyit mondott, hogy Pusztai csomagot hoz, vegyem át, majd valaki eljön értük. Lehet, hogy ő, lehet, hogy más viszi el, de azt sose lehet előre tudni...

– Eridj a fenébe – rivallt a sírós, nyafogó emberre az intéző.

A legény boldogan rohant az ajtóhoz. Még köszönni is elfelejtett menekülésében.

Biczó a telefonhoz nyúlt. A postaközpont azonnal kapcsolta az uradalmat. A gyakornok jelentkezett.

Biczó tétovázott. Mi a fenét is akart a saját lakásától?

– Te vagy az? Izé... otthon van már a feleségem? Nincsen? – letette a kagylót, s bajszát harapdálta. – Ez már sok, amit az az asszony művel. – Felrántotta

az ajtót, keresztülrohant a szobán, a csendőrök összevágták sarkukat, csak a tiszthelyettes maradt ülve, és nézett sötéten a dühöngő úriember után.

Az udvaron nyeregbe vetette magát Biczó. Átvágtatott a Fő téren, s berobogott az egyik mellékutcába. Mester Mártonék háza előtt állt meg.

– Hé, hé... – kiáltotta be az üres udvarra. – Van itt valaki?

A konyhából kerek képű, barna arcú, amolyan negyven körüli asszony, Mester Mártonné jött ki.

– Jó napot kívánok – mondta kissé éneklő hangsúllyal.

– Itthon a fiad? – kiáltotta feléje Biczó.

Az asszony megütődve nézett fel rája. Évek óta nem álltak így, szemtől szembe. De még régen, tizenkilencben sem, amikor együtt ivott ez az úriember a parasztokkal, még akkor se vetemedett arra, hogy csak úgy, tegezve, ráripakodjon az emberre...

– Itthon van – mondta halkan, s ment vissza a konyhába.

– Küldd ki – kiáltott utána Biczó.

Az asszony megállt. Mondani akart valamit, valami tiltakozót a sértő parancs, a tegező kurjantás ellen, de nem fordult meg, csak sietett be a házba.

– Mi van ezekkel? – tűnődött el az utcán az intéző. – Már a szemükkel is gyilkolnának.

Valami ritkán tapasztalt szorongásféle fogta el. Olyan érzése volt, hogy valaki, talán éppen ennek az asszonynak a férje, Mester Márton, aki tizenkilencben

és húszban Dula Máté egyik hűséges szekerese volt, s az asszony se nagyon maradt el tőle, s ötéves kölyökük a szőrén ülte meg a szekér elé fogott vágtató lovat... az volt az érzése, hogy Mester Márton gyűlölettől szikrázó szemmel áll mögötte.

Megörült, amikor benn, a konyhaajtóban kék egyenruhájában megjelent a jutasi legény. Kiszaladt az utcára, a ló elé cövekelte magát, s keményen tisztelgett.

– Alázatos tisztelettel jelentem... – kezdte.

– Hagyd! – intette le Biczó.

A ló elindult. A janicsár a ló kantárát fogta, s a paripa két első lábának a léptéhez igazította a magáét. A Vár felé vivő úton az intéző leszólt a nyeregből.

– Mi volt az éjjel a városban?

– Alázatosan jelentem... – kezdte tisztelettudóan a beszámolóját a legény. A lovas felé emelte arcát... vigyázott, hogy el ne vétse a lépést Biczó hátaslovával.

8

Pusztai az istálló sarkában álló s pokróccal leterített ágyon hevert. Tán fertályórája, hogy felébredt, de még mindig kábult volt az éjszakai fáradalmaktól.

Három tehén és két ökör kérődzött és álmodozott a jászolhoz kötve, s az alacsony deszkafallal elválasztott szomszédos istállóban két pár ló kapálódzott.

– Haj, haj! – sóhajtozott Pusztai. – Ma este megint nem lesz semmi abból a megáhított tanyai kirándulásból. Hiszen éjfélig is eltart a jószág, s a ház körüli tennivaló. Pedig jó lett volna a lánnyal elbeszélgetni.

A lány lelkes szemét s szelíd mosolyát idézgetve, nagyot nyújtózkodott, és nagy-nagy szeretettel vágyakozott kedvesére, Margitra, aki, úgy érezte, néki teremtődött.

Az apja, Kőrakó István is rendes ember. Az anyja is. A lány rájuk fajzik. A jó gyerek mindig a szülőket tükrözi. Ha meg rossz... hát... hát arról nem tehet se az apja, se az anyja. Hogyan is tehetne? Elkanászosodik a fattyú, elcsavarog, hogy az Isten akárhová tegye, aztán az édes szülőjét vonnák kérdőre miatta?

Már homályba vesztek a kérődző jószág körvonalai. A szomszéd istállóban meg-megdobbant a lovak patkója. Néha úgy hangzott lármájuk, mintha menetelnének. Erről eszébe jutott, hogy ma újra elmaradt a leventegyakorlatról. De hát az Isten győzi ezt a sok munkát: éjszaka fuvarozni, nappal béreskedni, és még gyakorlatozni is? A múlt szombaton is elmaradt, s akkor nagyon lehordta miatta Pénzes Varga Imre.

– A fene a pofádat – mondta. – Én fizessem érted a büntetéspénzt? Csak azt lesd. Levonom a béredből.

– De, gazd'uram, egész éccaka úton voltam, és csak délben fekhettem le.

– Ne pofázz...

Persze nem fizette meg a bírságot Pénzes Varga, hanem elintézte a dolgot a leventeoktatóval.

– Hallja, a béresem, Pusztai egész éjjel meg két nap furtonfurt szolgálatban volt. Ezért nem mehetett leventézni.

– Már harmadszor maradt el – mondta az uradalmi gyakornok-leventeoktató . . .

– Hát ne szombaton leventézzenek – ajánlotta Pénzes Varga. – Tegye vasárnap délutánra az oktatást, Akkor a béres is ráér, és nem veszti el gazdája a fél napot az egrecírozás miatt – vélte a nagygazda.

A leventeoktató úgy oldotta meg a nehéz kérdést, hogy szombaton is, vasárnap is gyakorlatoztatta a legényeket.

Az éjszakai fuvarozás mégiscsak jó volt. Ha másért nem, hát azért, hogy ellóghatta a leventét. És ez most különösen jó volt, mert ez a taknyos, ez a Mester, ez a jutasi hóhér, aki az oktató mellett vitézkedett a gyakorlaton, nagyon megizzasztotta a népet.

Lehunyta szemét, hogy újra Margitra gondolhasson, és újraélje apró, ravaszkodó fogásait: leszáll a kocsiról, topog a lány előtt, baljával csak úgy, véletlenül meglöki, s Margit megbillen. Persze, nem dől el, mert jobbjával óvja a legény kemény karja. Ilyenkor aztán, persze véletlenül, mindig megérinti a mellét.

A szája széle is reszketett a zsibbasztó, bizsergető emlékektől.

Az istálló ajtaját benyomta valaki.

– Pusztai . . . – suttogta a látogató. – Itt vagy?

No nézd csak, Páli jött el . . . Pusztai felült, rászólt:

– Erre gyere . . . Csukd be az ajtót. Erre . . . erre.

A félhomályban tapogatózva közeledett Páli. A priccs végére ült, s cigarettára gyújtott. Az apró lobbanás fényében vörösnek tűnt csontos arca. Sokáig s hallgatva szívta a cigarettáját.

Pusztai valami szorongásfélét érzett. Ez a Páli... ennek máskor be se állt a szája. Úgy győzte nyállal, mint valami vénasszony. Akár a Fogyasztásinál találkozott vele, akár az utcán, mindig csak rákezdte: ne csak az urak éljenek az istenadta ajándékkal, a nyelvükkel, hanem a szegény ember is. Mondja meg mindenki a magáét. Mint ő... aki sose marad adósa az uraknak: a fejükre olvas minden gonoszságot.

– Mi bajod, te? – kérdezte hallgató vendégét Pusztai.

Páli morgott valamit, az ajtóhoz ment, kinyitotta, s kinézett a sötétbe. Aztán visszajött, s megállt a fekvőhely előtt.

– Ki adta neked a csomagot? – kérdezte, miután nagyot nyelt cigarettája füstjéből.

– A fene, aki jobban tudja – mondta Pusztai. – Nem kérdeztem én, kicsoda, micsoda.

– Hát persze, persze – engedett szigorúságából Páli. – Te csak azt tudod: milyen volt.

– Aki a csomagot adta? A fenét. Honnan tudnám?

– Mér? Tán behunytad a szemedet, amikor átadta?

– Az Isten... nem világítanak az én kedvemért éjjel az országúton.

– Az országúton? – hokkent meg Páli. – Ezt nem is tudtam. Hát nem a malom előtt találkoztál vele?

– Reggel megmondtam...

– Nem mondtál semmit.

– Nem? – kiáltotta dühösen Pusztai. – Hát akkor hazudok?

Páli hallgatott. Nem akart a legénnyel hajbakapni. Lehet, tán elmondott valamit, de lehet, hogy nem... Dühös lett, mert most egészen bizonyos volt abban, hogy az országútról egy szót se szólt ez a nyavalyás. Átadta a csomagot és elment. Jóformán szót se váltottak. De akkor miért erősködik annyira, hogy mindent elmondott?

– Igazad van – kezdte hangosan. – Mintha elmondtad volna, de hát annyi az én dolgom, hogy elfelejtettem. Mondd csak el újra – kérte.

– Na, látod – mondta Pusztai. – Na, látod. Máskor ne hazudtolj meg. Az volt, hogy ott vártam a malomnál egy óránál is többet, de nem jött senki. Gondoltam, tegye bolonddá Páli az öreganyját, és elindultam hazafelé. De az országúton, jó félóránvira a várostól, egyszerre csak a szekér elé gurul egy bicikli, és csönget veszettül, mert lámpa nélkül járt. Hát ez a biciklis – elhallgatott és elcsodálkozott rajta, miért mondja biciklisnek azt a gyalogjáró pajtást? De nem baj, jó az, ha mentől inkább másnak festi le... – Hát ez a biciklis hozta a csomagot – mondta –, és mentegetőzött, mert elkésett, a malomnál is járt, de már nem talált ott, erre utánam karikázott.

– Ezt mind elmondtad nekem? – csudálkozott Páli. – Nem emlékszem.

Pusztai engedékenyebb lett.

– Igazad van – mondta. – Most már tudom, hogy nem mondtam el egy szót sem. Csak akartam. De nem lehetett, mert ott lábatlankodott körülöttünk az üzletvezető meg a segéd.

– Intettél volna. Kimentünk volna az utcára.

– Gondoltam: minek? A fontos, hogy ott a csomag. Egészen mindegy, hogyan került hozzám.

– Nem mindegy – fortyant fel Páli. – Emiatt még törvény elé kerülhetünk.

– Mér? Mer lámpás nélkül járt éjjel az a biciklista?

Páli újabb cigarettára gyújtott. Azon tűnődött: megfenyegesse, megrémítse-e a legényt. Tán elég lesz, ha csak jelzi, hogy nagy baj nőhet ki a csomaghordásból: mert olyasvalami volt benne... Papír, de nem közönséges papír.

– A csomag már nincs nálam – kezdte halkan. – Bánom is nagyon, hogy már tovább adtam. Inkább a pofájába vágtam volna annak a... biciklistának. Mert nem jó papírokat küldött. Hasznavehetetlen az egész paksaméta. A csirkefogó – szitkozódott. – Az a csibész, az a biciklista felvette érte a pénzt a rendeléskor, és a végén rossz papírt küldött. Azért közlekedett biciklilámpa nélkül! Félt a tisztességes ember szeme elé kerülni. De hiába bújik, elkapják a nyavalyást akárhogyan is – s gondterhelten tette hozzá: – Csak néked ne legyen bajod ebből a csalásból.

– Nékem nem lehet – mondta Pusztai. – Csak néked. Mert én úgyis letagadom, hogy elhoztam. De téged, ha engemet valamibe belekeversz, agyonverlek.

– Mibe kevernélek? – tiltakozott Páli. – Csak nem gondolod, hogy elmondom valakinek, hogy te hoztad?

– Azér mondom! Mer én kitekerem a nyakadat.

Páli felkelt, s gyorsan, szó nélkül kiment.

Az istálló előtt megállt, és az utca felé fülelt. Jobb volna arrafelé menni, de ha otthon a gazda vagy a háza népe, és kérdőre vonják, mi dolga erre, mit felel? Lefelé került a kertnek. De a kert alján megállt, mert meghallotta, hogy óvatosan, de követi valaki.

Megrémült. Tán a városból küldtek valakit, vagy a faluban parancsoltak rá valakire: eriggy, pusztítsd el Pálit.

Most bizonyosra vette: Pesten az egykori elvtársak már tudják, hogy milyen kapcsolatai vannak Biczó Dénessel, és ezért akarnak végezni vele. De hogyan történhetett mindez? Hogyan tudhatták meg olyan gyorsan, egy nap alatt?

Dühösen legyintett. Egy nap alatt? Hiszen már hetek óta tart a kapcsolat. Hol őt rendelte a Várba Biczó, hol az intéző jött a Fogyasztásihoz, és ott percekig beszélgetett vele félrehúzódva... Az üzletvezető vagy a segéd küldhette Pestre a hírt.

Áh, fenét! Semmit se tudnak Pesten. Petrás ma délután a Fogyasztási előtt járt, de az altiszt növendék, vagy mi, az a Mester János megriasztotta. Úgy lógott Petrás után, mint egy igazi hekus. Ha Pesten gyanakodnak, akkor Petrás is elkerülné. Sőt Petrás régen meglógott volna a faluból. Félt volna, hogy feladja. De akkor ki ez a sötét alak, aki a nyomába szegődött?

– Ki az? – kiáltotta visítón, mert az ismeretlen már csak néhány lépésnyire volt mögötte.

Villany zseblámpa villant. Páli pislogva hátrált.

– Vigyázz, revolver van nálam – mondta fenyegetőn az idegen.

Páli most megismerte: Mester János követte. Idegesen rászólt:

– Mit mászkálsz utánam?

– Hol voltál? – kérdezte Mester.

– Mi közöd hozzá? Törődj a magad dolgával – felelte Páli.

– Azt kérdeztem: hol voltál? – szólt rá a janicsár, s a villanylámpa fényét újra Pálira irányította.

Páli lehunyta a szemét. Szédült, mint mindig, ha lehunyta a szemét. Valaki azt mondta: ez valami titkos betegség jele... Sóhajtott, aztán kirántotta talpát a sárból és tovaindult.

– Állj vagy lövök.

– Hát lőj, te marha – mondta könnyedén, meg se fordulva Páli.

Láng csapott utána, s dörögve, fütyülve szállt el füle mellett a lövés. A falu felől a házsorok gurigázva küldték vissza a lövés hangját. Most már megállt s előrebámult.

– Fordulj meg! – hangzott mögötte a vezényszó. Páli megfordult. – Egy-kettő: irány a Vár – szólt az új parancs. – Előttem menj! Ha szólsz valakinek, lelőlek. Indulás!

Fölázott földeken vergődtek a Vár felé vezető útra.

– Vége – gondolta Páli, s lehajtotta a fejét. – Vége. Nem jó a fehérekkel dolgozni. Ezt a veszett kutyát Biczó Dénes küldte rám. – Megrázkódott. A délelőtti két pofonra gondolt. – De mit akarnak tőlem? – jajdult fel benne a rémület. – Hiszen nem tudok semmit. Mit keresnek rajtam? Tudhatja Biczó is... Hiszen az is lehet, hogy a városban tévedésből csomagoltak a röpirat helyett fehér papirost. De még az se lehetetlen, hogy Petrás csak hencegett, hogy tud valakit, aki röpiratot szerez. Vagy talán neki is csak ígérte valami nagyhangú pasas... – Nagyságos úr – motyogta maga elé, mintha Biczó előtt állna. – A fejemet teszem rá, így lehetett. Marhaság az egész.

A kezét tördelte. Nagyon félt. Mert ez a Biczó, ez ha megdühödik, még képes és... Hiszen ez már ölt embert. Nem is egyet. Mi neki egy ember élete?

Verejték csapott ki homlokán, de ment fásultan, és arra a pesti detektívfelügyelőre gondolt, akinek vallott, mindent bevallott. Nem bírta a pofonokat... Szabadulása előtt ez a felügyelő ellátta utasításokkal:

– Hazatoloncolunk mint kommunistát. Otthon meg Biczó Dénes úrnál jelentkezel. Érted? – s mert nem felelt rögtön, fültövön érte kínzója lórúgásszerű pofonja. – Na? Biczó Dénes úrnál jelentkezel. Ő majd megmondja, mi a munkád.

– Igenis – nyögte Páli, s véres füle tövét tapogatta.

A vallató pofonok fájtak. Még otthon is égették az arcát. S fájt nagyon, hogy se ismerősnek, se ismeretlennek nem tudott, nem mert a szemébe nézni, mert

félt, meglátják rajta, hogy a szörnyű kínzásoktól félőrülten, mindent amit tudott, elárult. És most arra készül, hogy gyanútlan embereket juttasson csendőrkézre.

– Ismered Petrást? – kérdezte a detektívfelügyelő, mielőtt útnak eresztette volna. – Faludbeli. Ő is kubikos. Ismered?

– Ismerem – suttogta sietve s rémülten, újabb veréstől tartva.

– Most otthon van. Dolgozz vele.

Páli felhúzta szemöldökét. Ritkás, apró bajsza táncolni kezdett.

– Hát ő... ő is? – kérdezte dadogva – ő is Biczó nagyságos úrnak jelent?

– Nem – a detektív nevetett. – Petrás kommunista. Leülte a büntetését és hazatoloncolták. Figyeld, nézz a körme alá! Ha megtudsz róla valamit, szólj Biczó úrnak.

Hazaérkezése másnapján kiállt a Fő térre, mint a többi munkanélküli kubikos. Beszélt Pestről, a nyomorról, a megveretésről, de Petrás halkan rászólt, ne fecsegjen annyit, nem kell mindenkinek az orrára kötni, hogy mit csinált Pesten.

Néhány nap múlva boltiszolgát keresett a Fogyasztási Szövetkezet. Sokan jelentkeztek a munkára. Páli jól tudott írni, olvasni, számolni, tehát őt fogadták fel. A múltját senki se firtatta. Másnap csomaggal küldte be a Várba az üzletvezető. Biczó Dénes összehúzta a szemöldökét.

– Te vagy az a Páli? – kérdezte fitymálva.

– Én kérem.

– Elég nyiszlett alak vagy.

– Igenis – felelte Páli.

– Hülye... És tanuld meg, csak akkor beszélj, ha kérdezlek... És ha felelsz, a szemembe nézz, ne a padlóra.

– Igenis – felelte Páli, de tekintetét még egyre vonzotta cipője orra.

– A szemembe – mordult rá Biczó.

Ibolyaszín tekintete felemelkedett a nagyúr forradásos arcára, de szúró szemei elől riadtan menekült.

Biczó Dénes nevetett.

– Petrással hogy állsz? – kérdezte engedékenyen.

Páli elsápadt.

Az intéző kutató szemét nem kerülte el egyetlen mozdulata, rezzenése sem.

– Mondtam már: a szemembe nézz! És ha lapítasz, kitépem a füledet – mondta. Aztán elcsöndesedve folytatta. – Minden héten csomagot hozol, és jelented, ki kivel, miről beszélt.

Húsz pengőt adott Pálinak, és megígérte, hogy ez a külön pénz minden hónapban kijár a szolgálataiért. De ha valami fontosabb adódik, ha valakire valami fontos dolgot tud rábizonyítani, nagyobb jutalom jár neki.

Ezzel a Petrással nehezen boldogult. Amikor arról beszélt néki, hogy jó volna Marcikat hozatni Pestről, csak meresztette a szemét, mintha most hallotta volna először az *Új Március* becenevét. Dühösen kezdte neki

magyarázni, milyen jókat mond ez a folyóirat az urakról.

– Jó volna belőle egy-kettő – mondta újra.

– Jó hát – hagyta rá Petrás. – Szerezhetnél belőle.

– Honnan a fenéből? Nincs semmi kapcsom Pesttel. Meg ha volna is, az én nevemre nem küldhetnek. Biztosan kibontanák a postán a csomagot.

– Hát az bizony meglehet – hagyta rá Petrás.

Egy hét múlva furcsa dolog történt. A gyógyszertár előtt ballagott el Páli, amikor behívta magához a patika gondnoka, aki a távollevő gyógyszertár-tulajdonos helyett vezette a patikát már több mint négy hónapja.

– Hallja, Páli, miért címezteti maga hozzám a leveleit? – kérdezte.

– Én? – csudálkozott Páli. – Dehogy címeztetem.

A gyógyszerész végignézte, aztán hosszú borítékból másik lezárt borítékot húzott elő. Ezen Páli neve állt, és alatta az írógéppel írt mondat: Mivel nem tudom Páli úr címét, önhöz küldöm a levelet, gondolván, gyógyszerész úr mindenkit ismer a faluban. Szíveskedjék neki eljuttatni.

Ezt csak Petrás csinálhatta! De amikor Petrást kérdőre vonta, a legény azt mondta, nem tud semmiről, semmi köze a gyógyszerészhez, még nem is beszélt vele.

– Úgy látszik, van a faluban kommunista, akiről nem tudok, ez megneszelte, hogy irodalomra vágyódok, és ezt a furcsa utat találta ki – gondolta Páli. – Ez a

patikus meg szamár, akinek fogalma sincsen arról, milyen veszedelmes dolgokba keveredett. Meg is kéne neki mondani...

De mégse szólt neki. Mert miért sajnálja ő ezt az úriembert? Legalább segíti keresethez jutni...

Heteken át így került néhány folyóirat meg röpirat a faluba. Petrás valamennyit átvette Pálitól, de hogy mit kezdett velük, sose tudta meg. A hatásukat nem lehetett érezni. Közben egyre hajszolta Petrást:

– Izenj Pestre, röpirat kéne, annyi, hogy tele lehetne velük szórni a falut.

A végén ráállt a dologra ez a fura, szófukar legény. A múlt héten megmondta, a városban már várja valaki a küldöncöt, aki átvenné a nagy röpirat-szállítmányt.

Már a kezében érezte a húsz pengőnél nagyobb különjutalmat Páli. Egyszerre lefogathatja Petrást meg azokat, akik a röpirat terjesztésére vállalkoznak. Azt az embert is el lehet csípni, aki a városban átadja a röpirat-csomagot. Követni kell, és az egész banda, az egész szervezet hurokra kerül.

Pusztaival könnyű dolga volt. Az első szóra vállalta, hogy elhozza a csomagot.

– Elfér a szekéren – mondta jólelkűen.

– Aztán tudod-e, mi van a csomagban? – kérdezte Páli.

– Bánja a fene. Tőlem akár Biblia is lehet.

Páli nevetett... s önfeledten kacagott most is, fogolyként a Vár felé bandukolva. A vér az arcába szökött, s rémülten megállt.

– Tovább! Indulj! – rivallt rá hátulról a janicsár, aki a Vár bejárata előtt karon ragadta, és átrohant vele az udvaron. A lépcsőkön már valósággal vonszolta. Az előszobában a szobalányra kiáltott:

– A nagyságos úrhoz jöttünk.

Az irodában sokáig vártak az intézőre. Amikor végre besétált a magas, fekete, csontos úr, a jutasi legény kinyúlt, s katonásan jelentette, hogy egész délután figyelte ezt a magával hozott embert, aki besurrant Pénzes Varga Imre istállójába, ahonnan csak egy óra múlva jött ki...

Az intéző hangosan elnevette magát, egyik kezével elkapta a janicsár gallérját, a másikkal Pálit ragadta meg rettenetes marka, és keményen összeverte két áldozata fejét. Aztán eleresztette őket.

– Hülyék! Ne egymást figyeljétek – mondta. – Hülyöncök! – tette hozzá engesztelően, és a konyakosüveg felé nyúlt. – Na... igyatok egy pohárral.

Ittak mindhárman. És egymásra vigyorgott a janicsár meg Páli.

– És én még rá is lőttem – mondta elvörösödve Mester János, és szégyenkezve nézett az intézőre.

A nagyúr mosolygott, és a szivaros doboz felé intett.

– Gyújtsatok rá – mondta kegyesen. – Aztán menjetek a fenébe.

I

A falura már ráborult a korai félhomály. A Fő utcán: a boltokban s a nagykocsmában már meggyújtották a lámpát. Pénzzel dolgozik a boltos meg a kocsmáros, kell is nekik a világosság. De a mellékutcák házaiból vakon meredtek az alkonyatba az ablakok.

Pedig sose volt ilyen olcsó a petróleum, mint mostanában. Csak éppen az érte járó pénz volt nagyon ritka vendég. Az Isten látott ilyet: hat pengőért vesztegették a falusiak, már tudniillik azok, akiknek volt, a búzát, és mégse vette meg tőlük senki. A must literjét az őszszel öt fillérjével kínálták a szőlőbirtokosok, de az után se kapkodott senki. Ősz utóján aztán két–három fillérért is vesztegették az erjedő szagú édes italt, de így sem akadt vállalkozó, aki megvegye. Erre aztán sok nekikeseredett gazda kiállt a kapuba, és valósággal behurcolta portájára a járókelőket, akiknek a tornácon poharat vagy csészét, vagy ibriket nyomott a markába.

– Lássanak hozzá – szólt vendégeire elbúsultan, és a kádakban álló must felé intett.

Heteken át tartott a falvakban a musttivornya. Hasmenésesen szaladgált hetekig a falvak népe. Potya mustot nyakaltak a falusiak, mert bort erjeszteni a szőlő levéből senki se akart. Minek? Hiszen ötfillérjével is hiába kínálta bárki a mustot, annyiért sem kellett senkinek. Ám ha engedte volna a gazda a mustot borrá forrni, az újbor literje után tizenöt fillér adót fizethetett volna a finánc nak. És még hordót is vehetett volna hozzá, ha lett volna miből.

De nemcsak a musttal voltak bajok. A jószágot is alig vette a kupec. Legfeljebb ha harminc fillért fizetett kilójáért élősúlyban. De akkor is avval állt elő:

– Írást hozzon, nincs-e a Riska adóba lefoglalva.

Hát persze hogy le volt foglalva. A végrehajtó már akkor szemet vetett a borjúra is, amikor az még a tehén hasában volt. Az Isten a megmondhatója, miféle világ volt ez: minden, amit a gazdaember termelt, olcsó lett, de megvenni mégse vette meg senki.

Aztán egyszerre csak arra eszmélt a falusi ember, hogy újabb praktikát eszeltek ellene a hatósági emberek. Szántott, vetett, aratott, jószágot nevelt a kétkézi dolgos ember, de fia pénzt se látott verejtékéért. Csak írást kapott arról, hogy a malac útadóban, a tinó fogyasztási adóban, a bor községi pótadóban foglaltatott le. Riadtan suttogták egymásnak a falvakban, hogy egy visszájára fordított kommunistaság felé megyen a világ, amikor is minden az uraké leszen.

A szárazmalomban is így vélekedtek az emberek.

A szárazmalomba már kora délelőtt behúzódott a dolognélküli férfinép. Itt ácsorgott az is, aki őrletni jött. Eddig még mindig akadt falusi vagy tanyasi ember, aki dolgot adott a süket, öreg molnárnak. Kora reggel hozták az életet a boldog őrletők a malomba, a vén molnár befogta vak lovacskáját a rúd mellé, a gebe meglódult, elindult körbe-körbe, a malomkövek megmozdultak, a garat lassan nyelte a búzát, s a sötét helyiségben halk dübörgés reszketett.

A ló lépésben ballagott. Feje nagyokat döccent jobbra-balra. Az emberek körben ültek zsákjaikon, vagy állva a falnak támaszkodtak, és mindennap elmondták, hogy a vak lovacska kecskétől származik, de minekelőtte malomparipa lett, virsli volt... Ültek, álltak, nagyokat hallgattak, s oda-odaköptek a ló patája alá. Egész köpéskoszorú fogta körül a sötét, döngő helyiség kitaposott lónyomát.

Az öreg molnár tizenhárom éve – mostanában van az évfordulója – ugyanígy gunnyasztott a garat mellett, amikor vad ordítással módos gazdák rohantak a szárazmalomba. A molnár haja már akkor is ősz volt, a malomkövek akkor is sziszegve forogtak, de talán frissebben, mint most. A vak lovacska is virgoncabban szedte a lábait. A vén molnár fölállt, de a gazdák elkapták a lábát, s lerántották. Feje a malomkőre csapódott, s vére nyoma még most is ott rozsdásodott halványan. S a megrohanás óta megrepedt dobhártyája nem fogta föl többé a hangokat.

A molnár fiát keresték a gazdák, de mert nem lelték sehol, az öregemberen töltötték ki bosszújukat. Hónapok múltán aztán megjött a híre, hogy az öregember egyetlen gyermekét, egy országhatár menti falu gazdái menekülés közben elfogták, és a vidéken tanyázó tiszti különítménnyel együtt halálra kínozták.

– Ez leszen a sorsa minden direktóriumi elnöknek – vélték a falubeli gazdák.

A vén molnár szótlanul fogadta az értesítést, amit jótét lelkek, mint Pénzes Varga Imre meg vitéz Csányi papíron, nagy fekete betűkkel közöltek vele.

Fejsérülése réges-régen begyógyult, s a hír szinte némává tette. Napszám se hagyta el szó a száját. Egyre csak nézte a garatban a búzát, amely fogyott, lejjebb szállt.

Néha felágaskodott az öreg, egyik szemével a garatot vigyázta, a másikkal a táltost. Le is nyúlt hozzá, s enyhén megrántotta a farkát. Roggyanóan állt meg a lovacska, és lenn, a kövek alján a lengő szitából a vályúba hullt, és zsákba szállt a lisztpatak utolsó fehér erecskéje. A boldog tulajdonos óvatosan bekötötte a zsák száját.

Néha a szárazmalom elé gyűlt az őrlető egész családja. A szemerkélő köd miatt óvni kellett a nedvességtől a kincset, takarónak elnyűtt ruhafélék halmát borították a zsákra. A talicska elejére zsineget kötött az asszony, s húzta a járművet, amelyet a férfi tolt. Kis teher volt az aprócska zsák liszt, a férfi egyedül s fél kézzel is megbírkózott volna véle, de a család aprája-

nagyja részt vett a boldog menetben. A gyerekek a talicska mellett ugrándoztak, s szaladtukban oda-odanyúltak a rongyok alatt szunnyadó drágasághoz, tapogatták, és féltőn, óvón újra betakargatták.

A molnár hamarosan újra elfoglalta helyét a kövek fölött. Szemével megkereste a soron következő őrletőt, magához húzta a felfelé emelt zsákot, és átöntötte tartalmát a garatba. A lovacska is elindult. A nagy malomkövek dörögtek, és súrlódó forgásuk zümmögésében a molnár rákezdte ősi, dünnyögő dalát:

Béres vagyok, béres, béresnek születtem,
Hej, itt az újesztendő, jön a szekér értem,
Sajnálom ökrömet, a járomszögemet,
Hej, cifra ösztökémet, barna szeretőmet.

Vastagon szállt a dal, amely minden új őrletőnek kijárt. Aztán visszatelepedett kis padjára az öreg, s táltosának emelkedő és süllyedő farára meresztette szemét. Néha megnézte a körben álló pipázó parasztokat is. S érdeklődve kísérte egy-egy köpés lendületét, jóváhagyóan is bólintott, ha oda trafált a koma, ahová szánta; előbbeni találata fölé.

A parasztok szája is mosolyra rándult ilyenkor. De csak álltak, szótlanul, a falat támasztva. Hosszú-hosszú percekig hallgattak, s kibámultak a nyitott ajtón az esőbe, aztán újra firtatni kezdték a petrol, a must, a boléta s a végrehajtó dolgát.

– Valami keservesen érthetetlen praktika ez a nagy olcsóság – kezdte egyikük pipája mellől, s szomszédja

mindjárt utána mondta szentesítését. – Az urak találták ki, hogy elszedjék a szegények utolsó falatját.

– Bizony! – dörmögte a harmadik. – Nincsen hatalom, amelyik megakadályozhatná az adóba lefoglalt tehenek elárverezését, mert törvényt hoztak a szegény nép kis vagyonkájának elherdálására.

Erre már elcsodálkozva kérdezte a negyedik.

– Vajon mi adta az uraknak az erőt, hogy ennyire a szegény ember vállára telepedhetnek? – A kérdező krákogott, és maga felelt magának. – Csak addig ülnek ott, amíg a nép le nem löki őket, amíg az emberfia meg nem unja a jószágnál is rosszabb állapotát, és nagyot nem ránt a vállán. Akkor, csak akkor pottyan le róla ez a kövérre hízott pióca . . .

Talán mindennap, és talán ugyanezekkel a szavakkal mondták el véleményüket a világról. De ma különös hangsúllyal és sokszor hosszas, jelentőségteljes hallgatással tarkítva adták egymásnak a szót. Mert új ember jött a malomba. Vendég, aki sose járt erre falat támasztani, s nagyokat hallgatni.

Vitéz Bencze Sándor volt az új ember. Zavartan, de barátságos dörmögéssel fogadták és várták, hogy mondjon valamit. De a barna arcú, fekete bajszu zömök ember hallgatva nézett maga elé, s csak nagy ritkán emelte nehéz szemhéja alatt parázsló tekintetét a beszélők felé, akik nagyon megcsudálták, amikor a kora délutáni órákban beállított. Igaz, már ő se volt az a tehetős gazda, mint régen, húsz hold földjére meg már a nyáron azt mondta:

– Adtál, Uram, esőt, de nincs köszönet benne! – és amikor megkérdezték tőle, mire véli ezt, így felelt. – Olyan idők járnak, amikor átok ez a mostani jó termés. Átok, mert ha mindenkinek jól termett, keveset pénzelünk belőle.

És nem vetett őszi, se búzát, se árpát. És megmondta tavasszal, hogy csak nyolc holdat vet, a többit parlagon hagyja. Parlagon a tíz hold reformföldet és kettőt a régi tíz holdjából.

– Az Úristen se fizet adót a húsz hold termése után – mondta. – Nem támogatok olyan államot, ahol koldussá lesz minden dolgos ember.

Templomba se járt már nyár eleje óta.

– Imádkozzék a tiszteletes úr jégverésért, szárazságért, szigorú fagyos szentekért. Akkor újra elmegyek az aklába – ígérte.

De nemcsak Isten házát kerülte el. Adós maradt az egyházi adóval s minden más adóval is.

– Fizessenek az urak vagy a Jóisten, akivel olyan jóba vannak – tréfált kesernyésen.

Ősz elején foglalni jöttek házába a városból. Kalapját a fülére húzta, és elbúsult szemmel, szótlanul nézte a hivatalos embereket, akik legjobban tejelő Riskáját tapogatták az istállóban. Akkor se szólt, amikor írásban értesítették, hogy adótartozására és a reformföldek törlesztésére ötszáz pengő kölcsönt nyújtott számára a bank. Az ötszáz pengő, persze, az adóhivatalba folyt be.

– De nagyon megszeretett a bank – morogta. – Kérés nélkül adja a kölcsönt. – De nem tiltakozott az

előzékenység ellen. Csak a vállát vonogatta, ha mások is elmesélték, hogy ugyanúgy jártak a bankkölcsönnel, mint ő.

Már tán két órája támasztotta a falat a malomban Bencze. Elnézte az öreg molnár lisztes képét, a vak lovacska vánszorgó futását. A vén molnár csudálkozva s hosszan nézett le rája. Tizenhárom évvel ezelőtt, ezerkilencszáztizenkilencben, amikor ugyanilyen borús délutánon a malomkövekre rántották, csapták a fejét, a süveges, ordítozó gazdák között ott látta Bencze Sándor eltorzult, vad arcát is. Hát persze hogy köztük volt. Hiszen Bencze akkoriban Biczó Dénes uradalmi intéző úr jobb kezeként portyázó tisztibandákkal járt embervadászatra... Most meg itt állt mogorván, szótlanul. Hát igen, nagyot fordult a világ!

Valaki most rákezdte, nem is igaz, hogy olyan olcsó a petrol. Akkor volna olcsó, ha a szegény falusi is megvehetné. De az urak nem egyeznek bele ilyesmibe. Az újságok is megírták, hogy Amerikában betömik a petrolkutak egy részét, hogy a bő termés miatt ne szálljon lejjebb az ára. Az oroszokat meg szidják, mert a szovjetekben egyre újabb olajlelő helyeket nyitnak, amikből teméntelen sok petrolt finomítanak. A sokkal meg egyre lejjebb szorítanák az árát, ha ide beengednék... De nem engedik. Ki érti ezt?

– Mink az angoltól vesszük a petrolt – mondja Jójárt, akinek tiszta, foltmentes ruhája ünneplőszámba ment a sok kopott, szakadt gúnya mellett. – Az angolnak sokba jön az olaj. Mert nem az övé a lelőhely, ő

csak bérli valahol Ázsiában. Sokat fizet a bérletért az arab uraknak, meg messziről hozza, és ez mind megdrágítja. Meg persze, hasznot is akar. Az oroszoknak könnyű. Ők elvették a petróleumtelepeket a régi gazdáktól, így aztán se árenda, se más nem terheli őket.

– Mér nem veszünk tőlük? – kérdezte a zömök, sasorrú, gubás ember, Filó Péter, és rögtön felelt is a kérdésre. – Sokan azt mondják, azért nem, mert az orosz: ellenség. – És játékosan felhúzta a szemöldökét.

– Nem barátunk az, aki nem ád kölcsönt – vélekedett Jójárt. – Az angol meg ád. Azért ád, hogy megvehessük az ő petrolját.

– Ád? – csudálkozott Filó. – Kinek ád? Nékem nem, annyi szent. De az is biztos ám, hogy azt a pénzt, amit másoknak ád kölcsön, rajtunk veszi meg kamatostul.

– Rajtunk? A fenét – mondta köpködve egy bakancsos, nagyfejű, nehéz szempillájú ember, Mester Márton. – Rajtam nem. Nem égetek én egy héten még egy decit se.

– Azt szeretnék az angolok meg az amerikaiak, ha bedugulna minden kút, csak az övék adjon olajat. Az Isten, aki érti. A búzáról meg azt prédikálják, hogy sokat kell termelni – mondta izgatottan Filó.

– Ez már gazdasági politika – mondta Jójárt. – Ehhez meg mink nem értünk. Maradjunk csak a valódi politikánál.

Az emberek bólogattak, s eltűnődtek ennek a magas, nagycsontú embernek a szavain.

Mert sokat olvasott Jójárt, és politikus városi urakkal jött össze. Börtönt is ült, két évet, vagyis internálva volt a diktatúra után, Zalaegerszegen. Amikor onnan hazakerült, rögtön elmondta, hiba volt a kommunista világ, előbb a szociáldemokráciának kell uralomra jutni, és csak azután jöhet a kommunizmus, ha ugyan jön...

– És mit mond a dolgok rendjéről a történelemkönyv? – magyarázta. – Azt mondja, hogy amikor régen a gyárosok, a bankárok meg a kereskedők uralomra kerültek, világra jött a proletár, hogy legyen, aki idővel átvegye tőlük a hatalmat. Át is veszi – kiáltotta. – Erről vita se lehet, akárhogyan is berzenkednek az urak. Mert jön az magától. No már most, ha megcsinálták a szociáldemokrata világot, tőle majd átveszi az uralmat a kommunizmus. Majd. De mikor? Jó pár száz esztendő is beletelik abba. Miért? Mert ez a történelem rendje. Ellene pedig senki, de senki nem tehet semmit.

Voltak, akik úgy vélekedtek; sántít a jóslás, mert lám, még meg se született a szociáldemokrata világ, máris vannak kommunisták. Tizenkilencben meg kommunista világ volt, pedig világháború járt előtte. Jójártot is azért dögönyözték meg az urak, mert azt hitték róla, hogy kommunista. De amikor kitűnt, hogy szociáldemokrata, nemcsak hazaengedték az internációból, hanem paroláznak is vele.

Álltak, hallgattak és föl-fölpislogtak a garat mellett üldögélő süket, vén emberre. A csöndet Filó törte meg.

– A búzáról azt mondják: termeljünk többet. Minek?

Hogy legyen mit adóba elvinni? – morogta, és üres pipája szopókátlan szárát nyelvével áttolta szája másik szélébe. – Tudják a dörgést az urak. Huszonnégy mázsa búzám termett. Hat pengőjével számítva, százegyvennégy pengőt ér. Látástól vakulásig dolgoztam érte én meg az asszony. A százegyvennégy pengőből elment volna adóba negyven pengő, a négy hold reformföldre meg nyolcvan pengő. Tisztán maradt volna huszonnégy pengő. Volna – nevetett. – De én tizenhat mázsát kéz alatt adtam el, boléta nélkül. Kaptam kilencvenhat pengőt. Ha bolétával adom, mázsájáért tizenkét pengő jár, de azért boléta a boléta, hogy az érte járó hat pengőt érő szelvényt betudják az adóba, a hat pengő készpénzt meg ottfogják a múlt esztendei hátrálék miatt meg a reformföld árának a törlesztésére.

– Okos – mondta rekedten Mester, és feléje tolta szőrös képét. – De a Julcsádat, az egyetlen tehenedet, mégis lefoglalták.

– Nono – csak ennyit mondott Filó, s hatalmas orra megreszketett az erőszakos szipákolásban. – Nono – suttogta újra elszontyolodva, és elnézett balra, amerre Bencze Sándor gunnyasztott. De róla rögtön elkapta a szemét, s mintha csak magának mondaná. – Egy pipa dohánya nem volna valakinek?

Bencze feléje nyújtotta dohányzacskóját, amely most körbe járt a fal mellett. Hamarosan csattogni kezdett a tűzkő, parázslott a kanóc, és köhögtető kékes dohányfüst szállt fel a magasba.

Négyre járt az idő. A lovacska meg-megrázkódott,

néha megállt, de a garat mellett üldögélő molnár cirógató, dörmögő szavára újra s újra elindult.

Mester Márton búzáját őrölték a kövek. Mester piros foltos Böskéjét is felírta a hatóság. Furcsa, ma csupa megjegyzett ember került itt össze. De volt-e a faluban, aki megmenekedett a foglalástól? Csak a nagygazda, a pap, a jegyző meg az uradalom. Úr meg minek járt volna a szárazmalomba?

Újra megeredt a szavak meg-megszakadó esője. Az embereket a petrol, a só, a cukor, az ecet ára kínozta, de bánatuk mélyén, legalul más, nagyobb baj: a foglalás szörnyű terhe nyomta. Ám erről alig beszéltek. Csak néha, odavetve, mint amikor a szemerkélő ólmos esőbe belecsap a szél, és képen vágja jeges markával az embert. Ilyenkor két válla közé kapja nyakát az óvatos ember, és úgy halad.

– Azt mondják, így, ilyen nehezen él mindenki. Igaz-e ez? – kérdezte az ajtóban Mesterné. Kerek barna képe megpirult, és sötét, bánatos szeme nedvesen felragyogott.

– Nem mindenki – mondta Filó. – Csak a szegény ember.

– Azt mondják, más világ lesz itt, ha itt lesznek a vörösök – mondta félénken az asszony, s körülnézett, bátorító szót, arcot keresve.

– Ha itt lesznek – kapta el szavát Bencze, és felhúzta szemöldökét. – De jönnek-e?

– Azt mondják, már a Kárpátoknál vannak. Odáig terjed a hatalmuk. – Ezt Filó közölte hallgatóival, aki-

ken egyenként végignézett, s aztán gőgösen a magasba emelte nagy orrát.

– A Kárpátok messze vannak – emelte feléje nehéz szempilláját Bencze.

– Azt mondják, nagyon erősek – mondta Mesterné. Erősen megcsomózta álla alatt keszkenőjét, s megkérdezte. – Igaz, hogy az Istenbe se hisznek?

– Nem a – esett a szavába Filó. – Hisznek azok, csak másként – s sovány, sárgás arcából kivillant sárga fogsora.

– Beszéljünk inkább a végrehajtóról – szólt közbe Jójárt, mert nem szerette, ha sokáig a vörösök körül ácsorogtak az emberek. – A végrehajtó se hisz Istenben.

Mesterné beljebb lépett. A félhomályban is látszott: szája széle remeg. Ha a végrehajtóra gondolt, úgy érezte mindig: ájulás környékezi... Az ősszel megjelentek házuknál a városi urak, az ügyvéd meg a végrehajtó. Kisbíró meg csendőr kísérte őket. Bementek az istállóba, ahol egyetlen tehén kérődzött. Odébb a két ló állt. Vajon hová nyúlnak ezek az istentelenek? A Böskét szemelték ki maguknak? Vagy a lovakat írják fel?

Embere szótlanul állt a jászol előtt, és csak nézte a csendőrrel meg a kisbíróval sugdolózó úriembereket. Amikor a végrehajtó megmondta, hogy a Bözskét választja, s írni kezdett, az asszony elsikoltotta magát, a drága ruhás úr lába elé roskadt, átfogta finom harisnyás bokáit, s arcát a trágyába ejtve könyörgött:

– Ne vigyék. Ha Istent ismernek, ne vigyék.

– Megmarad a két lovuk – mondta a végrehajtó.

– A tejéből élünk. Négy litert adunk el mindennap.

– Jó – engedett a hatósági ember. – Akkor felírom a lovat.

– Ne – suttogta reménykedőn az asszony. – Ne, azokkal fuvarozunk.

– Hát akkor maradjunk a riskánál.

Az asszony lenn a földön elsírta magát. A végrehajtó elrántotta a lábát.

– Elljen egyet – mondta és kifelé ment.

Az asszony a földön elcsöndesedett. Szája tátva maradt, és úgy nézett az eltűnő úr után. Embere még mindig a jászol előtt állt, a bejegyzett tehenet simogatta, de szeme gyilkosan égett.

Az ősz óta Mester Mártonné mint valami félelmetes, de bizonyára elkövetkező rémről, egyre a vörösök eljöveteléről érdeklődött.

Most Jójárt emlékeztető szavaira újra maga előtt látta a végrehajtó gúnyos arcát, és hallotta nevetését: Elljen egyet...

– Azok a Kárpátok... hol vannak? – kérdezte halkan, akadozva. – Messze? Ha ott vannak a vörösök, mikor érnek ide?

– Sose – nevetett Jójárt.

– Nono – vélte Filó.

– Voltak már itt egyszer – legyintett Bencze.

– Rövid ideig voltak – szólalt meg Filó, és mereven a molnár felé nézett. – Rövid ideig voltak, na.

– Pedig elég lett volna – dünnyögte Bencze. – Ép-

pen elég... Teszem: a végrehajtónak az írmagját is kipusztíthatták volna...

Bencze szavára tétova nevetés kezdődött. A molnár nem hallotta, de elcsudálkozott az arcok szokatlanul derűs változásain. Régen látott ő itt ilyesmit. Tenyerét füle elé tölcsérezte. De hiába...

Most a lovacskával támadt baj. Fáradt, lassú kocogása bizonytalan dülöngélésbe váltott át. Az öreg molnár szomorúan, fejcsóválva nézte táltosát. Aztán az őrletni akaró emberekre bámult.

– Új őrletőre ma má nem kerülhet sor – mondta csak úgy magában. – Nem bírja már ez a szegény pára a teljes napi munkát.

Az emberek a fal mentén is látták a vak lovacska meg-megtorpanását, össze is súgtak miatta szánakozva, de érdeklődésüket váratlan esemény foglalta le. Az ajtóban, háttal befelé, Petrás Mihály állt. A csizmáját a küszöbbe törölte, és kifelé nézett. Aztán bejött, köszönt, s beállt a sorba a fal mellé. A gyülekezetbe felnőttként most jött el először. Gyerekkorában sokszor itt lábatlankodott a vak lovacska körül, sokszor a garat mellé is felbátorkodott. Később elkerült a faluból. Környékbeli tanyákon dolgozott mint szolgagyerek, aztán kubikra járt, és Pesten is élt. Hogy hogyan került csendőrkézre, hogy miféle emberekkel állt össze, senki se tudta megmondani, de negyedéve szuronyos, kakastollas csendőr kísérte végig a falun, a jegyzői irodába. Hamar kiszivárgott a híre, hogy munkakerülés miatt toloncoltatta ide, illetőségi helyére a pesti rendőrség.

Petrás is megnézte a tántorgó lovacskát, megsodorta cigarettáját, mélyet szippantott, aztán az ajtóhoz sietett, kinyitotta, s újra a sötétedő utcára figyelt.

– Mér nem jössz el hozzánk? – kérdezte Jójárt.

– Hová? – csudálkozott Petrás. – Nem járhatok én sehová. Tudhatja, hogy nékem tilos.

– Dehogy tilos. A szociáldemokratákhoz mindenki elmehet.

– Nékem oda is tilos.

– Nem tiltja senki. Oda minden ember eljöhet. Csak mersz kell hozzá – és gúnyos arcát mutogatva az emberek felé, folytatta. – Az a kérdés, van-e néked merszed?

– Majd elválik – felelt csöndesen a legény, és újra kifelé nézett.

Az emberek érdeklődve figyelték a két ellenfelet, a kétféle vöröset: a szociáldemokratát meg a kommunistát. Mert bár bizonyosat senki se tudott, de Petrásról az a hír járta, hogy kommunista, mégpedig a javából.

Az ajtóban most Kőrakóné jelent meg. Jó estéttel köszöntötte az embereket, a molnárnak csak a szemével intett üdvözlést, utána segítette kifelé vinni a liszttel tele zsákot, amelyet Mester Márton meg a felesége cipelt kifelé. Aztán Mesternével jött vissza, s Jójárt Ferenc elé lépett.

– Az én uramat írja fel – mondta, de mert választ nem kapott, felcsattant... – Magához beszélek, Jójárt. Az uramat elsőnek írja fel. Mert ez jár néki.

– Mér járna? – kérdezte Filó. – Azér, mer néked a szád jár?

– Tudja Jójárt, miért mondom, amit mondok – kiáltotta az asszony.

Jójárt egyik lábáról a másikra nehezedve, tréfával próbálta elütni a dolgot.

– Az Isten kezd ki fehérnéppel – mondta, s erőltetetten nevetett. – Legyen, ahogyan akarod. Akár el se jöjjön feliratkozni. Megkapja a munkát anélkül is. – És Petrás felé fordult. – Te is kaphatsz. Dolgozni csak elmehetsz! Bár ott is gyülekező lesz. Száz ember.

– Munkába állni szabad – mondta Petrás, és csak úgy véletlenül kipillantott a nyitott ajtón. S mintha látott volna valamit, sietve kiment.

A nyitott ajtón át látták a malombéliek, hogy körülnéz, fa mögé áll, mintha szükségletét végezné. De kis ácsorgás után visszajött a malomba.

– Jó vadászkutyát szerzett az intéző – mondta hangosan. De mert senki nem szólalt meg, Mesterné felé fordult. – Maga szülte neki.

– Én? Ejnye... Mit beszélsz? – dadogta haragra gyúlva az asszony. – Kivel beszélsz te így, te?

Petrás megfogta a karját, s magával húzta az ajtóhoz.

– Nézze csak – mondta. – Ott, a fa mögött...

Két házzal odébb, leskelődve állt a jutasi legény. Anyja jöttére visszakapta a fejét.

– Jancsi – kiáltott feléje az asszony.

A jutasi, anyja kiáltására megfordult s elment.

– Már vagy egy órája követ – mondta hangosan Petrás, és visszament a malomba. – Urak kutyája.

Mesterné hüledezve nézte a haragos legényt. Aztán kiszaladt az utcára.

– Jancsi – hangzott sikoltón a szava. – Állj meg te... te szégyentelen.

A többiek érdeklődve nézték a rohanó asszonyt, amint hadonászva, lobogó szoknyával futott-futott a sárban...

– Úgy járt utánam a nyavalyás... – mondta hangosan Petrás. – Már egy órája csőszöl. Úgy látszik, erre tanítják Jutason. Fogdmegnek, hóhérságra.

Nem felelt senki, csak itt-ott bólogatott valaki helyeslően.

A molnár közben mégis a garatba öntötte Kőrakó István kevéske búzáját. Tudta: maradék életét hozta őrletni ez a jóravaló ember. Megrángatta gebéje farkát. A vak állat remegve indult útjára. Az emberek csöndben voltak. A félhomály erősödött. Itt-ott megvillant az erőszakosan szívott pipa parazsa. A vén molnár, mint valami sötét madár gubbasztott az egyre sűrűsödő homályban. A nehéz malomkövek fáradtan forogtak.

De a vak lovacska váratlanul megállt, vékonyan, szinte gyermekmódra nyöszörgött, aztán lábai kiszaladtak törzse alól, s tompán lepuffant az acélkeményre taposott körpályára.

Gazdája kétségbeesett üvöltésétől búcsúztatva hagyta itt évtizedes körpályáját s a bús parasztokat a vak állat.

A vén molnár sírt, s kimúlt szolgája szemhéjait emelgette a kis mécses imbolygó fényében.

A lótetemet később kivonszolták. A rúd mellé befogta magát Kőrakó meg Petrás. Ők jártak körbe, és vonszolták a nehezen mozgó köveket. A lassan folydogáló lisztet Kőrakóné fogta zsákba.

2

Az éjszaka sötét volt. A sárban sokszor elakadt a talicska. Kőrakó meg a felesége felváltva tolták. S közben elmondták egymásnak, többször is, hogy Kőrakó holnapután reggel elsőnek állít be Jójárthoz munkáért. A döglött lóról s az árván maradt molnárról is mondtak részvétes szavakat. A malombeli emberekről is beszéltek. De mert az út hosszú volt s keserves, elfogyott a szavuk... és sokáig hallgattak.

Aztán váratlanul Petrás Mihály nevét ejtette ki az asszony. Tétován, mint aki nem is tudja, hogyan fejezi be a megkezdett mondatot, dadogta, hogy ez a Miska, ez a Petrás Miska más ember, mint a többi magafajtájú szegény. És több az esze bárkinél.

– És ha Király András meg Lihányi is hallgat a szavára, akkor lehet valami a dologban... – mondta elgondolkozva...

– Milyen dologban? – kérdezte meglepetten Kőrakó.

– Az Isten aki tudja – felelte az asszony, s leállította a talicskát. – De azt mesélik, hogy nem munka-

kerulés miatt toloncolták haza, hanem ... – s újra megfogta a talicskát. – De erről nem kell beszélni.

– Pusztai ... – dünnyögte mellette Kőrakó. – Pusztai Anti is ... – de nem mondta tovább, csak a fejét csóválgatta nagy álmélkodásában, hogy ez a legény, akit kissé gyámoltalannak tartott, olyan dologban sántikál, amiről csak nagy óvatossággal beszél az ember. Igaz, hogy már hetek óta kenyeret hoz Margitnak ... és ingyen hozza ... már ez is bizonyítja, hogy Pusztai is más, mint a többi. Szót se szól, se beszél, csak ád.

– Eljön Margithoz – mondta az asszony. – Ma szólt, hogy eljön.

– El-e? – örült Kőrakó, s kacsintott többször is, de aztán rájött, hiába minden legénykedése, a sötétben amúgy sem láthatja szeme villanását az asszony.

Hallgatva s egymást váltva a talicskánál, mentek tovább. Talpuk alatt nagyokat cuppogott a sár. Kőrakó közben egy pipa dohányról álmodott, s aztán újra Petrásra gondolt ... Legföllebb huszonhat éves lehet, és mégis, csak úgy kimondja: így meg így kell tenni ... Felvenni a munkát, aztán majd meglátjuk, majd újra alkuszunk ... Az ember rögtön megérzi, hogy igaza van.

És igaza volt evvel a Mester Jancsival is. Szemtelen kölyök az. Amióta itthon van, ki se látogatott a tanyára. Restelli a szegény tanyasi rokonokat. De hiába altiszti növendék úr, mégiscsak koldus, aki magasan hordja az orrát.

Léptek közelítettek. Kőrakóék megálltak, s egymás

mellé húzódtak. Kissé lihegve ért hozzájuk az ismeretlen.

– Jó estét – mondta.

Petrás volt. Leült a talicskára, s cigarettát sodort. A gyufa lángját gubája alá rejtve, óvta a széltől. A széltől? Csöndes, rezzenéstelen volt az idő. Aztán a cigarettás dobozát Kőrakó felé nyújtotta.

– Sodorjon, bátyám – kínálta.

Cigarettáztak, aztán Petrás felállt, megfogta a talicska két ágát.

– Ma éccakára maguknál szállnék meg – mondta csöndesen menet közben. – Elalszom én akár a konyhában is.

– Lehet – felelte Kőrakó. – De van hely a szobában is. Bár ott kicsit szűken volnánk. De a nagy szoba üres – tette hozzá, s elgondolkozott. A nagy szobában Pénzes Vargáék laknak, ha kijönnek. Ám télen ritkán látogatnak ki. – Elalhatsz benne.

– Ha valaki a tanyára vetődne, azt mondom néki, hogy Margithoz jöttem – mondta halkan Petrás.

Az asszony hangosan nevetett. Egyetlen napon két legény is kering Margit körül. Pusztai talán már künn is van a tanyán... Ettől a lehetőségtől olyan izgalom fogta el, hogy alig bírt magával.

– Menjünk – mondta. – Siessünk – s a talicska után nyúlt. De Petrás elhárította.

– Hagyja csak, néném – mondta, s ő állt a helyére.

Menet közben Petrás halkan megmondta, nem szólt senkinek, hogy ide készül, de ha megtudnák, vagy kény-

telen volna valakinek számot adni, hol toltotte az éjjelt, megengednék-e néki, hogy hírbe hozza Margitot? Mert ha nem, mondják meg, és tovább megy. Bár szeretné, ha itt megállapodhatna.

– Ellakhatnál nálunk – nyugtatta meg Kőrakó.

Az asszony elszomorodott... Nem Margit miatt jött hát Petrás. Be kár! Mert milyen jó lett volna!...

– De legalább nem vész össze Pusztaival – nyugtatta meg magát.

A tanyához vezető útra fordultak. Petrás fülelt. Nem hallott kutyaugatást. Ennek megörült, mert akkor feltűnés nélkül kerülhet ide bármikor bárki... És örült, hogy Kőrakóék nem kérdezősködtek, s nem akadékoskodtak. És jó volt, hogy egyetlen ablakban sem égett világ. Bizonyára nincs szegényeknek mécsesre való olajuk.

A tanya idomtalan tömege sötéten emelkedett ki az éjszakából. Váratlanul s közvetlenül előttük, kenetlen ajtó nyikorgott. Petrás gyufát gyújtott. A küszöbön a lány állt.

– Jó estét, Margit. Én vagyok, Petrás Mihály – mondta a legény, s a lány felé nyújtotta kezét. – Ismersz még?

A gyufa lángja ellobbant. Petrás az ajtóból félrehúzódva engedett utat Kőrakónak, aki a kis liszteszsákot vitte be a házba.

Margit pedig elmondta Petrásnak, hogy emlékszik rá, a hangjára különösen. Pedig van már tán három éve is, hogy utoljára hallotta.

Kőrakó magával vonta feleségét a konyhába.

– Van itthon valami? – kérdezte. – Tudunk néki adni valamit?

– Ha hagyott eleget Margit – suttogta az asszony. – Délre krumplilevest főzött. Talán maradt annyi, hogy néki is jusson – tette hozzá reménykedve.

– De hátha nem maradt – ijedezett Kőrakó. – Kisül az ember szeme, ha...

– Idehívom Margitot – suttogta az asszony, és már ment is az ajtó felé.

– Ne – mondta Kőrakó. – Hallod-e...

Az asszony megállt s várt. Kőrakónak az járt a fejében, leinti az asszonyt, mert nem szégyen a szegénység, meg Petrás se született selymes ágyban. De hátha Margit miatt nyugtalankodik a felesége. Legény jött a lányos házhoz...

Kőrakóné várt, és sűrűn, gyanusan szipákolt. Kőrakó nagyot sóhajtott, és jólesően elkáromkodta magát. Aztán kiléptek a szabadba, a sötétbe.

– Éhes vagy-e, öcsém? – kérdezte hangosan Kőrakó, bár nem tudta, közel vagy messze van-e a lánya meg a vendég.

– Nem én – hangzott egészen mellette a felelet. – Ettem én... nincs több egy óránál, hogy ettem.

– Mert csak akad valami a háznál, nem sok, de akad. És láss csak hozzá. – Hirtelen nagy bátorság fogta el, mert arra gondolt, hogy annyi mindenesetre maradt a levesből, annyit félretett Margit, hogy néki meg a feleségének jusson. Csak nem nyúltak a szülők

adagjához a gyerekek. Ez most jó lesz Petrásnak meg Margitnak.

Üres gyomra éhesen megmozdult. Besietett a konyhába, kenyeres tarisznyája után nyúlt. Még benne volt a hajnalban szelt karéj. Kivitte Petrásnak.

– Nesze – mondta a legény felé nyújtva. – Edd meg, öcsém – kínálta jószívűen.

De a legény megköszönte s visszautasította.

A nyitott ajtón át kihallatszott a tányérok és kanalak csörgése. Halkan, tipegő léptekkel járt-kelt s rendezkedett odabenn a sötétben Margit. S már hívta is őket, ülnének a kemence mellé, s tapogatva adta kézről kézre a tányérokat. Az elsőt Petrás kezébe nyomta, aki most már nem szabadkozott.

Kanalazva, csöndbenették a langyos, sűrű ételt. A lány később óvatosan helyet szorított magának Petrás mellett. Előredőlt, két könyökére. Meleg, simogató szót várt a legénytől, olyat, mint az imént az udvaron, amikor az öregek a házban voltak.

– Hozzád jöttem – mondta akkor Petrás. – Gondoltam, megnézlek, aztán megyek vissza a faluba. Meg aztán, gondoltam: segítem tolni a talicskát a sáros úton, és utána megnézlek téged is. De már későre jár, nem érdemes nekiindulni a sötétnek, sáros útnak, és itt maradok reggelig.

A sötétben, mintha az ördög rángatná minden legény kezét a lányok csípeje, melle felé, de ez a Petrás csöndesen s mozdulatlanul elmondta szavait, s utána elhallgatott.

Amikor végeztek a vacsorával, Petrás új cigarettára gyújtott, és megkínálta Kőrakót is. Kőrakóné tett-vett a sötét szobában, aztán elköszönt a vendégtől Margit is.

Kőrakó ülve maradt, s a kisszobából kiszűrődő szuszogást hallgatta. Petrás Jójártról beszélt. Ennek az ügyeskedő embernek a munkavállalása sok ember szemét nyitja ki. Mert egészen más, ha bandagazda vállal fel munkát, és más, ha a szociáldemokrata párt helyi vezetője. A bandagazdáról mindenki tudja, hogy a banda tagjainak a béréből kisebb-nagyobb részt leszed. Csinálhatja ugyanezt Jójárt? Ő ugyan azt se átallja, sőt el is dicsekszik vele, milyen jó embere ő a főjegyzőnek meg Pénzes Vargának. Lehet-e valaki barátságban a nyúzókkal és vezetője a szegénységnek? Jójárt olyan olcsón akar dolgoztatni, amilyen szégyenletes árat még az uradalom se mert volna ajánlani. Mindez pedig azt jelenti, hogy a harcot a kenyérért meg a jobb életért nemcsak az uradalom meg a nagygazdák ellen kell felvenni, hanem a Jójárt-félék ellen is.

– Hát igen – vélekedett Kőrakó. – Le kéne törni Jójárt derekát. Mert úgy igaz, ahogy te mondod. Én negyven fillért kértem egy köbméterért, ő meg harmincháromért vállalta, de csak harmincat fizet, mert a három fillért ő akarja eltenni.

Hangosan, lelkendezve beszélt, azt akarta, hogy a felesége is hallja a szavait. Aztán hirtelen elhallgatott, és a holnaputánon töprengett el: a két pengő, vagyis az egynyolcvan is nagy dolog a mostani sanyarúságban.

A munkahely nincs messze, egyórás gyalogút oda, egyórás este vissza. És jó ennek az okos legénynek a tanácsa: másodnap a munkavállaló elé kell állni és megmondani: ötven fillért fizessen az uradalom a kiemelt föld köbméteréért, mert ha nem...

Újra látta magát, amint évekkel ezelőtt sok századmagával, vállra vetett csákánnyal áll. Ugyanakkor s ugyanúgy villogtak a vállra vetett kaszák is. Mert egyszerre szüntette be a munkát az Alföldön a kubikos meg az arató. A csendőrök meg se moccantak, amikor az idegenből hozott aratókat megszalasztotta a sztrájkoló nép. Hát igen: sztrájk lesz ebből a mostani vállalásból is.

– Ha győzünk – lelkendezett magában Kőrakó –, tizennyolc pengő lesz a heti kereset. Ha vesztünk, akkor marad a tizenkettő, vagyis a tíz pengő nyolcvan...

– Ez a Jójárt – mondta hangosan –, mire vetemedett! Most ellene is fel kell állni!

– Jobb lesz majd itt is az élet – vigasztalta Petrás. – Ezelőtt nem tudta a szegény, hogyan javítson a sorsán. Most már van példánk: Oroszország. Azt most úgy híják, hogy: Szovjetunió. Ott a paraszt meg a munkás az úr. Ott nem dolgoztat maga helyett senki. A paraszt meg a munkás gyerekéből lesz a hivatalnok, a tábornok, a tanár, a gyárigazgató meg az államvezető. Utánozni kéne.

– Kéne – mondta Kőrakó, de szomorkásan azt is utána mondta, hogy: – Csak az a baj, hogy van ebbe beleszólása másnak is. Teszem: az uraknak.

– Hát nékik nem nagyon volna kedvükre a dolog, mert rögtön véget érne uraskodásuk. De nemcsak ők ellenzik a szovjetek követését. Rengeteg a fizetett szolgájuk, akik az urak uralmáért vannak. Például a katonák, a csendőrök, akik fegyverrel tartják féken a szegénységet. A tanító meg a pap a szegény ember lelkét formálja úrtisztelővé. És az ő szekerüket tolják a szegénység egyes vezetői is.

Kőrakónak még a lélegzete is elállt az okos szavaktól. Illett volna valamit felelni rájuk! De mit, mit...? Megrezzent. Petrás tenyere kúszott a kezéhez. Hosszan, fogadkozva szorította meg.

– Jóccakát – mondta Petrás, a padkának, a meleg boglyakemencének szorulva.

– Jóccakát – felelt Kőrakó, és bement a szobába.

Az egyik ágyban Margit aludt, a másikban a tizenkét meg tizenhárom éves fiú. Kőrakó levetkőzött, és a szalmazsákra búját a felesége mellé.

Sokáig mozdulatlanul feküdt. Elpihentető megnyugvással gondolt az elmúlt nap eseményeire. Mert igazi bitangság ellen állta meg a helyét: nem lett nyúzó! Nem, harminc fillérért nem vállalhatta se a maga, se a mások nevében a munkát!

Gondolatai egyre ott kóválygottak a Fő téren, az emberek között.

– Úgy látszik, Lihányi, Petrás meg Király András... egy bandába tartozik – mondta magában. – Persze, bizonyosat senki se tud. Senki? – Mosolygott és örült, hogy ilyen kemény, elszánt s okos emberek

vannak a faluban. – Igaz vezetői a népnek, a gyámoltalan szegényért tervelnek...

A felesége nyugtalanul mozdult meg mellette. Kőrakó pillanatokig visszatartott lélegzettel fülelte: alszik-e az asszony, vagy az ő töprengéseitől hánykolódik olyan nyugtalanul. Szegény! Milyen kétségbeesetten jött be reggel a Fő térre... És hogy villant a szeme, amikor Petrás megmagyarázta, miért kell elvállalni a munkát.

– Jó asszony, hej, de milyen jó... És mennyi teher van és volt mindig a vállán. Milyen nehezen élhetett meg Margittal, amíg ő hadban meg szerb és olasz fogságban volt. De fenntartotta magát, tisztességgel. És nincs egyetlen panaszszava a mostani sok esztendős nyomorúság miatt. És segít, ahol tud. Ez a tanyai lakás sem volna, útszéli kolduskénti élhetnének, ha az asszony nem olyan szilárd akaratú, okos... És milyen keményen támadt Jójártra, aki be is ismerte szavára, hogy a munkára Kőrakó az első igényjogosult.

– Nincs sok ilyen asszony – nyögte álomittasan Kőrakó. – Juliska nénjét, Mesternét egy napon se lehet vele emlegetni. Hogy fenn hordta az orrát a húszas években, mert az urát bevették maguk közé a hóhérkodó szekeres gazdák. Pedig mije volt akkor Mester Mártonnak? Ami most, öt hold földje, háza, de annyi rajta az adósság, hogy tán még az ingük, amit hordanak, se az övék... Igaz, most már megjuhászodott a sógorasszony... Vagyis, olyan mint az eszelős. Szegény...

Mesterné nehéz életén sajnálkozva, nyögdölődve fordult meg a zsákon. Mozdulatára hangosan sóhajtott az asszony. Felébresztette? ... De nem, mélyen aludt a gyötrő nap után. S Kőrakó álomba bukva hallotta a malomkövek dörgését... ő meg Petrás Mihály áll a rúd mellé, ketten vontatják a nehéz köveket, s a süket molnár gyerekes danája messziről, nagyon halkan permetezett a fülébe.

Halk zajra ébredt. Az ablakon túl szürkén virradt. A konyhaajtó halkan nyílt és csukódott. Kőrakó kimászott a pokróc alól, s kisietett a ház elé. Lassú bandukolással most fordult az országútra éjszakai vendége, Petrás Mihály.

A fagyos földekre, a megkeményedett országút jéghártyával bevont tócsáira a télutói reggel aranyos levegője telepedett.

Félórányira a falutól lovas szekér jött szembe Petrással. A szekéren Bencze Sándor ült. Két lovának rézszerszáma messzire csillámlott.

Petrás körülnézett, merre térhetne le az útról. De sehol mezsgyét nem látott. Hatalmas, egy tagban fekvő uradalmi földek között vitt az országút.

Amikor Bencze Petrás elé ért, megállította a lovakat.

– Jó reggelt, Sándor bátyám – köszöntötte Petrás az ünneplő feketébe öltözött parasztot.

– Szerbusz – mondta Bencze s nagy, sötét szeme barátin mustrálgatta a legényt. – Ülj fel, gyere velem. Bozra megyek.

– Köszönöm szíves hívását, de nem mehetek.

– Mér? Talán tilos?

– Nékem minden tilos.

– A faluból se szabad kijárni, és te mégis...

– Az ember nincsen fából – mondta a legény, elfordította az arcát, s így közölte halkan, szemérmesen. – Lánynál voltam.

– Hozzám is eljöhetnél – vélte Bencze.

Petrás megzavarodott. Magán érezte a paraszt komoly, vizsgálódó tekintetét. Már sokszor találkozott vele a faluban, és mindig ilyen kérdő, meleg volt a tekintete. És tegnap a malomban szinte perzselt szomorú mosolya s nézése. Most meg... magához hívja! A húszholdas gazda, a fehér terroros idők helybeli hangadója, Biczó Dénes kutyája. Igaz, régen összerúgta már a patkót az intézővel, a főjegyzővel meg a nagygazdákkal, de azért mégis ő volt, aki...

– Ülj csak fel – szólt le rá Bencze.

Petrás vizsgálódva nézte. Baráti, derűs volt a paraszt szeme, arca. – Nem lehet – rázta fejét a legény. – Hazamegyek. Hátha keres a csendőr.

– Majd én igazollak, hogy velem voltál.

– Sándor bátyámnak se jó, ha velem látják.

– Ne félts te engem – ingerült s rekedt volt Bencze hangja. – És ne félj se tőlem meg a magamfajtájútól. És az se árt, ha szóba állsz a gazdákkal, és megtudod tőlük, hol szorít a csizmájuk. Bozon sokan várnak rám. És mindenkinél, aki vár, felírt valamit a foglaló: tehenet, lovat, házat. Az udvarokon maholnap megperdül a dob. Na, ülj föl, meghallod, min keseredik a paraszt.

– Én se vagyok mágnás – felelte Petrás.

– Tudom én, ki vagy.

– Hát ha tudja, Sándor bátyám, tudhatja: nem törődhetek én most mások bajával. Nyakamon a csendőr.

– Nono – mondta mosolyogva, s a gyeplőkkel játszadozva Bencze, és felvetette nehéz szemhéját. – Törődsz azért másokkal is. Nemcsak magadnak élsz te.

Petrás behúzta a fejét, s oldalt nézett. Messze a falu felől valaki sétálva jött ki az országútra. A gazda leszólt csöndesen.

– Innen jobban látok. A gyógyszerész jön. – Kezet nyújtott. – Ha nincs jobb dolgod ma este, gyere el hozzám – mondta, s enyhén megcsapdosta gyeplővel a lovakat.

Petrás utánanézett. Talán jó is ez a találkozás. Szükség esetén Bencze is igazolhatja, hogy reggel hét órakor látta őt a falu felé menni és látta, hogy a gyógyszerész jön errefelé, sétálva, mint mindennap.

Megnyugodva ment a falu felé. A megállapodás úgy szólt, ha baj van, valaki a faluból kiszökik a tanyára, és megmondja Petrásnak: tűnjön el. De nem jött senki! Pedig valami baj mégis lehet. Királyt Andráshoz küldték a röpiratokat, pedig a megállapodás úgy szólt, hogy Pálihoz viszi Pusztai. És Páli sem mutatkozott egész nap. Délután a Fogyasztási előtt látta a jutasi janicsárral beszélgetni.

Vagy száz lépéssel odébb Petrás hátrapillantott: a jutasi legény sétált mögötte. Emiatt Petrás megváltoztatta tervét. A gyógyszertárba akart menni, de most

átvágott a Fő tér ellenkező oldalára, és megkerulte a fél falut. Hátra-hátranézett.

Az egyenruhás legény kitartóan a nyomába szegődött. Egészen a szárazmalomig . . .

Vajon a gyógyszerészt nem követi-e valaki? . . . De a falu felől semmi gyanúsat nem észlelt.

Petrás most süveget emelve köszöntötte az úriembert, aki baljával a kalapjához nyúlt, s jobbjával üdvözölte. Aztán sétabotjára támaszkodva, mély szippantásokkal fogyasztotta cigarettáját. Tőle két lépésnyire, a parancsleső szolga tartásában mondta el a jutasi janicsár tegnapi feltűnését Petrás.

– Attól tartottam, hogy ma éjjel lefognak a csendőrök – fűzte hozzá. – Gondoltam, kitérek előlük. De, úgy látszik, nem kerestek, mert értesítettek volna, ha baj van . . .

A gyógyszerész megfordult, és visszaindult a falu felé.

– Óriási felfordulás lesz – mondta. – Teleragasztották röpiratokkal a falut.

– Igen? Na akkor . . . – Petrás azt akarta mondani: akkor nincs baj . . . de nem fejezte be a mondatot, csak legyintett, mert hiszen baj azért érheti még őt is, másokat is.

A gyógyszerész keskeny, hosszú, sápadt arcát enyhén megpirosította a hideg reggel. Botjával a fagyos göröngyöket döfölve elmesélte:

– Király András az éjjel hozta el a maga üzenetét, hogy ma reggel a falu előtt találkozni akar velem. És

elmondta a Jójárt-féle munkavállalást is. Ezt még ma továbbítom a városba, és sürgősen röpiratokat kérek róla. Ma már nemcsak a szörnyű adózás és a fenyegető árverés ellen indul harc, hanem a földmunkások kiuzsorázása ellen is. Persze, gondoskodni kell a röpiratok ideszállításáról. Páli már nem jöhet szóba. Valami nincs rendben vele, ha a város elirányította tőle a röpirat-küldeményt. A magam címe se jó már. Ha Páli tényleg az, amivel gyanusítják, mindenkit beköp, akivel csak kapcsolata volt. És velem: volt... Az éjjel azon gondolkodtam, hogy reggel itt hagyok csapot-papot, de letettem róla. Mert ha Páli beköpött, a lógásommal igazolnám a besúgását. – Kissé szomorkás mosollyal nézte Petrást. – Huszonnégy órán belül lefognak, ez biztos.

– Ha így látja a dolgokat...

– Menjek el? Nem. Először is van még dolgom. Azt a Jójárt-féle esetet még ma tovább kell adni.

– Ha elutazik, még ma találkozhat az elvtársakkal.

– Ez nem biztos. Lehet, hogy figyelnek, sőt: nemcsak lehet, hanem egészen bizonyos. Ilyen körülmények között bűn volna elvtársakat felkeresni. Őket is bajba hozhatom.

A faluból ide szállt a templom harangjának misére hívó kongatása. A kék ég alatt károgva lármáztak a varjak. A föld kezdett megpuhulni. A gyógyszerész vigyázva kapkodta cipőjét a kásás jéghártyákról. Petrás cammogva lépkedett mellette, és elmesélte iménti furcsa találkozását Bencze Sándorral.

– Nem árt az ilyen emberrel szemben az óvatosság – mondta a gyógyszerész. – Nem is tudom, szabad-e ilyen emberrel szóba állni.

– Nem ártana kézben tartani – vélte Petrás. – A többiek miatt, akiket ő befolyásol.

– Ez nem volna rossz. Ha ezt meg tudná tenni, ez igazán jó volna. – Gyerekesen elmosolyodott, és nagy szürke szeme, csontos arca kisfiúsan ellágyult. – Próbálja meg: szedje el tőle az embereit.

– És ha ő is velük jönne?

– Velük? – dünnyögte a gyógyszerész. – Hozzánk? – kérdezte. – Nem volna rossz. Vagyis... ezen érdemes elgondolkozni.

Hallgatva ballagtak egymás mellett. A falu elején megálltak.

– Szóval arról beszéltünk, hogy én az éjjel egy lánynál voltam, és azt kértem magától, ajánljon valamit, hogy baj ne legyen – mondta Petrás, és elpirult.

– Jókor kéri. – A gyógyszerész Petrás zavarát látva elmosolyodott. – Az ilyet akkor kéri a legény, mielőtt a lányhoz megy, nem amikor tőle jön – kiabálta perlekedőn. De látta Petrás elvörösödött arcát, abbahagyta a tréfát, kezet nyújtott, és azt mondta. – Óvszerrel szolgálhatok, egyébbel nem.

A látóhatár szélén, mintha ezernyi pipa pöfékelne egyre kihagyóbban, lila köd ágaskodott. Aztán elkékült az ég, és magasra ugrott a nap aranytányérja. A házak kéményéből felfelé szállt a füst, verebek cikáztak, s a fák kopasz koronája nedvesen csillogott.

Az utcákon, a házak meg kapuk alatt apró csoportokba verődtek az emberek. A házakon, kapukon piros meg zöld cédulák díszelegtek, amelyekről kemény üzenet szólt a földmunkásokhoz, a napszámosokhoz, a cselédekhez meg a gazdákhoz, hogy ne tűrjék embertelen sorsukat, követeljék a közmunkák megindítását, az adóhátralék elengedését, a foglalás és végrehajtás megszüntetését.

– Munkát, kenyeret, földet és szabadságot – mondta a röpirat, és felszólított minden falusi szegényt, hogy szervezkedjék harcra a nagybirtok, a gyárak, a bankok, a papok, a nagygazdák s az egész elnyomó rendszer ellen. Építse ki forradalmi tömegszervezeteit és harcra szervező bizottságait. Az üzenet vége ez volt:

A dolgozók érdekeiért egyedül a Kommunisták Magyarországi Pártja küzd, az egyetlen párt, amely Magyarországon is meg akarja valósítani és a tömegek élén meg is valósítja az orosz dolgozók példáját: a munkásság és szegényparasztság heréktől mentes, munkás- és parasztállamát.

Az emberek kifeszítették mellüket, nadrágzsebbe süllyesztették kezüket, s így jártak nagy léptekkel fel s alá a házak előtt. Aztán újra az apró falragaszok elé álltak, s újra böngészni kezdték az apróbetűs szöveget.

– A Kommunisták Magyarországi Pártja – ismételgették hangosan. – Ez van aláírva.

És egymásra néztek, ki meghatottan, ki ijedten a tiltott, üldözött szavak kimondásakor.

Három mezítlábas, pendelyes kölyök nyargalt végig az utcán. Lármásan utat, helyet követeltek a vak Király Máténak, aki botra támaszkodva döcögött utánuk. Jobbjával a botját markolta, baljával a házfalat tapogatta.

Vak volt már huszonöt éve Király Máté. A börtönben vakult meg. A börtönbe azért került, mert félholtra verte a környékbeli főhercegi uradalmak központi jószágkormányzóját. Nem egyedül cselekedte ezt, hanem a fiával. Aratósztrájk volt, és idegen aratókat hozott a környékre az uradalom. A sztrájkolók kaszákkal támadtak az idegenekre. A mezőn volt a csata. Az élen Király Máté meg nagyobbik fia, ifjú Király Máté harcolt. Aztán egyszerre otthagyta helyét az apa.

– Ne ezeket a szerencsétlen koldusokat üssük – kiáltotta túl az ordítozást, s villogó kaszáját félrelökve, az országút felé nyargalt. A jószágkormányzó éppen akkor lépett fel bricskájára. Idősb Király Máté leráncigálta, a fiával a porba verte az orrát, s véres sarat dagasztottak körötte.

Vén Király Mátét meg tizennyolc esztendős legény-

fiát még aznap elfogták a csendőrök. A tömlöcben külön zárkában tartották őket. Két hónap múlva a kínzások következtében a szomszéd cellában meghalt a fiú. Másik gyereke, a hatéves András a faluban maradt, jó emberek kezén. Fél év múlva megvakult idősb Király Máté. A fia vesztén el nem sírt könnyektől, vagy az arcát, orrát, homlokát ért ütésektől-e, de orvos híján, fél év múlva elsötétedett előtte az egyre szürkülő világ.

A tapogatózva érkező Király Máté bácsi előtt kvártélycsinálóan óbégattak a rohanó gyerekek.

– Lihányi – kiáltotta a csoportosulás előtt az öreg. – Itt vagy?

A zsibongás hirtelen megszűnt.

– Itt, Máté bátyám – felelte készségesen Lihányi.

– Hát akkor... olvasd azt a parancsot... – mondta Király Máté, s háttal dőlt a falnak. Mereven, mozdulatlanul figyelt, s érzéketlen szeme tágra nyílt. A sokaság halkan köréjük gyűlt. Csak Lihányi bácsi hangos szava bukdácsolt mondatról mondatra. A vak ember kövéres, vörös arca mozdulatlanul hallgatta a szavak lassú botladozását, és amikor a végére ért az olvasással Lihányi, Király bácsi kitátotta a száját, és elkiáltotta magát:

– Éljen! Éljen!

– Csöndesebben – intette meg Lihányi. – Tömlöcbe kerülhet.

– Ott vagyok én már régen, nagyon régen – felelt az öreg. – Sötétben, tömlöcben.

Harangszó kondult. Misére hívott.

A templom falkerítése körül egyre sűrűsödött az ünneplő ruhás tömeg. Az emberek alig győzték bevárni, hogy ők is a kiragasztott cédulák elé kerüljenek. Mert itt másról beszéltek a színes papirosok, mint amiről a házak falán. Ezek arra szólították fel a népet, hogy ne engedje elárverezni lefoglalt tehenét, ne tűrje, hogy az ő verejtéke árán fegyverkezzenek az urak, akik háborúra készülnek a Szovjetunió ellen, amiért ott szabadon él és a maga ura a munkás meg a paraszt.

A cédula alján vastag betűkkel ez állt: A Dolgozó Parasztság Egységbizottsága.

Az emberek a fejüket csóválgatták, és sokan azt mondták, nem érvényes az üzenet, mert nincs rajta aláírás. Mert nem párt az Egységbizottság! Ilyen nincs! Mások úgy vélték, hogy ezt a szociáldemokraták csinálták. De ezen sokan felbosszankodtak. Azt mondták, a szociáldemokraták a maguk nevét írják alá, ha ők izennek...

De már meg is jött Jójárt Ferenc. Csontos, nagy arca veres volt az indulattól, és bajuszát sodorgatta.

– A kommunisták csinálták – kiáltozta nagy haraggal. – Kommunisták. Csak ők beszélnek ilyen jó szívvel az oroszokról. És csak ők mondják: Szovjetunió. Mink úgy mondjuk, hogy: Oroszország.

– Ha csinálták, jól csinálták – vélte Filó Péter, s körülhordozta ravaszkás szemét s nagy orrát. – Ha azt mondja valaki, ne fizessek adót: ez jól van mondva, még akkor is, ha kommunista szájából hallom.

– Micsoda beszéd ez? – dühödött fel Jójárt. – Más annak a módja.

Most már csendőrök jöttek, és szuronyukkal kaparták le a falakról a cédulákat.

A paplak előtt elmélyedve, ajkát csücsörítve olvasta Mesterné az üzenetet, talán már tizedszer. Szeme szinte megperzselte a papírt.

– Odébb... – ordított rá a csendőr, és a puskatusával nyomta oldalba.

A nép szétszaladt. De az apró házakban hosszasan tárgyalták a röpiratok szavait. Sokan még azt is számba vették, hány cédulát ragasztottak ki. Mások azon tanakodtak, ki volt az az ügyes, aki ilyen szépen kidíszítette vélük a falat. Falusi ember nem lehetett. Valaki a városból jöhetett, tán az éjjel, biciklin... Biciklin? A fagyott utakon? Ugyan? Autón ült, annyi szent. Lehet, tán végigragasztották egyetlen éjszakán az egész országot. Autón megtehették! Mert nagy mesterek ám ezek az oroszok.

De ebben már megoszlottak a vélemények.

– Oroszok? A fenét! Hogy volnának oroszok?... – kiáltozták összevissza. – Van azoknak eszük. Gondolnak azok mindenre. Teszem föl, defektet kap az autó, és mukkot se tud magyarul az autós orosz, mi lesz akkor? Hát mi? Elkapják a nyakát a csendőrök... Magyarok voltak a ragasztók. Hát persze hogy magyarok. Városiak. Munkások! Bár a fene tudja... van a kommunisták között falusi is!

Valakinek eszébe jutott, hogy az elmúlt őszön a

szomszédos falvakban már feltűntek az ilyen papírok, de a ragasztónak akkor se találták, még a nyomát se a csendőrök.

– No, ebből baj lesz – mondta üres pipáját szortyogtatva Filó, de amikor megrökönyödve ránéztek, hozzátette: – Bajuk lesz az uraknak.

– Nem kell pánikot csinálni – pirongatta zömök hívét Jójárt. – És nem kell félteni az urakat. Megvédik azok magukat, ha kell...

– De azért okos ám az az üzenet: ne engedjünk árverezni – lelkendezett Filó Péter.

– Hatóság ellenes lázítás – vélte a törvényes rend védelmezője.

A Fő utca házain más cédulák kevélykedtek. Itt a piros meg a zöld papírok nagyobbak voltak, mint a templom körül. Minden boltajtóra jutott belőlük, jó magasan persze. A borbélyüzlet ablakát meg egészen ellepték.

Ezek a cédulák már arról beszéltek, hogy ha pénzt akarnak az urak, kérjenek a főhercegi uradalomtól, a paptól, a főjegyzőtől meg a nagygazdáktól. De mindig a földmunkás, a zsellér, a napszámos meg az elszegényedő kis- és középparaszt zsebében kotorászni? Hát ennek vége legyen... Így izent a Kommunisták Magyarországi Pártja.

A boltosok vizes ronggyal estek a papíroknak. A kisbírók is segítettek nékik. A templom környékéről csendőrök kergettek haza mindenkit. Utóbb lovas csendőrök érkeztek a városból. A templom előtt megálltak,

leszálltak gyalog társaikhoz, aztán tovarohantak a községházára. De ott se időztek sokáig, hanem eliramodtak a Vár felé, az intézőhöz.

Most mi lesz? Lehet, hogy a tettesnek ott a keze nyoma a papíron ... azt mondják, van olyan gép, amelyik ezen a nyomon követni tudja a tettest. Vagy kutyákkal szagoltatják meg a papírokat, és azoknak mondják: keresd ...

A Fő téren a szociáldemokrata befizető hely előtt sokan megálltak egy kis tereferére. Pipázva és köpködve hallgatták Jójárt Ferencet, aki arról beszélt, hogy még ma ír a városba a párttitkárnak a dologról. Szóljon a főispánnak meg mindenkinek: a törvénytelenséget a kommunisták csinálták.

– Tudhatnák a nyavalyások. Engedély kell az ilyesmihez – kiáltotta.

– De nem engedélyeznék – ellenkezett Filó.

– Ez az. Éppen erről van szó – dicsérte meg végre hívét Jójárt. – Persze hogy nem engedélyezik. Hiszen csak engedélyezett párt ragaszthat ki röpiratot. A kommunistákat meg nem engedélyezték. Elég gond a kormánynak a szociáldemokratákat is lenyelni. Vagyis, csak szeretné. Ezért, ha eszük volna a kommunistáknak, mind bejönnének hozzánk. Akkor ragaszthatnának.

Lovas csendőr jött vágtatva, és megállt a csoport előtt.

– Jójárt Ferenc – szólt le a lóról.

– Én vagyok – állt a ló elé az öles ember.

– Gyerünk az őrsre.

– Az őrsre? – hökkent meg a magabiztos ember. – Nincs ott nékem...

– Gyerünk – ordított a csendőr, és majdnem rávezette lovát a meglepett emberre. – Gyerünk! Előttem járjon!

Jójárt elindult a ló előtt. A parasztok összedugták a fejüket. A kapuk alja megnépesedett. Kis idő múlva meg Filó Péterért jött egy gyalogos kakastollas. Meg is mondta a zömök embernek, ő is vezetője a szociáldemokratáknak, tehát előre! Ment is a sasorrú ember pulykavörösen, szemét jobbra-balra villantva.

Az alvég felől Petrás Mihály kubikost vitte egy lovas csendőr.

Az emberek elcsöndesedtek. Hát mégis nyomot fogtak a kakastollas kutyapecérek? Jójárttal meg Filóval mindig megjátszották a mókát! Ha valami baj volt a faluban, végigkísérték őket a Fő utcán, aztán este elengedték őket. De ezt a Petrást... hű, de elagyabugyálják szegényt.

A főjegyző is végigdöcögött a Fő utcán. Oldalán Pénzes Varga Imre esküdt lépdelt. Amire a csendőrörs elé értek, megjött bricskáján Biczó Dénes is. Még a bakról üdvözölte a főjegyzőt, leugrott a kocsiról, s berúgta a csendőrörs kiskapuját.

A templom tornyában delet harangoztak. De a Fő téren, a szociáldemokrata befizető hely előtt meg a hídmérleg körül még mindig sokan ácsorogtak.

Kis idő múlva dob dördült.

– Senki se tartózkodjék az utcán – harsogta Sós

Gábor. – Ez a főjegyző úr meg a csendőrőrsparancsnok úr szigorú parancsa... Meg az intéző úré – mondta hozzá kis gondolkodás után nyomatékul.

– Már megint ott az intéző, ahol vért szagolhat... Csuda, hogy a felesége elmaradt mellőle... Ez a szoknyás ördög a húszas időkben kézigránátokkal a derekán járt a tisztekkel emberekre vadászni... – mondogatták egymásnak a kapuk mögé húzódott emberek.

Aztán elcsöndesedett minden. Az ácsorgók fáztak, és bementek a házba melegedni.

4

Bozon kora reggel óta együtt ültek, pipáztak s ittak az emberek. A szoba büdös volt a vastagon kavargó füsttől. Délelőtt szilvapálinka járta, ebédkor bort ittak, s alkonyatra már a szesz borulata ült a szemekre.

Bencze Sándor az asztalfőn ritkán szólt, inkább csak szemével igazgatta a gyülekezetet, akár puliját a juhász. A szokatlanul sokat fogyasztott szesztől meg a dünnyögő s káromkodásba fúló beszédtől el-elnehezedett a feje, s kemény erőfeszítésébe került, hogy az emberek szavára figyeljen.

Kora reggel Rácz József házába gyűltek a meghívottak: Két-két paraszt Hegykőről és Fülesről. A helybeliek közül négyen jöttek el. Eleinte szidták a kor-

mányt, amely egyre mélyebben löki őket a nyomorba! Pedig milyen hívségesen álltak ki a proli diki után a vörösök ellen, és most mégis az ellenkezője valósul meg mindannak, amit az urak akkor ígértek.

Szegényebb a paraszt, mint bármikor. Minden a banké vagy az uradalomé. Az ország meg tele van kommunistákkal. Az újságok már sokszor megírták, hogy az írmagjukat is kipusztították, de egy hónap múlva megint csak rakásszámra fognak el belőlük... Az urak meg csak élik a maguk világát, és azt gondolják, ha már tűrhetetlen lesz a vörös veszedelem, csak elordítják magukat, mint kilencszáztizenkilencben meg húszban: csülökre, paraszt... Azt hiszik, a falusi ember majd megint nekiveti magát az urak kedviért a városnak. De erről már elkéstek. Inkább jöjjön az utolsó, igazi leszámolás: pusztuljanak a nadrágosok.

– Hát a nagygazdákkal mi lesz? – kérdezte Bencze.

– A nagygazdákkal? – kérdezte vissza akadozó nyelvvel a fekete arcú hegykői ember, és fekete markát olyan dördüléssel verte az asztalra, mintha kaput csaptak volna be. – Nagygazda, nadrágos: egykutya! Pusztuljon!

– Mindenki... mindenki pusztuljon – ordították részegen a többiek.

Az ital már nagyon erőt vett rajtuk, le-lehúzta a fejüket, egymásra néztek, nagyokat hallgattak, köpködtek, aztán újra rákezdték, hogy kár, nagy kár Dula Mátéért. Kerüli az embereket, az ügyes-bajos szegény népet se tűri maga körül, pedig nemrég még valóságos

szekértábor állta körül városi házát. De most szóba se áll senkivel! Meggyávult ő is. Tán félti ő is az irháját, meg lehet: hogy valamiféle koncot vár.

Vezér kéne! Mert vezér nélkül ki mondja meg, mikor és kire kell fegyvert emelni. A faluban a kormány embere a főjegyző, az intéző, a végrehajtó, a csendőr, a nagygazda, a tanító... Ellenük menjen a gazdaember? És egyedül, egymaga? Hogy engedjék el az árverést? És ha elengedik, jobb lesz az élet? Újra elölről kezdődik minden romlás, eladósodás. Engedjék el a reformföldek árát?... Megette a fene! Mit kezd az ember a búzával?

Aztán: ami jó a parasztnak, jó-e a napszámosnak? Annak, akinek se földje, se jószága? Akinek az égvilágon semmije sem terem, csak a gyerek... A napszámosnak hiába olcsó a búza, éhen hal a bőségben. Vagy a kamat ellen induljon a csata? A bank ellen? Nem ért ehhez a falusi ember... Különösen vezér nélkül.

Összevissza beszéltek, aztán csönd lett, csak ködös s szeszes szemük kereste meg egymást segélykérőn.

– Álljunk össze a kubikosokkal – mondta a hegykői ember, s bajuszos, csontos arca elpirult. – Igen, velük menjünk.

– A kubikosok? Megette a fene – legyintett lemondóan a kövérkés, fiatalos arcú házigazda, Rácz József, s hetykén felkunkorított szőke bajszát nyomorgatta. – Nem felejtik el nekünk a húszas éveket.

– Hátha! Örökké nem tart haragot senki – mondta az egyik fülesi küldött, egy vénecske ember.

Két évvel ezelőtt szétverték volna annak a fejét, aki őket a napszámossal vagy kubikossal próbálta volna összebarátkoztatni. De ma, most megalázottan néztek végig magukon. Maholnap hajléktalan, földönfutó koldusok lesznek. Egy hét múlva a végrehajtó dobja pereg az udvarukon, s viszi a tehenet, a cséplőgépet, a malacot, a dunyhát. No de, akkor legalább egyformán állnak a kubikossal, akinél már régen nem lel felírni valót a becsűs.

– Beszéljünk velük – ajánlotta az öregecske fülesi ember. – Ki tud velük, a kubikosokkal beszélni? Mer azok más nyelven beszélnek ám.

– Megértjük mi egymást hamar – mondta a hegykői ember. – Egyikükkel beszélgettem, ez azt mondta: az újságban az áll, hogy az angol bankok nem fizetnek az amerikai bankoknak, a német bankok az angol bankoknak, a magyarok meg senkinek se fizetnek. Hà meg ők nem fizetnek senkinek, ne fizessünk mi se. Se adót, se adósságot.

– És ki volt az az okos? – kérdezték az asztal körül.

– Egy ember... egy keresztúri ember...

– De ki?... Ki vele, mi a neve? – faggatták mindenfelől.

– Ne kérdezzetek már annyit – dühösködött a hegykői. – Azt mondta, hallgassam el a nevét.

– Mér? Szűzlány, hogy olyan szégyellős?... Magyar ember, vagy mi?... – s az asztalt verve köpködtek, káromkodtak.

Most megszólalt Bencze Sándor. Se a keresztúri ember nevét nem firtatta, se a kubikosokkal való szövetségről nem beszélt, de elmondta, hogy hamarosan megtartják az árverést. Inkább arra készüljön fel mindenki. Azt kell megcsinálni, hogy árveréskor idegen be ne tehesse a lábát a faluba. Ha meg beteszi, emlegesse meg, nemcsak ő, de minden pereputtya... Ez az árverés legyen a próba, ki az erősebb: a gazdaember vagy a nagygazda meg a nadrágos.

Az emberek felélénkülve, helyeselve fogadták Bencze komor, fenyegető szavait.

– Ez az igaz beszéd – kiáltották az asztalt csapkodva. – A gazdanép száma tengernyi, nadrágos meg semmi, öt–tíz van a faluban. Nagygazda sincs több. Nem lehet, hogy ott fönn Pesten mindig csak ezt a pár embert kegyeljék... Hej, hej... csak Dula Máté volna más... Be kár, hogy elgyávult – sóhajtották nekibúsulva, és újra a pohár után nyúltak.

Valakinek újra eszébe jutott a hegykői ember keresztúri barátja.

– Ki volt? – kérdezte. – Mondd meg a nevét.

De a hegykői ember hallgatott.

– Mér nem szabad nekünk tudni róla? Kik vagyunk mi? Vénasszonyok? – Rácz József az asztalt verte. – Ki vele... ki volt?

– Nem szólhatok.

– Hát ilyenekkel álljunk össze? – ordította a vendéglátó. – Ilyenekkel, ilyen gyávákkal álljak össze?

– Nékem azt mondta, ne mondjam meg – állt föl

sápadtan a hegykői ember. – Én meg ehhez tartom magam.

– Kicsodád ő néked? Több néked, mint mink?

– Megígértem – mondta a hegykői, s egyenként nézte meg az asztal körül ülőket, amíg végül Bencze komoly, biztató mosolyán pihent meg. – Csendőrök verik, kínozzák őket. Tíz év óta gyilkolják őket... Amióta mi abbahagytuk.

– Kár volt – morgott Rácz.

– Nono – szólt rá Bencze.

– Az ilyen megérdemli. Aki nékem nem hisz – mondta elfulladva Rácz. – Elárultam én valaha valakit? Mi?... De értem én: az ilyen koldus mindig gyanakszik. Csak az gyanakszik, aki maga is aljas. Na... – nagyot fújt –, megmondtam...

Lassan-lassan elálmosította őket a szesz, s elgyötörte őket a sok órás tárgyalás, és így akaratlanul is egymáshoz békültek. A hegykői paraszt újra magyarázni kezdett:

– A vörösöknél szabály, hogy csak a legfőbb vezetők tudnak a tagokról, mindről. Egymást csak kevesen ismerik. Akivel én beszéltem, megkérdeztem, kommunista-e, de erre nem felelt. Minden másról bőven felvilágosított. Ő lehetne errefelé a központ: azt akarják, amit mi. Minden faluból két embert tennénk melléje segédtisztnek, ők úgy mondják, összekötőnek. Aztán, erről még nem beszéltem vele, valami pénzt is össze kéne adni. Mert néha a városba vagy Pestre utazik a vezetőkhöz. Én ötven kiló búzát tudnék adni.

Valaki rögtön hathetes malacot ajánlott a hegykői ember búzaadománya mellé. Rácz József, kiengesztelődése jeléül kis hordó szilvapálinkáját kínálta föl a költségekre.

Elgondolkozva hallgattak. Komolyak voltak, talán kissé meg is döbbentek attól, hogy szövetkeztek a kommunistákkal. Hiszen már a költségeket is vállalták.

– Most még csak arról van szó – mondta Rácz, és a szokatlanul szótlan Benczére nézett. – Igen, ki beszéljen avval a keresztúri kommunistával?

– Arra még aludjunk egyet – szólalt meg hirtelen s határozottan Bencze.

– Igaz... persze!... Nem lehet ilyen egy-kettőre elintézni a dolgot – helyeseltek mindenfelől. – Aludni kell rá egyet.

Aztán sietve elköszöntek egymástól. Előbb a boziak mentek el. Néhány perc múlva a fülesiek szekere zörgött ki a kapun. A hegykői ember Bencze szekerére ült. Amikor kiértek Bozról, megszólalt Bencze:

– Azért mondtam, hogy aludjunk a dologra, mert nem való, hogy olyan titkos dologról, hogy ki tárgyal a kommunistával, nyolc ember is tudjon.

– Igaz, nagyon is igaz.

– Hát nékem megmondod-e, megmondhatod-e, ki az az ember?

– Megmondtam: faludbéli – felelt tétován az útitárs.

– A neve... mi a neve?... Azért szeretném tudni, komoly-e a dolog.

A hegykői paraszt elfordult, s a félhomályba bámult.

– Petrás Mihály – suttogta.

– Gondoltam – mondta Bencze megkönnyebbülten.

Már egészen besötétedett, amikor egy útkereszteződésnél leszállt a hegykői ember.

– Majd még beszélünk róla – szólt le a szekérről Bencze.

– Miről?

– Amiről egész nap szó volt. Majd izenek...

Azt akarta mondani, talán Petrás útján izen, de gyerekes nagyzolásnak tartotta, hogy a levegőbe ígérjen.

Szótlanul megszorította a hegykői csontos, kicserzett tenyerét, és megcsapkodta lovait.

Vak este lett, amire Keresztúr alá ért szekere. Lovas csendőr állta el útját.

– Hová? – kérdezte.

– Haza.

– Nem tudsz köszönni, te? – A szekér felé léptetett a csendőr, és Bencze fölé hajolt. – Nem látod, kivel van dolgod?

– Látom – mondta Bencze, s felállt. – Hát te tudod-e, kivel beszélsz?

Szinte súrolták egymás arcát. Bencze kissé hátrakapta fejét, s felkattintotta villamos zseblámpáját. A lovas csendőr hátrafaroltatta paripáját, s kardja után nyúlt.

– Eridj a községházára, vitéz Bencze Sándor esküdt után kérdezz. Az én vagyok. – Leült. – Vagy vallasd meg Dula Máté főhadnagy urat.

Még egyszer a csendőrre világított. Olyan volt a ka-

kastollas arca, mint a megvert kutyáé, amelyik harapni szeretne.

– Dögök! – morogta Bencze, s megrántotta a gyeplőt. – Hamarosan majd újra elhányjátok a puskát, mint tizenkilenc elején! De akkor nem lesz pardon. A nyakatokra lépünk, mink, akik tizenkilencben visszaadtuk a markotokba a puskát. Kutyák! – És kiköpött messze, széles ívben.

Furcsálkodva figyelte a falu néptelen, kihalt utcáit. Máskor, ilyenkor, vasárnap este vigasság, hangos viháncolás verte fel a sötétséget...

Háza előtt maguktól álltak meg a lovak. Leugrott, bement a kisajtón. Kutyája boldogan csaholva rohant feléje.

A tornácon, keményített szoknyában a lánya suhogott elébe.

– Apám – suttogta izgatottan. – Nagyon vártunk.

– Mér? – kérdezte Bencze. – Baj van?

A lány magához húzta apja fejét.

– Az elmúlt éjjel röpcédulákat ragasztottak a faluban – suttogta. – Reggelre tele lett a falu csendőrrel. Jójárt Ferencet, Filó Péter bácsit meg Petrás Mihályt bevitték az őrsre.

– Bevitték? – döbbent meg Bencze, s örült, hogy nem mondta ki Petrás nevét, mert az ő letartóztatása nyilallt beléje legfájóbban.

– Egész nap vallatják őket a csendőrök meg az intéző.

– Az intéző? Ő is? – félresodorta útjából lányát, s

kidobogott az utcára. Ott megállt, mint aki nem tudja, hová lökte hirtelen indulata... Nagyot fújt, s újra elindult. De most már meghiggadt. Tudta, Petráson csak akkor segíthet, ha nem veszti el a fejét. És segíteni kell azon a jóravaló legényen, ki kell venni, ha törik-szakad, annak a vadállat Biczónak a markából.

A templom mögötti utcán, az őrs kapuja előtt csendőr tisztelgett, s szó nélkül beengedte az udvarra. A köves tornácra nyíló iroda ablakai világosak voltak. Az első szobában két csendőr szalonnázott. Benczét csak úgy szemük villanásával köszöntötték.

– A tiszthelyettes urat keresem – mondta köszönés helyett.

– Benn van az irodában – mondta az egyik csendőr. – De nagyon el van foglalva.

– Beszélni akarok vele – s az irodába nyíló ajtó felé ment.

– Nem lehet – ugrott fel mindkét szalonnázó. – Nem egyedül van.

– Tudom. Biczó Dénes van odabenn. Éppen azért.

– Ki az? – szólt ki az intéző, és kinyitotta az ajtót. – Áh, Bencze, te vagy az? Na, gyere be.

Az iroda közepén, a padlón, háttal az ajtónak a csendőr tiszthelyettes térdelt, s vizet locsolt Petrás Mihály alélt arcába. A legény orrán, száján s homlokán alvadt vércsomók látszottak. A padlón is vér feketedett.

Bencze körülnézett. Jójártot meg Filót kereste. De azok nem voltak itt. Ez nem is lehetett másképpen.

Azokat csak behozzák és kiengedik. Nem először történik ez.

A padlón fájdalmasan nyögött az aléltságából éledő legény, Bencze megrezzent, behúzta a fejét, mint aki ugrásra készül. Az intéző rászólt. Bencze nem is hallotta, mit mondott, a guggoló csendőr tiszthelyettes mellé ereszkedett.

– Agyonverték? – kérdezte nyögve.

A tiszthelyettes feltápászkodott, zavartan mosolygott, de nem felelt.

– Elesett – mondta Biczó. – Ilyen nyavalyás alak. Kap egypár pofont, és már elesik. – Bencze elé állt, és jólesően csapkodta kemény hátát. – A régi Bencze vagy. Pedig azt hazudták, hogy elpuhultál. – Nagy markával átfogta a paraszt széles vállát. – Olyan erős vagy, hogy egy eleven ökröt is feldöntenél.

– Mit csináltak evvel? – kérdezte Bencze, s hol a vérében fekvő legényt, hol az intéző csontos arcát nézte konokan. – Agyonverték?

– Mi bajod evvel a csavargóval?

– Veréssel akarják gyógyítani az éhséget? – kérdezte Bencze, s szeme vérbe borult.

– Gyógyítottál te már nemcsak pofonnal, hanem bikacsökkel, késsel...

– Akkor bűnösöket büntettünk – sóhajtott. – Vagy ki tudja, igazán bűnösök voltak-e?...

A csendőr hallgatva állt mellettük. Nyírott szőke bajszát rágta, és halkan arról beszélt, hogy idegen ember jelenléte nyomozati ügyeknél szabályellenes. De ha az

intéző úr már bele avatkozott a nyomozás menetébe, elnézi Bencze Sándor jelenlétét is, aki hivatalos személy, esküdt.

– Jobb lesz, ha befogja a száját és kimegy – mordult a tiszthelyettesre az intéző.

– De kérem... – mondta megütődve a csendőr, és Biczó szúrós szemétől kísérve kihátrált.

Bencze lábánál most ébredt aléltságából Petrás. Sárga arcán kínos rángás vonult át. Aztán felnyitotta a szemét.

– Állj fel! – szólt rá az intéző.

A legény nem mozdult, csak nézte tépelődve a magas, mosolygó urat.

– Állj fel és menj... Hazamehetsz – mondta most Biczó. De Petrás még mindig mereven s hitetlenül nézte. Az intéző dühösen beléje rúgott. – Eridj, ha mondom.

Petrás ingadozva felállt. Bencze feléje nyúlt, de a megkínzott ember elintette, s szédülőn kiment.

Biczó sokáig fel s alá sétált a szobában. Később leült, s hellyel kínálta vendégét is. Bencze nem fogadta el az invitálást, állva maradt, s szembenézte egykori urát.

– Régen nem láttalak – kezdte az intéző. – Hol jártál ennyi ideig?

– Hol jártam volna? – kérdezte elutasítóan a paraszt. – Itthon voltam.

– Hát urunk, Dula Máté főhadnagy urunk mit csinál? Üzent valamit?

Bencze nem felelt. Biczó gúnyosan a szemébe mosolygott, mint aki azt mondja: nem titkolhatsz előttem semmit, tudok én minden lépésedről...

Benczének most hirtelen eszébe jutott az a kölyök, az a jutasi... Hát persze hogy az szegődött a nyomába, ő jelentette, hogy Dula Máténál volt.

Az intéző rászólt.

– Rám figyelj, és ne álmodozz! – s amikor mintha álomból nyílna feléje Bencze fátyolos nagy szeme, nehéztelő hangon mondta: – Hallom, árverésre kerül az egyik tehened.

– Jól hallotta.

– A birtokodra is betáblázta magát a bank.

– Be, igen.

– Mér nem szóltál nekem? Segítettem volna.

– Nem üti dobra a nyomorúságát az ember.

– De nekem szólhattál volna – állt fel Biczó. – Én más vagyok, mint a többi ember.

Bencze kutatóan, hosszasan vizsgálta a Biczó fekete arcán rángatózó sebhelyet, feszes lóden kabátját, zöldesszürke bricsesznadrágját s barna puha bőrcsizmáját. Mintha mindezt most látná először.

– Nemcsak én kínlódok – mondta végül, s elfordult. – Százan meg százan vagyunk így a környéken.

– Ne fájjon neked a más baja.

– De fáj – mondta csöndesen Bencze. – Kilencszáztizenkilencben is fájt.

Az intéző arca elborult. Szemöldöke fölé mély ránc telepedett.

– Kilencszáztizenkilencben se azért fogtunk puskát, mert csak a magunk baja fájt – folytatta Bencze. – Azt hittük, mink, tudatlanok, szekeresek: csak a puska meg a csákány gyógyít.

– Gyógyított is.

– Gyógyított, de nem bennünket.

– Neeem? – csudálkozott Biczó. – Halljuk, mit, kit?

– Nem bennünket gyógyított – makacskodott Bencze. – Nem is gyógyíthatott. Mert nem annak vertük be a fejét, akinek kellett volna.

– Úgy? – kérdezte az intéző, és beleverte szivarját a hamutartóba. – Hát így vagyunk? ... És azt tudod-e, belőled mi lett?

– Tudom. Koldus.

– Kommunista – mondta Biczó, szorosan a paraszt elé állt, s elkapta csuklóját. – Nézd meg a markodat. Ha a fejed el is felejtette, az oklöd csak emlékezik, érzi a múltat.

– Emlékezik a fejem is.

– Nem nagyon látom.

Bencze képe hamuszínű lett.

– Intéző úr – mondta –, mink tizenkilencben szekérre ültünk az első szóra. Nem kérdeztük, milyen fizetség jár érte. De nézzen körül, ha még nem tudná, mi lett velünk ... Maholnap a zsuppot is elhordja a fejünk felől a végrehajtó.

– Fedd be cseréppel.

Bencze szeme megvillant. Az intéző látta a sötét szemek vad fényét. Elhúzódott a paraszttól, s visszaült

az íróasztalhoz, elbabrált a tollszárakkal s papírlapokkal.

– Ide hallgass – kezdte. – Ha nem tudnád, megmondom: úgy beszélnek rólad, mint valami eszeveszettről. Lázítasz a kormány ellen, az uradalom ellen, a nagygazdák ellen. Mit gondolsz, meddig teheted? A hűtleneket nem védi a kivételezettség. Te magad léptél ki a sorból... Most is ide szaladsz, te, vitéz Bencze Sándor, egy kommunista kubikost menteni.

– Intéző úr, nem erről a Petrásról van szó... hanem arról, hogy pár nap múlva megszólal az udvarainkon a dob.

– Majd elhallgat.

– A banké lesz a földünk, a nagygazdáké a házunk.

– Ne kertelj! Mondd meg egyenesen: mennyi pénzt akarsz?

– Pénzt? – dadogta, s fekete bajusza megreszketett. – Nem pénzt akarok, hanem vegyük elő a puskát.

Az intéző meghökkent, és most már undorodva nézett a lázas szemekbe.

– Megvesztél – mondta, s belesápadt izgalmába. – Kár veled szót váltani.

Bencze felkapta a fejét, mint aki mondani akar valamit, de hirtelen szótlanul megfordult, s kirúgta maga előtt az ajtót.

Az utcán lehiggadt. Már tudta, ostobán cselekedett, amikor azt a kegyetlen, nyúzó-harácsoló embert méltatta arra, hogy akárcsak egyetlen pillanatra kitárta előtte nemcsak a bánatát, de vad reményeit is...

No de megtörtént, ezen kár siránkozni!

A templom kerítése mellől nesztelenül, mint az árnyék, Petrás Mihály lépett melléje.

– Megvártál? – örült Bencze. – Jól tetted.

– Köszönöm, hogy szót emelt értem – mondta Petrás.

– Nem emeltem én szót érted. Csak akartam. De a vége az lett, hogy mégsem... – megfogta Petrás karját. – Mondd, megvertek rajtad kívül mást is? – kérdezte szorongva.

Petrás hallgatott, és csak Bencze noszogatására felelt.

– Nem volt rajtam kívül kit megverni.

– Hát Jójártot meg Filót? Őket is bevitték... Amikor meghallottam... nincs egy órája, hogy megjöttem Bozról... szaladtam a csendőrőrsre...

– Jójárt a szomszéd szobában szivarozott a jegyzővel meg Pénzes Vargával. Ő a megmondhatója, miről tárgyaltak. Filót csak akkor rendelték maguk elé az urak, amikor Jójárt már elment. Filóval egy időben vittek be engem is. De Filó se sokáig maradt. Csak hallottam, azt kiabálja a szomszéd szobában, hogy: nem tudok róla mást, csak azt, hogy becsületes ember. Már hogy én volnék az a becsületes ember.

Bencze hol Petrás karján, hol a vállán nyugtatta a tenyerét. De mert nem beszélt, Petrás csöndesen megkérdezte:

– Bátyám, akar valamit?

– Mondd... – Bencze mélyet sóhajtott. – Mondd, kommunista vagy te? – s mivel Petrás nem felelt,

Bencze halkan megkérdezte. – Eljönnél egyszer hozzám? Máma reggel már hívtalak.

– Majd valamelyik este – mondta Petrás.

– Hát csak gyere...

5

Már talán egy órája beszélgettek Jójárt hátsó szobájában az emberek, amikor Filónak eszébe jutott, hogy Bencze Sándort is be kéne vonni a tanácskozásba. S mivel senki se tett ellenvetést, az apró zömök ember felkelt és elment. A Fő tér szélén belebotlott Benczébe, akinek lelkendezve mondta el küldetése célját. Bencze húzódozott, tanácstalan volt meg fáradt is, de a végén Filó kérésére visszafordult. Útközben Filó elmondta, hogy Jójárt telefonon beszélt a szociáldemokrata párt megyei titkárával. Reggelre itt lesz a kiküldött, lehet, hogy maga a titkár, aki majd a nyaka köré cserdít az itteni uraknak. Nem lehet büntetlenül embereket kínozni.

– Téged is megütöttek? – kérdezte Bencze.

– Éngem? – méltatlankodott a kis ember –, mér bántottak volna éngem?

– A röpiratok miatt.

– Nincsen nékem semmi dolgom a röpiratokkal.

– Jójártnak van?

– Dehogy. Kommunisták csinálták az egészet.

– Hát akkor minek ide a szociáldemokraták titkára? – csudálkozott Bencze. – Az ő híveit senki se bántja.

Az apró ember örömmel szolgált magyarázattal.

– Tudni kell, hogy a faluban erőre kaptak a kommunisták – mondta. – Lehet, hogy csak most az egyszer kísérelték meg a röpiratragasztást, de az is lehet, hogy a mai nap után teljes erővel megkezdik az agitációt. De amíg el nem csípik a tettest, mindig szociáldemokratákat hordanak be a csendőrőrsre. Ebből meg nagy bajba juthat mindenki. Mert a kakastollasok, ha megvadulnak, letaposssák a húst az ártatlan emberről is.

Jójárt házának utcai szobája sötét volt. Pedig ez tágasabb volt és alkalmasabb a megbeszélésekre. De oda nem lehetett bemenni, mert ott a párt könyvei és plakátjai voltak elhelyezve, tehát hivatalos helyiségnek számított, s benne gyűlésnek nevezhette volna a hatóság a beszélgetést.

Erről már az összejövetel elején beszélt Jójárt. Szalmás Gábor kubikos, vastag, őszes bajszát kettétörölte, hangosan mondta: tenne Jójárt egy kis bort az asztalra, a bor mellé szalonnát meg kenyeret, csak így lesz igazi látszatja a vendégeskedésnek. A csendőr is hiába lepné meg őket. Eszegető embereket látna!

A kubikosságtól még hárman voltak itt. Ezek kacsintgatva biztatták Szalmást, beszéljen csak, de Jójárt mogorván leintette a szószólót azzal, hogy csendőr ide nem jön. Hiszen nem árulta el senki, hogy itt gyüleke-

zés van. Vagy talán igen? – és szigorúan körülnézett...

Az ünneplő ruhás emberek az asztalra konyokölve szopogatták üres pipájukat, és rá-ráemelték szemüket az asztal körül ülő társakra, akik szociáldemokraták voltak valamennyien. Egy részük tagdíjat is fizetett, nem úgy, mint a kubikosok, akik már isten tudja mióta csak morogtak, ha valaki a kötelezettségeikre figyelmeztette őket.

– Miből? – mondták, és még ők voltak megsértve.

Szalmás hamarosan újra a szalonnát emlegette. De Jójárt mintha megsiketült volna, csak beszélt, beszélt.

– A szociáldemokraták sose riadtak meg attól, hogy áldozatot hozzanak – mondta. – Én két esztendőt ültem internáló táborban, ahol meg is kínoztak. És miért? Mert a kommunisták nem akarták tizenkilencben megérteni, hogy előbb a szociáldemokratáknak kell uralomra kerülni – kiáltotta. De el is hallgatott, rögtön, mert eszébe jutott, hogy ezt a magyarázatot már sokszor hallották az emberek...

Már nem tudta mire vélni, miért nem jön meg Filó avval a Benczével! Ki győzi csitítani ezeket a kubikosokat, akik egyre csak a maguk bajaival hozakodnak elő.

Azt mondják: meg se érti a nagygazda-féle, mit jelent három hónapig folyton folyvást sült tökön élni annak, akinek még kenyérre se futja. Na meg a tök is fogytán van már.

– Szalonnának még a szagára sem emlékszik senki –

kiáltotta Szalmás. – Már azt se tudja a kubikos, milyen a színe a paprikás szalonnának...

A kubikosok bólogattak.

És Szalmás, mintha csak az ördög piszkálta volna, egyre csak beszélt:

– A nép meg zúgolódik. És igaza van. Mert nem rendes dolog a maga munkavállalása, Jójárt elvtárs. Mert csak az a jóisten hiszi el, hogy igaz úton jár a szociáldemokrata párt, ha a vezető az urakkal seftel.

– Hát így beszél maga? – röffent rá Jójárt. – No, ezt megjegyzem magamnak! Nagyon elbitangolt a szociáldemokrata párttól, Szalmás Gábor.

– Dehogy bitangoltam el. Itt vagyok...

– De ha úgy beszél, mint az előbb, igenis elbitangolt – kiáltotta Jójárt. – Mert azt mindenki tudja, hogy én csak azért vállaltam föl a munkát, hogy a többieknek jobb föltételeket szerezhessek – az asztalra csapott. – Két esztendeig szenvedtem a közért. – Leült, előszedte zsebéből megtömött zacskóját, megrázta, de rögtön vissza is rakta, anélkül, hogy használta volna.

Az emberek maguk elé, az asztal alá köptek, s a Jójárt feje fölött függő két képre bámultak. Rákóczi Ferenc lógott a falon meg Lassalle képe. Az egyik nagy magyar vezér volt, de elbújdosott az osztrák császár miatt, a másik, az Isten a megmondhatója, miféle úriember lehetett, de valami köze mégiscsak volt a szociáldemokrata párthoz, mert Jójárt nem lógatná a falon... Kossuth apánk képét kéne közéjük tenni har-

madiknak. De lehet, hogy hamarosan odakerül egy kommunista vezéré, aki Oroszból jön haza, rettenetes nagy sereggel. Azt mondják, már közel járnak a magyar határhoz...

Lihányi bácsi mesélt erről a Fő téren a hídmérleg körül. És az öreg még sose lódított, így nagyon könnyen lehetséges, hogy a falra, harmadiknak valóban a régen elüldözött Kun Béla képe kerül...

– Mit néznek annyira? – szólt az emberekre Jójárt, és ő is a képekre bámult.

– Hogy van-e szakálla... – mondta vigyorogva, mint a csinytevő gyerek, Szalmás Gábor.

– Kinek?

De erre nem felelt senki.

Az ajtóban végre megjelent Filó és Bencze. A vendéget Jójárt maga mellé ültette, Rákóczi képe alá.

Kilencszázhúsz óta először járt itt Bencze. Jójárt a torkát köszörülte.

– Tisztelt értekezlet... – kezdte, de elvörösödött, s nyomban helyrehozta a hibát, mondván. – Csak szokásból járt rá a nyelvem erre a megszólításra. Itt most nem értekezlet van, hanem egyszerű beszélgetés folyik a falu bajairól. Két nagy baj van. Az egyik az, hogy a gazda nép iszonytatóan elszegényedik, a kubikosság meg nem bírja már a koplalást. A másik baj: megin mozgolódnak a kommunisták. Ez a nagyobbik baj!

– Éntőlem mozoghatnának, csak volna meg nekem meg a családomnak a betevő falatunk – mondta szomorkásan Szalmás.

Jójárt haragosan ránézett, aztán mintha nem is hallotta volna közbeszólását, folytatta:

– Az uradalom a nép igazi képviselőjének a nyomására munkát adott. Utána meglesz a nagy közmunka, a vasútépítés is. Az ilyen jó kilátásokat a vörösök csak rontják a lázító cédulákkal, amikkel csak azt érik el, hogy megzavarják a békés szervezkedést. Mert ha megvan a szervezet a falun, mint ahogy a városban már áll, akkor azt mondjuk: ezt és ezt akarjuk. És akkor úgy is lesz, ahogyan mi akarjuk! – S amikor látta a figyelő arcokat, csillogó szemeket, és Bencze Sándor derűs mosolyát, végighúzta tenyerét hosszú, lógó bajuszán, és meg-megbiccentve fejét, bizonykodva mondta. – Úgy bizony, úgy csináljuk, mint jó hadsereg. Előbb jó hadkiegészítőket, vagy ahogy a közösöknél mondták, jó Ergänzungskádereket állítunk föl, és csak aztán adjuk meg a hornistának a parancsot a rohamjelre.

– Jaj, baka, jaj, baka, tele a gatya – énekelte tele tüdővel a rohamjel dallamára Szalmás Gábor. Utána odaszólt Jójártnak. – Egy üveg bort azért kitehetne...

De most már összevissza beszéltek az emberek. Bencze kesernyésen érezte, hogyan folytatódnak itt a semmibe fúlt bozi tárgyalások... De azt meg kell adni, tudja ez a Jójárt, mit csinál. Nem beszél ez a vak világba. És amikor azt mondja, hogy a népet rendezni kell, akár a hadsereget, lehet, hogy a szociáldemokraták már rendezik is.

– Csak a jelet várja mindenki – mondta halkan Bencze. – A jelet a tennivalóra.

– Meglesz az is. A jel is – felelte Jójárt, s örült, hogy ez a komoly ember végre megszólalt. – Holnap itt lesz a párt küldötte, talán maga a megyei titkár.

– El ne felejtsd néki megmondani, fogja fülön azokat, akik ma félholtra verték Petrást – mondta Bencze. – Úgy szedtem ki Biczó kezéből.

– Majd... vele is beszél a küldött.

– Kivel? – kérdezte Bencze. – Biczóval?

– Nem, dehogy! Petrással.

– Akkor jó – mondta megnyugodva Bencze. – Mert Biczóval... – legyintett, és nem folytatta.

Jójárt elgondolkodva figyelte Bencze töprengő arcát. Megérzett valamit ennek a szófukar, nekibúsult embernek a kereséséből. Megértette: ez nem elégszik meg a mindennapi szólamokkal, amelyekkel az éhes napszámosokat és munkára váró kubikosokat éltette. Ez határozott, félreérthetetlen szavakra vár.

– A kommunistáknak meg kell érteni – mondta –, akkor cselekednének helyesen, ha belépnének a szociáldemokrata pártba, ahol megrágnak mindent, mielőtt valamihez kezdenének. Ezért aztán mindent jól csinálnak. Majd holnap erről is beszél a megyei küldött. Addig tegyük el magunkat...

Felállt az első vendég. Búcsúszó helyett az asztalra csapta öklét. Utána még két kubikos köszönt el így. A parasztok csak lekezeltek a visszamaradókkal.

Bencze is fölállt.

– Hát akkor... megfogjuk az urak nyakát, mi? – mondta, és mélyen Jójárt kék szemébe nézett.

Jójárt közel hajolt hozzá, s úgy súgta:

– Holnap reggel, nem kell róla másnak is tudni, elviszem hozzád a küldöttet.

– Ez jó lesz...

Jójárt háza előtt Filó Péter meg Mester Márton várták Benczét. Átvágtak a Fő téren. Egymást érte válluk, egyszerre léptek, katonásan, könnyedén.

A tér szélén Filó elköszönt tőlük. Hazament. Fütyurészve lépett be háza kapuján. Az istállóban kis mécses égett. A kis világ alatt egymáshoz szorulva ült fia, Mihály meg Király András. Az istálló sarkában árva tehén csapkodott békésen a farkával, és a saroglya felé nyitogatta éhes száját.

Az apró ember megsimogatta árva, lefoglalt jószágát.

– Itt marad – mondta fiának. – Nem viszik el.

– Igazán? Elengedték az adót? – kérdezte hitetlenkedve a fiú.

Az apa felcsattant a tamáskodó szavakra.

– Ne járjon a szád. Látom, örülnél, ha elhajtanák.

– Dehogy örülnék. De látom, megin eláztatta magát Jójárt.

– Az a fukar? Egy pohár bort se...

– Ígéretekkel áztatta el. – Mihály az apja elé lépett. Az apró ember a tehén felé hátrált s megfogadta, hogy most az egyszer nem enged a fiataloknak. Nem bizony, mert most az ő oldalán az igazság. Ezek a tacskók már annyiszor levették a lábáról... Igaz, mindig nekik volt igazuk! De most Jójárt találta meg a helyes utat.

– Mindent meg kell gondolni – mondta vidáman,

mert ráemlékezett vezére szavára. – Ti meg csak úgy, vaktában csapkodtok.

– Ti? Hát Péter bácsi már úgy beszél, hogy: ti? – kérdezte Király. – Péter bácsi már nem elvtárs? Egy óra a csendőrörsön, ahol még rossz szóval se illették, elég volt ahhoz, hogy hátat fordít minden fogadkozásnak?

Az öreg Filó a tehén farkát csavargatta izgalmában, de a jámbor jószág hamar elunta a mártíromságot, fészkelődni kezdett és fájdalmasan elbőgte magát. Az apró ember csitítva veregette a hátát.

– Megin becsapta magát Jójárt – támadt apjára Filó Mihály. – Mit ígért megin?

– Semmit – mondta sértődötten az apa. – De annyi biztos, hogy eljár Petrás dolgában.

– Elintézik azt a csendőrök nélküle is – mondta Király.

– Itt lesz holnap a városból a megyei küldött. Majd az segít.

– Majd visszajuttatja Petrást az őrsre – vélte Király.

– Csak tán nem – hökkent meg Péter bácsi. – Nem tesz az ilyet.

– No, kérdezze csak meg Petrást.

– Nem tesznek ők ilyet – hajtogatta az öreg. – Nem, ilyet nem. Mert ők is a népért vannak. Mindent meggondolnak.

– Az aztán igaz – mondta Király. – Mindent meggondolnak. Csak az a kérdés, kinek válik ez a javára.

– Kinek? Hát a népnek. Minden tettük...

– Minden tettük a népnek használ, ezt akarja mondani. Na jó. Hát nézzük csak az egyiket, a paktumot. Pedig ugye Péter bácsi nem is tud róla? Már több mint tíz esztendeje kötötték a szociáldemokrata vezérek a kormánnyal. Ebben a megállapodásban lemondtak arról, hogy a falusi szegénységet pártba szervezzék. A paktummal egypár szociáldemokrata vezér képviselőséghez jutott, de a falusi szegénységet cserbenhagyták...

– Nem hagyták cserben – ellenkezett Filó. – Itt is szervezik. Én volnék a pénztáros.

– Csak volna – nevetett a fia.

– Vagyok is.

– Nem szervezet van itt, hanem befizető hely – mondta Király. – És ha ott nagy ritkán összeülnek beszélgetni, ki ellen szervezi a népet Jójárt? A kommunisták ellen! Aztán: Péter bácsi, nyúltak-e magához vagy Jójárthoz egy ujjal is a csendőrőrsön? Ugye nem? De Petrást félholtra verték.

– Nono – mondta békülékenyen Filó. – Nono! – és kínlódva hunyorgatott fárasztó tépelődésében.

Fia ragyogó szemmel nézte: látta és tudta: oszlik már Jójárt szavainak hatása.

Jobb időkben éjféltájt a szíves házigazda lezáratta háza összes kijáratait, és előkapta pisztolyát.

– Lelövöm azt a magáról megfeledkezett istentelent, aki innen el akar menni – ordította a mennyezet felé durrogtatva pisztolyával.

Manapság nem mond, és nem cselekszik ilyesmit senki. A vendéglátó lehúzza az ablakredőnyöket, nehogy az utcára kiszivárgó fény árulkodjon valamit a látogatókról. És ki tartóztatná erőszakkal a kedves vendéget. Két-három óra is elég ahhoz, hogy az ismerősök elkeseregjék egymásnak az idők romlását. És ha úgy adódnék, hogy valaki túlságosan sokszor nézne a vendégeskedés idején a pohár fenekére, akkon igazán jobb, ha sötét éjjel botorkál haza. Régen volt az, amikor az urak tréfálkozva mesélték egymásnak: cimbora, máma reggel megin a tenyeremre lépett valami istentelen paraszt.

A nyomor éhes farkasként ólálkodik a jómódúak háza körül is. Az ember gyomrába néznek a rongyosok. Még jóllakni is csak titokban mer az úriember.

Persze az úricsaládok azért nem nagyon éheztek. Négy-öt hétben egyszer jutott egy-egy háziasszonyra a vendéglátás gondja, s ilyenkor mindenki kitett magáért. Főjegyzőék különösen jó házigazdáknak bizonyultak. Ha náluk találkozott a társaság, minden számottevő úri házaspár megjelent a vacsorán.

Fél évvel ezelőtt szervezte meg a Pestről ide telepedett fiatal doktor, Szappanos György, ezeket az összejöveteleket, amelyek mások voltak, mint a korábbi kaszinói találkozások. Valaha a nagykocsma különszobájában jöttek össze az urak, hölgyközönség nélkül, és ittak, ittak.

Néhányszor az új doktor is végigülte a dáridókat, aztán kirukkolt a véleményével.

– Urak, nem szabad a népet avval izgatni, hogy a mai nehéz időkben nekünk akár mindennap is telik a lerészegedésre. Nemcsak a jómódunkat fitogtatjuk, hanem a tekintélyünket is lejáratjuk. Nem jó az, kérem, ha a paraszt részeg urat lát. Házaknál gyülekezzünk, és ha valaki szereti az italt, igyon ott.

Az intelligencia megfogadta a halk szavú, szőke doktor tanácsát. Különösen a hölgyek örültek: végre kiélhették háziasszonyi képességeiket. A téli hónapok hosszú estéi valóban közel hozták egymáshoz a falu intelligenciáját. Az intéző, a főjegyző, az igazgatótanító, a gyógyszerész, az ügyvéd, az orvos, a Fogyasztási Szövetkezet üzletvezetője váltakozva ették egymás főztjét.

Sajnos a gyógyszerész, a társaság tréfacsinálója, még a tél elején kimaradt a baráti körből. Sok évtizedes álmát valósíthatta meg: a Földközi-tenger mellékére költözött a zord közép-európai tél elől. Egy-egy hónapot az olasz és a francia Riviérán töltött el. Onnan két hónapra Egyiptomba húzódott. Legutolsó képeslapjait Kairóból s a piramisok alól küldte az esti össze-

jövetelek nőtagjainak, akikkel közölte: másfél hónap múlva otthon lesz, és fél évre való viccet hoz magával.

Elöljárónak leírta a találós kérdést: hogy' hívják a taliánok a kutyát? Na, hogyan?

Hát hívhatnák másként, mint Leonardo da Pincsi?...

Ó, ez a patikus! Már a jókedvű cimbora nevének említésére is felragyogott az emberek arca. De helyettese, a gondnok, az Isten verje meg, olyan savanyú alak, hogy az embernek a foga is elvásik, ha ránéz. Nem iszik, nem kártyázik, csak olvas, olvas.

Nameg azzal dicsekedett el, hogy harmadszor olvasta végig az egyik legjobb magyar történelmi művet. Az ő dolga, mit olvas, de az már szemtelenség, amit mondani merészel, hogy a könyvet egy Grünwald Béla nevű ember írta, aki ráadásul még alispán is volt. A könyv a jobbágyokról szól, s az urak ellen van kihegyezve... Hát szemtelen hazugság, hogy valaki Grünwald névvel alispán lehetett Magyarországon, s szemtelenség azt állítani: egy magyar alispán arra vetemedett volna, hogy könyvet írjon az urak ellen, a jobbágyok mellett. A legjobb volna ezt a pasast minél előbb eltakarítani innen. Rontsa máshol a levegőt.

Mert nem úriember az, aki nőtlen fiatalember létére, magával cipeli segédnek s házvezetőnőnek a húgát, ahelyett, hogy az úri intelligenciára bízná magát. Van itt elég asszony-lány, aki szívesen gondját viselte volna.

Sokáig elcsevegtek a gyógyszerész-gondnokról. De aztán föl is állt a tiszteletes úr és neje, mondván: a

gyógyszerészről való elmélkedés jeladás arra, hogy elérkezett a hazamenetel ideje.

Az igazgató-tanító és felesége is velük tartott. Az ügyvéd boráztatta hangja szemrehányóan recsegett utánuk.

– Minek sietnek? Úgyse tér jobb útra a maguk józansága láttán a paraszt. Kommunista az mind, hiába erőlködnek.

Az ügyvéd agglegény volt. És agglegény volt a Fogyasztási Szövetkezet üzletvezetője is. Elválhatatlan barátokként, együtt jelentek meg mindenütt, s az úri rossz nyelvek házastársaknak mondták őket.

– Maguknak is részük van a kommunizmus terjesztésében – nevetett vissza az ajtóból a tiszteletes úr. – Kevesebbet nyúzni, kedves atyámfiai, kevesebbet nyúzni...

– Miről, tiszteletes atyám? – vigyorgott a hosszú, sovány üzletvezető. – Már nincs miről meg kiről lenyúzni a bőrt. Puszta csontváz már a paraszt is meg a jószága is.

De most már a többiek is felszedelőzködtek, és elvonultak a papékkal meg a tanítóékkal.

Csak az orvos maradt vissza meg Biczó Dénes a feleségével. A fehér főkötős, fehér köténves szobalány újabb feketével szolgált. A főjegyzőné meg Biczóné az úriszoba sarkába, a pálma alá húzódott. Az urak a szoba másik végébe telepedtek.

A főjegyző párás szemmel követte a szobalány hajladozó mozdulatait.

– Hát igen – gondolta –, Pestre kell küldeni az asszonyt meg a gyereket. Hadd szórakozzon szegény asszony, amíg a férje itthon a parasztokkal, de különösen a parasztlányokkal kínlódik... – boldogan röffent a csodás ötletre. A szivar is kihullt a szájából.

A szobalány odaomlott ura potroha elé, és felszedte a szivart a szőnyegről. A főjegyző szeme könnybe lábadt az eléje feküdt fiatal női test közelségétől.

Az orvos álmosan tekintgetett Biczóné felé. Fáradt is volt, meg unta már a sok órás hiábavaló fecsegést, s különösen Biczóné ugratásait. Egyre nyíltabban támad ez a vénülő nő, minél előbb vissza kell vonulni, el kell tűnni a környezetéből, mert a férje, ki tudja... mindenesetre nem nagyon válogatós. Neki a korbács vagy a pisztoly mindig a keze ügyében van... Összerázkódott, és hangosan, talán hangosabban, mint ahogyan a szoba halk csendje ezt elbírta, arról kezdett beszélni, hogy a falusi intelligencia teljesen elvesztette a fejét.

– Úgy látszik parasztboldogítónak csaptál fel – szólalt meg barátságtalanul Biczó.

– Miért volna ez parasztboldogítás? – tiltakozott Szappanos doktor. – De annyira félni a kommunistáktól... ez már mégiscsak sok.

– Nem olyan egyszerű a dolog, fiatal úr – mondta hangosan a főjegyző. – A helyzet tudniillik a látszatnál is sokkal rosszabb. Tegnapelőtt például a szobalányunk úgy bőgött, mint a zálogos tehén. Persze azért bőgött, mert a Jóskája nem jött el hozzá. Olyan nagy baj az, ha nem jön el a Jóskád? – kérdem tőle. – Baj, mondja,

mert nagyon rákapott a Jóska a sejtre. Oda jár minden este.

– A sejtbe? – kiáltotta az orvos, s arca elfehéredett.

– Oda. Szóltam a csendőr tiszthelyettesnek, nézzen a dolog után. Kitűnt, hogy Jóska a kocsmába jár, be is rúg...

– Honnan vette akkor a lány, hogy rákapott a sejtre?

A főjegyző nevetett.

– A büdösök sejtnek nevezik az összejöveteleiket. Az urak kaszinóznak, ők meg sejtbe járnak. Hát nem borzasztó ez, kérem? Így tüntetni az úri rend ellen!

Az intéző nagyot ásított. A főjegyző féloldalról nézte ezt az idegtelen embert. Ezt aztán nem nyugtalanítja a múltja! Pedig sajátkezűleg fojtott meg kommunistákat. Idegorvosok is érdeklődtek nála: nincsenek-e rémképei? A fenét... mondta... mitől volnának?... És elmesélte egyik pesti esetét, amikor véletlenül betért a Simplon-kávéházba, ahová sok szociáldemokrata vezér, színész, újságíró meg egyéb ilyen alak jár. Egy dupla konyakot rendelt. A szomszéd asztalnál két kopott ruhás pasas tanyázott. Az egyik majd kinézte a szemét, és izgatottan mondta fekete pápaszemes társának: tudod, ki ez itt? Ez Biczó, a gyilkos Biczó... És vitéz Biczó Dénes, nyugállományú főhadnagy, tényleges uradalmi intéző nyugodtan lenyelte konyakját, rájuk villantotta fehér fogsorát, s utána jóváhagyóan bólintott, és azt mondta: igen, Biczó Dénes vagyok...

– Össze kéne szedni a különítményt – szólalt meg

Biczó Dénes. – Húsz emberrel két hét alatt rendet csinálnék a környéken.

– Kérlek szépen ... ez most nem megy ... Nem lehet újra kezdeni ... És most ki ellen menne a különítmény? Ugyan – legyintett izgatottan az orvos. – Új módszerek kellenek az államigazgatáshoz.

Biczó nem felelt. Újra s tüntetően ásított. A főjegyző is felelet nélkül hagyta volna a doktor izgatott szavait, de amikor az újra rákezdte, hogy a paraszttal már nem lehet úgy beszélni, mint régen, mert Dózsát emlegetik már a falvakban, rámordult.

– A fenét emlegetik. Nem is tudják, hogy létezett.

– Nem szeretném, ha kellemetlen meglepetéssel szolgálnának ezek a tudatlan parasztok – mondta sértődötten a doktor, és felállt.

– Mit ugrálsz? – dühödött meg a kövér ember. – Ülj le, igyál, és ne a könyvekből formáld meg magadnak a parasztot.

Biczó unottan elfordult tőlük, s halkan füttyentett. A szoba másik végében tereferélő felesége felugrott. Izmos, magas alakja katonásan kifeszült.

– Parancs! – kiáltotta, és jobb tenyerét játékosan halántékához emelte.

– Ide – vezényelt Biczó. – Egy-kettő.

Az asszony hosszú, katonás léptekkel indult feléje. Előtte összecsapta bokáit, s újra tisztelgett. Harcteret járt ő is, az ország belső osztályháborús csataterein, tizenkilencben és húszban, és ha úgy adódott, megfogta ő is a bilincses kommunista nyakát.

A főjegyző áhitatosan nézte ezt a szép, kiválasztott, egymáshoz illő emberpárt. A főjegyzőné kövéren elterpeszkedve várt székében, és csak akkor mozdult, amikor felcsattant Biczó vezénylő hangja:

– Hátra arc. Indulj...

– Hová mennétek ilyen korán? – kérdezte, s szuszogva felemelkedett.

Az udvaron már türelmetlenül kapálóztak a bricska elé fogott lovak.

A bakra az asszony ült. Sétáikon, látogatásaikon mindig kocsis nélkül jártak Biczóék. Az asszony mellé az orvos telepedett, a hátsó ülésre, az intéző meghívására, a főjegyző is felkapaszkodott.

Csillagos ég alatt, enyhén lengedező szélben poroszkáltak a lovak. A bakon az orvoshoz húzódva nevetgélt Biczóné. A második ülésen elkacagta magát a főjegyző. Nem Biczóné udvarlásán mulatott. Jókedve is erőltetett volt. S Biczó sem beszélt valami kacagni való tréfákat... Bencze Sándor színeváltozását mesélte. Kommunistagyanús emberek érdekében emelni szót, és nekimenni csendőrnek, úrnak, ez már nem gyerekjáték.

– Rémképei vannak Benczének – szólt hátra a bakról Biczóné. – Már fél éve megmondtam Dénesnek: Bencze a végén még a húsevésről is leszokik, mert a megevett disznók mind feltámadnak a gyomrában, és számon kérik halálukat.

– Kezedet csókolom Mancika – kiáltotta a főjegyző. – Csudálatos nyelved van – és csak nézte ezt az öre-

gedő asszonyt, aki miközben evvel a gyerekkel ölelkezik, az ő beszélgetésükre is fülel.

– Kérlek – szólt rája Biczó. – Nem hallod, mit mondok?

– Ne haragudj – s nehézkesen feléje fordította nagy fejét –, elgondolkoztam...

– Azt kérdeztem, mit tudsz erről az izéről, a patikusgondnokról – mondta az intéző.

– Semmit – felelte a főjegyző. – Kellemetlen pasas.

– Semmi mást nem tudsz róla? – Biczó hirtelen kitört. – Meg vannak veszve odafönn Pesten. Hagyják nőni, mint a dudvát, ezt a sok vöröst, szociáldemokratát, kommunistát, ahelyett, hogy... – nagyot szopott a szivarján. – Meg kell tizedelni a gyanúsakat. Azokat is, akik ellen nem lehet vádat emelni, mert nincs bizonyíték... De ma, még ma kéne ezt, ma, mert holnap talán tízszer annyi lesz a munka.

– A szociáldemokraták most nagyon jól jönnek nekünk – ellenkezett a főjegyző. – Nekem az a véleményem, hogy meg kell nekik adni a lehetőséget, hogy a faluban is megcsinálják a szervezeteiket. Inkább ők gyűjtsék össze a parasztokat, mint a kommunisták. Mert a parasztok nem kommunisták, még ha agyon is csapnának minden nadrágos embert.

– A röpiratragasztás azt mutatja, hogy kommunisták itt is vannak.

– Két-három emberük lehet – mondta a főjegyző.

– De ez a két-három ember megbolondítja az egész környéket – morogta ingerülten Biczó, aztán hirtelen

előrenyúlt, az első ülésre, a lányos képű doktor dereka felé, hosszú karjaival átfogta, felemelte, s ledobta a rohanó kocsiról.

A doktor hangosan, rémülten sikoltott.

Az asszony megrántotta a gyeplőket.

– Mozgás – szólt rá Biczó. – Tovább.

Az árok szélén kínosan tápászkodott a doktor.

– Mozgás – mondta most már fenyegetően Biczó.

Felesége a lovakra csapott.

I

Pusztai késő este állított be a tanyára. Megmondta Kőrakónénak, azért nem jöhetett tegnap, mert sok volt a munkája, majdnem beleszakadt. És álmos is volt... Álmosan meg nem lehet lányhoz járni.

Kőrakóné nevetett. Kőrakó derűsen fújta ki pipájából Pusztai ajándékdohánya illatos füstjét. Margit az asztalra könyökölve nézett a legényre. A két gyerek már lefeküdt, csak a négy felnőtt ült az asztal körül.

Kőrakó szerb hadifogságban megélt emlékét kezdte mesélni. Egy nagyszakállú töröknek volt a rabja. Szerbül beszélt az öreg gazda, de törökül imádkozott. Az öreg szakállast bégnek mondta mindenki, első feleségét meg begovicának. Volt az öregnek még vagy hat másik felesége is, de azok már csak házimunkán szolgáltak. A begovica fiatal volt, és csak senyvedt az öreg mellett. De amikor Kőrakó a házhoz került, egyik óráról a má-

sikra kivirult... Amikor nyögdécselve idáig ért mondanivalójával Kőrakó, köhécselt, mosolygott, s nevető szeme körül összeszaladtak a ráncok.

– Aztán mitől virult ki? – kérdezte Pusztai, amikor Kőrakó elhallgatott. – Csak attól, hogy Pista bátyámat nézte? Mástól nem?

Kőrakó nem felelt, hanem valóságos füstfelhőbe burkolta magát. Kőrakóné tettetett haraggal támadt rá: Jó lesz, ha Anti többször ide látogat a tanyára, mert akkor talán kiderülnek a titkolt bűnök...

Margit nem beszélt. A kis asztali mécses fénye fölé boruló sötétséget nézte, mintha nem is hallotta volna szülei meg az udvarlója csipkelődését. Aztán lehunyta a szemét, egymásra préselte mosolygó ajkait, és várakozástól kipirult arcát Pusztai felé fordította. De hamarosan észbe kapott, felugrott, és elhordta az üres tányérokat. Pusztai utánaszólt.

– Hová mész? Ne menj ki.

– Jövök mingyá – szólt vissza a lány.

Pusztai felállt, lépett egyet-kettőt Margit után, a konyha felé, de tétován visszajött, s leült a helyére.

– Mert arról van szó... – mondta, s olyan érdeklődéssel nézte az asztalon nyugvó két hatalmas keze fejét, mintha valami idegen alkalmatosságot vizsgálgatna. De már megnyugodott, mert közben visszatelepedett melléje Margit. – Arról van szó – mondta már csendesen, és megfogta a lány kezét –, elvenném feleségül Margitot. Adják-e?

Zavartan nézték egymást az asztalnál ülők. Kőrakó

a maga lánykérésére gondolt. Talán ő se mondott mást, mint most ez az Anti. De minek is ide több beszéd?

Elővette duzzadó dohányzacskóját, meglóbálta, s belemerte pipáját, s gondosan megtömte.

– Jó – mondta hangosan, és rágyújtott. – Jó, csak vidd, vedd...

– Tudom én, hogy a lánykérésnek más a módja – felelt erre Pusztai. – Kérőket szokás küldeni, azok beszélnének meg sok mindent, de... árvagyerek vagyok én...

Sokáig hallgattak. Végre az asszony törte meg a csöndet.

– Holnap is nap lesz – mondta. – Ideje már lefeküdni.

Kiment. Sokáig elmaradt. Idebenn addig egymás tekintetét kerülve bámulták az asztali mécses imbolygó lángját.

Margit újra kiment a konyhába. Leült a sötétben a kemence mellé. Hamarosan kijött hozzá Anti is. Aztán elfújták a szobában a kis mécsest. Csönd és sötétség ereszkedett a világra. Pusztai magához vonta Margitot.

– Még nem is mondta – suttogta szelíden ellenkezve a lány –, még nem is mondta... szeret-e engem?

Pusztai megcsókolta. Hirtelen és mohó volt a szája. Tenyere a lány vállán maradt.

– Hát hogy az istenbe ne... – mondta méltatlankodva. – Hát persze hogy szeretlek.

A lány elsírta magát, és odaadta tenyerét a legény forró markának. És odanyújtotta száját a legény tapogatózó szájának. Aztán felkelt.

– Késő van – mondta, és kézen fogva vezette a legényt a nagygazda máskor lezárt szobájába.

– Ide ágyaztak neked – mondta Margit, amikor elérte tapogatózó lába a fekvőhelyet, s lassan kifelé mozdult.

– Te... – Pusztai hangja rekedt volt, s magához vonta a lányt. – Lelkem, maradj itt – kérte.

S a lány ottmaradt.

Még vaksötét volt, amikor Kőrakó felkelt, s kiment a ház elé, a csillagos eget nézni. Igen, itt az ideje az öltözködésnek. Reggel fel kell iratkozni a munkára. Erről le nem késhet.

De hogyan lesz azután? Petrás után kell igazodni! Nem akarhat ő rosszat! Az ilyen ember csak magának szerez bajt, de mások elől elhárítja. Pusztai még az este elmondta Petrás megveretését, de felesége és Margit mosolygós arca, mint a langyos szél a havas felhőket, elhajtotta róla a szomorúságot.

De éjjel álmatlanul hánykolódott. Minden bizonnyal kapcsolat van az általa Király Andráshoz juttatott csomag és Petrás megveretése között. És hiába kínozták a csendőrök! Mert ha nem így volna, még az éjszaka megzörgették volna a kakastollasok a tanya ablakát.

A konyhában, a kis mécses világánál Margit tett-vett. Apja elől elfordította arcát.

A kemence mély ölében, rőzseláng fölött, lábas rotyogott. A lábasból zsírszag terjengett. A szalonnát Anti hozta az este. S tíz tojást is kirakott az asztalra. Most rántotta készült valamennyiből.

A család s a vőlegény asztal mellé telepedett.

Étkezés közben Kőrakó néha lányára pillantott. Margit lehunyta a szemét... aztán váratlanul szembenézte apját, de utána zavartan elnevette magát.

Felálltak. Pusztai kezet nyújtott a lánynak.

– Na, jól van – mondta kis hallgatás után –, szerbusz – és kifelé indult.

Kőrakó vele ment. Sokáig hallgatva bandukoltak egymás mellett.

– Aztán mit mondott Király András? – kérdezte nagy sokára Anti.

– Nem mondott az semmit, csak azt, hogy minden rendben van.

Újra csöndben lépkedtek. Később Pusztai káromkodni kezdett. Mert gondolni se tud két nap óta másra, mint a csomagra. Hogy így lesz meg úgy lesz! Hogy így lehet meg úgy lehet. Nem is tudja, beleárthatja-e magát házas ember ilyesmibe...

Kőrakó nem felelt azonnal. Krákogott, köpködött, léptei elnehezedtek.

Az első apai tanácskozásban a lánya férjével nem szabad alulmaradni. Megállt, újra nekiindult. Kiszedte dohányzacskóját, megrázta, megtömte pipáját, s rágyújtott.

– Jó dohányt hoztál – kezdte nagy izgalmában, és feje búbjára tolta süvegét. – Házas embernek még inkább... – mondta szinte kiáltva.

– Mit inkább? – kérdezte Pusztai.

– Azt, hogy nem hagyhatja cserben az ember se az asszonyt, se a kölykét – felelte keményen Kőrakó, s csak azt sajnálta, hogy a felesége nem hallotta szavait. – Azok, hallod-e, azok a vörösök azt akarják, hogy a gyerekeink a maguk gazdái legyenek. Érted? Hogy ne szolgáljanak senkit. Hát aki rendes ember, az segít nekik, na.

Pusztai megnyugodott: minden rendben van, ha az öreg is szívleli a vörösöket. Másként állna a dolog, ha azt mondaná: nem adom a lányom olyannak, aki börtönbe kerülhet. Akkor ő csak azt felelhetné: Margit jó lány, el is veszem, de az Isten lova rúgja meg kendet, a hitemet nem hagyom...

Elszégyellte magát, mert mi tagadás: meghátrált. Ha csak egyetlen pillanatra, de meghátrált. És csak most magyarázgatja, szépíti a dolgot... De nem baj, nem tudja meg senki, senki az égvilágon, hogy volt egy pillanat, amikor Pusztai Antal más szavától tette függővé, rendes ember marad-e.

– Csak magát akartam színvallásra bírni – morogta. – De látom, egyformán vélekedünk.

Később Margitra terelte a szót az apa.

– Jó lány, dolgos, nem a munka temetésére jár, hanem jó társa lesz ő az emberének – dicsérte. – Csak az a baj... – Annyira elszomorodott, hogy alig tudta ki-

mondani –, nincsen semmink, tudod, semmit se tudunk néki adni.

Pusztai megnyugtatta. Tudja ő, kinek a gyereke Margit. Ne is törjék a fejüket a szegénységük miatt. Majd csak elboldogulnak valahogy! Amíg ki nem tavaszodik, hetenkint kétszer kimegy a tanyára, közben megbeszéli Pénzes Vargával, hogy tavasszal, de a nyárra egész bizonyosan végképp kitelepszik a tanyára.

Félúton a tanya meg a falu között gyors lépések közelítettek. Apró kézi villanylámpa villant.

– Kőrakó... te vagy?... Meg Anti?... Szerbusz. – Jójárt Ferenc szólt rájuk ilyen szokatlanul baráti hangon.

A villanyfényben magas, testesedő városi urat is láttak.

– Hová, hová? – kérdezte barátságosan az az idegen úriember.

– Hozzád – mondta Kőrakó Jójártnak. – Feliratkozni megyek hozzád.

– Meglesz – mondta Jójárt, és néhány szóval megmagyarázta az úriembernek, arról a munkáról van szó, amelyről már beszélt neki. – Hát te? – fordult Pusztaihoz. – Te öcsém hol jártál?

– Ott, ahonnan maga már régen kikopott – felelt Pusztai.

A városi úr nevetett. Szétgombolta télikabátját, és szivarral kínálta meg az embereket. Kőrakó megállt, megropogtatta az ajándékot, és csak akkor mondta békítően:

– A lányomhoz jár.

Az idegen úr barátságosan arról érdeklődött: hogyan vélekednek az emberek a világról, nagy-e az adó, hogyan bírják a munkanélküliséget a földmunkások, van-e már szerződésük az aratásra, és kaptak-e már előleget a szerződésre?

Kőrakó kurtán s óvatosan felelgetett a kérdésekre. Nem lehet tudni, mire jó ez a vallatás. És nem is tanácsos az urakkal társalogni.

– Az adó – mondta – olyan nagy, hogy lehetne nagyobb is, mert se ezt, se azt nem fizeti a nép. Nincs neki miből. – Várt, mit mond erre a vélekedésére az úr, de az csak hallgatott. – A munkátlanságot is bírják az emberek – folytatta Kőrakó –, mert ha nem bírnák, már meghaltak volna. De hogy milyen vége lesz az ilyen világnak, arra nem is jó gondolni.

– Miért? Mit gondol, milyen vége lesz? – kérdezte az úr.

– Hát... – mondta Kőrakó. – Az is lehet, hogy jó vége lesz.

– Jó? – csalódott volt az úr hangja. – De milyen lesz az a jó? – De mert Kőrakó nem felelt, ingerülten rászólt. – Minek kezd olyan mondatba, aminek nem tudja a végét?

– Tudja ő – mondta Pusztai.

– Ha tudná, megmondaná – vélte az idegen.

– Tudja ő, csak nem mondja meg – nevetett Pusztai. – Ingyen nem adnak semmit.

Ezen valamennyien nevettek. Kőrakó érezte, hogy Jójárt inkább káromkodna... Később az úr a tegnapi

eseményekről akart tájékozódni. Különösen a kommunista cédulák érdekelték. De róluk Kőrakó semmit se tudott. Nem járt tegnap a faluban.

– Hát te? – kérdezte az idegen Pusztait. – Te mit hallottál?

Pusztai felkapta a fejét. Ki az Isten ez? Miért tegezi ez?

– Na, halljuk – biztatta az úr.

– Ingyen nem adnak semmit – morogta a legény.

– Egész nap a lányomnál volt – szólt közbe békítőn Kőrakó.

– Egész nap? Nem elég abból egy éccaka? – ingerkedett Jójárt.

– Mit ért maga ehhez? Kivénült maga már ebből – intette le Pusztai.

Nevettek.

A falu előtt az úriember kezet fogott velük, s kissé előresietett. Jójárt visszamaradt, s megmondta, csak reggel kilenckor kezdődik a feliratkozás. Aztán suttogva mondta:

– Ez – és előre mutatott –, ez nagy ember. Titkár a városban.

– Milyen titkár? – kérdezte ijedten Kőrakó.

– Szociáldemokrata – felelt Jójárt, és már rohant a titkár után. Nem az országúton kerültek a faluba, hanem letértek a kertek alá.

A földekről s házakról lassan felszállt a borulat. Az udvarokban tyúkok káráltak s kakasok kukorékoltak. Valahol kutya ugatott.

– Érjjgy te... siess – mondta Kőrakó Pénzes Varga Imre kapuja előtt, s zavarában a süvegéhez tolta az ujját.

És elment.

A kiskapu kulccsal volt bezárva. Pusztai a zsebében kotorászott. Lépéseket hallott. Megfordult. Mester János állt mögötte.

– Hol jártál az éjszaka? – kérdezte.

– Hát ehhez meg mi közod?

A jutasi janicsár hátranyúlt, a hátsó zsebébe, és elóhúzta pisztolyát.

– Felelsz vagy nem felelsz?

Pusztai vállát a kapunak vetve, tétovázott.

– Kérdezd meg... – kezdte rekedten.

– Ne tegezz – kiáltott rá a janicsár.

– Ott jár Kőrakó – mondta Pusztai, és arra felé mutatott, amerre Kőrakó a szürkületbe tűnt. – Ő megmondhatja...

– Megmondod vagy nem?

– Náluk voltam a tanyán.

– Egész éjjel?

– Egész éjjel.

Csönd.

– Úgy? – kiáltotta a jutasi legény. – Na, majd adok én neked! Az anyám testvérinek a lányához mersz járni?

– Mér? Téged talán az intéző csinált, mi? – maga mögé nyúlt, kinyitotta a kiskapu ajtaját. Az udvaron keringő és éjjel szabadjára engedett vad komondor

boldogan körültáncolta, aztán bőszülten a nyitott kiskapunak rohant. Mester János az utolsó pillanatban csapta be előtte az ajtót.

2

Bencze Sándor házának a kapuján benyitott Jójárt Ferenc. Egyenesen lépkedett, mintha felpeckelték volna az állát. Lekezelt a házigazdával, s süvegét a nyakába húzva, leült a konyhában a tűz mellé.

Hamarosan a kerten át, sietősen megjött Filó Péter is. Utána rögtön, üres pipáját szortyogtatva, Mester Márton ballagott befelé. Kis ideig ültek csak, amikor megjött a várt vendég úr, a városi titkár.

Kezet fogott az emberekkel s szivarral kínálva őket, mindenkit kedves bátyámnak szólított. Aztán Bencze betessékelte a vendégeket a jól fűtött utcai szobába. Az asztal köré ültek.

Jó arcú, középkorú, magas termetű úriember volt a vendég.

– Gyönyörű ez a falu meg a falusi élet – mondta hátradőlve székén. – Nagyszerű dolog mindennap hajnalban kelni, és ezt a finom levegőt szívni. Bár... – tette hozzá elgondolkozva. – Ha így mennek tovább a dolgok, a levegőt is megadóztatja a kormány.

Az emberek hallgatva szivaroztak, csak Jójárt mond-

ta somolyogva, hogy minden falusi embernek kijárna napjában tíz ilyen finom szivar.

– Ki bizony – bólogatott a vendég. – De ehhez előbb az kell, hogy a nép észre térjen, javítson, vagyis olyan szószólókat küldjön az ország házába, aki vér a véréből, és más gondja nincsen, mint kétkézi testvéreinek a helyzetén javítani.

A szobaajtót benyitotta Benczéné. Rögtön vissza is húzódott volna, de a városi ember felugrott, eléje sietett, kezet nyújtott, s bemutatkozott.

A kerek arcú, gömbölyű asszony figyelmesen megnézte.

– Jó reggelt kívánok – mondta, s a többi vendég felé is biccentett, aztán az ajtót nyitva hagyva, visszament a konyhába, ahonnan nagy tálcán kolbászt, kenyeret meg szilvapálinkát szolgált fel.

– Tessenek – mondta, s először a városi vendég felé bókolt. – Tessenek fogyasztani – kínálta szíves mosollyal a többi látogatót is, és kiment.

A konyhában, a kemencének támaszkodva, úgy szakadt le arcáról az erőltetett vidámság s szelídség, mintha szél fújta volna le. Aggódón nézte az utcai szoba becsukódott ajtaját. Vajon ez az idegen meghozza-e a menekülést? Vagy ez is csak megeszi a kolbászt, és tovább áll? És kifajta ez, aki hajnali sötétben, lopva jön, mint a tolvaj. Régen hangosan dáridóztak a tiszt urak. Ittak, ettek, danoltak, Bencze kínálta őket, sürgött-forgott, és nemcsak köztük volt beszédes, hanem ő vitte a szót minden falubeli összejövetelen. Most meg

napszám se hagyja el száját a szó. Csak maga elé néz, vagy napokra elszekerezik szomszédos falvakba, ahonnan egyre rosszkedvűbben jön meg. Csak nem fognak újra puskát? Nincs most direktórium. Kit ölnének meg most? Kire küldenék a népet? Mert ingyen nem oszt szivart az úr!

Az ajtón kiszólt Bencze:

– Küldd be Julcsát!

Az asszony meghúzta derekán a kendőt, s bement a hátsó szobába a lányáért. Az apja megvárta, s kiintette a tornácra, s csak ott mondta meg neki.

– Eriggy – mondta halkan –, hívd ide Petrás Mihályt. Mondd meg neki, megjött a városból a szociáldemokrata titkár, itt van nálam Jójárttal, Filóval, Mesterrel. De úgy jöjjön, hogy meg ne lássa senki, hogy ide tart.

Julcsa elment. Bencze visszatért a szobába. Már egészen kivilágosodott. A titkár háttal ült az ablaknak. Zsebkésével gondosan apró kockákra vágta a kolbászt, és úgy ette jóízűen kenyérrel. Néha szüneteket tartott, s kijelentette:

– Az uraknak pedig befűtünk. – Várt, amíg az újabb falatot lenyelte. – Hamar megtudják majd, hogy nem vagyunk Ázsiában – s újabb kolbászt s kenyeret vett a szájába. – Az a... – mondta. – Elmúltak már azok az idők, amikor büntetlenül lehetett garázdálkodni. Sőt – nagyot nyelt –, azoknak az időknek is befellegzett, amikor gazságokért kitüntetés járt.

– Az régen volt – szólalt meg Bencze elvörösödve.

– Meg nem mindenki gazságból csinálta, aki csinálta.

– Volt, ami volt, no – avatkozott közbe Jójárt.

– A teendő tehát – az úriember mohón megitta a szilvapálinkát, csettintett és csillogó szemmel nézett maga elé. – Kisüstön főtt?... Remek. A kisüst érdekében is síkra szállunk! Megérdemli. Mi?

– Meg hát! – Jójárt zavartan nézett szét a komoran figyelő parasztokon. – Összeköt bennünket a közös érdek, a közös koplalás.

– Igen, ez így van – vélekedett a titkár. – A legfőbb kötőerő az érdekközösség. – Újra megtöltötte poharát az illatos szilvapárlattal.

A többiek is az üveg után nyúltak. Lassan kortyolták az italt, s ajkuk szinte a pohár széléhez tapadt.

Hosszú csend után a titkár eltolta maga elől a poharat, s cigarettára gyújtott.

– Halljuk, bátyám, mi a baj? – sürgette barátságosan vendéglátóját. – Olyan interpellációt csinálunk a parlamentben a panaszairól, meg olyan cikksorozatot eresztünk meg róluk a *Népszavá*ban, hogy csak úgy zeng tőlük az ország.

Bencze megnézte a nekilelkesedett városi embert, utána belenézett a tenyerébe, s elgondolkozva megvakarta.

– Az a kérdés, hogy mi lesz a tavasszal – kezdte rekedten. – Mondja meg a városban, hogy: mi készek vagyunk. Ha a munkások fegyvert fognak, mink is elővesszük, és kiássuk a gépfegyvereket is. Mert vannak...

– Újra s jól megnézte a titkárt. – Az itt a kérdés, meglesz-é tavaszra a fóradalom?

A titkár köhögni kezdett. Ijedtében cigányútra tévedt a cigaretta füstje. Jójárt hűledezve nézett rája. Filó Péter mereven a mennyezet felé emelte hatalmas orrát.

A csend már szinte elviselhetetlen volt, amikor a titkár megszólalt.

– Nem érett meg még a falu a forradalomra.

– Megérett az – esett szavába Bencze.

– Azt én jobban tudom – intette le a titkár, s fel tette prémsüvegét. – És azt is megmondom: nem azért jöttem ki ide, hogy a forradalomról tárgyaljak – folytatta rekedten. – Ilyen szót manapság ki se ejtsen a száján a jóravaló ember.

– Hát én ilyen nem jóravaló ember vagyok – mondta halkan Bencze, s két szemöldöke összehúzódott.

Most bejött a szobába Julcsa. Bencze elébe sietett, az ajtóban halkan beszélgetett vele, aztán kiküldte.

– Petrás nem jön – mondta csöndesen.

– Megizente neki, hogy én hivatom? – kérdezte sértődötten a titkár.

– Meg – felelte, és hirtelen elmosolyodva hozzátette. – Mégse jön. Lehet, tán ő is olyan nem jóravaló ember, aki... – azt akarta mondani: mint ő, aki a fóradalomról elmélkedik, de elhallgatott, mert tud Petrás beszélni maga helyett...

– Nem érdemes az ilyen emberrel bajlódni – jegyezte meg Jójárt. – Pesti jassz! Gyáva kutya! Kapott egypár pofont, és most fél.

– Erről van szó. Hogy pofozni nem szabad – szólt közbe szigorúan a titkár. – Mert éppen a kisebbség erőszaka a többség ellen táplálja a forradalmi elégedetlenséget.

– Hát mégiscsak beszél róla? – kérdezte Bencze, s megenyhülten nézett a titkárra. – Újra megmondom, van itt puska, amennyi kell. De úgy gondolom, ne csak a gazdát vonjuk be a dologba, hanem a kubikost is. Mert a kubikos meg a napszámos a tobbség a faluban. Ők meg már olyan helyzetben vannak, hogy náluk már árverezni se lehet. Annyira nincs semmijük.

– És akinek semmije nincs, konnyebben emeli a csákányát a csendőrlóra – mondta Filó. Villogó szemét körulhordozta az embereken, és nekibúsulva vágta oklét az asztalra.

Valamit Mester is motyogott. De senki se figyelt rá. Mert Filó már tűzbe jött, és szabadjára eresztette a nyelvét. Azt akarta, hadd lássa a titkár, nem utolsó legényekkel van dolga. És nemcsak a városiak értenek ám a politikához, van itt ész a falun is. De legfőképpen Bencze miatt hadakozott. Mert nagy dolog lesz ám ebből, ilyen talán még nem is volt, hogy az egykori kisgazdavezér, az igazi kisgazdavezér, akire a környék kisgazda társadalma még ma is úgy néz, mint a tükörbe, hát ez is a forradalmat akarja. És ha ő is akarja, meg is lesz. Kivel csináljanak forradalmat, ha nem vele? Mi másra való a pártszervezet, ha nem a forradalom előkészítésére? A pártszervezet amolyan pótszázad, ahogy a katonaságnál mondták . . .

Az asztalt csapkodva mondta el mindezeket. Jójárt egészen átengedte néki a terepet. Jó, ügyes őrmester ez a Jójárt. A maga erejét tartalékba helyezi, és most néz, szégyenlősen is, büszkén is, akárcsak a vizsgán a szemérmes tanító a tanfelügyelőre, amikor jól megfelelt a diákja. És a titkár arca is piros az örömtől. Bencze fekete szeme meg ragyog, ragyog.

– Mind összeállnak a kárvallottak – folytatta Filó. – A szegények, akiknek már régen koldustarisznya lóg az oldalán, és velük a magunkfajta, akit ilyen sorsra szántak. A bajon csak úgy segíthetünk, ha az urakkal kimondatjuk: nincs adósság, se kamat. – Nagyot lélegzett. – És hogy megint el ne adósodjunk, kinek-kinek jusson a főhercegi uradalom földjéből, jószágából, amennyi kell. Ha adják, megköszönjük, ha nem adják, elvesszük.

A titkár elsötétedett arcára esett tekintete. Hirtelen elhallgatott. Fojtó izgalom ülte meg az embereket. Jójárt magába döntött egy pohár pálinkát, és végignyálazta lelógó bajuszát. De mielőtt beszélni kezdett volna, megszólalt a titkár. Hideg s elutasító volt a szava.

– Én nem forradalomról vagy földfoglalásról jöttem ide beszélni. Értik? Arra hívtak, akadályozzam meg a hatóság túlkapásait. Vegyék tudomásul – kiáltotta –, maguk is és mindenki a falun: a szociáldemokrácia a kormány legszélsőbb ellenfele, de csakis az alkotmány keretein belül. Honnan szedték maguk ezeket a bolondgombákat? Könnyű dolog elvetni a lázadás csóváját, de hol áll meg a tűz? Hol? Erre már volt példa Ma-

gyarországon is! Ha nem lett volna itt kommunizmus, akkor az ébredők se kerültek volna hatalomra. Ellenben oda fejlődtek volna a viszonyok, hogy szociáldemokrata többség ülne a parlamentben. Ez meg mit jelentene? Bajmegelőzést! Igenis: baj-meg-e-lő-zést... Mert értsék meg: a forradalom: baj, betegség, semmi más. És a jó orvos nem vár ennek a betegségnek kitörésére, hanem megelőzi a kórt. Megelőzi! A szociáldemokrácia előzi meg. Értik?

– Értem én – mondta csendesen Bencze. – Értem én, ha nem is ordít úgy az úr.

– Nono – szólt rá figyelmeztetően Jójárt.

Bencze az asztalra könyökölt, és nagy szemének fekete lángja a titkárra csapott. A titkár nem bírta a sötét szemek tüzét: félrenézett.

– Mit akar ez? – csapott fel benne a rémület. – Ez az őrült?... Ez képes az emberre rohanni, és mindenki előtt kitekerni a nyakát... – Elsápadt és hátracsúsztatta a székét. – Csak el innen, el ebből az istenverte faluból, ezektől a... Az Isten verje meg őket, ahány csak van belőlük a földön. Ezekben, mindegyikükben vadállat szunnyad. – Felugrott, begombolta nyakán a prémgallért, s fülére húzta a prémsapkát. – Gyerünk, Jójárt elvtárs – mondta rekedten. – Menjünk!

Jójárt felállt. Valami köszöntésfélét morgott. Filó tétován nézte Benczét, aztán meglódult ő is és pártvezérei után ment. Az ajtóból halkan visszaszólt:

– Visszagyövök! – és szaladt a kert felé a titkár meg Jójárt után.

Mester Márton még visszamaradt. Elgondolkozva nézett maga elé. Aztán bedugta mutató- és hüvelykujját a szájába, kiemelte szétrágott bagóját, a tenyerébe vette, gondosan gyúrni kezdte, és visszarakta a nyelve alá.

– Te nem mész utánuk? – kérdezte Bencze.

– Mér mennék? – dünnyögte Mester. – Úr ez mind.

– Jójárt is?

– Ő is olyan – felelte, és közönyösen pillantott bozontos szemöldöke alól Benczére.

Bencze az ablakhoz lépett, s kinézett az utcára. Szemben a házával kis fűszerüzlet volt. A múlt héten a Weisz Miksa név állt a cégtáblán, ma már: Weisz Miksáné... A boltot új tulajdonos vette meg, aki nem felel a cég régi adósságaiért. Mindezt pedig úgy csinálták, hogy Weisz Miksa fizetésképtelen lett, boltját a hitelezők elárverezték, s az árverésen megvette az egész üzletet: Weisz Miksáné. Maroknyi ember: zsidó és nemzsidó szomszéd összeállt, s néhány pengőért megvásárolta a lefoglalt lomot, átadta az asszonynak, és most Miksáné neve alatt tengeti tovább életét a család.

Az új cégtulajdonos asszonynak hitelez a nagykereskedő, és Miksáné tovább hitelez a kubikosoknak s napszámosoknak. Aztán egy-két év múlva újra jön a foglalás, mert Miksáné is fizetésképtelenséget jelent. Sok a gyerek, s kicsi a jövedelem, s a sok adós csak Isten nevében vásárol...

A cégtábla végleg lekerül a falról. Weisz Miksa meg Miksáné és a gyerekek a hátukra kanyarítják a meg-

maradt vánkost, dunyhát, s behúzódnak a városba. A gyerekekből munkás lesz. Az ilyeneket hamar meggyőzik a kommunisták... Ez a Petrás-fiú se lett volna vörös, ha mindennap jóllakik.

De aki csak a maga kínja miatt fordul a Petrás-féle útra, a kommunistákhoz, vajon megérti-e annak a baját, akinek ma még van ennivalója? Ma még! De meddig lesz? Egy-két esztendeig! Akkor aztán vége, oda lehet állni a koldusok mellé: cimborák, egyenlők vagyunk... Egyenlők a semmiben! De a szívben mi van? Fájdalom az elveszett vagyon miatt. Mint Bencze Sándorban, aki csak Riskája s földje vesztén búsulva közelít a Petrásokhoz.

Az asztal sarkánál gunnyasztva bagózott Mester Márton. Rászólt.

– Elmegyek.

– A puskát még nem szedjük elő? – kérdezte Mester, s csak bozontos szemöldöke alól nézett fel Benczére.

– Még nem.

– Puska se kell – a szőrös ember szeme megvilágosodott. – Elég ez is – mondta, s felemelte két hatalmas markát. S miközben kiszedte a bagót a szájából, és zsebre tette, szorongva nézett nagy barátjára. – Feliratkozunk Jójárt pártjába? – kérdezte gyámoltalanul.

– Nem – mondta Bencze, s fülére húzta süvegét s kiment. A konyhában még azon tétovázott, hogy bemegy a hátsó szobába, mond valamit a lányának, feleségének, de csak legyintett, s kisietett az utcára.

A Fő téren tömegével állt a dologtalan, rongyos, gubás nép. Bencze elkomorodott láttukon. Hát ezek volnának az igaziak? Ezek a rongyos, kiéhezett emberek? Ezekhez eljár Petrás, de hozzája nem?...

A szárazmalomba ment, beállt a fal alá, figyelte a rúd mellé görnyedt két ember lassú cammogását.

Mintha valaki elrendezte volna, most csupa birtoktalan ember volt a malomban. Kis zsákban, talicska nélkül, csak a hátukon hozták az őrletni valót. S mintha elnémult volna körötte mindenki! És mintha el is tágultak volna mellőle! Idegen test került gyülekezetükbe!

A düh a fejébe szállt. Süvegét a feje búbjára tolta. Előszedte pipáját, lassan megtömte, körülményesen rágyújtott, s a gyufa lobbanó fénye, a gomolygó dohányfüst kékje fölött csapott újra jobbra-balra szeme.

Mintha még sohasem látta volna ezt a sok elnyűtt arcot, rongyos ruhát. És ebben a szakadt gúnyában telelt ki ez a sok szegény?... Mit ettek ezek? Tököt hónapszámra... Az éhségtől szédülve kínlódnak. Hát nem értik ezek, ha már el kell pusztulni, vigyenek magukkal a sírba grófot, bankárt, nagygazdát.

A környékbeli gazdatársak elbúsult fogadkozásaira gondolt. De nemcsak ezen a tájon olyan nagy a nyomor. Végig az országban árverésre készülnek a dobok. Tenni kéne valamit, össze kéne fogni minden lejtőre jutott, nekibúsult gazdát, és újra megcsinálni a marsot Pestre, mint néhány évvel ezelőtt!

Eh, megette a fene. Akkor az urak hívták a csizmásokat. Hogy megijesszék tömegükkel a versenytársaikat.

Ugyanazok az urak, akik most nyomorba taszították a falut. De hát akkor hová, hová forduljon az ember? Kihez, azt a szentséges...

Szétvetett lábbal állt, és maga elé bámult. A két vontató ember a térdét előredöntve, s talpát a földhöz szorítva dőlt a rúdnak. A vén molnár mozdulatlanul gunnyasztott a helyén, s csak szemével követte önkéntes lovait. Ha a háta mögött eltűntek, nem fordult utánuk, megvárta, amíg eléje kerültek. Csöndesen ült, a nótáról is leszokott, és szeme se kapkodott a hallgató parasztok köpése után.

Most újra eléje bukkant a rudat vontató két ember. Arcuk vörös volt, válluk már egészen a rúd fölé hajolt, s szinte lábujjhegyre emelkedve dolgoztak. Egyiküknek, Király Andrásnak hosszú szőkésbarna fürtjei az arcába hulltak, s szeme a hallgató emberek felé révedt. Mellette a vénecske Rostás Ignác mellével feküdt a rúdnak. Mindketten egyszerre s tántorogva álltak meg, s a malomkőre telepedtek. A molnár mozdulatlanul várt.

A hallgató körből kilépett Lihányi bácsi.

– Ki lesz a párom? – szólt hátra.

Halk nesz támadt. Hatan is jelentkeztek. Asszonyok is.

Bencze Sándor melle megduzzadt. Felemelte kezét.

– Bátyám – mondta nyögve –, Lihányi bátyám...

– Hallom – felelt meglepetten az öregember. – Hallom, Sándor öcsém.

– Beállítanám a tehenemet.

– Ide? – csodálkozott Lihányi.

– Ide – felelt Bencze.

– Vontatónak? – hitetlenkedett Lihányi.

– Annak.

– Hát bizony az jó lesz – felelte az öreg.

Bencze kiment. Az emberek utánatódultak a kijáratig. A molnár süketen meredt maga elé. Nem tudta a zavar okát. De nem is érdekelte.

A mellékutcában, a szárazmalom előtt, két csendőrtől közrefogva a szociáldemokrata titkár haladt el. A szomszédos házakból kijöttek az emberek. Némelyikük kalapot emelt. A titkár a süvegéhez tolta két ujját, s mosolyogva szalutált. Szeme barátin vágott jobbrabalra. S amikor meglátta az egyik ház előtt Bencze Sándor elborult arcát, megállt, és megemelte süvegét.

– Mozgás – szólt rá egyik kakastollas kísérője.

A menet tovább vonult az alvég felé.

3

Tizenhat zsák búzát rakott a szekérre Pusztai. A bőrülést is feltette, megvizsgálta a két stájer herélt rézveretes szerszámját, aztán bőrrel bevont kulacsot meg cifra rojtos bőrtarisznyát hozott ki, és a szekér mellett várakozó gazdája felé nyújtotta.

– Na mi az, már készen van minden? – csudálkozott Pénzes Varga.

Pusztai zavartan nézett a szekérre, körüljárta a lovakat, s leporolta a bőrülést. Már-már újra leállt, de akkor eszébe jutott, hogy a kaput még nem tárta ki.

– Na látod – morogta Pénzes Varga.

Most már készen volt minden. A tágas, nagy udvarra csönd ült, a kék égen hidegen ragyogott a nap. A gémeskút peremén jég csillogott, s hátul a pajtán túl serényen hajladoztak a favágók.

Pénzes Varga bement a házba, beszólt a hátsó szobába az öregasszonynak, s pálinkát meg harapnivalót parancsolt az utcai házba.

Itt széles bőrdívány állt a két ablak alatt. Zöld plüssterítővel letakart asztal, nagy tükrös szekrény, sokfiókos íróasztal és hat meredek hátú szék volt a vendégszobában. A sarokba állított, összecsukott tábori ágy mutatta, hogy a szoba állandó készenlétben várja az úri vendégeket. A falon Kossuth Lajos arcképe, és széles, aranyozott keretben „Kossuth imája a kápolnai csatatéren" című festmény színnyomata lógott.

Az öregasszony behozta a kolbászt, a sonkát, a fehér kenyeret és a pálinkát.

– Egyék – mondta.

– Jó. Csak menjen – morgott rá Varga. Nagyon unta már mogorva gazdasszonyát, aki hat éve, a felesége halála óta volt a háznál.

Falatozni kezdett, s azon töprengett, érdemes-e hat órát a városba szekerezni. Negyven pengő a haszon? És még vissza is kell jönni, mondjuk, üres szekéren, öt óra alatt.

A tizenhárom mázsa búzát öt és fél pengőjével vette kisparasztoktól, akik ideadták boletta nélkül. Persze nem mindenkitől vásárolt. Nehogy azt gondolják az emberek, hogy boletta nélkül olyan könnyen túladhatnak a búzájukon. A városi gabonakereskedő se áll szóba mindenkivel. Pénzes Vargával, persze, szóba áll. Pénzes Vargától készpénzen megveszi kilenc pengőért. A boletta a kereskedőnek marad. A boletta hat pengőt ér, ha adóba tudják be. Ha bolettásan adja el az ember a búzát, mázsájáért tizenkét pengő jár, de csak hatot fizetnek ki készpénzben, a másik hatot betudják az adóba. Ez a boletta.

A gabonakereskedő beraktározza a búzát, és spekulál vele. A boletta-szelvényt, amely hat pengőt ér az adózásnál, a kereskedő négyért eladja az uradalomnak. Az uradalom aztán evvel a bolettapapírral fizeti az adót, s visszatartja a búzát tavaszig, akkor jobb ára lesz.

– Lássuk csak – számolt Varga. – Tizenhárom mázsáért adtam hetvenegy és fél pengőt, kapok érte száztizenhetet. Marad negyvenöt pengő ötven. De már két hónapja fekszik benne a pénz. A zsák is kopik, a kamrát meg a magtárat is tisztán kell tartani. A két ló meg a szolgalegény egy napi élete is pénzbe kerül. Ha az ember mindent felszámít, kiderül: nem is olyan sokat hoz ez az üzlet. A magtárban hever kétszáz mázsa vásárolt és háromszáz mázsa saját termésű búza... És mi lesz, ha lemegy az ára?

Megizzadt. A pálinkát izgatottan magába döntötte.

– Mégiscsak jobb a pénzüzlet.

Elmosolyodott, amikor azokra a házakra gondolt, amelyekre kölcsönt adott. Már roskadoznak a kamatterhektől. Jójárt Ferenc házának már talán minden téglája az övé, Filó hajlékán is érik a vetés. Csak Bencze akadékoskodik. Inkább a bankkal nyúzatja magát. Kár pedig, mert minden évben félholdat harap le a bankkamat a földjéből.

Kirohant az udvarra.

– Pusztai, hé – kiáltotta. Pusztai egykedvűen bújt elő az istállóból. – Rakj fel a szekérre annyit, amennyit elbír. Egy óra múlva indulunk. Addig Bencze Sándornál leszek.

Az utcán szivarra gyújtott. Egy ténfergő kutyát oldalba rúgott. Ismerősök adjonistenét foghegyről fogadta.

– Itthon az apád? – szólt a tornácon Bencze Juliskára.

A konyha bejárata előtt guggoló lány a vasaló faszenét fújta. Felnézett a berobbanó emberre.

– Mit akar vele? – kérdezte, s nem mozdult.

A gazda nem felelt. A kamrából már kidugta a fejét Bencze Sándor. A szecskavágó géppel volt elfoglalva, újra mögéje állt, s lenyomta a pedált. Nyisszanva dolgoztak újra a kések.

– Mér nem a lányod állítod ide? – kérdezte Varga.

– Van annak más dolga is.

– Mi az Isten volna?

– Van – mondta Bencze kurtán.

– Csak nem férjhez készül?

– Az az ő dolga – felelte Bencze.

– Nono... nem egészen.

– Az ő dolga, mikor és kitől akar gyereket.

– Az övé? – Varga Imre nyelt egyet. – Te talán még abba is belenyugodnál, hogy Mózesnek híják az unokádat?

Bencze eleresztette a gépet. Vastag fekete bajusza mintha mosolyt takart volna.

– Csak tán nem háztűznézőbe jöttél? – kérdezte.

– A rossebet.

– Mert ha igen, elmondom, amit úgyis tud mindenki, te meg különösen, hogy: a házamról hull a vakolat. Csak hulljon! A húsz hold földből, ami a nevemen van, már csak tizenhat az enyém. Ha az Isten és a kormány is úgy akarja, nyárára már csak tizennégy és fél lesz belőle. Abból meg nyolc hold reformföld, ami még ki sincs fizetve. Két tehenem közül az egyik dobra kerül hamarosan.

– Nem vagy te már a régi – mondta csendesen Pénzes. – Így elkótyavetyélsz mindent?

– Én kótyavetyélem el?

– A banké lesz a földed.

– Ő adta a kölcsönt a földre. Nem is kértem, csak adta.

– De megnézte előbb a telekkönyvedet.

– Meg hát. Megmutatta néki a főjegyző.

– Együtt seftel a bank meg a főjegyző.

– Meg a nagygazdák – mondta csendesen Bencze, és szúrón Vargára nézett.

– Nono. Azért te se vagy koldus.

– A tobbi sokkal együtt: az leszek én is nemsokára.

– Én mégse engedném, hogy a bank kezére jusson mindenem.

– Hadd jusson – mondta Bencze. – Hadd jusson az egész falu. Majd ha a környék minden napszámosától meg a magamfajta gazdától elvitték már a tetőt is a feje felől, akkor majd itt is másként beszél mindenki. Majd akkor meglátja az is, aki ma még vak, ki az ő igazi ellensége.

– Hogy beszélsz te? – Pénzes Varga felfújta magát. – Ki az oka a nagy nyomorúságnak?

– Ha majd itt lesz az ideje, megmondom – mondta Bencze, és újra a szecskavágó gép kerekéhez nyúlt.

Pénzes Varga várt egy darabig, aztán szó nélkül kiment.

Otthon lerakatta a szekérről a zsákokat, s tovább loholt. Nem tudott megnyugodni. Valósággal felkavarta Bencze viselkedése. Hát nem tudja ez az eszeveszett, ha itt újra erőre kapnának a koldusok, azok nemcsak az urak meg a nagygazdák nyakát tekerik ki, hanem Benczének se felejtik el, hogy tizenkilencben meg húszban ő, vitéz Bencze Sándor volt itt a vezér. Talán az fáj neki, hogy vitézi birtok helyett csak jelképet, csak egy zacskó délvidéki, bácskai földet kapott. Persze, jobb a birtok, mint az ígéret a holnapra, amikor a bácskai földekkel gazdálkodhatik a Kormányzó Úr.

Benyitott a községháza udvarára. Hátul hatalmas istálló állt. A nyáron építtette a főjegyző. Ez aztán jól megszedte magát! Szivarskatulyában hozta ide a hol-

miját vagy tizenöt esztendeje, most meg felveti a gazdagság.

Házat vásárolt, amit bérbe adott a községnek, de továbbra is ő lakik benne. Vagyis: néki bért fizet a község, amiért a házában lakik. A legnagyobb disznóság a nagy, tágas pince dolga! A pince a fogda. De volt-e valaha lakója? A fenét! A borát meg a krumpliját tartja ott a főjegyző.

– Benn van a gazdád? – kérdezte Pénzes Varga az öregebbik kisbírót, és már be is nyitott az irodába.

– Mi az, már visszajött a városból? – csudálkozott a főjegyző iratait nézegetve.

– Mutassa csak Bencze Sándor telekkönyvét – mondta Pénzes Varga, s már be is tolta a kis farács ajtaját, amely a várakozókat távol tartotta a főjegyzőtől. A falat borító irattár alá állt. Hamar kihalászta a betűrendes telekkönyvi másolatokból Bencze lapját, elnézelődött rajta, aztán megkérdezte. – Mikor kezdődnek az árverések?

A főjegyző szórakozottan rajzolgatott az előtte heverő papirokon. Nem felelt. Unta már a nagygazdát, a nagygazdákat, akiknek nagy halastó a falu, a környék.

– Arról van szó – kezdte szelíden Varga, és rátette nagy tenyerét a főjegyző vállára. – El akarom adni a búzámat. Van vagy ötszáz mázsám. Kilencpengős áron eladom. Vennék rajta vagy harminc tehenet.

– Tehenet? – a főjegyző vékonyan, gyerekesen nevetett. – Ennek örülök, mert akkor már nem engem fej meg... De azért abból a harmincból... – s felhúzta a

szemöldökét –, amit ugyebár árverésen akar megvenni, egyet beállít az istállómba?

– Egy tehenet? – kérdezte elképedve Varga. – Hát hogy?... Hát mit gondol? – de mert látta, hogy a főjegyző csak mulat rajta, leült s elcsöndesedett.

– Bozon már kinéztem magamnak a tehenet. Piros foltos szép riska – figyelmeztette a nagygazdát a főjegyző.

– Jó – bólintott Varga. – De csak úgy, ha harmincfilléres kilónkénti élősúly áron veszem meg valamenynyit.

– Rendben van – bólintott a főjegyző. – Az majd az én gondom lesz, hogy akiknél foglaltak, ne juthassanak bankkölcsönhöz.

– Meg az árverés napján be ne tegye a lábát a faluba idegen kupecféle – diktálta Pénzes Varga.

– Az a maga dolga. Én nem tilthatom meg. Szabad országban élünk, oda megy mindenki, ahová akar – magyarázta a főjegyző. – Én nem tilthatom meg. Érti?

– Értem – felelte Varga, és már derengett is valami az agyában. Majd ő, Pénzes Varga lesz azon, hogy elvegye a kupecek kedvét Keresztúrtól.

A Várból jövet a két csendőr keményebben markolta meg a fegyverszíjat.

A szolgálat egyre terhesebb és bonyolultabb lett. Az urak nem mondják meg a csendőrnek, mit akarnak. Itt van ez a városból jött úri formájú ember, aki a szociáldemokratáknak valamilyen vezetője, és egészen másmilyen, mint akikkel eddig dolguk volt. Biczó Dénessel tárgyal, és most már másodszor kísérik a főjegyzőhöz.

Egymáshoz igazították léptüket. A titkár jókedvű volt. Jó ám csendőrkísérettel sétálni a faluban. Ne csak a kommunistákra vigyázzanak...

Mosolygott. De aztán észbe kapott, s keményen lépett, s elszántan nézett a kapukba gyűlt parasztokra. A Fogyasztási Szövetkezet elé kitódultak a segédek. Egy kétlovas szekér előtt kocsis bajlódott. És nini: Páli... Hát ez a bolsi itthon van? Vissza is fordult nagy álmélkodásában. És szidta magában Jójártot, amiért nem jelentette Páli itt-tartózkodását. Így már világos minden. Két olyan bolsi, mint Petrás meg Páli...

– Ne bámészkodjunk – bökte oldalba az egyik csendőr.

– Micsoda hang ez? – horkant fel, s nem mozdult. – Kikérem magamnak – kiáltotta.

– Gyerünk! És ha szájal, vasra verem – mondta másik kísérője.

A titkár elsápadt, és szó nélkül továbbindult. Jó-

kedve elszállt, összehúzta magán bundáját, és ment fázósan őrei között.

– Hová? – riasztotta egy ismerős hang. – Mi ez? Mit csinálnak?

A titkár felnézett. Bencze Sándor állta el útjukat.

– Helyet. Tessék továbbmenni – tolta el az egyik fegyveres.

Bencze oldalt lépett. Szeme lángolt, arca sápadt volt.

– Jó, nagyon jó ez a találkozás – sóhajtotta a titkár. – Ez a vadparaszt most megérti, hogy nem lehet csak úgy forradalmat csinálni.

A községháza előtt az egyik csendőr a titkár elé, a másik mögéje állt, s így mentek be a kapun, az előszobába s az irodába.

A főjegyző mintha várta volna jöttüket. Csak Pénzes Varga csudálkozott.

– Hogy van? – kérdezte barátságosan a főjegyző a jövevényt.

– Megvagyok – felelte a titkár.

A csendőrök kimentek. A titkárt a főjegyző a kis farács mögé hívta, az íróasztal mellé ültette, cigarettával kínálta.

– Ismerik egymást az urak? – kérdezte aztán, s Pénzes Vargára nézett.

Pénzes Varga felfújta magát, és elnézett az ablak felé. Csak nem képzeli ez a hájas, hogy ő egy ilyen jöttmenttel kezet fog? És az ilyet nem az íróasztal mellé kéne ereszteni, hanem kiverni a határról. De a fene tudja, miben sántikálnak ezek a nadrágosok! Csend-

ŏr kíséri ide ezt a naplopót, a főjegyző meg barátkozik vele.

– No, én megyek – mondta, s kicsapta a farács kis ajtaját.

A küszöbön az uradalmi gyakornokba ütközött.

A gyakornokon vadászzeke, szürke térdnadrág, sárga csizma és zergesörtés kalap volt. Lekezelt a főjegyzővel s a titkárral is.

A titkár elismerően mondta, hogy Biczó Dénes intéző úrnál csupa finomságot és előzékenységet tapasztalt. Ezért igazán hálás lesz. Még ma éjjel Pestre utazik, és nem fogja elhallgatni a véleményét. Ha a megyét is olyan előrelátó ember igazgatná, mint ezt a vidéket, és ha csupa olyan főjegyzője volna minden körjegyzőségnek, mint Keresztúrnak, boldog lehetne Magyarország.

A főjegyző a lakásába vezette az urakat. A kisbírónak megmondta, egy óra hosszáig senkinek sincsen itthon. Poharakat és konyakot állított a kerekes kisasztalra, és gyorsan koccintva megittak két pohárral.

– Arról van szó... – kezdte aztán a főjegyző, de újra pohara után nyúlt.

Az italt most mindhárman csak kortyolva itták, de szemük kutatva kereste egymást.

– Hát... – mondta újra a főjegyző. – Magyar ember létemre, egyenesen kirukkolok a dologgal: mondd csak, izé... nem vagy te zsidó?

– Én? – a titkár megkönnyebbülten lélegzett. – Az ükapám se volt az. Az ükapám is református volt.

– Szervusz! – a főjegyző koccintásra emelte poharát.

Koccintottak mind a hárman. Szemük már csillogott. A titkár boldog, a főjegyző leereszkedő, s a gyakornok szótlan volt. A titkár újra Biczó Dénest dicsérte, bár nem értette, hogy egy ilyen elfoglalt úriember miért fárad annyit, miért vesz annyi fölös terhet a nyakába.

A főjegyző értett a szóból! Vendége az intéző hatáskörét firtatja. A csendőrök reggel Biczó Déneshez kísérték... Ki ez az intéző? Mi köze hozzám?... dühösködött akkor a titkár, és most, íme... már óvni akarja a fölös terhektől.

– Azt is mondta az intéző úr, ha vannak: veletek beszéljem meg a további teendőket.

– Nincsenek – mondta a főjegyző. – A gyűlést a főszolgabírói hivatal engedélyezte...

– A hatóság érdeke... – mondta a titkár.

– Hát ami azt illeti... én másként gondolkozom – mondta a főjegyző. – A hatóság érdeke a nyugalom. A nép pedig izgatott. És egy ilyen szociáldemokrata gyűlés csak felkavarná...

– Garantálom...

A kövér ember felhúzta szemöldökét, és így intette csendre a titkárt.

– Felkavarná a nyugalmat, ha előzetes rendszabályokat nem foganatosítottunk volna. Ilyen előzetes rendszabály volt a te csendőrkíséreted is... – mondta, és derűs jóindulattal nézte vendége elképedt arcát.

– Nem értem. A néptől féltenek az urak? – kérdezte elvörösödve a titkár.

– Téged? A fene félt téged – mondta a főjegyző, s a fiatal gyakornok felé fordult. – Jól nyisd ki a csipádat, gyerek. Most gyakorlati közigazgatást tanulhatsz. – Apró szemét újra vendégére szögezte... – Tudod, mi van itt? – nyelt, s összehúzta apró disznószemét. – Tudják maguk, vagy bárki a városban, mi van itt? Van sejtelmük arról, milyen rohamosan megyünk negyvennyolc, vagy inkább Dózsa felé?

– A nép tudja... – próbált tiltakozni a titkár.

– A nép ma még azt hiszi, hogy maguk csinálják neki az utat a felforduláshoz – vágott szavába a főjegyző. – Mert a nép forradalmat, felfordulást akar.

– Tiltakozom!

A főjegyző újra töltött.

– Tudom, maguk nem akarják a felfordulást. – Gúnyos és jóindulatú volt a főjegyző szeme, szava. – De ha magát csendőr kíséri, ha tilos magának a koldusokkal a magánbeszélgetés, akkor azok azt látják magában, akit várnak. Hőst, Dózsa Györgyöt, az anyjuk...

Már fáradt volt, unta a sok beszédet és különösen a vendégét. Hát ilyenek ezek a rettegett szociáldemokraták? Nem több ez egy jámbor falusi tanítónál.

A titkár mintha megérezte volna a kövér ember érzésváltozásait. A váratlanul visszaszívott tegezés meg mélyen sértette. S sértődöttségét nem is titkolta, amikor megmondta:

– Nem akarok öndicséretbe esni, de elvitathatatlan, hogy a szociáldemokrata párt az egyetlen párt, amely a kommunisták izgatását ellensúlyozhatja. És a jó köz-

igazgatás azt is tudja, ha nem folytat struccpolitikát, hogy az elégedetlenséget csakis szervezkedéssel lehet levezetni. Szervezkedési szabadsággal! Persze, ha a szervezetbe kommunista furakodik...

– Azt azonnal jelenti – vágott szavába a gyakornok. – Ez engem, a falu leventeoktatóját, elsősorban érdekel.

A titkár megzavarodott. Bántotta a gyakornok nyers, erőszakos szava, amelyet talán gyors részegsége okozott. Csak nem mert volna józanul így beszélni vele, a megye egyik politikai és közéleti tényezőjével. Nem is felelt a berúgott legénynek, aki már nem is tudta talán, mit mondott, mert már csak a kisüstön főttel meg a konyakkal társalgott... A főjegyző meg hunyt szemmel hanyatt dőlve feküdt karosszékében.

A titkár a falon lógó képeket nézegette. Egy nagy, aranyozott keretű csendéletet zavaros tematikájú ceruzarajzok vettek körül. Hiába meresztette szemét, nem tudta követni a rajz vonalait. A képekről kifelé kalandozott tekintete. Az utca túloldaláról Bencze Sándor igyekezett a községháza felé. A titkár elmosolyodott. Úgy látszik, annyira vonzza ezt a vadembert a csendőrkézre került hős... mint a lepkét a láng.

Bencze pillanatokig a községháza ablakait nézte, aztán gyors léptekkel átjött az innenső oldalra, s benyitott a kapun. Az előszobában a fiatalabb kisbíró tanyázott.

– Itthon a főjegyző? – kérdezte Bencze, s lépett is az iroda felé.

– Nem arra, hanem... – s már mutatta is a lakás

felé nyíló ajtót. – Ott vannak, a városi vendége meg az uradalmi gyakornok. De megmondták, ne zavarja őket senki.

– Mér? Mit csinálnak?

– Isznak – mondta Sós.

Bencze már a lakásba nyíló ajtónál volt. Visszafordult. Arca előbb elszürkült, aztán vérbe borult.

– Isznak? – kérdezte. – Az a városi ember meg a főjegyző?

– Nem is én – somolygott a kisbíró, és nem értette, miért ugrik akkorát Bencze a kijárat felé.

5

A főjegyző a csendőrőrsre telefonált a fegyveres kíséretért, aztán visszament vendégeihez. A titkár friss szivarra gyújtott, megigazgatta télikabátja prémgallérját, s a tükörbe pillantott. Amikor az ablak alatt megcsillant a két szurony, meleg kézfogással búcsúzott a főjegyzőtől. A gyakornokot elnyomta a szeszes álom.

Újra két csendőr között sétált végig a falun a titkár. A kapuk alól baráti szemek villantak feléje. A boltosok kiálltak az utcára, és a fejüket csóválták.

– Választás lesz – mondták. – Ha csendőrök kísérnek ilyen elegáns urat, választás lesz . . .

Az alvégen csapatba verődött maszatos kölykök nyargaltak a menet után. A titkár Lihányi bácsi láttára szélesen elmosolyodott, és kezével is integetett. Az ut-

cán üldögélő vak Király Mátét hangosan köszöntötte.

– Adjon Isten Király elvtárs!

A vénember felemelte a fejét, s a hang felé fordult.

– Ki az Isten vagy? – kérdezte.

– Rab, csendőrkézen – szólt vissza a titkár.

– Csönd legyen – intette foglyát az egyik csendőr.

A falun túl az intéző kétlovas bricskája várt. S nem messze a kocsitól, egy országúti fának dőlve Bencze Sándor nézte, hogyan száll fel az uradalmi fogatra előbb a titkár, s utána két kakastollas, akik mielőtt helyet foglaltak, lecsatolták szuronyukat.

Amikor a bricska elzúgott Bencze mellett, a titkár zavartan félrefordította fejét.

Most, csak most szégyellte délelőtti ellágyulását Bencze. Akkor azt hitte: tervel valamit a titkár és városi szervezete, de a titkot nem kötheti mindenki orrára. Talán még Jójárt meg Filó sem tudnak a tervről. Ők csak a parancsot hajtják végre. A parancs pedig: béketűrést mutatni, mert még nincs itt az ideje a keményebb szónak...

De a községházán ölni tudott volna! Mert ilyenre még nem volt példa! Ilyen játékot űzni a néppel, amelyik boldog, hogy van még, amiben hihet.

Nem is tudta, hogyan jutott el a Fő térre. Jójárt háza előtt nagy csapat ember állt és várt, hogy munkára iratkozhassék.

– Ne munkaalkalmat szerezzen, aki igaz ember – morogta –, hanem apasztani kéne a meglévőt is. Min-

denkire úgyse jut. Ezt a száz embert leveszik a lábáról. Ezek már ahelyett, hogy az urak torkát harapnák el, kiválnak a többi szegény seregéből. De mér legyenek mások ők, miért? ... Ha a vezérük, ez a sima beszédű városi titkár ...

Petrás jutott most az eszébe. Milyen okos volt, hogy nem jött el a titkár hívására. Úgy látszik, tudta, mi fajta ember ez.

Már a falun kívül járt, amikor az uradalmi bricska megállt előtte. Aztán nemsokára megjött a titkár a csendőrökkel, akik lecsatolták szuronyukat, jelezvén, már nem őrség ők, hanem barátságos útitársak ...

Fáradtan indult a falu felé. A falu elején egy fa mögött megmozdult valaki. Mintha a fa vastag dereka mögé lapult volna.

Odarohant. Csizmában, bekecsben, magas bárányból süvegben a jutasi legény húzta meg magát a fa mögött.

– Rám lessz? Te ... – kérdezte. – A nyomomba szegődtél? – és mellen vágta öklével.

A janicsár megingott, de már nyúlt hátra, hátsó zsebébe. Jobb kezében pisztoly csillant. Bencze rárohant. A fegyvert tartó tenyeret megroppantotta vasmarka. A pisztoly a földre hullt. A jutasi fájdalmasan nyögött. Bencze vállon ragadta, megfordította és belérúgott. Mester János arccal a sárba zuhant.

– Állj föl! – szólt rá Bencze. – Állj föl, különben széttaposlak – és már emelte is a lábát.

Mester János feltápászkodott. Hátranézni nem mert. A falu felé indult, és rázta vérző jobb keze fejét.

A lelencgyerek, Torma Feri, Julcsa anyámnál élt tizedmagával. Fát vágott, s rőzsét meg gallyat hordott haza az erdőből. Ha otthon elfogyott a munka, a faluban kódorgott, elcsente a tyúkok alól a frissen tojt tojásokat, s elette a disznók elé kitett moslékot.

Gyakran elcsípték a tolvajlásokon, és megrakták. A gyerek szótlanul szembenézte a pofozó embereket, de a szeme vadul villogott. Néha gazdák gyerekei támadtak rá. Ütlegeiket fel se vette, s nyitott szemmel, előre görbített testtel támadott: ütött, karmolt, rúgott, harapott, s aztán menekült. Az üldöző falka visítva rohant utána.

– Fattyú, fattyú – kiáltozták.

Rongyos kenyeres tarisznyában hordta palatábláját, könyveit és irkáit. Az iskolában mogorván ült. S bár leckéit mindig elvégezte, s imádkozni is úgy tudott, mint a vízfolyás, a tanító úr mégse szerette. A tanító urat, ha feltűnt az utcán, kalapemelve tisztelték meg a férfiak, s a gyerekek kezétcsókolomot harsogtak feléje, de Torma Feri a kerítés mögé búját közeledtére.

Lelenctársaival se barátkozott. Egyedül járta a falut. Egyszer elvetődött a patikába. Munkát és kenyeret keresett, mert Juli anyám reggelenként kizárta a lelenceket a házból.

– Rongyos havi öt pengőért nem jár ennivaló – kiáltozta.

Torma Feri tudomásul vette, hogy kenyérkereset után

kell néznie. A patikába meg úgy állított be, hogy majd csak eljön valami óvatlan pillanat, és zsebre vághat valamit.

Furcsa szag terjengett a gyógyszertárban. És tégelyek, üvegcsék rengetege sorakozott a polcokon. A patikus sem hordott szakállt, nagy hasa sem volt, mint más boltosnak, és hosszú, fehér köpenyben dolgozott. Szokatlan és veszélyektől terhes volt itt minden, és a kisfiú szorosan az ajtó mellé zárkózott, hogy a gyógyszerész első ellenséges mozdulatára elinalhasson. Csak állt, s nagy, rongyos bakancsba bujtatott apró lábát szétvetve, piszkos kalapját a kezében lógatva, feszülten figyelte a fehér köpenyes urat. S amikor hosszú ideig semmiféle ellenséges szándékú mozdulatot nem tapasztalt ezen a szokatlan helyen, halkan megszólalt.

– Ide elszegődnék.

A patikus, aki valami tégelyben kaparászott, felrántotta sűrű szemöldökét...

– Aztán mit tudsz, hékás? – kérdezte.

– Mindent.

– Persze, enni a legjobban tudsz.

– Dolgozni is tudok – felelt sértődötten a kölyök. – Ölfát is aprítok.

– Ölfát? – kérdezte a patikus, aztán odament a boltajtóhoz, lezárta, s kivezette a gyereket az udvarra. A nagy, gondozott virágágyakon túl disznók röfögtek az ólban... Az úr fejszét s fűrészelt fahasábokat hozott ki a kamrából. – Lássuk, mit tudsz? – mondta.

A gyerek lassú, biztos csapásokkal aprította a fát.

Amikor végzett, leállította a fejszét a földre, s bal karjával végigtörölte izzadt homlokát.

– Na, tudok dolgozni? – kérdezte.

Délben levest, húst, főzeléket, kenyeret meg süteményt kapott ebédre. A küszöbön ülve, s kalapját mélyen a szemére húzva mogorván s elgondolkozva evett.

A gyógyszerész meg egy fekete hajú lány szótlanul nézte falatozását.

– Most mondd el szépen, hékás, mi vagy te, ki vagy te? – szólt rá az úriember.

– Fattyú – felelt Torma Feri, és kutatva, a kalapja alól nézett a patikusra. Látta elcsudálkozó arcát, a fekete hajú lány is nagyon elgondolkozott... De minek kérdeznek ilyet? Az egész falu tudja, hogy Torma Ferenc: fattyú. Fattyú vagy lelenc, olyan gyerek, aki Juli anyámnál van gondozásban. – Az anyámnál lakom – mondta hangosan. – De ő nékem nem igazi anyám, hanem csak Juli anyám.

Erre se feleltek ezek a furcsa úrinépek: csak néztek, néztek... A kisfiú újra érezte: nincsenek ellenséges szándékkal iránta... Felállt, s kabátujjával végigtörölte a száját.

– Elmennék – mondta.

Az úriember a gyerek felé nyúlt. Tenyere a lelenc barna, csapzott hajára ereszkedett. Torma Ferenc elugrott, s vad, gyűlölködő láng csapott fel szemében. A két felnőtt hangosan nevetett.

– Elmennék – mondta újra, s most már ellenségesen a gyerek.

– Hát csak eridj – szólalt meg a fekete hajú lány. – De holnap is gyere el.

Másnap másodmagával jelent meg.

– Hoztam segítséget – köszöntött be, és elszántan nézett a patikusra.

– Isten éltesse – mondta a fehér köpenyes ember.

A fekete hajú lány nagy bögre tejet állított mindegyik gyerek elé. S két vajas zsemlét is adott nékik. Reggeli után kivonultak a gyerekek az udvarra dolgozni. De csak Torma Ferenc forgatta a fejszét, társa a tornác szélén ült, és maradék ételét majszolta.

– Na, fiatalember? – szólt az eszegető fiúra a gyógyszerész. – Néked, látom: büdös a munka?

Torma Ferenc leállította fejszéjét. Szájára szokatlan vonaglás telepedett: mosolygott. S kacsintott is bizalmasan, legényesen a gyógyszerész úrra.

Másnap és heteken át mindig, másodmagával vonult a patikába. Felváltva, összes lelenctársát elhozta. De mindig csak ő dolgozott. Pártfogoltja csak táplálkozott.

Hamarosan bemerészkedett Feri az üvegek, tégelyek birodalmába is. A bajusztalan gazda néha barackot nyomott a fejére, s ha ideje engedte, bevitte az úriszobába és olvastatta. Néha idegenek is jöttek. Ezekkel különvonult a patikus. Ilyenkor a fekete hajú lány egyedül fogadta a vevőket, és foglalkozott Ferivel is.

– Gazdám – mondta egyszer szorongva, mert idegenek is voltak a szobában. – Itt aludnék máma is.

A kerevetről leomló szőnyegen aludt már hetek óta.

De ha idegenek jártak itt, mindig hazaküldte a gazda. Ilyenkor reménykedve megállt a küszöbön, felhúzta szemöldökét, s várt, hátha visszahívja a gyógyszerész. De hiába volt minden, menni kellett. A sötét, borús, havas, sáros utcákon búsan ballagott hazafelé...

De miért is küldik őt haza? Hiszen olyan kicsire húzta össze magát a szőnyegen... S máma, kora délután, újra azt mondta a gyógyszerész, pedig senki idegen nem jött vendégségbe.

– Máma otthon alszol.

– Ha hazamegyek – tréfált a gyerek.

– Haza is mész – mondta komolyan a gazda.

– Most?

– Most, rögtön – felelt a patikus.

A gyerek a konyha felé ballagott. A fogasról leemelte kis ködmönét, belebújt, és süvegét a fülére húzta. Visszament a patikába. Magas, sovány ember állt a pult előtt. A gazda kis tálban kevert valamit, s közben a vendéget nézte. Volt is azon néznivaló. Ilyen bajuszt nem mindig látni. Az orra alatt nem nőtt ki a szőr, csak a szája két végén berzenkedtek a ritka szálak, amelyek sehogy se akartak együtt maradni.

Feri mindig nevetett, ha ezt az embert a Fogyasztási körül meglátta. Néha fehér kabátban volt, mint a patikus, csak az ő kabátja régen volt fehér, mert abban emelte le a szekerekről a lisztes-, meg a fűszereszsákokat.

A legény arca, füle piros volt, és a felső ajka két szélén nőtt bajuszszálak furcsán remegtek. A patikus

befejezte a kapirgálást, cigarettára gyújtott, és rászólt a gyerekre, hogy elmehet.

Feri szomorúan kiment. Még visszanézett a bolt üvegajtaján, talán visszahívja a gazda...

A patikus az ajtóhoz lépett, de nem nyitotta ki, csak megnézte, be van-e csukva. Utána figyelmesen meghallgatta Páli panaszát arról, hogy a városból fehér papírlapokat küldtek neki röpiratok helyett, amelyeket valaki másnak kézbesítettek ki.

– Így nem lehet dolgozni. Egy faluban nem lehet két központ – kiáltotta dühösen Páli.

– Engem ez az egész ügy nem érdekel – mondta a gyógyszerész. – Én szívességből rendelkezésre bocsátottam a címemet. De én nem vagyok párttag, kommunista. És többet ne is irányíttasson hozzám se postán, se más úton levelet, mert nem veszem át. Néhány hét múlva amúgy is lejár a gondnoki megbízatásom. Próbálkozzon másnál.

– Látom: begyulladt az elvtárs – mondta Páli.

– Gondoljon, amit akar, én is úgy teszek, ahogy én akarok. Maga pedig...

A gyógyszerész nem folytatta, mert megszólalt a telefon csengője.

– Jó, tessék... – mondta, s visszatette a helyére a kagylót. – Az orvos telefonált – közölte Pálival –, ideküldi Petrást, aki szerinte bizonyára részeg volt, elesett és összetörte az arcát, adjak neki valami sebmosót, és kötözzem be...

Az ajtón egyszerre többen jöttek befelé. A gyógy-

szerész a húgáért kiabált. Bejött a fekete hajú lány, és most már ketten dolgoztak.

Később feltűnt az ajtóban Petrás. Keze már a kilincsen volt, de amikor meglátta, hogy tele a helyiség, visszalépett s megállt a ház előtt. Vászonkendőt nyomott a szájára, s a néptelen utcát nézte.

Az orvos az imént már megírta a receptet, aztán cigarettára gyújtott, gondosan végigolvasta, és összetépte a kis papírt.

– Fölösleges a recept – mondta, s leemelte a telefonkagylót. A gyógyszerészt hívta fel, akinek bemondta, mit szolgáltasson ki Petrásnak, aztán újra megnézte Petrás erősen megduzzadt orrát, meghasadt felső ajkát, a meglazult metszőfogakat, a sebes ínyt...

– Jó erős esés volt – mondta.

– Nem esés volt – szólt rá Petrás.

– Mit tudja azt maga! – mondta az orvos, s visszaült asztala mellé. – Maga annyira be volt rúgva...

Petrás orvosi látleletért jött, megveretésének nyomait akarta az orvossal írásba foglaltatni.

– Hogy micsoda ötletei vannak magának! Hogy nem esés okozta a sebeket! Csak nem akarja valakire ráfogni, hogy megütötte? – méltatlankodott az orvos.

Petrás fogta a süvegét, a fejére húzta, köszönt s kiment. De az ajtóban megállt. A várószobában, véres jobbját lóbálva, sziszegve fel s alá rohangált Mester János.

– No, itt van... egy újabb részeg van itt – szólt be az orvosnak.

Mivel a patika látogatói nagyon lassan fogytak, Petrás a szomszédos házig, a postáig sétált. A kapuja előtt lovas kocsi állt útrakészen a legközelebbi vasútállomásra, a postáért. Már jött is kifelé a kocsis.

– No, neked alaposan ellátták tegnap a bajodat – mondta Petrásnak.

– Nem is olyan alaposan. Látja, hogy élek.

– Azt akartad volna, hogy agyonverjenek?

– Nem. De az ő dolguk, hogy agyonverjék a becsületes embert.

– Nono – ellenkezett a posta kocsis, és felült a bakra. – Emberek ők is.

– Ki? Biczó Dénes meg a csendőrök? Azért kapnak pénzt, hogy a szegény embert marják. Akár csak maga.

– Én-e? – a kocsis az ostorához kapott. – Nekem mondasz ilyet?

– Magának hát. Vagy talán nem settenkedik az ember után?

A kocsis elgondolkozva szívta a pipáját.

– Nem tudom, honnan veszed, hogy én... – mondta. – Márhogy én utánad settenkedek.

– Magának, a kisbírónak, a községi csordásnak, az útkaparónak, mindüknek, akik hivatalos emberek, kötelességük felverni a becsületes ember nyomát, ahogyan ázt a vizsla teszi a vaddal.

– Megvesztél – intette meg a kocsis inkább ijedten, mint haragosan.

– Nem az ujjamból szoptam. Benn van a csendőrségi évkönyvben.

– Ne beszélj te – csudálkozott a kocsis, s aztán gőgösen petyegtetve a szavakat, kérdezte. – Aztán mit ír rólam az a könyv?

– Magáról semmit.

– Nem? – s dühösen kikapta a pipát szájából. – Hát akkor mit pofázol?

– Nem a neve van benn – magyarázta Petrás. – Maga is csak éppen olyan senki ember, akárcsak a többi.

– Hallod-e, úgy váglak képen . . .

– Nem én mondom, hanem a csendőrségi évkönyv. Abban az van, hogy minden falusi dologkerülő, tolvaj, kocsmázó embert meg kell környékezni, a levélhordót pedig meg a kisbírót, az útkaparót, a községi csordást, szóval a hivatalos embert meg be kell fogni arra, hogy a becsületes ember után settenkedjék.

A kocsis pipájából csak dőlt egyre a szikra meg a füst.

– Azt mondod, én nem vagyok benne? – kérdezte utóbb.

– A neve nincsen.

– Még azt is sajnálják a szegény embertől, hogy kinyomtassák a nevét – kesergett. Dühösen megrántotta a gyeplőt, s a postaló meglódult.

Amikor a patikából már kijöttek az emberek, Petrás bement az erős szagú, világos helyiségbe.

– Mivel szolgálhatok? – kérdezte a gyógyszerész.

– Jó estét kívánok – mondta Petrás észbe kapva a gyógyszerész hideg idegenségétől. – Úgy elvakított a

nagy fény, hogy köszönni is elfelejtettem. – Aztán Pálihoz fordult. – Hát te? Régen láttalak.

– Nagyon vártalak szombaton – mondta Páli. – Mér nem jöttél?

– Én? – kérdezte, s nagy csudálkozásában a szemét is lehunyta. – Minek mentem volna hozzád? Nem jó hírbe hozom én azt, akit meglátogatok.

– De... hiszen megbeszéltük – csattant fel idegesen Páli.

– Hogy én meglátogatlak? – a fejét csóválta. – Lehetetlen. Nem csinálok én ilyet. Nem hozok én bajba senkit.

– A röpiratokért kellett volna eljönnöd – mondta Páli, s kihúzta magát. – Így volt megbeszélve.

– Értem – mondta Petrás. – Te kaptad a röpiratokat, és engem vertek meg miattuk.

– Tudod jól, hogy nem kaptam – mondta Páli rekedten.

– Hát akkor mér vertek meg... engem? – kérdezte Petrás. – Nekem azt mondták, a röpiratok miatt kínoznak.

– Erről akarok veled...

– Velem erről te nem beszélsz. Engem röpirat már nem érdekel. – A pult elé állt, elismételte a patikusnak, amit az orvos üzent. A gyógyszerész bólintott, s üvegei és tégelyei között kezdett keresgélni.

Petrás Páli mellé ült a fakanapéra, amely az íróasztal előtt állt.

– Ezentúl nem érdekel semmi. Igaz, hogy a gyógy-

szerész úr rendes ember, de mert eljárt előtte a szád... És a legfontosabb az, hogy te másnak adtad a ropiratokat. Ezt én úgy veszem, hogy nem bízol bennem. Hát akkor csak csináld tovább magad. Nem futok olyan szekér után, amelyik nem akar felvenni. – A patikus elé állt. – Gyógyszerész úr, talán ne kötszert adna, hanem megkérném, kösse be a sebem, mert én nem értek hozzá.

– Majd a húgom – mondta a patikus. – Fogja. – S Petrás kezébe adta a kis üveglapátot, a kenőccsel teli tégelyt meg a kötszert. – Menjen be hozzá, majd ő beköti.

Amikor Petrás eltűnt a szobaajtót eltakaró függöny mögött, a gyógyszerész azt mondta Pálinak, hogy becsomagol számára egy adag huszárzsírt. Ha valaki megkérdezné, mit keresett nála olyan sokáig, mondja azt, hogy bajára kért tanácsot.

– Akkor se ilyet adjon – mondta sértődötten Páli. – Nem vagyok én tetves.

Mégis átvette dühösen a kis csomagot, és kiment. A gyógyszerész utánanézett, és látta: a gyógyszertár ajtaja előtt megáll a legény.

Hamarosan visszajött a patikába Petrás. Orrán keresztül pólya húzódott, és szája elé friss gézt tartott.

– Majd megfizetem – szólt vissza hangosan a nyitott ajtótól. – Amint pénzhez jutok, hozok.

7

Már egy órája ácsorgott a tanya bejárata előtt Kőrakó. Jobbra s balra is lépegetett, de mindig a falnak lapulva tette meg az utat. Maga elé is figyelt, de leginkább az országút felé fülelt.

Messzi-messzi körletben rezzenéstelen volt az éjszaka. Az országúton már régen a vasút felé zörgött a postakocsi, s hamarosan, úgy tíz és fél tizenegy között visszafelé jön.

Jó volna pipára gyújtani. Király András hozott vagy három napra való dohányt, de türtőztette magát. Nem tiltotta ugyan senki a dohányzást, de mostani megbízatása a harctéri őrséghez hasonló. A harctéren egyszer egy tiszt az őrtálló katona szájába verte az égő cigarettát... Se Király, se Petrás nem tiszt, mégis sokkal többek, ők is meg a vendégek is, akik a tanya istállójába húzódtak vagy két órával ezelőtt.

Meg kéne nézni őket, a szegények legkiválóbbjait. Vagy meg kéne hallgatni a beszédjüket. De nem lehet!

– Vigyázzon, bátyám! – mondta alkonyatkor, idejövet Király András. – Ha valaki idegen jön, jelezze. Csak pár órát tanácskozunk, aztán úgy elmegyünk innen, hogy nyomunk se marad. De ne tudjon a dologról senki. Érti? Senki...

Király elment, s félóra múlva két emberrel jött meg, s bevitte őket az üres istállóba. Újra elment, s hamarosan megint harmadmagával érkezett vissza. Aztán Pet-

rás Mihály érkezett meg. Nem szólt, nem köszönt, de ő volt! A járásáról ismerte meg.

– Csak üljetek nyugodtan, szegénység elöljárói – suttogta meghatottan Kőrakó. – Vigyázok én ... vigyázok.

Kora délután óta egyre ezt a titkos megbeszélést várta. A Fő téren elment előtte Király András.

– Feliratkozott már a munkára? – kérdezte anélkül, hogy megállt volna.

– Fel – mondta Kőrakó, s Király után ment, bólintott, és újra azt mondta. – Igen, feliratkoztam.

Jó tíz lépésre voltak az ácsorgó emberektől. Király András odaadta dohányzacskóját Kőrakónak, s amíg az megtömte pipáját, halkan megkérdezte.

– István bátyám, adna-e hajlékot a tanyán egypár embernek? Csak beszélgetni akarnak, semmi mást. De az ő beszédjüket nem minden fül hallgatja szívesen ... És ők is megválogatják a helyet ...

– Értem – mondta Kőrakó, bár nem sokat értett az egészből.

– Ha valaki számon kérné a vendéglátást, azt mondja, künn járkált éppen a tanya körül, amikor megszólította és szállást kért négy-öt ember. Bátyám meg beeresztette őket az istállóba. A házbelieknek se szólt a váratlan vendégekről, nehogy az asszony meg a család nyugtalankodjék a sok idegen miatt.

– Értem – mondta halkan Kőrakó. – Ez azt jelenti: ne beszéljek nekik se róluk. A csomagról se beszéltem – tette hozzá kissé sértődötten.

Már talán ötödször gondolta végig a beszélgetést

Király Andrással. S újra megbánta, hogy nem érdeklődött nála a dohányzás miatt... Hirtelen a falhoz lapult, s erősebben fülelt. Az istálló felől közeledett valaki. Csak beavatott lehet, aki nem kéri számon az ő éjszakai sétáját, de azért újra elmormolta régen elkészített mondókáját.

– A gondok, kérem, kiverik az embert az éccakába. Kivert kutya, kérem, a sok gondjával a szegény ember...

Petrás Mihály állt melléje, és suttogva megmondta, hamarosan még egy ember jön ide... Ezt majd igazítsa útba.

– Meglesz – felelte Kőrakó.

Az úton kocsi zörgött. A falu felé igyekezett. Kőrakó megismerte.

– Megy visszafelé a postakocsi – jelentette halkan Petrásnak.

Amikor Petrás elment, utána akart szólni a pipa miatt, de a legény már messze járt...

Az istálló előtt Petrás halkan köhintett, s benyitott az ajtón. A hosszú, nyirkos istállót magas deszkák osztották fülkékre. Az egyikben, a jászol alatt, kis kézi villanylámpa fénye körül gubbasztó emberek feléje fordultak.

Király András, mint mindig, födetlen fővel volt. Hosszú, szőkésbarna hajának egyik tincse előrehullt homlokára. Mellette a nagybajszú hegyköi paraszt ült. Csontos, sápadt arcának csak a felső részét, bús fekete szemét, széles, redős homlokát s deres, sűrű fekete baj-

szát világította meg a villanylámpa kis fénye. Szomszédja, a vénecske kis fülesi paraszt, kezét fázósan a nadrágzsebbe dugva nézett maga elé. Szemben vele Filó Mihály térdelt. A formás termetű, sasorrú, lobogó szemű legényke a gyülekezet legfiatalabb részvevője volt.

De volt itt egy ismeretlen ember is. Harminc év körüli, borotvált arcú ember volt. Erős, inas baljában apró könyvet tartott, amelybe néha rövid, emlékeztető szavakat írt. És kérdezett, kérdezett.

Amikor már elfogyott kérdéseinek árja, beszélni kezdett. Az adókról, a foglalásokról, az árverésekről, a gazdák bajáról, a pénztelenségről, mindenről, mindenről. S tudott arról is, amit itt csak sejtettek, hogy baj van Pálival. Óvakodjanak tőle. De azért ne mondja meg neki senki, hogy már gyanúba vették. Csak kerüljék!

Elmondta a munkásforma ember azt is, hogy a városból két csomagot küldtek a faluba. Az egyik csomagban üres, fehér lapok voltak. Ezt kézbesítették Pálinak. A másik csomagban voltak a röpiratok. Ezt megkapta az a hűséges elvtárs, aki aztán gondoskodott róla, hogy még azon az éjjelen a házak falára kerüljenek. A kommunista párt kerületi szervezete köszönetét és elvtársi üdvözletét küldi a jó munkáért az elvtársaknak.

– Még tudni kell – folytatta kis szünet után a városi küldött –, Páli napokon át Mester Jánossal mászkált. Ezt a Mester Jánost Dula Mátéval látta az a városi elvtárs, aki azzal volt megbízva, hogy a röpira-

tokat átadja a falu küldöttének. De amikor a megbeszélt helyen végre akarta hajtani a megbízást, gyanús alakokat látott maga körül settenkedni. Mester János is közöttük volt. Ezért aztán egy órával később az országúton adta át a röpiratot, avval az utasítással, hogy róluk Páli se tudjon. Páli csak a külön csomagot kapta, az üres fehér lapokat. De annak aki ezt csinálta, az elvtársak alaposan megmosták a fejét.

– Mér? – csudálkozott Filó. – Jól elbántak avval a csirkefogó Pálival. Szerettem volna látni... – elnevette magát. – Jó lett volna nézni a pofáját, amikor látta, hogy röpirat helyett fehér papírt kapott.

– Sokkal jobb lett volna, ha a falu küldönce azt jelenti neki, hogy nem hozott semmit.

Filó elkomolyodott, és igazat adott az ismeretlennek. Nem szabad ilyen komoly dolgokkal tréfálni!

Lihányi bácsi jött be az istállóba. Petrás eléje sietett, kissé félrevonta, néhány halk szót váltott vele, aztán a többiekhez kísérte.

– Azt mondja Lihányi bácsi, a csendőrség már kora este körülvette annak az elvtársnak a házát, ahol ma össze kellett volna jönnünk. Az utcáról is, a kert felől is lesik azt az elvtársat, akiről rajtam kívül csak Páli tud. Ezek szerint vagy Páli, vagy én, vagy az az elvtárs, akinek a házát körülfogták a csendőrök: áruló.

Hallgattak. A városi ember elgondolkozva nézett Petrásra.

– Ez most már nem vitás – mondta. – Az áruló Páli.

– Agyon kell verni! Le kell ütni, mint a veszett kutyát – vélekedett Filó.

A hegykői ember halkan, eleinte alig értették szavát, azt mondta:

– Agyonverni könnyű ... már akinek ... De nem az agyonverés a fontos, hanem az, hogy mindenki tudjon róla, milyen bitang ember ez a Páli. És gondoskodjunk róla, hogy ne legyen a gazembernek se nyugodt éjjele, se nyugodt nappala. Írjuk ki a házára, hogy: szegények Júdása, köpjük le az utcán ...

– Ez a jó – lelkesedett Filó. – Ezt vállalom ...

A városi ember mosolygott. Derűje meglágyította csontos, kemény arcát.

– Nem lesz jó, ha te bánsz el vele. Gyanúba vesznek, a nyomodba ragadnak – mondta Filónak. – Mától kezdve nemcsak a magad embere vagy, hanem, ha magadat véded, a pártot is véded.

– Értem – felelt a legényke elszomorodva. – Értem – s lehajtotta nagy szégyenkezésében a fejét. Mert ma, most, itt, ki tudja hanyadszor pirított rá hebehurgyasága miatt ez az okos, komoly elvtárs. – Értem – mondta újra hangosan, s a városi elvtárs szemébe nézett.

A városi ember újra kis könyvébe jegyzett. A többiek behúzott nyakkal, fázósan vártak. A villanylámpa apró, éles fényében látszott: valamennyiük ajka már szederjes a nyirkos hidegtől.

Nyújtózkodni kezdtek. Csizmás lábukat emelgették, tenyerüket dörzsölték. Aztán kissé didergőn újra megszólalt a hegykői ember:

– Az árulásról már ne is beszélgessünk többet. Van még más, fontos dolgunk. A magunk dolga. A városi elvtárs sokat tud rólunk... de tudja-e, hogy nagyon árvák vagyunk itt, a faluban? Csak a gyári munkást, a kubikost, a gazdasági cselédet szervezik meg az elvtársak. Ha rólunk van szó, legyintenek: paraszt, gazda... Petrás meg Király is csak a kubikosokkal gondolnak. Én paraszt vagyok meg ez is – és a fülesi emberre mutatott. – De ti is hibásak vagytok abban, hogy mi olyan nagyon tudatlanok vagyunk. Nem jöttök ki hozzánk. A városban könnyebb megbújni meg az embereket összefogni. A falusi embert nagyon őrzi a csendőr. De a fő baj az, hogy ellenségnek tartjátok a parasztot. Én magam is ellenség voltam. Voltam, no... De mér nem tudtam az igazi utat tizenkilencben, húszban? Mér nem jöttetek a faluba megmondani, hogy mi a helyes? Járt nálunk a kommunizmuskor egy-két városi, de mit ért a szép beszéd, amikor az ispán a helyén maradt, s a paraszt meg koldus maradt? – Elhallgatott, és sokáig nézte társai arcát, nem unják-e még panasz-szavait. – Most meg ki akarjuk ásni a puskát, és rá akarunk menni az urakra. Rámennénk, akár ma is, puszta kézzel, pedig tudjuk, hogy alulmaradunk a csatában, mert egyedül vagyunk. – Nagyot nyelt, és szomorúan mondta tovább. – A gyerekeink sincsenek velünk. A fiam levente meg templomos, én meg nem tudom se a lelkét, se az eszét magam felé fordítani. Ellopták tőlünk az urak meg a papok a gyerekeinket. Ellenünk nevelik őket. A tehenünket, a malacunkat, a dunyhánkat meg

elviszik adóba. Szombaton lesz az árverés. Egypár embert közülünk talán agyonvernek vagy agyonlőnek a csendőrök, a végin mégis elveszik az urak, amit el akarnak venni. Mink meg csak nézzük, hogyan szívják el előlünk a levegőt.

Amikor befejezte mondanivalóját, s megtörölte verejtékes homlokát, nagy marka remegett... Közben az elgondolkodó arcokat figyelte. Egyenként vett szemügyre mindenkit. Végül a városi emberen pihent meg tekintete.

A munkás becsukta kis könyvecskéjét.

– Igaz, falun még gyengék a kommunisták – mondta. – A pártnak csak most van ereje arra, hogy a faluval is foglalkozzék. Igaza van az elvtársnak – s a hegykői emberre pillantott. – A proletárdiktatúra nagy hibája a földkérdésben megkönnyítette az ellenforradalom munkáját. A földbirtokos, a gyáros meg a bankár, román szuronyok oltalma alatt meg a parasztság jelentős részének a segítségével ült újra nyeregbe. Első dolgunk most a parasztokkal megértetni, hogy nem Dula Mátéval és nem a szociáldemokratákkal, hanem a városi és falusi szegénység osztályharcos kommunista pártjával szövetségben harcolhatják ki a boldogulásukat. – Elővette noteszét, belenézett. – És még valamit! – mondta, s újra a hegykői paraszton állt meg tekintete. – Mi nem a vezérekkel kötünk szövetséget, hogy ők ennyi meg ennyi embert szállítsanak nekünk, hanem azt akarjuk, hogy a Bencze Sándorok, ha jó szándékúak, kövessék azokat, akik megtalálták az utat a munkássághoz.

Sokáig s tépelődve hallgatott. Mintha azon tűnődött volna, szóljon-e valamiről, kényes és fontos dologról. Végre elszánta magát. Kicsi jegyzőkönyvét zsebre tette, kabátját is helyre igazította magán, s így mondta, lehalkítva hangját:

– A hatóságok örülnének, ha a parasztok erőszakosan ellenszegülnének a végrehajtásnak. Az egész országban nagy az elégületlenség, és ha valahol, valamelyik faluban csendőrsortűzzel törhetnék le a parasztok ellenkezését, evvel az egész országban fel-fellángoló elégületlenséget fékezhetnék meg. Tehát: vigyázni... – figyelmeztetett, s szeme újra a hegykői emberen állt meg.

A nagybajuszú paraszt megszólalt:

– Avval fejeztem be panaszomat, hogy szó nélkül nézzük, hogyan szívják el előlünk a levegőt. És most te is azt tanácsolod: csak nézzük. Hát... ez nagyon elkeseríti majd az embereket.

– Nehéz ebben a kérdésben dönteni – mondta a városi elvtárs. – De fontos nagyon, hogy mi befolyásoljuk Benczét meg a bozi Rácz Józsefet, és ne ők vezessenek bennünket.

Ezt valamennyien helyeselték, de a jóváhagyó dörmögés után újra megszólalt a hegykői ember.

– Befolyásoljuk? Jó. De meddig? Addig, hogy a végén mi is csak azt csináljuk, amit Jójárt? Járjon a szánk, de hagyjuk magára a népet éppen a végső órájában?... Jó, állom a szavamat, vigyázok Ráczra, nehogy jóvátehetetlen bajt okozzon a dühe meg a szilvapálinkája. – Felállt, kezet nyújtott a városi embernek, és sebesen

kifelé indult. Utána rögtön Lihányi bácsi meg Filó Mihály köszöntek el.

Lépteikre felriadt őrhelyén Kőrakó, és utánuk fülelt. De még szemét is behunyta, hogy ne lássa őket...

Amikor újra csöndes lett minden, kijött Petrás Mihály, és megmondta: vége az összejövetelnek.

– Nem felejtjük el soha... bátyám... hogy hajlékot adott a tanácskozásnak.

– Hát... öcsém – kezdte Kőrakó, de elakadt, mert ünnepi szavak után kutatott, hogy méltón képviseljék az ő nagy meghatottságát. Csak kisvártatva tudta folytatni. – Nagy tisztesség nékem, hogy nálam... No...

Két ember ment el mellettük. Amikor elhalt a léptük, Petrás magával vitte Kőrakót a sötét istállóba. Benn, váratlanul kigyulladt a villany zseblámpa. Kőrakó pislogni kezdett. De már kattant a lámpa, s újra sötét lett. S valaki az ajtó felé sietett.

– Bátyám – szólalt meg Petrás. – Hozni kéne valamit a városból. Bemenne-e?

– Be – felelte Kőrakó.

– Akkora csomagot hozna, amekkora a szombat reggeli csomag volt.

Kőrakó köhintett. Szóval Petrás tudja, hogy a csomag az ő kezén került a faluba.

– Értem – mondta –, értem.

– Tudja, mi volt abban a csomagban?

– Gondolom.

– Elhozna egy olyat?

– El.

– Lehet, hogy engemet valamelyik nap befognak a csendőrök. Lehet az is, hogy kis időre elmegyek a faluból. Ezért már most megmondom: a csütörtök esti vonaton utazzék a városba. A pályaudvar mellett van a „Rózsa" kocsma. Ott majd találkozik valakivel.

– Kivel? Ismer az engem?

– Ne legyen erre gondja, István bátyám – mondta Petrás, és a sötétben megkereste Kőrakó kezét, s megszorította. – Jóccakát. Ha valaki kérdezne utánam, mondja, a lányához jöttem, de maga elvert a háztól.

– Értem.

Petrás léptei már régen elhaltak. Kőrakót a tanya küszöbére telepedve érte el az álom.

Lópaták dobajára ébredt. Az álmosságtól tántorogva lopakodott az országút felé. A fasor alatt lovas árnyak, lovas csendőrök húztak a falu felé.

Lehettek vagy negyvenen.

I

Reggelre a csendőrök megszálltak a faluban minden utcát, s kezükben papírlappal már kora reggel megjelentek a kijelölt házaknál, és az ágyából kiugrasztott, vagy az istállóban elfoglalt háznép előtt fölolvasták a parancsot, hogy a ház, az istálló vagy udvar melyik részén ennyi meg ennyi fegyvert s lőszert ástak el a húszas évek elején... s most ezt a hadianyagot felsőbb utasításra elkobozzák.

Az egyik csendőr fegyverben maradt, és a házbelieket őrizte, a többi két-három kakastollas, a fegyvert óvatosan maga elé fektetve, ásó után nyúlt, és munkához látott.

A kora délelőtti órákban megjelent az utcán Pénzes Varga Imre kétlovas szekere. A stájerokat Pusztai hajtotta, mellette szuronyos csendőr ült. A kijelölt házaknál megálltak a lovak, s a kakastollas füttyszavára lőszeres ládákat s vízhatlan vászonba csavart fegyvereket

hordtak ki az udvarról a fegyveresek. Mindent szekérre raktak, aztán visszamentek a felbolygatott házba, viharszíjukat az álluk alá húzták, s beálltak a konyhaajtóba, őrizni a házbelieket.

Egy másik lovas szekér is segítette szedni az elkobzott hadianyagot. Ezen hamarosan négy gépfegyver gőgölt. A gépfegyvereket tíz láda tölténnyel Bencze Sándor pincéjéből ásták ki. Még másik tíz ládát is találtak ott, tele kézigránáttal.

A déli órákban, amikor befejezték a kutatást, megperdült az utcákon a dob, és Sós Gábor kihirdette:

– Az árverés szombaton lesz, és eljöhet licitálni minden vásáros szándékú ember, mert Magyarországon minden erővel megvédik a kereskedelem szabadságát. Harminc tehén, negyven malac, tizenhat ló meg sok szekrény, ágy, dunyha, eke, borona és cséplőgép kerül árverésre. Mindenki, aki szombat reggelre lefizeti a jegyzői irodában a biztosítékot, részt vehet az árverésen.

Az emberek most már megértették, miért kellett a fegyvereket az árverés előtt elkobozni. Nem lehet ott nyugodtan kihúzni az ember feje alól az utolsó párnát, ahol fegyverek is beleszólhatnak a vitába.

Süvegét a fülére húzva hallgatta Bencze Sándor a kisbírói kinyilatkoztatást, aztán végigsietett az utcán.

A Vár felé vezető úton lovas csendőrök cirkáltak. Föl-fölnézett rájuk Bencze Sándor. Nem talált egyetlen ismerős arcot sem. A helybeli őrs, úgy látszik, nem vett részt se a kutatásban, se a megszállás megfélemlítő szertartásaiban.

Talán úgy gondolják az illetékesek, hogy az őrs tagjait rokonszenv fűzi a falubélihez. S lehet, az őrsöt majd más tájakon vetik be munkára, ahol nem fogja le szívüket, agyukat az esetleges együttérzés.

A Vár kapuján az intéző jött ki.

– Szervusz – mondta meglepetten. – Hozzám jöttél?

– Magához – felelte mogorván Bencze.

– Örülök – mondta Biczó. – Már én is készültem hozzád.

Vendéglátóan tessékelte az udvarra. Menet közben be-benézett a béreslakásokba, s bekukkantott az istállókba, ahol gyönyörű svájci tehenek ábrándoztak jászluk előtt.

Egy nagy, lezárt épület nehéz vasajtaját tárta most fel az intéző.

– Tessék – udvariaskodott, és maga előtt engedte Benczét.

A nagy, visszhangos helyiség tisztára volt seperve. Bencze elborult tekintetét Biczóra emelte.

– Azt mutatja, hogy üres? – kérdezte. – Pedig itt nem volt kutatás, ide nem tette be a lábát senki.

Az elmúlt esztendőkben fél évenként polgári ruhás tiszti bizottság szállt ki a Várba, megszemlélni a fegyverraktárt. A tisztek barátin paroláztak Bencze Sándorral is, aki bár nem vett részt a szemléken, de minden új, elraktározni való szállítmány érkezésekor, néhány gazdatársával, a szekerekről a raktárba hordta a fegyvereket. S a raktár most üres volt...

Bencze megértette: a szemlélődés arra volt jó, hogy

lássa: üres a raktár, a hadianyag eltűnt, elvándorolt olyan tájakra, amelyekről Bencze Sándor nem tud.

Az irodában Biczó leült, s hellyel kínálta vendégét. Bencze állva maradt. Csak hátrább nyomta fején a süveget, s mindkét kezét nadrágzsebébe süllyesztette.

– Van nálad valami fegyver? – kérdezte Biczó Dénes.

– Reggel mindent elvittek – felelte rekedten Bencze.

– A zsebedben nincs semmi? Revolver? Tegnap zsákmányoltad.

– Nincs nálam az se – mondta Bencze.

– Hát a csizmaszárban mi van?

– Semmi.

Biczó előhúzta pisztolyát, és az íróasztalra dobta.

– Most már egyikünknél sincs fegyver – mondta a paraszt elé állva. – Nem marjuk meg egymást. Most már nyugodtan beszélgethetünk. Örülök, hogy eljöttél. Éppen hivatni akartalak. Meg akarom mondani... – az íróasztalra ült, és a lábát lóbálta. – Te, tedd szívedre a kezed, és mondd meg, való-e a markodba fegyver? Mondd, az vagy te, még ma is, aki voltál? Akire valamikor az egész országot rábízhattuk volna? Az vagy te?

– Én... az vagyok! – nézett vele farkasszemet Bencze.

– Azt akarod mondani, hogy én már nem vagyok az? – nevetett Biczó.

– Az maradtam, aki voltam. Az intéző úr is az maradt – mondta Bencze, és sóhajtott. – De húszban még

nem tudtam, mit akartam és mit akart akkor, meg ma is... maga.

– No, mit akartam én akkor?

– Amit ma: szolgává alacsonyítani az embert.

– Nem mindenkit. Csak azt, aki szolgának való.

– És ki mondja meg, ki való annak?

– Én!

– Értem. Apelláta nincs. Akinek ez nem tetszik, odakünn tágasabb, ugye?

– Nem egészen. Olyasmi is lehetséges, hogy jó szoros helyre kerül, ki sokat tud, és eljárhat a szája.

– Ez az. Ezt csinálta, így ítélt meg embert, világot, húszban is. Akkor... esküdtem rá, hogy úgy igaz és jó minden, ahogy csináljuk. De ma már tudom...

– Mit tudsz? Halljuk – szólt rá Biczó gúnyosan.

– Hallja... ne... tegezzen engem – tört föl fenyegetően a szó Benczéből.

– Mi?... Mit mondasz?... – Biczó valósággal elképedt a váratlan fordulatra, és hirtelen maga mögé nyúlt az íróasztalra, ahol a pisztoly feküdt.

Bencze hozzája ugrott, s leszorította fegyvert markoló kezét.

Lihegtek, s szemük most már leplezetlen gyűlölettel csapott egymásra. Bencze vasmarka az íróasztalra préselte Biczó tenyerét.

– Eressz el – kérte Biczó. – Bocsáss meg, hogy fegyverhez nyúltam.

Amikor Bencze tenyere levált róla, Biczó kihúzta magát, s fel-le sétált a szobában.

– Erősebb vagy, mint voltál – mondta elismerően. – Nem puhultál el. Igazad van: az vagy, aki voltál! Bátor, szókimondó. De... kezet emelni föllebbvalódra? Te, ha ki is rúgtál a hámból, ha el is bitangoltál a csordából, én mégiscsak a parancsnokod vagyok. És kezet emelsz rám! Nem tudod, hová vezet ez az út?

– Tudom. A pusztulásba – mondta kesernyésen Bencze.

– Miért nem szóltál? Segítettelek volna.

– Hát a többi?

– Ne fájjon neked a más baja! – pattogta Biczó.

– De fáj. Mindig fájt.

– Ez... ez a nyakasság visz téged a sírba.

– Lehet. De odaviszek magammal másokat is. Akik odajuttattak.

– Hogy mersz előttem így beszélni? – kiáltott rája Biczó.

Bencze végigmérte.

– Így nem tárgyalok. Megmondtam, ne tegezzen engem!

Kiment. A lépcsőkön leszaladt, s átsietett az udvaron, a kapun, mintha kergették volna.

Ragyogó napsütésben páráztak a földek. Tavaszt játszott a télutó. A láthatár szélén ibolyaszín köd remegett. A falu kéményeiből virgonc füst emelkedett felfelé. Ingujjra vetkőzött emberek javítgatták kertjük kerítését. Asszonyok és gyerekek rőzsét cipeltek az erdő felől.

A lovas csendőrök még az utakon poroszkáltak. A

faluban a Fő utcán ácsorgó emberek várakozóan fordultak Bencze felé, aki elkerülte őket.

De hirtelen odalépett a tereferélő boltosok csoportjához, amelyben ott látta utcabelijét, Weisz Miksát.

– Szomszéd, beszélni szeretnék magával – mondta a szakállas, nyeszlett emberkének.

A többiek megkönnyebbülten sóhajtottak fel, és némán figyeltek a körükből kihalászott társ után, aki meg-megállva, bajt szimatolva követte Benczét.

– Szomszéd – mondta néhány lépés után Bencze –, pénz kéne...

Szomorú, vézna, szakállas emberke volt Weisz Miksa. Bencze szelíd s váratlan követelésére mosolyogni akart, de sehogy sem sikerült neki ez az alakoskodás. Csak megállt, álmélkodva.

– Ötven pengőre volna szükségem – mondta Bencze.

– Ötven pengő? – suttogta Weisz. – Nem láttam ötven pengőt együtt már... – nem is folytatta, csak legyintett. – Hiszen, aki a boltba jön, mind hitelre vásárol – tette hozzá magyarázón.

– Ötven pengő kéne – akasztotta meg a boltos panaszát Bencze. – Mit akar érte?

– De nincsen. Az Isten adjon olyan boldogságot, amilyen nagyon nincsen. Se ötven, se húsz – sopánkodott az emberke.

– Nézze, van egy hordó kisüstön főttem. Negyven literes. Adjon érte húsz pengőt.

– De ha nincsen... – mondta kétségbeesetten Weisz.

– Adjon rá előlegbe tízet.

A boltos elsápadt, s mint valami nagy, szomorú madár a szárnyait, emelgette a két karját.

– Bencze úr, Isten a tanúm... nincsen.

Bencze leszegte a fejét, s elment.

– Hát nem lesz – dohogta. – Hát nem tudok, na... – Petrás költségére akart pénzt szerezni. Rácz is ád, a hegykői is. Mindenki. Csak ő ne adjon?

Otthon, háza udvarán Pénzes Varga várta.

– Nem köthet a kormány mindenkinek mindent az orrára – kezdte hadarva a nagygazda. – Biztosan tudom, elejtett szavakból, hogy odafönn Pesten megkapták az ígért pénzt Mussolinitől, de ahelyett, hogy fegyvert vásároltak volna rajta, másra költötték. Most aztán eljöttek az olasz generálisok vizsgálatot tartani. Hát beraknak nekik a fegyverraktárakba régi fegyvereket, és messziről megnézetik velük. Azért lett olyan sürgős a fegyverek összeszedése. Marháúl csinálták persze, mert ahelyett, hogy olyan embernek, mint Bencze Sándor, vagy Varga Imre megmondták volna, miért van az egész, rajtaütnek a rendes népeken. De hát ilyen az állami ész. – Várta, hogy Bencze mogorva arca megvilágosodjék, de mert komor és néma maradt, rábeszélően suttogta. – Te, tenni kéne valamit. Meg kéne akadályozni, hogy árveréskor elhordják a falu vagyonát. Nem szabad megengedni, hogy kupec ide betegye a lábát. Vagy ha beteszi, menjen el a kedve a licitálástól.

Bencze a homloka alól figyelte a lelkendező nagygazdát.

– Nem hiszek én neked – mondta halkan. – Egyet-

len igaz szavad sincs, de még a leheletedet se bírom. Eriggy a főjegyzőhöz. Avval fogózkodj – s bement a konyhába.

2

Az országúton, egy vonalban Pénzes Varga Imre tanyájával, a lovas csendőrök megállították a fegyvert szállító szekeret, amelyet Pusztai hajtott.

– Leszállni – mondták a legénynek. – És eridj haza.

Pusztai lelépett a szekérről.

– Ide bemennék – mutatott a tanyára. – Ha már itt vagyok, bemennék a menyasszonyomhoz.

– Lódulj haza – kiáltott rá a kakastollas. – Haza, érted?

A falu előtt Pénzes Varga Imre második szekerével találkozott Pusztai. Az öregbéres hajtotta a lovakat. Ez a szekér ponyvával volt leborítva, és hat lovas csendőr kísérte.

Balra, az uradalmi legelő szélén laza láncban, öt oszlopban, fiatal legénykék meneteltek. Oldalt lovon az uradalmi gyakornok kísérte őket. Most felemelte karját, bizonyára vezényelt, de Pusztai nem hallotta, a messzeség elfogta a szavát. Az oszlopok mellől egy-egy ember rohant a lovas felé. Egyikük Mester János volt, aki Pusztai felé mutogatott bepólyált jobbjával.

A gyakornok megsarkantyúzta lovát, s az országút felé vágtatott. Pusztai előtt állt el rohanása.

– Ide – kiáltotta az uradalmi gyakornok.

Pusztai vagy öt lépésnyire tőle megállt.

– Mit akar tőlem?

– Te ne kérdezz. Te csak felelj. Miért nem jöttél leventére?

– Egész nap a csendőröknek fuvaroztam. Meg nem is hívtak.

– Kidobolták, hogy máma, ebéd után levente gyakorlat lesz.

– Nem hallottam, mert egész nap hordtam a fegyvereket.

– Ne feleselj! – a szőke hajú, borotvált arcú fiatal úr felemelte korbácsát. – Indulás a csapathoz!

Elöl Pusztai ment, s mögötte kocogó lován a leventeoktató. Közben a felázott legelőn egymás mögé álltak föl az osztagok.

Az első osztag csupa jó ruhás, jó csizmás, szép kucsmás legény volt. Mögöttük három rongyos osztag következett. Az ötödik, az utolsó osztag a zsidószakasz volt. Bocskai-sapkájuk alól lengő tincsek omlottak ki... Zsidók meg gazdafiúk közé sorakoztatta az oktató a cselédek, napszámosok s kubikosok ivadékainak három oszlopát.

A szakaszparancsnokok csapataik szélén álltak. Az oszlopok arcvonalával szembefordult a lovas oktató. Lova előtt a jutasi janicsár felemelte bepólyázott jobb kezét.

– Vi-gyázz! – csattant szava.

Tompán dobbant vagy száz pár láb.

Az oktató boráztatta, náthás hangon s ordítva beszédet mondott:

– Háború idején golyóval, békében csak fegyházzal büntetik a szökevényt. Most itt van egy levente, és azt mondja, őt senki se hívta a gyakorlatra. Arra várt nagyságos Pusztai Antal béres úr, hogy meginvitálják. Nem ízlik neki a levente. Blau Jakabnak se ízlik, de majd megszokja. Ugye, Blau Jakab? – kérdezte lován felemelkedve. – Majd megszokod?

– Jelentem alássan, már megszoktam – süvített a zsidósorból a válasz.

Pusztai mellett Mester János szipákolva fogta vissza feltörő nevetését. Az első szakasz legényei is csillogó szemmel gyönyörködtek az oktatásban.

– Már megszoktad? – kérdezte a gyakornok. – No jó! Blau Jakab levente, hozzám! – ordította.

A zsidószakaszból tömzsi legényke ugrott ki. Gyapjas haján alig állt meg a Bocskai-sapka. A ló elé vágta magát.

– Parancs, oktató úr – kiáltotta.

Az oktató sokáig s mosolyogva nézte az egyre izgatottabb legénykét, aztán Mester Jánosra kacsintott, és hangosan parancsolt:

– Blau Jakab levente, üsd képen... Pusztai Antal leventét.

A zsidó fiú elsápadt, s nem mozdult. A szakaszokon halk moraj szaladt át. A hátulsó sorokban előrenyúj-

tották nyakukat a kubikos- és zsellérlegények. A feszes sorok meglazultak, s halk moraj szállt el fölöttük.

– Senki sem pofázik – kiáltotta az oktató, s felállt a nyeregben, hogy ellenőrizze parancsa teljesítését. Aztán leszólt a zsidó fiúhoz. – Blau, vigyázz! Ütni: egy-kettő!

Blau vigyázzba állt, és nem mozdult. Az oktató várt, aztán felemelte korbácsát, s végigvert a legényen. Utána Pusztai felé fordult.

Pusztai nyakere megduzzadt, fejét előremeresztette, és öklelésre készen, mint a pányváról szabadult bika, állt... Az oktató meghökkent.

– Mars – üvöltötte a zsidó fiúra. – Mars, te gyáva dög...

Blau visszarohant a helyére. Az oktató ráhajtotta lovát Pusztaira, és újra felemelte korbácsát.

– Meg ne üssön... – kiáltotta Pusztai, s megmarkolta a ló kantárját. – Hallja, meg ne üssön! – szólt fel újra, fenyegetően.

A leventeoktató látta Pusztai szemének sárga lángját, s hallotta a zúgást a század fölött. Megszeppent, mint a beijedt gyerek, s elkerülte szeme a vad legényt... Ez képes, és felugrik a ló nyergébe, s a torkának esik... Fuldokolni kezdett, s izgalmában a ló véknyába verte sarkantyúját. A megkínzott állat felágaskodott, és nagy szökésekkel iramodott tova.

A szakaszparancsnokok összebújtak. A jutasi janicsár bricsesznadrágban, térdig érő bőrkamásniban állt csoportjuk közepén.

– Kár volt a zsidónak szólni – mondta. – Én olyan két csárdást kentem volna le Pusztainak... még bal kézzel is...

– Nem olyan legény Pusztai, hogy megvárja, mikor akarod te megütni – mondta Filó Mihály szakaszparancsnok.

– Keresztülmegyek rajta – kakaskodott a jutasi, s feltolta süvegét a homlokán.

– Vagy ő rajtad – figyelmeztette Filó, s körülhordozta ragyogó, acélszürke szemét a szakaszparancsnokok kis csoportján.

– Énrajtam? Ez a koldus? – dühösködött a janicsár.

– Van koldus, akinek kétszer akkora az ereje, mint némelyik hencegőnek.

– Mitől? A koldustarisznyától?

– Koldustarisznya lesz hamarosan az én oldalamon is – mondta Filó Mihály. Aztán csendesen hozzátette. – De azt hiszem, te se örökölsz egyebet.

– Én őfőméltósága holtig biztos kenyerét eszem – mondta az altiszti iskolás, és kidüllesztette a mellét.

– Hát ez a különbség kettőnk között. Én megélek a magam emberségén, te meg a mi pénzünkön hízol...

A szakaszok rendje felbomlott. A legények körbefogták a két vitatkozót. A belső körben a szakaszparancsnokok álltak: Trócsányi bíró hosszú, nyurga fia, János meg vitéz Lányi Gáspár köpcös ivadéka, Mátyás, aztán Filó Mihály, Rostás Dávid és ifjú Jójárt Ferenc.

Mester János abbahagyta a vitát. Kivágta magát a

körből, és kedvenc munkájához látott: a legénység szívével meg eszével foglalkozni... Körbefordult. Bepólyázott jobb kezét bekecse zsebébe dugta, s harsány parancsszóval négyszögbe fejlődtette az osztagokat. Most már a négyszög közepére kerültek a szakaszparancsnokok.

– Arról már volt szó, hogy kétféle ellenség van – kezdte hangosan, s a zsellérszakaszból halászott ki pillantása egy legényt. – Halljuk, hányféle az ellenség?

– Kétféle – felelte a kérdezett. – Belső és külső. A külső fegyverrel tör ránk. Ez a tisztességes ellenség. A másik, a belső, az bujkál! Ez a kommunista.

– Jó. A helyedre. Trócsányi szakaszparancsnok úr most megmondja, mit akarnak a kommunisták?

A nyurga legény összeverte bokáit, s elvörösödött, mint az iskolás gyerek.

– Minden a miénk – felelte. – Azt mondják a vörösök: minden az övék.

– Hát még? Hé, te... – a zsellérszakaszból pécézett ki magának egy sovány, rongyos legénykét, aki úgy tett, mintha nem tudná, hogy őt szemelte ki a jutasi. – Te... neked szóltam – Mester János a legényke elé törtetett, de mert még mindig nem kapott feleletet, rákiáltott. – Nem felelsz? Nem tudsz beszélni? – Ép bal kezével mellen ragadta a riadt fiút, és megrázta. – Kitaposom a beledet. – Megfordította, s beléje rúgott, de mert jobbról is, balról is dühös morgás hallatszott, otthagyta áldozatát, visszasietett a négyszög közepére, s onnan kiáltotta. – Az egész: vi-gyázz!...

Rendetlen kattogással verődött egymáshoz a csizmák sarka. A janicsár, mint aki a megbeszélés félbeszakadt mondatát egészíti ki, folytatta:

– Van tehát külső és belső ellenség. De tudni kell, hogy a külső ellenségnek nemcsak mi vagyunk az ellenség, de neki is van otthon belső ellensége. Ki az? Filó szakaszparancsnok úr megmagyarázza, ki a külső ellenség belső ellensége?

– A kommunista – felelte Filó.

– Helyes. És azok a kommunisták kiknek a szövetségesei?

– A mi itthoni kommunistáinknak, akik a mi itthoni belső ellenségeink.

A janicsár megzavarodott. Nem ezt a választ várta, nem ezt tanulta ő Jutason.

– Ők – mondta tétován –, ők... másnak a szövetségesei.

– Nem. Ők az itthoni kommunisták szövetségesei – makacskodott Filó.

– Nem... ez nem úgy van – tiltakozott Mester János.

– De igen. Ők azért szövetségesei a mi kommunistáinknak, mert ők is gyűlölik a saját uraikat – mondta hanyagul Filó.

– Na látod – örült meg a jutasi. – Ez az! Ha a külső ellenség a saját urait támadja, az nekünk jó. Akkor a külső ellenség kommunistái a mi szövetségeseink. Ez a fontos! A mi belső ellenségünk, a kommunista meg a külső ellenség szövetségese. Mert ő, akár

a mi külső ellenségünk, a romlásunkat akarja. No már most – nyúlt felső, szőrtelen ajkához a janicsár, mint aki a bajszát pödri –, Blau, hé... most használd a kobakodat... Azt mondd meg, mit csinálunk, ha az elfoglalt ellenséges országban kommunistát fogunk?

– Nagy ezüstöt neki – felelte a legényke.

– Marha! A falhoz állítjuk vagy felakasztjuk.

– Amikor nekünk segít? – csudálkozott Blau.

– Nem segít! – A janicsár ábrázata ragyogott. – Ha mi már elfoglaltuk az ellenség országát, az ottani vörösök mind ellenünk dolgoznak. Akár a mi itthoni kommunistáink... Mert ők, a kommunisták azt akarják, hogy a katona ne az ellenségre, hanem a saját tiszt urára lőjön. Erről van szó. – Gőgös arca hirtelen elborult. Észrevette, hogy nagyot hibázott: iskolát tartott, és a századnak nem vezényelt pihenjt. – Vigyázz! – kiáltotta. – Az egész: pihenj! Oszolj!

A század szétrebbent. Mindenki fázott, és rohangálva akarta magáról a hideget elverni. Leginkább a gazdafiúk szaladgáltak. Csizmájuk nagyokat csattant a kis tócsákban. A zsellérek egy helyt topogtak. A rongyos csizma s bakancs nem szerette a helyváltoztatást. Kikerestek valami kis helyet, s szárazra állták, keményre tapodták s dideregve ütögették egymáshoz térdüket, és Filó szakaszparancsnok magyarázatait hallgatták. A kétféle ellenségről beszélt ő is.

– Mester János már elszokott a paraszti nyelvtől – kezdte. – Nem is lehet megérteni, mit akar. Pedig ha jobban megnézzük a dolgot, hamar észrevesszük: csak

egy ellenség van. Mert ha a kommunisták itt is meg külországban is az urak ellen mennek, akkor a világ kommunistái egymás szövetségesei. És a világ minden ura és úriszolgája összeszövetkezik a kommunisták ellen. Ezért így kell kérdezni: az urak pártján áll-e valaki vagy nem!

– Nem így mondta a segédoktató úr – szólalt meg a háta mögött ifjú Jójárt Ferenc. Az arca vörös volt, a szeme szikrázott. – Az apám is beszélt már erről. És ő is mást mondott.

– Bújj az apád izéjébe... – szólt rá Filó, s lenézően elfordult tőle.

Ifjú Jójárt dühösen felelni akart, de már visszaért hozzájuk a kitört paripa, nyergében az uradalmi gyakornokkal.

– Az egész: vi-gyázz! – vezényelte a janicsár.

Újra szakaszokba formálódtak a legénykék. Pusztai a zsidó szakasz utolsó tagpárjába állt be.

A jutasi janicsár vezényszavára a század a Vár felé indult. Közben rajvonalat formáltak, és szökellve, a sáros, vizes réten hasmánt kúszva és újra előreiramodva, közelítették meg a célt, amelybe, a lecke szerint, lázadó parasztokkal együtt vörösök vették be magukat.

3

Torma Feri a patika felé igyekezett. Előtte két csendőr s közöttük sárga csizmás úriember haladt. A gyerek lassított. Nem szerette a csendőröket, lengő tolluk miatt a kakasokat is meggyűlölte.

A patikába elsőnek a sárga csizmás úr lépett.

A házak ablakaiból ijedt arcok lestek ki. Az utcán kis csoportok verődtek össze. A Fő téren gubás emberek tűntek fel, összedugták fejüket, a patika felé mutogattak, és közelebb jöttek.

Torma Feri megijedt, felszaladt a lépcsőn, s benyomta az ajtó kilincsét.

– Kotródj! – kiáltott rá a pult mögül egy csendőr

A gyerek a szobaajtó felé szaladt. A szobában a gyógyszerész mellett csendőr állt. A nyitott szekrényben a csizmás úriember turkált, és a padlóra szórta a sok drága fehérneműt.

A fekete hajú kisasszony a szoba sarkából nézte a bátyját. Senki mást, csak őt, őt...

A gyerek visítva rohant a szobába. A szekrényben matató úriember éppen leguggolt... Torma Feri a hátára ugrott, és toporzékoló dühében öklével verte a meglepett ember fejét.

– Eriggy innen – kiáltotta, és dühében elsírta magát – Eriggy.

A sárga csizmás úr: Biczó Dénes lelökte magáról a kölyköt, lábánál fogva a magasba emelte, megnézte, s

a díványra dobta. Aztán, mint akinek eszébe jutott valami, leült az asztal mellé, és odaszólt a gyereknek.

– Gyere ide.

Feri vonakodva mászott le a díványról, s riadtan nézte, milyen nedves foltokat hagyott csizmája a szőnyegen. Máskor ilyesmiért el nem maradt a haddelhadd, de gazdája most szótlanul cigarettázott a kakastollas mellett.

– Ide gyere – rivallt Biczó a gyerekre, s amikor Feri reszketve eléje ért, megkérdezte. – Sokan járnak ide?

– Ide? Járnak. Sokan.

– És mit csináltak itt?

– Orvosságot kértek. Ha megkapták, elmentek.

– Mások nem jártak ide? Csak orvosságért jöttek?

– Jártak mások is – felelte Feri. – Pénzt kértek kölcsön a gazdámtól.

– Ki a te gazdád?

– Ő – mondta a gyerek az izgalomtól elfúlva, és ragyogó, rajongó szemének pillantását a gyógyszerész felé küldte. – Ő a gazdám.

– Azt tudod-e, ki kért tőle kölcsön?

– Tudom. A gyakornok úr a Várból meg a doktor úr meg a tanító úr.

– Mások nem jártak ide? Éjjel?

– Éjjel? Éjjel be van csukva a boltajtó, és mindenki alszik.

– Honnan tudod?

– Mert én itt alszom – és mutatta a kerevetről le-

lógó takaró szélét. – A gazdámmal – és újra a gyógyszerész felé küldte áradó szeretetét. – Minden éccaka itt aludtam.

A gyógyszerész sebesebben szívta cigarettáját. Az intéző elgondolkozva nézte, aztán felállt.

– Menjünk – mondta, és intett a csendőrnek.

A gyógyszerész a hamutartóba nyomta cigarettáját, átölelte húgát, s a fegyveres mellé állva kifelé indult.

A húga fuldokló sírását vissza-visszatartva sietett utánuk. A bátyja visszafordult.

– Csönd – csak ennyit mondott, és újra cigarettára gyújtott.

A lány visszaszaladt a szobába, és magára zárta az ajtót. A kályha mögül apróra hajtogatott papírlapot szedett elő, fel-alá járt, s el-elcsukló szóval mondogatta maga elé a szavakat, neveket, sokszor, mint aki leckét tanul... Aztán belevágta a papírt a tűzbe. Utána a kerevetre vetette magát, és sírt, sírt.

A gyerek a kerevet mellé térdelt, és ijedten, gyámoltalanul simogatta a síró lány fekete haját.

Este csendőr jött a patikába, s elvitte Torma Ferit az őrsre... Ott viszontlátta gazdáját, akinek a szeme fölött dió nagyságú daganat volt, s szelíd sápadt arcát alvadt vércsomók lepték el. A gyerek rémülten, reszketve nézte.

Az íróasztal előtt a sárga csizmás úr ült, csontos, sötét arcán derű ragyogott.

– Látom, nagyon szereted a gazdádat – mondta.

– Igen, nagyon – felelte reszketve a boldogságtól a kisfiú. – Mert ő jó. A legjobb...

– Hát engem... szeretnél-e, he?

– Nem. Nem – visította rémülten tiltakozva Feri. – Én a gazdámat szeretem.

– A gazdád megrohad a börtönben.

Feri felegyenesedett. Megkínzott, összetört gazdájára figyelt. Hosszasan, kutató szemmel. Gazdájának ép jobb szeme melegen sütött feléje. A gyerek pityeregve és sokáig nézte. Mintha örökre magába akarná inni minden vonását. Aztán a szobában állongáló csendőrökre bámult. Csak az úriembert kerülte szeme.

A sárga csizmás ember a kölyök hajába markolt, és így húzta maga felé.

– Velem jössz – mondta.

– Nem megyek – kiáltotta a gyerek. – Hozzád nem – s kínzott fejbőrét simogatta.

Biczó intésére az egyik csendőr felemelte a kapálózó, visítozó gyereket, s kivitte a bricskára, a kocsis mellé.

Még az éjjel elkészült Torma Feri ruhája: vörös sapkát, fehér kabátot és zöld nadrágot húzatott a gyerekre tulajdonosának hazafias kedve.

A szobalány kézen fogva vezette a díszbe öltözött gyereket a nagy ebédlőterembe. Az asztal körül a környékbeli falvakban fegyver után kutató csendőrcsapatok parancsnokai ültek. A szobát sűrű szivarfüst töltötte meg, s az asztalt sültek, torták, borok s gyümölcsök maradványa lepte el.

Torma Feri az ajtóban várt. Már nem félt. Szemében újra az a közöny ült, mint valaha, a patikussal való megismerkedése előtt.

Az asztalfőn felállt egy tiszt.

– Gyere ide – mondta.

A gyerek arca mozdulatlan maradt. Kissé megrezzent ugyan az ismerős hangra és szavakra, mert a tiszt úr az intéző volt, de az egyenruha miatt nem ismerte meg rögtön. Lassan feléje lépkedett. Menet közben egyre a lába alá vigyázott, mert a fényes padló ki akart siklani a talpa alól.

– Farkaskölyök – kiáltotta lelkesen Biczó Dénes. – Nézzétek a két metszőfogát... Nagyszerű farkaskutyát nevelek belőle.

Az asztal körül nevettek. Volt, aki ölébe húzta a gyerek fejét, szétfeszítette összeszorított fogsorát, s így nézte meg a farkasfogakat... Feri eleinte ellenkezett, aztán megadta magát sorsának... De amikor már nem hederített rá senki, s ki akart a szobából osonni, új gazdája visszaparancsolta.

Egész éjjel a mulatozókat strázsálta. Néha felemelkedett valaki az asztal mellől, s kifelé imbolygott. Feri utánament, s a fürdőszobában szivaccsal, szappannal lemosta a részeg emberről a mocskot, és tiszta törülközővel szárazra dörzsölte.

Érzéketlenül dolgozott. Az urak derekát se érte el, de az urak rendszerint eldőltek a fürdőszobában, s Feri a mellükre ülve mosta meg őket. Amikor végzett velük, a tiszti szolgák ágyba vonszolták gazdáikat.

Az ebédlőteremben már csak ketten maradtak: Biczó Dénes meg a Vitézi Szék cigányképű megyei székkapitánya. Az ital már erősen dolgozott bennük, s fejük egyre mélyebbre kívánkozott. De tartották magukat keményen.

Jóval éjfél után friss szellő csapott a fülledt szobába. A székkapitány nehezen fordult, de azonnal felpattant, mintha nem is literszámra döntötte volna magába az italt, s mintha nem is átdorbézolt éjszaka súlya akaszkodott volna szemhéjaira s vállaira.

– Csókolom a kezedet – kiáltotta lelkesen.

A régmúlt idők díszegyenruhájában jelent meg Biczó Dénesné. Fején barna búrkalap: jobboldalt lehajtott puha karimájú fejfödő volt. Rövid szárú sárga csizma feszült lábán, s termetét bokáig érő s derékban övvel erősen összehúzott bőrkabát fedte.

A cigányképű vérmes ember szeme felgyúlt, az asszony elé vetette magát, s kezet csókolt.

– Alázatosan jelentem, megnyergeltettem a lovakat – mondta halkan Biczóné.

– Kilovagolunk, hehehe – nevetgélt a székkapitány, és szédülőn leült. – Egy kicsit... hogy is mondjam... elnehezedtem... hehehe...

– Pityu... Pityukám – duruzsolta mély hangján az asszony, és a cigányképű ember elé állt. – Egy kis murira megyünk. Kis kirándulásra. A faluban a csend-

őrőrs egy kommunista patikust fogott le. Egy zsidót.

– Igazán? – elevenedett meg a székkapitány. – Azt talán ki lehetne kérni.

– Kikérjük és kész – mondta Biczó, s felesége felé hunyorgott. – Vagy még jobb volna, ha nem adnák. Akkor visszük, erőszakkal, mint Szolnokon, mi?

A két férfi szédülve, jobbról-balról az asszonyba kapaszkodva ment ki az előszobába. A tiszti szolgák felsorakozva vártak. Szélükön Torma Feri állt.

A lépcső alján lóra szálltak mindhárman. Az asszony közöttük lovagolt. Sötét és csendes volt az éjszaka. A lovak patája halkan dobogott a puha talajon.

A falu előtt az asszony vágtatni kezdett. A férfiak utána vetették magukat. A paripák robaja csak a csendőrőrs kapuja előtt csöndesedett el.

– Kinyitni – kiáltotta Biczó Dénes, és korbácsa nyelével megkocogtatta a kaput.

– Ki az? – kiáltotta belülről álmosan az őrszem.

– Nyisd ki, és ne pofázz – üvöltötte a székkapitány, és rugdalni kezdte a kaput.

A kapun belül riadt szaladgálás kezdődött. Aztán felharsant a tiszthelyettes szava:

– Vigyázz! Lábhoz!

Csizmák dobbantak. A puskák kemény tusa a földre csattant. Aztán kinyílt a kiskapu, s kilépett rajta a tiszthelyettes.

– Intéző úr – mondta kérőn, s az álmosságtól rekedten –, alázatosan kérem, menjen haza.

– Ne pofázz! – visította a székkapitány. – Nem látod, ki áll előtted? Én, vitéz Szacsvay István alezredes...

– Alezredes úr, alázatosan kérem... – vágott szavába a tiszthelyettes.

De a székkapitány nem engedte beszélni.

– Eridj az útból, mert rád járatom a lovat... – kiáltotta.

A tiszthelyettes visszaugrott az udvarra s maga után csapta a kiskaput. A következő pillanatban trombitaszó vágott az éjszakába. A tiszthelyettes riadót fúvatott.

Az érchangok magukhoz térítették a megvadult embereket. Elfaroltatták lovukat a kapu mellől... Elsőnek az alezredes fordult meg, s menekült szó nélkül. Biczó Dénes s a felesége utánairamodott.

Szuronyos fegyverüket előre szegezve, csendőrök rohantak velük szembe. Az urak láttán meglassították futásukat, tisztelegtek, de a trombitahangok szakadatlan rivallására tovaszaladtak.

A csendőrőrs nyitott kapuja előtt felsorakozva állt az őrs három belső szolgálatosa. A tiszthelyettes fel s alá sétált előttük. Néha megállt, s a távolba fülelt. Már valahol a Vár táján lövöldöztek a lovasok.

A tiszthelyettes megkétszerezte a belső őrséget, s bement a házba. A belső szobában petróleumlámpa égett. S a sarokban a gyógyszerész várt sápadtan.

– Már elmentek – mondta halkan a tiszthelyettes, s leült.

– Kicsodák? – kérdezte a patikus.

– Maga mér nem alszik? – kérdezte a tiszthelyettes, s nagy, kemény parasztarca álmosan vonaglott.

– Azt hittem, hogy megrohanták az őrsöt a parasztok.

– A parasztok? Maga miatt? – kérdezte gúnyosan elmosolyodva a tiszthelyettes. – Az urak akarták magát kikérni – mondta. Öklére támasztva állát, sokáig s. érdeklődve nézte a gyógyszerészt. – Mondja, – szólalt meg halkan s anélkül, hogy könyöklésén változtatott volna. – Mondja, maga kommunista?

– Az éjjel folyamán már többször kijelentettem: nem vagyok az.

– Hát az az *Új Március*-csomag, amit ma délután a postán Pestről kapott?

– Nem tudom, ki küldte. Arról én igazán nem tehetek, ha valakinek eszébe jut és felad a címemre egy láda dinamitot...

– Páli számára küldték?

– Nekem se a csomaghoz, se Pálihoz nincs közöm.

– Már többször kapott ilyen csomagot.

– Nem igaz.

– Páli bevallotta.

– Az még nem jelenti, hogy igaz.

– Szóval: maga nem kommunista – hallgatott egy darabig. – Nézze, én nem bántom magát. Holnap reggel telefonon beszélek a budapesti rendőrfőkapitányság politikai osztályával, és jelentem, hogy kihallgattam magát, félig agyonvertem, de nem vállalt semmit. De ha

Pesten vall valamit, az Isten irgalmazzon magának, ha még egyszer a kezembe kerül.

Felállt, körülnézett, nem maradt-e lezáratlanul asztal, szekrény, aztán kiment az utcára.

Valahol a közelben szélkakas csikorgott. Messziről motordohogás szűrődött ide. A tiszthelyettes tudta, hogy az elkobzott fegyvereket Pénzes Varga Imre tanyája mellett átrakták teherautókra, s most, a sötétség takarója alatt, a Várba szállítanak mindent.

Persze ebbe beavatták a tökkelütött vitéz Lányit meg vitéz Császárt s az egyik kisbírót, Sós Gábort, de a tiszthelyettesnek nem volt szabad mindezt látni. Nem való ő oda, ahol csak igenissel szabad felelni. Nem, itt valami nincs rendben, ha ő, Sárkány Ádám csendőr tiszthelyettes, aki tizenkilencben a szolnoki kommunista foglyokat segítette kihozni a börtönből a népítélet számára, aki Sárkány fiam volt a tiszt uraknak, aki a grófi bandavezérek Fiam Sárkányja volt, aki Siófokon, Tolnatamásin, Gyönkön, Szekszárdon vérben, nőben, szeszben gázolt együtt az urakkal, most csak: te dög!...

Nem, azt aztán már nem! Ma már harminckettőt írunk, és nem húszat, ma már nem lehet nyugta nélkül, felsőbb végzés nélkül csak úgy, szórakozásra kiadni a foglyot, akit az urak agyonvernek, elkaparnak, és ha keresik az elhurcoltat a hatóságok, az alantas beosztott marad a pácban.

Lópaták csapkodására riadt. A falu végén járt a tiszthelyettes, s meglátta az országúton ügetve közeledő lovas árnyvonalát.

– Állj! – kiáltotta, amikor hangközelbe ért az ismeretlen, s készbe vágta fegyverét.

A paripa horkantva megállt.

– Ki vagy?

– Miért érdekel, fiam? – válaszolt halkan a lovas.

A tiszthelyettes megmeredt az ismerős hangra, a puskatusát tisztelgően a földre csapta, s lelkendezve válaszolta:

– Vitéz Dula Máté főhadnagy úrnak alássan...

– Hagyd csak – szólt le a nyeregből Dula Máté.

– Sárkány Ádám csendőr tiszthelyettes, alázatos tisztelettel bemutatkozik... – zengte boldogan a kakastollas.

– Sárkány? A szolnoki? – emlékezett Dula Máté. – És mondd csak, fiam... nem értem... hogyan lehet, hogy te emlékszel rám?...

– Én? Hát elfelejthetem-e én a főhadnagy urat? Meg azokat az igaz magyar időket?

– Nem azt kérdeztem, elfelejtesz-e valamit, valakit, hanem azt, szabad-e néked rám emlékezni?

– Nemzetes uram... – kiáltotta a csendőr tiltakozón.

Dula Máté elindította, lépésben, a lovát. A csendőr vele tartott, és rekedten, izgatottan jelentette neki az elmúlt nap és éjszaka eseményeit.

– Nálam is kutattak – nevetett Dula Máté. – Persze, nálam semmit se találtak.

– Nem mertek találni – mondta vad dühvel a csendőr.

– Fiam, halott vagyok én már.

– Nemzetes úr! – döbbent meg a tiszthelyettes, s meg is állt nagy megrökönyödésében.

– Ha házkutatásra jönnek hozzám... még ha csak ijesztgetésnek is... mi más volnék, mint halott, élőhalott?

A Fő téren megállította lovát Dula Máté. Nem akart ő a faluba jönni, hiszen a Várba igyekezett, csak a fegyvereket szállító teherautók miatt kanyarodott ide. Nem hozhatta zavarba a várbelieket. Fölösleges a jelenléte a rakodásnál... Valahol még ki is kell húzni, egy jó félórát, legalább amíg kijelölt rejtekére kerül minden holmi.

– Nemzetes uram... – szólalt meg mellette a tiszthelyettes.

– Mi az, fiam?

– Gondolom, törődött az úttól. Jó volna, ha lepihenne. De hozzám, a laktanyába nem jöhet, mert foglyot őrzök. Beszólnék talán vitéz Bencze Sándornak.

– Mifajta foglyot őrzöl?

– Kommunistát. Itt volt Biczó Dénes úr meg a felesége meg Szacsvay alezredes úr, a székkapitány. Ki akarták kérni, de nem adtam.

– Persze, magad akarsz vele eljátszogatni... – mondta Dula Máté, és vidáman nevetett.

– Nem... Dehogy... A kerületi szárnyparancsnokság útján Pestre küldöm.

– Bolondság. Miért veszkődsz vele. Add ki nekem.

– Nem lehet, nemzetes úr. Nem tehetem.

– Miért nem teheted? – kérdezte ingerülten Dula Máté. – Írok róla nyugtát.

– Nem tehetem – ismételte konokan a kakastollas.

Dula Máté már megbánta kérését. Mire jó, hogy egyre csak elutasítják? És különösen, ha egy alantas, egy csendőr tiszthelyettes utasítja el! Igaz, nemcsak vele mert szembeszegülni, hanem a többiekkel is: Biczó Dénessel meg a megyei székkapitánnyal is megtette. Úgy látszik, végleg elmúltak azok az idők, amikor csak el lehetett játszadozni a lefogottakkal...

Megenyhülten szorította meg térdével lovát, megfordította, és búcsúszó nélkül az út közepén hagyta egykori hívét, fiam Sárkány Ádámot!

A falun túl, az országúton sötétség és csönd fogta körül. S fáradt volt a megerőltető, háromórás lovaglástól. A városban a Vitézi Széknél mondták neki, hogy a falvakban fegyverek után kutatnak, és a székkapitány már második napja Biczó Dénesnél tanyázik.

– Nem babra megy a játék – dünnyögte most maga elé Dula Máté. – A nagy méretű fegyverkutatás azt mutatja, hogy felszámolják tizenkilenc és húsz utolsó maradékát. Az se véletlen, hogy Bencze Sándor vezérséget jött kínálni. Úgy látszik, Pesten azt gondolják, hogy a múlt eltéphetetlenül a gazdákhoz köt, és elválaszt legjobb barátaimtól... Hát nem...

Dühösen megsarkantyúzta lovát, s a Vár felé vágtatott.

A Fő téren csoportokba verődve tárgyalták az emberek Páli megveretését. Nevetve s fejcsóválva mondták el többször is az izgalmas esemény részleteit. Voltak, akik rossznéven vették, hogy ma, amikor még csendőrszázad tartja megszállva a falut, ilyesmibe kezdjen valaki. Rostás Ignác egyenesen ki is mondta:

– Két esztendeje nem kaptam munkát. Nem potyázom el, no!

– Mér potyáznád el? – mosolygott Lihányi. – Nem te, hanem Király Máté bácsi verte meg Pálit.

– Király bácsi... – dörmögte haragosan Rostás. – Ő csak ütött, de más küldte. – Öreges, véreres szeme Lihányira meredt. – Tudd meg: nem mindenki van veletek, nem!

A szóharc Király Máté bácsi miatt tört ki. Az öreg vak ember reggel kitapogatózott a házából, végigment az Alsó utcán, átbotorkált a Fő téren, s a Fogyasztási Szövetkezet felé tartott.

– Van-e itt valaki? – kérdezte az üzlet előtt.

– Van hát – mondta Rostás Ignác, aki éppen arrafelé tartott.

– Te vagy az, Náci? Szervusz – kezet fogtak. – Eriggy be a boltba – kérte Király Máté – hívd ki Pálit. Beszédem van vele.

Rostás bement a boltba. Király Máté most azt tudakolta kiáltozva: jár-e erre valaki. Mindenkit, aki jelent-

kezett, arra szólított fel, maradjon mellette, tanukra van szüksége.

Már jött is kifelé Páli. Cigarettázott, és idegesen nézte az összeverődött népet.

– Máté bácsi hívatott? – kérdezte.

A vak ember felszegte a fejét, a hang irányába nyúlt, balja Páli köpenyébe kapaszkodott, s jobb ökle nagy erővel a legény arcába csapott. Az első ütésre némán tántorodott meg a meglepett ember, de a vak elkapta, s szájon vágta.

– Segítség – üvöltötte Páli.

Nem mozdult senki. Illetlen dolog lett volna zavarni a vívókat. Vérre úgy sem mehet a dolog.

A testes öreg ember a levegőbe emelte áldozatát. A földhöz azonban nem vágta, csak letette, szinte gyengéden a földre, ráereszkedett, s gyomrozta, pofozta.

– Te szemét... Börtönbe juttatsz becsületes embereket? – kiáltotta. – Te gyalázatos... – és verte.

Páli orrán, száján dőlt a vér, a vak ember arca lila színben játszott, amikor beleavatkoztak a dologba a nézők is. Lehúzták a megkínzott emberről a vak öreget, mások Pálit állították talpra.

– Elém ne kerülj – kiáltotta a boltba menekülő Páli után vak Király Máté. Aztán az ácsorgók felé fordult. – Páli becsületes embernek mutatja magát, aztán beárulja azokat, akik hisznek néki. Úgy rúgjon bele mindenki, mint a rühes kutyába.

A boltajtón az üzletvezető rohant ki.

– Menjen innen – kiáltotta. – Menjen, mert baj lesz!

– Már nem lesz – felelte Király Máté. – Én már végeztem.

S elment mosolyogva, minden kíséretet visszautasítva. De néhány lépés után visszafordult. Kalapját legényesen félrevágta fején, és hangosan az emberek felé kiáltotta:

– Megmutattam, mit csináljatok az árulóval. El ne felejtsétek a leckét.

– Nem lesz jó vége az öregnek, se azoknak, akik felbiztatták – zsörtölődött Rostás Ignác. – Hogy nem szégyellik: vakot küldenek maguk helyett! – s ijedten megállt. – Páli még azt hiheti, hogy én is összecimboráltam velük, mert én hívtam ki.

– Hát aztán? – szólt rá Lihányi. – Tisztességes emberekkel tartasz.

– Nono – nézett körül Rostás, és elhúzódott Lihányitól.

Félt a csendőröktől, ahová mint tettestársat becitálhatják. A vakot nem bántják, de ő hívta ki Pálit az üzletből! Egész életében békességes ember volt, most még kilökik a munkából. Börtönviselt embernek nem jár munka. Mert börtönbe kerülhet ezért a verekedésért... Egész testében remegve állt Lihányi elé.

– Ne potyázzuk el a munkát! – mondta. – Két éve várunk rá.

– Igaz, nagyon is igaz – szólalt meg mellette Szalmás Gábor.

Hálásan nézett váratlan pártfogójára Rostás. Torkát eltömte a könny, csak a szeme beszélt szája helyett.

Boldog volt, hogy a körötte állongáló sok ember mind békességes szándékú volt, s mind úgy várta, olyan türelmetlenül, mint ő, a munka megkezdését. Nagyot nyelt, és hangosan odamondta Lihányinak:

– Nehogy nagyon elbízd magad. Mert nincs mindenki veletek.

– Kivel? – kérdezte Lihányi bácsi.

– A kommunistákkal – felelte Rostás, és körülnézett. A kör, amely köröttük képződött, elcsöndesedett. – Mert mi dolgozni akarunk, semmi mást... És ha Király Mátét nem bántják, más se kerüljön tömlöcbe.

Az emberek gondolkozóba estek. A munka lehetősége és a tömlöc között futó utat latolgatták. Sokukban hirtelen felrémlett a tanúskodás kellemetlen kötelezettségének a következménye...

Rostás most megfogta Szalmás Gábor ködmönét, és megkérdezte:

– Te, ugye, amikor Király Máté rám szólt az utcán, hogy hívnám ki Pálit, te itt álltál mögöttem? Ugye, hogy itt álltál? – sürgette a választ, és tekintete kérőn tapadt a nagybajuszú, kiálló pofacsontú barna arcra... – Éppen mondani akartam neked: Gábris, eridj te, frissebb a lábad, de nagyon sürgetett ez a vak ember, és én mentem. Ugye, itt voltál, amikor küldött?

De Szalmás Gábor nem emlékezett semmire. Nem volt itt a csata elején! Hogyan is lett volna itt, amikor otthon volt.

Rostás megnémult. Vége, mindennek vége! Mint tettestárs kerül tömlöcbe.

Újra Lihányi kezdett beszélni. Majdnem hogy suttogva, és nagyon rá kellett figyelni.

Mintha jeges marok szorította volna meg Rostás szívét. Mert ha igaz, amit Lihányi mondott, akkor holnapután meg kell halni. Holnapután, vagy egy-két nappal később, mert tovább már nem lehet élni! Hiszen egy napja már semmit se evett. S azelőtt is alig volt falat a szájában.

Kenyeres tarisznyájába túrt. Üres volt. Keze a tarisznyában maradt, feje előreesett, és így hallgatta Lihányit.

De most olyan boldogság szállta meg, hogy még nevetni is próbált. Mert kiderült, hogy az imént csak föltevésekről beszélt ez a garázda ember. Hogy úgy véli: csak hitegetik az embert! Mert hogyan lenne valami a munkából és már hétfőn, ha az útépítéshez való kavics még sehol sincs, és a hídépítéshez se jöttek meg a vastraverzek? És hol a mérnök, aki kimérje és kijelölje az utat? Semmi sincsen még előkészítve.

– Tervelnek valamit az urak – mondta gondterhelten Lihányi. – Az árverés szombaton lesz, ha lesz! A munkát az árverés utáni hétfőre ígérik. Ha aztán megvolt az árverés, bemondják: munka pedig nincsen.

Most elkiáltotta magát Lihányi:

– Menjünk Jójárthoz, adjon foglalót.

– Foglalót?... Tyűh a szentségit... Ez aztán az okos beszéd. Hogy ez eddig senkinek se jutott az eszébe... Hát persze: foglalót – gyűrűzött helyeslően a visszhang. – Ha lesz munka, ád.

– Meg jár is – kiáltotta Király András.

Rostás csudálkozva fordult feléje. Mert mintha a földből bújt volna elő ez a legény. És milyen jó, hogy nem volt itt, amikor ő a kommunistákat szidta. Nem is szabad bántani az ilyet! Inkább aranyba kéne foglalni a száját, mert olyan okosat mondott újra, hogy: minden munkára fölvett embernek foglaló jár!

– Persze hogy jár. Mert enni is köll – ordította Rostás. – Lihányi, tegnapelőtt ettem utoljára. És akkor is csak éppen hogy!

Rendetlen özönöléssel indultak a befizető hely felé. Elöl Lihányi meg Király András ment. Rostás Ignác is sebesen szedte a lábát. Tarisznyája reménykedve röpködött mögötte.

Kétablakos, zsuppos tetejű házban lakott Jójárt Ferenc. Utcai szobája régebben pártszervezeti helyiség volt, de már vagy tíz éve nem tartottak benne összejövetelt. Tagdíjat meg alig fizetett valaki. Nem volt miből. S a helyiség így újra lakószoba lett, és csak belől, a tornácon, a konyhabejárat mellett lévő kis pléhtábla mutatta, hogy a szociáldemokrata párt él...

A keskeny udvaron összetorlódott emberek felé Jójárt szaladt ijedten.

– Mi van itt? – kiáltotta. – Mindenki menjen haza. Gyűléstilalom van. – Kifelé akarta nyomni az embereket, de a kapun egyre újabbak jöttek. Most már kérlelni kezdte őket. – Az Isten áldjon meg benneteket, ti is tudjátok, gyűléstilalom van! De azért lesz, lesz, talán már a jövő héten, engedélyezve is van, de még nincs

meghatározva a napja. Akkor majd a munkaföltételekről is beszélünk.

– Hát nem hétfőn indul a munka? – kérdeztę Rostás.

– Azt mondtad, hétfőn . . .

Jójárt meghökkent. Nem tudta, mit feleljen. Ő maga se volt tisztában a dologgal. Reggel azt mondta neki a főjegyző, valamivel, nem sokkal, csak néhány nappal el kell halasztani a munka kezdetét, mert nem érkeztek meg időben a kaviccsal telt vagonok. Az úthengerlő gépek meg el se indultak a városból. A hídépítés anyagára is várni kell. De az embereknek nem kell szólni. Nem kell az árverés előtt izgatni a népet . . . És most elszólta magát.

– Nem felelek itt senkinek – mondta. – Mert ez már gyűlés volna.

– Nem is gyűlés köll, hanem foglaló – hangzott egyszerre tíz felől is.

– Gyűlés nem is lehet – kiáltotta kétségbeesetten Jójárt.

– Hát foglaló? Az is tilos? – kérdezte Lihányi.

Még nevettek is ezen a szemtelenségen. Jójárt jól megnézte Lihányi vigyorgó képét, aztán dühösen azt mondta:

– Jelöljenek ki négy szószólót. Majd velük tárgyalok.

– Lihányi – kiáltotta el magát Király András. – Legyen Lihányi.

A tömeg utána mondta: Jó, Lihányi jó lesz.

Valaki Király András nevét mondta. Mindenki helyeselt.

– Rostás Ignác – hallotta most Jójárt, és megörült, mert ez szelíd, békés ember. Aztán ő is beleszólt:

– Negyediknek Szalmás Gábort lehetne.

Ráhagyták. A többiek kifelé csörtettek az udvarról. A négy megbízott fellépett a lépcsőre. Az utcai szobába vitte a négy embert Jójárt.

Az egyik fal mentén a mennyezetig párnával, dunyhával megrakott ágy állt. Mellette a kisasztalon tintatartó s kis fekete vasláda volt, ezen fehér betűkkel: Magyarországi Szociáldemokrata Párt. A falon a két ablak között nagy plakát hírdette az alkohol káros voltát. Alatta másik plakát azt állította, hogy az öntudatos munkás a „Törekvés" takarékpénztárban helyezi el a pénzét.

Jójárt az ablakhoz lépett, s kifelé figyelt. A Fő téren egyre szaporodott a nép. Már asszonyok is jöttek, s gyerekek nyargalásztak köröttük.

S már két csendőr cirkált a téren. Még szerencse, hogy nem látták meg a gyülekezést. Ezek... ezek nem tréfálnak. Felírják az embert, aztán jön a bírság. Pedig ez a hely még büntetlen előéletű. Talán nincs is az országban még egy szociáldemokrata központ, amelyik bírság alatt ne lett volna. Most majdnem odaveszett szeplőtlen múltja. És mindez az ilyen Lihányi-féle garázda alak miatt. Ez a vén szamár mindenben benne van. Meg ez a Király is, ez a facér kubikos, facér rendőr. Minden volt már, és mindenhonnan kikopott.

– Az apád már leszokhatna a verekedésről – fordult el az ablaktól, és Királyra nézett.

– Nem verekedett – mosolygott Király. – Csak ő vert. A másik meg tűrte. Ez nem verekedés.

– Má benőhetett volna a feje lágya. Nem lehet neki mindent elnézni, még ha vak is.

Király átvetette egyik lábát a másikon, cigarettapapírt szedett elő, dohányt szórt bele, körülményesen megsodorta, és rágyújtott.

– Még megérheti, hogy újra bezárják – figyelmeztette Jójárt.

– Megtörténhetik mással is – fújta a füstöt Király.

– De vak meg öreg.

– A börtön az öregembernek se szégyen.

– Nem hát, ha ártatlanul éri az embert.

– Magát persze, ártatlanul érte.

– Engem igen – nyúlt ki egyenesre Jójárt.

– A börtön, ha a dolgozók jogaiért éri az embert, tisztesség.

– Nekem nem börtön, hanem köszönet jár – mondta tokát eresztve Jójárt. – Ha én nem vagyok a direktórium élén, kereshette volna a diktatúra után a vagyonát az uradalom, a gazdatársadalom... Én védtem az elherdálástól. És ezért nem internálás járt volna.

– Nem is – mondta csendesen Király. – Ezért börtön jár...

– Ne beszélj bolondokat.

– De igen, börtön. És nem is két év, hanem sokkal több. De ne féljen, megkapja még.

Jójárt most már megértette, mire céloz a legény. Elvörösödött, s Király elé állt.

– Micsoda? – ordított. – Fenyegetsz? Te, én nem vagyok Páli. Rám hiába küldenéd az apádat. Ha vak, én akkor is... Hogy én, hogy engem?... – levegő után kapkodott, s öklével Király orra előtt hadonászott.

De Király nyugodt maradt, szeme se rebbent, inkább mosolygott, mintha tréfás dolgokról folyt volna közöttük a társalgás. S hirtelen Jójárt is megnyugodott, zsebre dugta mindkét kezét, és mintha mi sem történt volna, megkérdezte, inkább Rostás meg Szalmás felé fordulva:

– Hadd hallom, mi járatban vannak?

– A foglaló miatt jöttünk – felelte Rostás.

– Micsoda foglaló miatt?

– Fölvállalt munka után foglaló jár – jegyezte meg halkan Lihányi.

– Ez igaz – helyeselt Szalmás. – Jár.

– De nem maguknak, hanem nekem. Járna! De én se kaptam.

– Hát milyen szerződés ez? – kérdezte Rostás. – Foglaló vagy felpénz, az Isten aki tudja, de jár...

– Csak szóbeli megállapodás van. Erre meg nem adtak előleget.

– A jó Isten bánja, milyen volt – lármázott Rostás. – Csak előleg legyen.

– Nem érti? – dühösködött Jójárt. – Szóbeli szerződésre nincsen előleg.

– Az a kérdés, kivel parolázott – mondta Lihányi, és Jójárt nem tudta, gúnyolódik-e, vagy csak puszta érdeklődés a kérdése.

– A főjegyzővel. De Pénzes Varga is látta a parolát.

– Mintha a nagyapám látta volna – szólt közbe Király.

– Miért? Hivatalos ember. Esküdt, községi pénztáros.

– Urak és nagygazdák – legyintett Király. – Holló a hollónak nem vájja ki a szemét.

– De azért szótartók – ellenkezett Jójárt.

– Hát persze: mindent megtartanak maguknak, amit megígérnek – mondta Lihányi. – A háború alatt a hadisegélyt ígérték az asszonyoknak, és azt is megtartották maguknak.

– Ez azért nem így van – tiltakozott Jójárt.

– Hát hogy'? – állt fel Király. – Lesz munka?

– Lesz.

– Mikor?

– Hétfőn.

– Melyik hétfőn? – érdeklődött szelíden a legény, s letolta nyelvével az ajkára ragadt cigarettát, kiköpte, gondosan széttaposta csizmája sarkával, és így folytatta: – Nem lesz se ezen a hétfőn, se a rákövetkezőn. És nem lesz ebből máskor se.

Most már határozottan és olyan keményen beszélt, hogy a többiek belerendültek. De ő maga is, aki csak sejtésekből táplálkozott, most tisztán látta, érezte, hogy valami csalás, tervszerű, titkos becsapás csupán a munkaalkalom elhíresztelése.

Csönd lett. Sápadt arcok meredtek egymásra. Lihányi őszes, csapzott haját simogatta. Szalmás a száját tátotta és csukta, mintha levegő után kapkodott volna.

– Mondjon má valamit – könyörgött reménykedve Rostás, és megérintette Jójárt karját. – Lesz, ugye?

Jójárt mozdulatlanul állt előttük. A furcsán kiadott útépítési megbizatás már őt is izgatta. Csak úgy, minden részletezés nélkül abban állapodtak meg, hogy egy hét múlva kezdődik a munka. Azóta elmúlt négy nap, és az előkészületeknek sehol semmi jele. És nem is az intéző adta a megbízást, hanem a főjegyző. Lehet, hogy tán a főjegyző az igazi munkavállaló, és ő tovább adta albérletbe. Vagy tényleg eltolódik a munka? Hiszen nem is olyan sürgős. No meg nagyon zavaros idők járnak a falura. Itt van ez az árverés. És a fegyverek elkobzása is felzavarta a kedélyeket. Nem jó ilyen zavaros időben száz embert éjjelre nappalra együtt tartani. Olyan az ilyen terep a kommunistáknak, mint a légynek a méz. Talán ezért húzódna a dolog? Hallott már valamit ez a Király? Ezek mindent megszimatolnak.

– Ha most nem lesz munka – mondta dühösen –, az csak a röpiratszórás miatt történik.

– Hát nem lesz? – nyögött fel Rostás. Lekapta süvegét, és bal tenyerébe vágta. – Hát mégse lesz? – és mert rémült szemébe nem szállt vigasztalón Jójárt megnyugtató pillantása, elkeseredetten vágta földhöz elnyűtt kucsmáját. De rögtön lehajolt, és sóhajtva felemelte, két kézzel a fejére húzta, s kiállt a csoportból a sarokba, nehogy meglássák a szemébe kiült könnyeket.

– Szóval nem lesz munka? – kérdezte Király András, és keményen szembenézte Jójártot. – Nemcsak fog-

laló nincsen, de munka se. Mire volt jó ez a bolondítás? Erre feleljen!

Király András még nem volt tizennyolc éves, amikor a háború utolsó évében behívták katonának. A Vörös Hadsereg északi hadjáratát már mint századparancsnok harcolta végig. A proletárdiktatúra bukása után besorozták a nemzeti hadseregbe. Egy év múlva leszerelt, és próbarendőr lett Pesten. Egy Keleti pályaudvar melletti őrszobára egyszer három parasztot hoztak be a rendőrök. A pályaudvar előtti parkban akartak éjjelezni a jámbor falusiak, de felverték őket álmukból, s dulakodva cipelték be mindhármukat az őrszobára. Király András elkapta az egyik megvadult rendőrt, felemelte és nekivágta a másik kettőnek. Csak a szomszéd őrszoba legénysége tudta megfékezni, s gúzsba kötni a parasztbarát próbarendőrt.

Hosszas munkanélküliség után a teher-pályaudvaron jutott kenyérhez. De itt kommunistagyanús emberekkel barátkozott össze, és amiatt hamar útilaput kötöttek a talpára. Hazament falujába, kubikolni járt, de két év óta csak nagy ritkán jutott egy-két hétre szóló munkához.

– Szóval munka nem lesz – mondta s felállt.

– Ki mondta, hogy nem lesz? – vörösödött el Jójárt.

– Megmondtam, hogy lesz, hétfőn.

– Melyik hétfőn?

Erre nem felelt Jójárt. Mit vallatja őt ez a garázda alak, akit már régen le kellett volna fogni. Mert ez csinálja itt a galibát. Egészen biztos, hogy ő!

– Hát így vagyunk? – mordult fel Lihányi, és felállt ő is. – Menjünk innen. Semmi dolgunk egy csalónál.

– Micsoda? Mit mondott? – Jójárt Lihányi elé állt. – Mit mondott? – kérdezte újra fenyegetően.

– Mondtam, amit mondtam. Akinek füle van, hallotta – és kiment a szobából.

Király András utánaindult. Szalmás is felállt, de meghunyászkodva kereste Jójárt tekintetét. Ám hiába várt jó szót, vagy biztató hunyorítást... Szomorúan kiballagott ő is.

Jójárt egyedül maradt Rostással.

– Vén szamár – kiáltott az öregre. – Mit fogózik ezekkel? Tudja, kik ezek? Kommunisták.

– Szalmás is? – ijedezett Rostás.

– Szalmás nem. Ő csak olyan szamár, mint maga. Összeállnak ilyen Király-félékkel.

– Megválasztottak – mentegetőzött az öreg.

Jójárt az asztalhoz lépett, kinyitotta a kis vasládát, és iratokat szedett ki belőle. A papírok alatt pénz csörrent. Jójárt két egypengőset vett ki. Alaposan megnézte a két érmét, aztán az egyiket visszaejtette a ládikóba, s öt darab tízfillérest vett ki helyette.

– Egy pengő ötven – mondta.

– Foglaló? – örült az öreg ember.

– De csak magának.

– Hát akkor mégis lesz munka!

Jójárt nem felelt, csak kinyitotta az ajtót az öreg előtt... Rostás megolvasta a pénzt, amelyet piszkos kendőbe kötött, és nadrágzsebébe süllyesztett.

Friss kenyérszag csapott orrába. Piruló szalonna csurgós, zsíros nedvét látták lelki szemei. Hónapok óta sült tökön élt, de az is elfogyott már tegnap...

Botladozva, kenyeres tarisznyáját simogatva ment kifelé.

A Fő téren Lihányi számolt be az embereknek a tárgyalásokról:

– Így becsapni a kubikosságot! Szégyen. Gazság – kiáltotta. – Gyerünk a főjegyzőhöz.

Komoran s hallgatva rendeződött menetbe a tömeg. De Kőrakó észrevétlenül kiállt... Ő már nem volt szabad ember! Ő holnap este fontos szolgálatba áll, nem avatkozhatik tehát semmiféle kockázatos dologba. Ezt Petrás magyarázta meg neki. És ő fegyelmezetten megfogadja szavait.

– Süket vagy? – riasztotta Jójárt hangja.

Kőrakó értelmetlenül bámult rá.

– Már harmadszor kérdem, hová mennek az emberek? – kiáltott rá Jójárt.

– Megkérdezheted tőlük magad is – felelte bosszankodva Kőrakó.

Az elvonuló emberek némán, egymáshoz igazított léptekkel, egymást födözve és sorba rendezkedve mentek át a téren.

Csak a menet elején, ahol Lihányi magyarázott valamit, képződött kis rendetlenség. A menet végében, Király András körül is összehajoltak a fejek. S innen is szállt a szó, a biztatás és fogadkozás.

Aztán hirtelen megállt mindenki, s a nyakát nyújto-

gatta. Mert a Fő utca felől kétlovas bricska vágtatott feléjük. A bakon, a kocsis mellett szuronyos csendőr ült. S mögötte másik fegyveres társaságában, fehér kendőt tartva jobb szemén, télikabátja gallérját felgyűrve, a gyógyszerész gunnyasztott.

A tömeg, mintha vezényszóra tette volna, hosszú láncba húzódott, sort alkotott. Sokan összeverték bokájukat. A gyógyszerész levette szeméről a kendőt, amelyet búcsúzón meglobogtatott.

A kocsis a lovakra csapott, a bricska elsuhant.

– Értünk megy börtönbe – hangzott Lihányi meghatott szava.

Suttogó moraj kelt az eltűnt látomás után. Sokan most ráemlékeztek a gyógyszerész elejtett magyarázó, vigasztaló szavaira.

– Úriember! – mondták. – És mégis megverik a csendőrök. Egyetlen daganat a szeme... – A fejüket rázták, s nem tudtak napirendre térni a szokatlan dolog fölött. – Nem lopott, nem csalt, nem ártott senkinek, és ha a csendőr mégis rátette a kezét, csakis rendes ember lehet.

Közben újra tömegbe fejlődtek. Már asszonyok és gyerekek is szegődtek hozzájuk. Valaki, amikor újra elindultak, elkiáltotta:

– Munkát, kenyeret!

Dörögve visszhangozta a menet.

A Fő utca végéről, szuronyt szegezve három csendőr rohant a tömeg felé. A rongyosok megtorpantak, elcsöndesedtek.

– Oszolj! – kiáltotta az egyik kakastollas.

Az emberek morogva, a fejüket lesunyva, visszavisszanézve hagyták el egymást.

6

Az asztal fölött lógó petróleumlámpa cifra tejüveg burája körül vastagon feküdt a pipafüst. A szobában szinte elbírhatatlan volt a füst, az ital meg az izzadó emberek szaga.

Az asztal körül Trócsányi Pál községi bíró, vitéz Lányi, vitéz Császár meg Pénzes Varga ült. Varga, a házigazda, néha szíveskedve kínálta étellel-itallal vendégeit, néha meg, ha szavuk messzire kalandozott, megpróbálta őket visszatéríteni a megbeszélés rendjéhez. Nagyon nehéz volt velük birkózni, mert valamennyien részegek voltak.

Az árverés zavartalan lefolyását biztosítani... ez volt tanácskozásuk tárgya. És valamennyien tudomásul vették, hogy Pénzes Varga összevásárolja a harminc lefoglalt tehenet. De a szesz gőze nemcsak dadogóvá tette őket, hanem meglazította alárendeltségi érzésüket is.

– Pedig jó volna... egy tejcsarnokot... – motyogott a bíró, és kövér fejét jobbra-balra emelgette. – Harminc tehén... emmán valami... A fene a bendő-

det... – mondta a vendéglátóra meredve. – Ez mindent fölfal, az anyja... – aztán maga elé ejtette két öklét az asztalra, ráfektette fejét, és már aludt is.

A két vitéz tovább bírta a kisüstön főttet, és Pénzes Varga egyre diktálta beléjük.

Vitéz Lányi váratlanul megmakacsolta magát. Egyenesre ült, s az asztalra csapott. Trócsányi álomtól hörögve emelte fel ökörfejét, csuklott, és rögtön visszafeküdt ökleire.

– Írást adjon – mondta Lányi.

– Adok – felelt Varga, az íróasztalhoz ülve, aláírta az előre elkészített kötelezvény két példányát arról, hogy napi két liter tej jár mindegyik vitéznek, ha felállítja a harminc megvásárolt tehénnel a tejüzemet. Szivarja hamuját az írásra porozta, és úgy nyújtotta a vállalkozó társak felé. Lányi előbb hangosan elolvasta, csak aztán dugta belső kabátzsebébe a négyrét hajtogatott okmányt.

Amikor Trócsányi már nagyon erősen kezdett horkolni, Varga ezt parancsolta:

– Verjétek fel ezt a disznót, mert ha nagyon mélyen elalszik, nincs az a stájer ló, aki hazavontatná.

A két vitéz szédülve, de egyensúlyt tartva felállt, hónaljánál fogva a magasba rántották a horkoló bírót, és kivonszolták.

Pénzes Varga kiszólt gazdasszonyának, hogy takarítsa el az asztalról a maradék holmit, és hozzon friss pálinkát, kenyeret, kolbászt meg szalonnát.

Hamarosan megjött Pusztai is a hírrel, hogy itt van Filó Péter meg Mester Márton gazda.

– Jójjenek csak.

Varga lekezelt vendégeivel, akikkel az eseménydús napokról s a rossz gabonaárakról kezdett beszélni. A kommunistákról is szó esett. Az Isten látott olyat, hogy már az ilyen gyógyszerész urak is kommunisták lesznek. Jó dolgukban az urak egy része nőket hajszol, a másik pezsgőzik, a harmadik meg rongyosokkal cimborál.

Király Mátéra is sor került. Ez a vén vak már úgy beszél, mintha övé volna a falu. Istene ne legyen, de vak ide, vak oda, lekapják egyszer a húsz körméről. Mert ez már szemtelenség, hogy fényes nappal megtámadja Pálit, amiért az nem szíveli a kommunistákat. Megbecsülés jár az ilyesmiért, nem verés! Páli csak azt folytatja, amit minden jó magyar ember húszban megkezdett.

– Így van ez, testvér, ugye? – kérdezte Filót, s az asztal fölött kínálta fel néki jobbját.

Filó felemelte dacos sasorrát, és félrenézett. Mester is hallgatott, és csak Pénzes Varga sürgetésére szólalt meg.

– Evvel a két kezemmel fojtom meg, aki a tehenemhez nyúl. Evvel... – és szétterpesztette két hatalmas, megfeketedett markát.

– Az a, éppen a tehénről van szó. A tehenekről – mondta Pénzes Varga, s székével szorosan vendégeihez nyomult. – Meg kell akadályozni a kupeceket a felvásárlásban. Egy se tehesse be lábát a faluba. Az itteni

boltosok amúgy se árvereznek, mert szombaton nem szabad nékik – nevetett. – Ezért tettük az árverést szombatra... Ha árverezni kezdi a lefoglalt jószágot a végrehajtó, senki se ígérjen rá, csak lefelé. Le kell szorítani az árakat, amíg húsz fillérért élősúlyban nem adja kilóját. Akkor aztán mindenki megveszi a maga tehenét. Nincs rá pénz? Szerzek – kiáltotta Pénzes Varga. – Azért kell lenyomni a tehén élősúlyát húsz fillérre, mert két fillér jár majd minden kiló után és minden hónapra annak, aki kölcsönadja a pénzt. A lefoglalt cséplőgépekért tíz pengőt fizetünk. Egy fillérrel se többet! Na, igyatok.

Filó fenékig ürítette poharát, megrázkódott, és bizalmatlanul nézte a nagygazda izzadt, négyszögletes arcát.

– A plakáton az van, hogy csendőr biztosítja a szabad vásárt – mondta. – Mindenkinek – tette hozzá.

– Bízd csak rám – nyugtatta meg Pénzes Varga. – Ha én azt mondom, hogy így lesz, akkor így lesz. Mert én már megmondtam annak a hájas írnoknak: nézze, főjegyző úr, így meg így akarjuk mink gazdák, akik húszba véreztünk...

– Véreztünk? – kérdezte furcsálkodva Filó.

– Bevéreztük a vörösöket, na. Az intéző meg is mondta: bánja a rosseb, csináljátok, ahogy akarjátok.

– Evvel a két kezemmel fojtom meg... – dünnyögött Mester.

Pénzes Varga újra megtöltötte a vizespoharakat pálinkával, s elmondta: Ha minden jól megy, az állam is

jóllakik, a tehén is itt marad. Az imént itt volt Trócsányi, vén marha, de jó a szíve, ő is benne van a dologban. Az urak csinálták a nagy nyomorúságot, de ha a gazdanép összetart...

Fáradtan hátratámaszkodott székén, és figyelte vendégei arcát. Bizonyos volt a dolgában. Ezek most már azt forgatják a fejükben, hogyan is lehetne a tervet megvalósítani.

– Na, megcsináljuk? – kérdezte halkan.

Filó zavartan hallgatott. Csak Mester mondta nekidühödve.

– Evvel a két kezemmel, ni... – és öklét emelgette.

Amikor vendégeinek lépte elhalt, Pénzes Varga elindult Glücklich úrhoz. Higgadtan elgondolta újra a délutáni és esti tárgyalásait. Minden úgy ment, ahogyan eltervelte. Most már csak Glücklich ne szedje le a tejfelt az üzletről.

Glücklich úr a Fő utcán lakott, emeletes házban. A kavicsozott udvar mélyén, az istállók és borospincék táján még eleven volt az élet. A küszöb elé fektetett vastag lábtörlőben lesúrolta csizmája talpát. A világos, üres előszobában levette süvegét, és belépett a nagy ebédlőbe, ahol éppen vacsora után volt a család. Valamennyien a belépő felé néztek.

– Jó estét – köszönt be Pénzes Varga.

Senki sem felelt. Glücklich halkan héber imaszavakat mormogott. A felesége imakönyv fölé hajolt s imádkozott. A négy, már nagyobbacska gyerek olyan szemmel nézte a vendéget, mintha soha nem látta volna.

Varga várt egy darabig, de mert senki nem szólt hozzá, süvegét a fejére csapta, és kifelé indult.

A házigazda marasztaló mozdulatokkal hívta vissza, fel is ugrott, vendége után ment, szembeállt vele, a kabátjába akaszkodott, s úgy húzta befelé. Amikor aztán hajlongva az ima utolsó mondatát is elzengte, s felszabadult az istenszolgálat alól, odaszólt egyik fiának:

– Adj széket Varga úrnak.

A gyerekek felálltak, s kifelé húzódtak. Gülcklichné sietve összekapkodta a tányérokat, s kiment ő is.

Glücklich úr pipára gyújtott. Nyírott szőke szakálla őszbe vegyült már. Fölényes fekete szeme érdeklődve figyelte a tépelődő nagygazdát.

– Van ötszáz mázsa búzám – kezdte Pénzes. – Van négy lovam, két pár ökröm, négy tehenem, nyolcvan hold foldem, mindenem van, csak pénzem nincs. Ötezer pengő kéne egy hónapra.

Glücklich úr gyorsan kivette a pipát a szájából, s erőltetetten nevetni kezdett...

– Ötezer pengőt? – kérdezte végül. – Honnan vegyek én ötezer pengőt?

– Ahol tartja – mondta közönyösen Pénzes Varga. Szivart szedett elő, leharapta a végét, s a földre köpte. Rágyújtott, de mert Glücklich úr nem szólalt meg, felállt, s kifelé készült. A bornagykereskedő utána szólt: maradjon. Varga erre újra leült. Most már rágyújtott, s az asztalra könyökölve fújta a szivarfüstöt maga elé.

– Ötezer pengő sok pénz! – kezdte elgondolkozva Glücklich – de valahogy ki lehet izzadni. Persze, ez

attól függ... Varga Imre persze húszezer pengőre is jó. A kérdés csak az, megéri-e a fáradságot az üzlet.

A nagygazda elmondta tervét: meg akarja venni az árverésen a harminc tehenet. Erre kéne az ötezer pengő. De azt is tudni kell, hogy nem harminc fillérbe jön majd az élősúly kilója. A főjegyzőnek egy tehén jár, a végrehajtónak meg kilója után két fillér. És nemcsak az ötezerről van szó, hanem arról is, hogy Glücklich úr senkinek a faluban ne adjon pénzt. Nehogy más is vásárolni próbáljon. És megmondhatná hitfelekezete tagjainak, hogy saját érdekükben ne vásároljanak ezen az árverésen, és ne használják ki a parasztság elszegényedését. Szombaton ők amúgy sem vásárolnak, de mással se vásároltassanak.

– Harminc tehén, mondjuk, százötven mázsa, vagyis tizenötezer kiló. Az én hasznom kilónkint négy fillér, vagyis: hatvanezer fillér. – Glücklich elgondolkozott. – Rendben van. Maga ad egy váltót arról, hogy egy hónap múlva fizet ötezerhatszáz pengőt. Akkor holnap a kezében van az ötezer.

Pénzes Varga szája széle is elfehéredett, de lenyelte dühét, és siránkozni kezdett.

– Glücklich úr, így oda van a vesződségem ára. Ráfizetek. Isten bizony – kiáltotta kétségbeesetten. – Harmincért veszem, a végrehajtónak két, Glücklich úrnak négy fillér a kiló után. A főjegyző úr tehene is megdrágítja két fillérrel az élősúlyt. Így már harmincnyolc fillér kilója. Etetni is kell az állatokat. A passzusok, a behajtás a városi piacra... Negyvenháromra is fel-

megy kilója. Isten engem úgy segéljen, Glücklich úr . . .

– Elég annak a tolvaj végrehajtónak egy fillér is.

– Nézze, Glücklich úr . . .

– Négy filléren alul nem csinálom meg.

Pénzes Varga felállt, de rögtön újra leült. Ismerték ők már egymást. Régi harácsok emléke fűzte őket összze.

– Jó, legyen négy – mondta Varga, és parolára nyújtotta jobbját.

7

Este tíz órakor benyitott Benczéhez Filó Mihály. Az apja küldte. Bencze fáradt volt, unt mindent és mindenkit, de ment, mert a legény olyan nagyon kérte. Útközben meg is mondta, nagyon fél, hogy az apja valami esztelenségbe kezd. Pénzes Vargánál volt Mester Mártonnal, mindketten lerészegedtek, és egyre azt hajtogatják, hogy a nagygazdák mégse olyan emberevők.

Filóéknál nemcsak Mester Márton, hanem Jójárt Ferenc is ott volt. A szobában már kavargott a pipafüst, és üres volt a borosüveg.

Bencze megállt a küszöbön. Filó Péter feléje emelte részeg szemét, és pohara után nyúlt. Pénzes Vargától jövet, Mesterrel együtt, a parasztokat járta, és újabb

borral meg pálinkával öblögették meg maradék józanságukat. Bátorságot szoptak magukba, hogy elhessegessék a veszedelmet, amellyel a nagygazda eszelése fenyegetett. És minden újabb pohár ital után emberibbnek tűnt Pénzes Varga Imre komisz ábrázata. Jójárt Ferenc is nyugtatgatta őket.

– Egységben az erő – mondta. – És senki se féljen! Megmarad mindenkinek a tehene. A szociáldemokrata párt se tűrheti, hogy elhajtsák a szegény ember utolsó vagyonkáját... De – tette hozzá elgondolkozón – Benczével is meg kell beszélni a dolgot.

Most itt állt a küszöbön, sápadtan a fáradtságtól Bencze Sándor.

– Hát igen – mondta Filó Bencze felé lesve. – Itt vagy?

– Itt. Hívtatok.

– Hívtunk? – Filó fekete körmével megkocogtatta az asztalt. – Én... – kezdte, és fel akart állni, de szédülőn tele poharába akaszkodott. Mohón magába döntötte az italt, amelytől pillanatra felfrissült. – Igen – kiáltotta újra. – Most már olyanok az idők... nem te hívsz engem... én izenek érted... Aki vezér volt, csak volt. Engem hívott Pénzes Varga. És azt mondja: kifelé, kupec... – Elhallgatott, feje hirtelen lekonyult; elaludt.

Bencze Mesterre nézett. A kipécézett ember zavartan nyúlt borospohara után, de nem ivott, csak megnedvesítette szája szélét, motyogott valamit, s egyre két rettenetes markát nyitogatta, csukogatta.

De felemelte fejét Filó, és józanul mondta:

– Meghallgatta a szívét Pénzes Varga.

– Pénzes Varga? – csudálkozott Bencze.

– Az... az ő érdeke is – sietett Filó segítségére.

– Mi az ő érdeke? – firtatta Bencze.

– Hogy itt is csönd legyen – dadogta nehezen forgó nyelvvel Jójárt.

– Ha nem jön kupec, nem versenyez árveréskor Pénzes Vargával senki – mondta halkan Bencze. – Nem értitek? Annyira elvette az eszeteket a pálinka? Azt akarja Pénzes Varga, hogy egyedül árverezhessen! Hogy lenyomja mindennek az árát. Hogy majdnem ingyen vegyen meg mindent.

– Evvel a két kezemmel... – motyogta Mester.

– Félsz? Nne félj... – nevetett Jójárt, és részegen csuklani kezdett. – Nnem jár ő tttul a eszemen.

– Nem kell, hogy túljárjon – mondta Bencze. – Közösen csapjátok be a parasztot meg a kubikost.

– Mmink? – egyenesedett ki Jójárt. – Mmink? Hijnye...

– Mink? – üvöltött álmából felriadva Filó Péter. Inogva felállt, s szemét fenyegetően Benczére meresztette. – Nékem mondod ezt, hé?

– Magának hát – szólalt meg a fia. Mihály, aki a beszélgetés alatt behúzódott a szobába, s ittas apja mögé állt. – Elvette a bor már nemcsak az eszét, de a tisztességét is.

– Ijj... a zanyád... – sértődött meg a részeg kis ember. – Ide gyere... – fia csak lépésnyi távolban

állt tőle, de az öreg nem mert az asztaltól elmozdulni, és ezért újra s most már dühösen rikoltozta. – Jössz, vagy nem?... – s csizmája felé kapott.

Bencze hirtelen magához ölelte az izgága részeget, és jobbjával összeszorította jobb tenyerét, amelyből a földre hullt a csizmaszárból kirántott kés.

Jójárt billegve kifelé indult.

– Itt mmár rrészeg mmindenki – mondta, s maga után csapta az ajtót.

Mester is tápászkodott.

– Evvel a két kezemmel... – nyögte kínlódva, és felállt. Csak most látszott a részegsége. Az ajtót elérte baj nélkül, de onnan kizuhant, mint valami fatuskó, a konyhába. Ott nagy nehezen felállt, újra lépett. Most már az udvarra zuhant.

Amikor megszűnt odakünn a zaj, benyitott a szobába Petrás. Filóék padlásán húzta meg magát már huszonnégy órája, s csak arra várt, hogy elmenjenek a vendégek.

Bencze a belépő felé fordult.

– Hozzám mér nem jössz? – kérdezte szemrehányóan. – Mindenkihez eljársz, csak hozzám nem?

– Most is magához jöttem – tért ki a felelet elől Petrás.

– Van énnékem házam magamnak is – makacskodott Bencze.

Az öreg Filó már lecsúszott a padlóra, és ott horkolt. A szobában émelyítő volt a pálinkabűz, s fullasztó a pipafüst. Petrás alig tudta visszafojtani ök-

lendezését. Bencze észrevette birkózását, s kinyitotta az ajtót.

– Jó a friss levegő – mondta gyorsan s hálásan a legény, de már künn a sötét konyhában, ahol megvárta, amíg Bencze is utánajött, s itt megkérdezte: nem volna-e kedve Hegykőre szekerezni?

– Elviszlek szívesen – felelte Bencze.

– Én nem megyek – mondta Petrás. – Csak Sándor bátyámat várják oda.

– Engem? Hová? – csudálkozott Bencze.

Petrás megmondta, hogy az a nagybajúszú, csontos arcú hegykői ember várja, akivel Bozon volt együtt Rácz József házában.

Bencze nem mozdult, s nem is felelt. Még a lélegzetét is visszafogta. Valami fájt nagyon! Ezektől az emberektől, a Petrásoktól, a mögötte vagy fölötte állóktól sokat, mindent várt... És most még csak szóra se érdemesítik, csak üzennek neki, eriggy ide, menj oda, állj a sorba, jobbra át, balra nézz...

Elszégyellte magát. Hát persze hogy üzennek. Hiszen éppen ez a találkozó az, amelyre várt. Ha Petrás szól, ha ő szervez is ilyen találkozót... ez az első fogózkodó... Sóhajtott.

– Jó – mondta. – Jó. Elmegyek.

– Estefelé menjen – kérte. – Akkorra várják.

– Várnak? – elcsudálkozott. – Nem is tudtam... – aztán zavartan megkérdezte. – Ki lesz még ott?

– Nem tudom. Rám csak azt bízták, szóljak bátyámnak.

Bencze tétován a kijárat felé mozdult. Aztán ki is ment szó nélkül. Petrás érezte: bántja, nagyon bántja ezt az embert a furcsa hívás, amely parancsnak is tűnhetik. Másként kellene itt a falun a szervezéshez fogni. Új formákat kellene kidolgozni, vagy ki kellene találni olyat, hogy bennük jól érezze magát az olyan ember, mint Bencze...

Beszólt Filó Mihálynak, s újra figyelmeztette, hogy pénteken hajnalban Kőrakó az ő kezébe adja a röpiratokat. Aztán kiment.

A huszonnégy órás rejtőzés Filóék padlásán kissé elgyötörte. És Benczével való viszonyát is rendezni kell. Egyre hívja, ő meg rendre kitér a meghívás elől. Igaz, vezérkeresésében Bencze hamarosan ráunna, még tán le is nézné őt tudatlansága miatt.

Haj, haj... milyen jó lett volna, ha két évvel ezelőtt legalább egy hónapig Bécsben maradhatott volna tanulni. Magyarországra visszaindulása előtt szemrehányón meg is mondta annak a bécsi elvtársnak, aki hazautazását szervezte:

– Azt hittem, itt maradhatok kis időre. – A kövérkés, nyírott bajuszú elvtárs csudálkozva nézett rá, és ő zavartan, rekedten folytatta. – Azt hittem, itt tartotok és tanulhatok. Mert nagyon rám férne.

– Majd eljön az ideje a tanulásnak is – mondta ez a készséges bécsi összekötője. – De most otthon várnak. Ott most minden emberre szükség van.

– De én nagyon tudatlan vagyok ám. Elvtárs, ha csak egy hónapra... – rimánkodott.

– Majd annak is eljön az ideje.

Ha akkor... két éve... Bécsben maradhatott volna. Vagy, ha az idén ősszel, amikor idetolongolták, meglépheteti volna, és kijutva Bécsbe, pártiskolára küldték volna... hej, de másként fogadná az eseményeket és embereket! Így csak vaktában tapogatózik az ember: csak beszél a marxizmusról, a leninizmusról, de élni vele nem tud, mert nem is ismeri. Itt van ez a mérhetetlenül súlyos, országos, talán világméretű gazdasági válság, munkanélküliség, az elproletarializálódó kis- és középparaszt helyzete. Mit tud erről? Egy tanult polgár, vagy egy sok éves gyakorlattal rendelkező szocdem annyi érvet hozhat a kommunizmus ellen, hogy bizony, ő alul maradna a vitában! Hiába tudná, érezné, hogy nincs igazuk, nem tudná megmondani, miben ferdítenek. És azt se tudná megmondani, mi a tennivaló.

A tegnapelőtt itt járt városi elvtárs képzettebb, olvasottabb, de arról, hogy mi lesz, meg ha lesz valami, mi a teendő, ő se beszélt. Lehet, talán ő is volt Bécsben, és ő is mondta: Elvtárs, nagyon rám férne legalább egy kis négyhetes tanulás... Nem, most nem lehet – felelte bizonyára néki is a máskor tréfás kedvű összekötő, aki a búcsúzkodásnál nagyon nagyon megilletődötten mondta:

– Kell otthon, nagyon kell a rendes ember, felfalta legjobbjainkat a börtön.

– Kell, igen – sóhajtotta megadóan Petrás, és letért az országútról a Kőrakóékhoz vezető keréknyomra.

I

Dula Máté fáradtan ébredt. A lefüggönyözött, félhomályos szobába betört a szekérnyikorgás, az ökörbőgés. Mozdulatlanul feküdt, és gondolkozni próbált.

Tegnap... mert bizonyára legalább huszonnégy órája van annak, hogy az ellenség karmai közé esett... Így nevezték magukat Biczó Dénes meg Szacsvay alezredes, akik a Vár felé vezető úton Biczónét közrefogva nyargalásztak, és részeg örömmel estek az éjszakában kóborló Dula Máténak. Nem lehetett kitérni előlük. De miért is húzódozott volna a régi cimboráktól? Jó pajtások ők, csak szolgalelkek és rossz úton járnak.

Mintha gumiból volna a gyomruk! Meg se kottyant nékik a sok pálinka. Csak vedelték hajnaltól késő délelőttig. Akkorra felébredtek az éjszakai dorbézolástól elkábult, csendőrtiszti ruhába öltözött egykori különít-

ményesek, sorfalat álltak, s keményen összeverték sarkantyús csizmájukat Dula Máté előtt.

– Dicsőséges Attilánk, kedves foglyunk egészségére... – kiáltotta az alezredes, és felemelte pálinkával teletöltött vizespoharát.

Valósággal összerázkódott az emlékére. A takarót a nyakáig húzta.

Az ajtón kopogtatás nélkül bejött a szobalány. Úgy járt-kelt itt, mint aki nem számol az alvóval. Erősen a talpára lépett, az ablakhoz ment, kinyitotta egyik szárnyát, s kifelé indult.

Dula Máté rászólt. A lány megállt. Katonásan kifeszítette a mellét, egymáshoz illesztette a lábait, s úgy mondta:

– Azt hittem, a nagyságos úr olyan mélyen alszik, mint reggel meg délelőtt. Mert most már harmadszor jöttem szellőztetni.

– Ezek szerint... már tegnap dél óta alszom – mondta elgondolkozva Dula Máté.

– Igen – nevetett a lány.

– Erős pálinkátok van. Vagy... vagy talán már kiöregedtem a mulatozásból – mondta Dula Máté, és a lányra nézett.

– A nagyságos úr? – rázta hitetlenkedve fejét a lány, és szeme végigfutott a takaró alatt elhúzódó test körvonalain. – Nem hiszem én azt.

– Nem hiszed? No, gyere csak ide... – hívta rekedten.

A lány kisurrant az ajtón. Dula Máté dühös lett, s

cigarettatárcája után nyúlt. Az ajtón kopogtak. Biczóné jött be, az ágy szélére ült, s elmondta, mennyire örül, hogy Dula Máté itt van.

– Évek óta... – suttogta. – Van már öt éve is, hogy nem mutatkoztál nálunk. Pedig ha tudnád, az emléked benn él, mélyen a szívemben, senki ki nem vetette onnan.

A férfi megmarkolta az asszony csuklóját, Biczóné elhúzódott, s fel is kelt.

– Látom – mondta Dula Máté, s elereszteti az asszonyt. – Látom, olyan emlék vagyok a szívedben, akinek már az érintésére is felugrasz.

– Szamár – nevetett nyújtózkodva az asszony. – Kelj fel, ebédelünk – s kiment.

Az ebédlőben magányosan várta a Biczó házaspár. De alig nyúltak az ételhez, bejött a szobalány, s jelentette, hogy Mester János van itt.

– Küldd be – mondta Biczóné.

A janicsár mereven megállt az ajtóban. Arról számolt be, hogy átadta vitéz Bencze Sándornak az intéző úr hívását, de Bencze azt mondta: nem jön, nincs itt semmi keresnivalója.

– A te kedvedért hívattam – mondta Dulának Biczó, miután kiküldte a jutasi legényt. – Gondoltam, örülsz neki. Meg talán visszatérítheted. De, úgy látszik, végérvényesen megveszett.

Dula Máté belemosolygott az illatos, párás kolozsvári káposztába, amellyel púpozva megrakták tányérját. A zsíros, fűszeres ködfelhőből feléje ragyogott Bencze

barna szeme, fekete arcának szomorú mosolya. Mohón evett, s nagyokat kortyolt a nehéz, tannin tartalmú vörös borból.

– Bemegyek hozzá – mondta, amikor letette az asztalra az üres poharat.

– Benczéhez? – kérdezte Biczó, s hangjában helytelenítő zöngék ültek. – Kérlek! Ahogy gondolod. És odatalálsz? Adjak melléd valakit, aki odavezet?

– Köszönöm. Odatalálok magam is.

Ebéd végeztéig jóformán nem is beszéltek. Fekete után Biczó becsengette a szobalányt.

– Szólj le a lovásznak, nyergeljék fel a nagyságos úr lovát – mondta rosszkedvűen.

Dula Máté bekocogott a faluba.

Az alvég egyik háza előtt három öreg paraszt guggolt. Egyikük felpillantott bozontos fehér szemöldöke alól, és meglökte kövérkés szomszédját, aki a lovas felé emelte arcát. Dula Máté összerázkódva látta, a megnyílt szemek merevek, vakok.

– Dula Máté? Az a hóhér? – kérdezte vak Király Máté. – Ott egye a fene – mondta, és újra a föld felé buktatta gondterhes arcát.

A Fő tér felől fáradt csendőrök jöttek szembe Dulával. Nem ismerték, de az úrnak kijáró tisztelettel köszöntötték. Mohón viszonozta az üdvözlést.

Bencze kapuja tárva volt. Az udvaron útra kész szekér állt.

Julcsa jött kifelé. Megismerte a lovast, s elpirulva köszöntötte.

– Te Bencze Sándor lánya vagy, ugye? – kérdezte Dula Máté lóról szállva.

– Igen. Nincs itthon az édesapám.

– Hol van?

A lány félrefordította az arcát, és úgy mondta:

– Majd megkeresem – és elment.

A pajta elé, a láncos kutya örjöngésére, kijött Benczéné, és a házba hívta az urat. De Dula nem ment. A kút fölé borult diófa törzséhez kötötte lovát, s fel-alá sétált az udvaron.

Benczéné szomorú, kerek arca, sok bajt látott, fáradt szeme a sétáló alak után fordult.

– Mit akar ez itt? – ijedezett. – Megin forralnak valamit. A minap az a hajnali úriember a szivarokkal, most meg ez... Kire mennek megin?

Dula Máté megtapogatta a szekér aljára lökött két teli zsákot. Búzát érzett ujja hegye.

A nyitott kapuban megjelent Bencze meg a lánya. Dula Máté feléjük lépegetett.

– Szervusz – nyújtott kezet a parasztnak. – A Várba hívtalak, de nem jöttél.

– Nem tudtam, hogy ott van a főhadnagy úr.

– És ha tudod, eljöttél volna?

– Nem – rázta a fejét Bencze. – Oda én többet be nem teszem a lábam.

Dula Máté elkényszeredetten nevetett. Aztán a szekérre intett.

– Elkészülsz? – kérdezte a vendég.

– El. Bozra megyek. Eladom ezt a másfél mázsa

búzát. Tiszta búza. – Dulára nézett – tiszta. Semmi más nincsen a zsákban, csak búza. – Nyelt egyet. – Honnan is lehetne más? Kutatás volt. Elvittek a faluból mindent. És mindent a Várba vittek.

Dula Máté hallgatott. A Bencze lányának jelenléte is zavarta. Rá is nézett rendreutasítóan. Mert mi dolog az, itt ténferegni körülöttük? De Julcsa nem mozdult.

– Beszélnék veled – mondta idegesen Dula Máté. – De látom, dolgod van.

– Ráérek még.

Dula Máté újra a lányra nézett. Bencze elmosolyodott.

– Előtte beszélhet. Mintha nekem beszélne.

– Ő is veled megy?

– Nem.

– Menjünk. Elkísérlek egy darabig.

A faluban szótlanul lovagolt Dula a szekér mellett. Az országúton Bencze törte meg a csendet.

– Hallottam, hogy tegnapelőtt éjjel is a faluban járt a nemzetes úr. De nem hozzám szállt, hanem a Várba. Ebből is látom, tévedtem a múlt héten, amikor még mindig olyan menthetetlen szamár voltam, hogy azt hittem, a nemzetes úr az az ember, aki megszabadítja a szegénységet nagy bajából.

Dula Máté felállt a kengyelben és körülnézett.

– Eltévedtél, fiam – mondta halkan.

– Tudom. Tévedés az én egész életem.

– Most tévedtél el, fiam! Nem Bozra vezet ez az út.

– Most nem tévedtem. Most jó úton járok – mondta.

– De hiszen ez a hegykői út.

– Odamegyek én.

– Nem Bozra?

– Nem. Hegykőre. Bozt csak azért mondtam, mert nem tudtam, hogy elkísér.

– Úgy? – Dula Máté kihajolt a nyeregből. Torz mosolya szinte felismerhetetlenné tette arcát. – Titkos útjaid vannak?

– Nem titkos út, ha nyílt nappal megyek. De azért én se kötök mindent a más orrára.

– Fiam, sajnálom, nagyon félreértettél – mondta hosszas habozás után Dula Máté.

– Nemcsak én. Minden falusi szegény.

– A múlt héten, amikor nálam voltál, akkor értettél félre. Nagyon neki voltam keseredve. Sok apró nyavalya zavart. De hogy én kezet emeljek a múltamra? Hová gondolsz? Mert egy kicsit félretoltak? Majd eljön a nap, amikor az eszme, amelyért egykor harcba szálltam: győzni fog. De ne feledd: akkor is, tizenkilencben, meg még előbb Szibériában, hadifogoly koromban értetek álltam be Kolcsákhoz, a vörösök ellen. Tudod, mi van Oroszországban? Ott mindenki egyformán gürcöl.

– De magának gürcöl, és nem az úrnak – szólt egykori urára, szinte rendreutasítóan.

Dula érezte a paraszt ingerültségét. Nem akarta tovább feszíteni a húrt... Ez az ember különben sem hajlik. Ez csak törik, összetörik. A messze rónát vizs-

gálta Dula Máté. Régen járt erre. Az országút mint valami óriási szürke nyakkendő feküdt a fekete földek hatalmas törzsén. Balra a látóhatár enyhe dombba ütközött. Ahá... túlsó lejtője alatt fekszik Hegykő.

– Mit csinálsz ott... Hegykőn? – kérdezte.

Bencze nem felelt, csak hátra, a zsákokra pillantott.

– Csak ott van boltos, aki megvegye? – kérdezte a lovas.

– Seftelnek a nagygazdák is.

– Ezért se kell Hegykőre szekerezni. Van ilyen Keresztúrott is.

– Van. De az otthoniakkal nem állok szóba. – Könynyedén süvegéhez tolta mutatóujját. – Késő van, az Isten áldja – s a baljában tartott gyeplővel a lovakra csapott.

2

Későre járt az idő. Az emberek egyenként elszállingóztak. Amikor már Rácz József is elhagyta a szobát, és szekere már messze zörgött, a vendéglátó hegykői paraszt megkérte Benczét, vinné őt magával egy darabon.

Bencze felállt, s oda akart szólni a szőke, hullámos hajú fiatalembernek, aki szinte pihenő nélkül, egész este beszélt s magyarázott... szólni akart néki, hogy

elvinné őt is, de a munkásforma ember megelőzte, felállt, kezet nyújtott mindkettőjüknek és elment.

A hegykői ember a falun kívül várta Benczét. Vagy tíz percnyi szekerezés után horkantva megálltak a lovak. A szekér előtt, az út közepén állt valaki. Benczc az ostor után kapott, de a hegykői ember leszólt hívón, ismerősen.

A városi fiatalember állította meg a lovakat. Fellépett a kerékagyra, s Bencze mögé telepedett a szekér oldalára.

– Nem akartam a falun keresztül a maga kocsiján utazni – mondta Benczének.

– Féderes kocsim nincsen – szólt rá sértődötten Bencze.

– A fene nagy módomnak a gyaloglás felel meg a legjobban – mondta nevetve a városi. – De úgy gondoltam, nem jó, ha együtt látnak bennünket. Így meg, ha kérdőre vonnák, honnan ismer, azt mondhatja, hogy útközben kérezkedtem a szekérre.

Frissen sült kenyér illata csapta meg Bencze orrát. Új utasa felé fordult, s keze puha vásznat érintett. A vásznon átütött a hűlő kenyér melege.

Aki kenyeret cipel magával, igazán nincs féderes kocsihoz szokva. De a fölismerés nem nyugtatta meg, mert bosszantotta, hogy ez a munkás tisztaságával s tisztességével és igaz szavával újra fölébe kerekedett... És az éjszakába húzódó beszélgetés alatt hányszor, de hányszor volt igaza. Milyen világossá vált szavai nyomán Nagyatádi Szabó István alakja. A húszas években

itt, Keresztúrott is járt ez az országos hírű parasztvezér. Félistennek gondolták, és kitűnt, hogy csak a parasztok nyelvén mondja az urak szavát. Aztán Gaál Gasztonék... Az ezerholdas birtokosok és az ügyvédek kisgazdapártjának a vezére Nagyatádi utódjának mondta magát. Csak a fiatalember szavai nyomán látta világosan, hogy mindkét párt egy volt a parasztfogásban, és abban, hogyan kell a helyes útról a dolgozó parasztot letéríteni.

Mennyi mindent tudott ez a városi! És mennyi mindenre gondolt ez! Egyszerű dolgokra, amikre magától is rájöhetne az ember. Zavartan s egyre lelkesebben vetette szemét a beszélőre. Elfogadta igaz felsőbbségnek ezt a nyugodt, derűs szemű legényt. S amikor a beszélgetés szünetében négyszemközt maradt vele, megkérdezte:

– Kinek tiszteljelek, öcsém?

A legény mosolygott.

– Hát... mondjuk... Kerekesnek. Kerekes Pálnak.

– Mondjuk? Csak nem váltjátok a neveteket, mint az urak az inget? Tán minden faluban másként nevezed magad?

– Minden faluban: nem, mert sajnos, nem jutunk el minden faluba.

Bencze elgondolkozva nézte a fiatalembert. De nem faggatta tovább. Még azt gondolná, hogy vallatja. De most, a szekéren nem állta meg, hogy tovább ne érdeklődjék.

– Mondd csak, Pali, mi vagy te? Úr? Úriember?

– Gyári munkás vagyok. Vasesztergályos – felelte.

– Vasesztergályos? Mint ahogy Kerekes a neved?

Mindketten hangosan nevettek. S a hegykői ember száján is felvirágzott valami szokatlan derűs hang...

A hegykői ember aztán arra kérte Benczét, álljon meg, ahol az országút a városba vezető útba torkollik.

– Leszállsz?

– Le.

– Hová mész?

A hegykői ember nem felelt. Bencze szomorkásan mondta:

– Nem vagyok közétek való. Nem tudom én eltanulni, megszokni ezt a sok bújást, titkolózást.

– De ha muszáj – mondta a hegykői ember. – Nem örömmel csináljuk.

– Muszáj? – Bencze kiszedte a pipát a szájából. – De én már meg nem tanulom. Borzasztó ez az élet. Be akar csapni bennünket Pénzes Varga, a főjegyző, az intéző, Jójárt és egymás között is bajunk van! Egy tehénért még a lelküket is odaadják az emberek...

– Mindenki nem adhatja el a lelkét – mondta csöndesen a városi. – Mindenki tehenét se adhatják vissza.

– Ez a szerencsénk – vélte Bencze. – De az ilyesmire nem építhetünk.

– Nem is építünk – mondta a hegykői ember.

– Éppen ezért sok mindent kéne tisztázni – ellenkezett Bencze.

– Nincsen közöttünk ellentét – nyugtatta meg a városi munkás.

Bencze az esti beszélgetésre gondolt, amelyben alig vett részt, s inkább azon ámult, milyen mások lettek ezek a néhai pajtások. Hogy már alig számolnak vele. Vagyis: nagyon is számítottak arra, hogy továbbra is együtt mennek, de nem ám úgy, hogy ő megy elöl, és őt követik a többiek! Dehogy! Nem utána mennek, hanem együtt... Fájt nagyon ez a felismerés! Elvesztette az emberek fölötti hatalmat. De hát őt, Benczét is másfelé vitte az idő: el Dula Mátétól.

– A háború alatt, a zajló Dnyeszteren csónakot láttam eltűnni-feltűnni a jégtáblák között. Ilyen csónak az én jövendő életem. Belefekszem, a tenyeremet se mozdítom – mondta tompán. – Nem csinálok ellenetek semmit, de hinni se tudok bennetek.

De amikor az asztal körül ülők megállapodtak a tennivalókban, részt vállalt ő is a munkában. Az árverés napjának hajnalán őrség áll fel a faluba vezető utakon. Kupecet nem engednek a községbe. A keresztúri meg a környékbeli szekerek hosszúra nyújtott körben állnak fel a hídmérleg körül. A jegyző, a végrehajtó, a csendőrök a tehenek meg más árverésre szánt holmi, minden a körbe kerül.

– Nem arról van szó, ád-e, nem ád-e pénzt a licitálásra Pénzes Varga – mondta a városi munkás. – A feladat: megakadályozni az árverést. Senki se licitáljon.

Most Bencze is megszólalt.

– Így igen! Ezt már én is helyeslem. Így lesz jó: senki se árverezhessen! Pénzes Varga se.

– Megegyezünk mi majd másban is – biztatta mosolygón a munkás.

És most is, a sötétben is olyan bizakodóan mosolygott a hangja, amikor elköszönt Benczétől.

– Találkozunk mi hamarosan. Akkor már jobban hiszünk egymásnak – mondta, és Bencze kezét kereste. A csuklóját érte, s azt markolta meg erősen. Aztán leugrott a szekérről, s magával vitte a friss kenyér kellemes illatát.

A sötétben alig látott a városi ember. És hiába fülelt: nem hallott semmit. Bencze szekere már régen elzörgött, s a mozdulatlan csöndben egyre nyugtalanabbul hallgatózott: jön-e Kőrakó. De nem jött.

Óvatosan lépkedve, nehogy zajt verjen, ment a vasúti őrház felé. Vagy öt perc után megállt. Most már hallotta: lassú cammogással közelít valaki. Megvárta, amíg eléje ért a csizmás ember.

– Aggyonisten – mondta, s felkattintotta kis villanylámpáját.

A hirtelen fénytől szinte hátratántorodott Kőrakó István.

– Bátyám, magánál az órám – mondta suttogva a munkás.

– Adom... adom, öcsém – mondta vissza megbékélve a megbeszélt jelszót Kőrakó.

Nadrágja zsebéből kihúzta s átnyújtotta az órát. Utána kiemelte a zsákból a felső csomagot. Csak a felsőt. Az utasítás úgy szólt, hogy ezt a felsőt az országúton veszik át.

– Ezt meg tegye a zsákba – nyújtotta feléje a munkás a friss kenyér szagától illatos csomagot. – Ez a magáé.

Kőrakó szótlanul eltette. És engedelmesen, két lábát vigyázzba közelítve, hallgatta a suttogó utasítást: vagy ot percig maradjon helyben a csöndben, s csak azután induljon tovább hazafelé.

– Értem – mondta Kőrakó, és megszorította a feléje tapogatózó, búcsúzó kezet. Aztán újra azt mondta. – Értem.

A kenyeret ajándékozó ember léptei elhaltak. Kőrakó várt. Kissé jól is jött ez a pihenő...

Megmondta neki a városban Petrás, hogy tizenegy és fél tizenkettő között érjen erre a helyre. Itt majd megszólítja valaki. Ha azt mondja az illető, hogy Kőrakónál van az órája, adja neki az órát meg a csomagot, a felsőt... Egy szót se szóljon, csak adja át.

És Petrás a markába nyomta az órát. A városból jövet egyre csak az órát tapogatta, megvan-e még. Megnézni nem nézte meg, nem mert gyufát gyújtani, s így nem tudta, mennyi az idő. De amikor már áthaladt a vasúti töltésen, lassított, lement az árokba, s a ködmöne védelme alatt világot csiholt.

Hát kár volt sietni! A rohanás miatt hamarabb ért a megbeszélt útszakaszra. Ezért jó ideig nem ment fel az útra, hanem a fölázott szántóföldeken kódorgott. Elő-előhúzta az órát, de mindig visszatette, hiszen a sötétben úgyis hiába nézné. De amikor mégis rápillantott, rémületében majdnem leejtette a rábízott kincset.

De újra ránézett, s most már a süvegével takarta el, nehogy valaki megláthassa a sötétben világító mutatókat...

Tizenegy óra után visszament az országútra. Amikor megszólította a csomagot váró ember, és rája irányította villanylámpáját, majdhogy felordított ijedtében: elárulod magad... De nem, ügyes ember volt ez az ismeretlen. A felső kabátja két szárnyával védte a fellobbant fényt.

S most állt s számolt: az öt perc leteltét számolta. Nyugodt volt s elégedett. Az út nagyobb részét már maga mögött hagyta. Csak kár volt ezt a nagy utat gyalog megtenni. Hiszen majdnem a vonattal egy időben ért az őrházhoz. Ez az ismeretlen a sorompónál is várhatta volna. De hát a kommunisták jobban tudják, mit hogyan kell. Úgy kitervelnek mindent, hogy megy minden, mint a masina.

És újra, mint annyiszor az úton, maga elé pergette az éjszaka történetét. A városban leszállt a vonatról, s pillanatokra megállt, mintha rágódnék valamin. Aztán átvágott a pályaudvar előtti téren, benyitott a kocsmába, beült a sarokba, három deci bort rendelt, és sósperecet evett hozzá. Így ült, várt és nézelődött. A kocsma lassan megtelt. Katonák, hordárok, kocsisok ittak, eszegettek itt csöndben. Meg csomagos utasok is várták a késői vonatot. S este hét óra tájt már facér nők is belátogattak.

Ült és várt. Lehet, hogy talán már itt is van az illető, aki meg fogja szólítani. Ki tudja, melyik az?

Hiszen sötét volt az istállóban, és a figyelő a feketeségben maradt, amikor felkattintotta a zseblámpát.

Aztán a visszautazás tervét rendezgette magában. No, evvel nem lesz baj. Senki a városban nem gyaníthatja, mi járatban van ő. Széles e világon csak Petrás meg az istállóbeli ismeretlen tud az ő útjáról. Ezek meg nem mondják el másnak. A felesége se mondta volna el senkinek a titkot, de mert Petrás meghagyta: ne tudjon róla más... füllenteni kellett.

Mosolyogva gondolt ravaszkodásaira, ahogyan előkészítette útját.

– Egy városi emberrel beszéltem a Fő téren – kezdte már reggel. – Ez azt mondta, építkezésbe kezdenek a városban. Gondolom, bemegyek, megnézem. Talán többet lehet keresni, mint az útépítésnél.

Felesége helyeselte tervét. Csak menjen. A sok dolgától ráér.

Aztán haragos mondatait szövegezgette, amelyekkel otthon, a feleségét elhalmozza.

– A nyavalya esne abba a csavargóba. Olyan utcát mondott, amilyen nincs is a városban. Hogy ezek a lézengők... És sehol, még csak híre sincs az építkezésnek – és fejét csóválja majd és nyög... hogy sajnálkozást csiholjon az asszonyból.

Furcsa, milyen könnyen megy a füllentés! Eddig mindig csak az igazat mondta a feleségének. De most becsületből hazudozik. Csak aztán meg ne szokja, ha ilyen könnyű ez a lapítás.

Aztán kinyílt a kocsmaajtó, és Petrás Mihály lépett

be rajta. Kőrakó elámult, a szeme is fennakadt... Miska meg csak körülnézett, és Kőrakó asztalához ment, s ennivalót rendelt. Mintha csak valami távoli ismerősre bukkant volna véletlenül: Kőrakó egészsége felől érdeklődött. Aztán fizetett, és azt mondta Kőrakónak, induljon ő is, de vigyázzon, hogy vagy tíz lépésnyire mindig mögötte haladjon. És ha bemegy egy kapun, lépjen csak utána ő is.

Mellékutcákon mentek. Óvatosan körül is néztek, de a ritka járókelők nem látszottak gyanúsnak.

Ha utcasarkon kanyarodtak be, Kőrakó megnézte az utcatáblát, mintha azt olvasná. Pedig nem tanult betűvetést. De ha tudott volna olvasni, akkor is behunyta volna a szemét! Csak nem kémkedett volna Petrás után...

Sok titkos útja lehet ennek a legénynek. A csendőrjárás éjszakáján se aludt otthon. A rákövetkező éjjelt meg a tanyán töltötte, és azt mondta, adódhatik úgy is, hogy jó ideig nem találkoznak. Mindenesetre már most megmondja, ha péntek reggelig másképp nem rendelkeznek, a papírok egy részét Filó Mihálynak adja át, más részét meg már előbb átveszi tőle az országúton az a valaki, aki az órát kéri.

Petrás befordult egy kapun, Kőrakó követte.

– Várjon az udvaron – hallotta a legény halk parancsszavát.

Hamarosan csomaggal került elő Petrás, és Kőrakó zsákjába csúsztatta.

– Jó utat, bátyám – mondta, s kezet nyújtott.

– Jóccakát – felelt Kőrakó.

Útközben elgondolta, mi is történne, ha csendőrbe botlana. A röpirat köteget le nem tagadhatná. Valaki adta, egy pengőt ígért, ha szétosztja a faluban. Olcsó ingekről szólnak a cédulák... – mondta ismeretlen megbízója. Így mentegetőzne... meg úgy, hogy... nagy baj, ha az ember írástudatlan... De elhiszi-e a csendőr a mesét? Hiszen még az igazságot se hiszi. No, mindegy, akár hiszi, akár nem...

– No, mindegy – mondogatta magát biztatva a hajnali órákban is, hazafelé menet az országúton s megmegtapogatta tarisznyáját, s megsimogatta a kidomborodó cipót. S pipájára gondolt elkeseredetten és vágyódva. De már nem tarthat sokáig az önmegtartóztatás. Félóránál rövidebb időn belül otthon lesz.

Az országutat szegélyező mély árok partján vastag akácfák álltak sort. Az egyik mögött halkan megrecscsent a kavics. Filó Mihály várt itt. Elmondta jelmondatát. Kőrakó komolyan visszafelelte, és már húzta is ki, előbb a kenyeret, s utána a papírcsomagot. Szót sem szólt, csak állt, két lábát egymáshoz illesztve, baljában a cipót tartva, s majdnem szalutált, mint aki őrségváltáskor átadja helyét váltópárjának.

Amikor Filó Miska már eltűnt a sötétben, nagyot nyújtózkodott.

– No... ez jól ment – dünnyögte. – Az anyja hétszázát, nem volt könnyű dolog! Ki csinálná utánam a faluban? Senki. Vagy csak nagyon kevesen. De ki méltó erre a nagy bizalomra? Ilyen titkos munkára? Senki

más... Csakis... – Előrántotta pipáját, s rágyújtott. Boldogan szívta le a füstöt. Enyhe bódulatot érzett. Mintha részeg lett volna. Futni kezdett. A tarisznya mélyén megbújt cipó vadul kalimpálva verte a combját. Aztán lassított, és gubája ujjával törölte le arcáról a verejtéket.

Messze mögötte, tán még a vasúti töltés táján, szekér zörgött. Elég gyorsan kozeledett, bár nehéz teherrel jött. Kőrakó az országút szélére húzódott, és várt. Kenyeres zsákját előre, a hasára húzta. Az éjszaka folyamán, amikor még a papírokat szállította, mindig hátra tolta kincsét, és úgy fordult a közeledő szekér felé.

Kis lámpa himbálózott a közeledő szekér rúdja alatt. Két óriási stájer robogott feléje... Né, hiszen ezek Pénzes Varga lovai.

– Anti, te vagy az? – kiáltotta Kőrakó.

– Én – felelte Pusztai. – Maga az, István bátyám?

Nagyon megörültek egymásnak.

– Ha tudom, hogy a városba mész, veled utazom – mondta Kőrakó. – De nem szoktál te csütörtökön... – de elhallgatott. Minek is ez a szószaporítás, amikor úgyse ült volna se Anti, se más szekerére, még ha a tanyára is jöttek volna meginstálni...

Felmászott a szekérre. Pusztai elmondta, hogy a holnapi, szombati árverés miatt egy nappal előbb hozatta el a lisztet a Fogyasztási. Mert szombaton rengeteg nép lesz az utcán, és már hajnalban nyitják a boltokat és kocsmákat.

– Aztán tudja-e Margit, hogy máma jössz meg a városból? – kérdezte Kőrakó.

– Tudja. Beszóltam neki. És azt is megmondtam, korábban érek a tanya elé, mint máskor. Nagyon meghajtottam a lovakat – krákogott. – Mer hát mégiscsak jólesik az ember fiának, ha nemcsak úgy kutyafuttában vált szót az... a feleségével...

– A feleséged? – akarta kérdezni Kőrakó, de nem szólt, mert hiszen a felesége... Kihúzta a zsákból a vászonba burkolt kenyeret, és Pusztai térdére tette. – A városból hoztam – mondta.

– No, máma két friss cipó lesz a tanyán – örült Pusztai.

– És mást nem, hallod-e, mást nem hoztál, csak kenyeret? – kérdezte halkan.

Hangosan nevettek. És amikor Pusztai bevallotta, hogy semmi mást nem hozott, csak kenyeret, Kőrakó hetykén mondta:

– Pedig elfér a zsákban más is.

– No csak, talán a magáéban más is van?... – kapott a legény Kőrakó tarisznyája után.

– Nincsen ebben más, csak a kenyér – mondta leereszkedően Kőrakó.

Pusztai bekormányozta a szekeret a tanya elé. Leugrott, és bekopogott az első szoba ablakán.

Margit nyitott ajtót. Hosszú, bokáig érő ingben volt, s kendőt vetett a vállára.

– Maga jött meg? – kérdezte csalódottan az apját, mert Kőrakó lépett be elsőnek a konyhába.

– Én – felelte az apa, és óvatosan a kisszoba felé ment.

A konyhaajtót Pusztai csukta be. Margit már az úriszoba küszöbén várta...

3

Pusztai már behordta a lisztet a Fogyasztási Szövetkezet raktárába, de nem mehetett útjára, mert az üzletvezetővel még nem vizsgálták át a malomból meg a környéki fiókoktól hozott írásokat. Pusztai várt, bekopogott az irodába, ahol csak Páli ült fehér köpenyében, és Mester Jánossal beszélgetett.

– Meddig várjak még? – szólt rájuk Pusztai.

Páli nem felelt, de a jutasi legény felugrott.

– Akkor gyere, ha hívnak. Várj odakinn – kiáltotta.

Pusztai teleszívta magát levegővel, s lomhán előbbre jött.

– Állj! És hátra arc! – vezényelt a jutasi.

Pusztai előrenyújtotta mindkét karját. A janicsár félreugrott s hátrált, de Pusztai elérte a fülét, s azt csavarta, tépte. De valami váratlan történt vele. A janicsár fejjel s alulról lökte felfelé az állát. Az erős és fájdalmas ütéstől Pusztai a falnak zuhant, s eleresztette a jutasi fülét. Meglazult fogai alól vér szivárgott. De zavara csak pillanatig tartott, ellódult a faltól, s mellen

verte öklével a janicsárt, aki hangtalanul nyúlt el a padlón.

– Te vadmarha – mondta Páli rémülten. – Agyonverted.

– Fene megette – mondta Pusztai kifelé menet. – Nyitja már a csipáját.

A janicsár nyögve próbálkozott talpra állni, de mindig visszaesett a padlóra. Páli részvétlenül nézte vergődését, aztán újra Pusztai felé fordult.

– Te, nem találkoztál ma éjjel a városban senkivel?

– Hogy a fenébe ne találkoztam volna – felelte mogorván. – Úgy nyüzsögtek a szekér körül a fogdmegek, mint a legyek.

– A fogdmegek? Honnan tudod, hogy azok? Meg hogy téged lestek?

– Honnan? – csudálkozott a legény. – Te küldted rám őket. Hiszen azért pofozott meg Király bácsi, mert feladod az embereket.

– Ne higgy a vén bolondnak... Várj, te, hadd mondom el... – szaladt a legény után.

De Pusztai nem hallgatta meg. Felült a szekérre, és az utcára hajtott.

Az üzlet előtt mégis megállította lovát. Az úttesten tehenet kísért feltűzött szuronnyal egy csendőr. A jószág kötőfékét Sós Gábor tartotta.

– Kinek a tehene ez? – kérdezte Pusztai.

– Filóé – felelte a kisbíró.

– Mit vétett a jámbor?

– Fogd be a pofádat – kiáltott rá a csendőr.

Pusztai utánuk kormányozta szekerét. Szorosan a fegyveres utóvéd mögé zárkózott fel. A szekér nyikorgott, a nehéz stájerek lomhán dobogtak a kíséret után. Jobbról-balról a házak kapuja alatt szótlanul, szemre húzott kalappal álltak a férfiak.

Pusztai álmosan bóbiskolt a szekéren. Kábultságából fól-folrémlett előtte Pénzes Varga négyszögletes pofája. De máma ő is kihúzhatja a lutrit. Ő is megkaphatja a magáét, akárcsak az a koszos Mester-gyerek. Mert nem fából van az ember, és ha egyszer egy héten odafekhet a felesége mellé, ne piszkálják, ne bántsák... S körülverte, gyulladt, álmos szemét.

A csendőr most nagyot kiáltott, a menet megállt, és a stájerek szinte rátapostak a kakastollasra. Pusztai felriadt, álomittasan körülnézett, aztán megrántotta a gyeplőt és várt.

A szárazmalom előtt akadtak el. Benn Bencze Sándor kölcsöntehene vonszolta körbe a súlyos köveket, s a csendőr bekiabált, oldják el a tehén kötelét. A kövek fölött, a garat mellett mozdulatlanul gunnyasztott a vén molnár. Csak a szemét emelte fegyveres látogatójára. Az őrletők se mozdultak a falak mentén. A csendőr újra ordított. Valaki kiszólt a félhomályból, hogy a molnár nagyot hall.

– Oldja el maga – szólt rá a csendőr.

– Oldja a fene – felelte az ember. – Magam ellen oldanám.

A kakastollas marka megreszketett a fegyverszíjon: a tiszthelyettes figyelmeztető szavára gondolt, hogy ud-

variasan kell ma bánni a lakossággal. És ezek a nyavalyások rögtön megérzik a kötöttséget! Kiment a lefoglalt tehén mellé, s a kisbírót küldte be a malomba.

– Te meg mit állsz itt? – szólt fel Pusztaira. – Mozogj!

A legény nem felelt. A malomból kifelé ballagott a lefoglalt tehén. A malombéli emberek utánatódultak. Csak a molnár maradt a helyén, a garat mellett.

– Hajcsár lett Sós Gábor... Hájas disznó... Urak kapcája... – kiabáltak a kisbíróra az emberek.

– Oszolj! – kiáltotta a csendőr, és lekapta fegyverét.

– Lőj na! – mondta Szalmás, s előrelépett. – Lőj na, szolgáld meg a zsoldodat.

– Mars! – szólt rá a csendőr.

– Mars? Na, majd holnap ti marsoltok – mondta Szalmás, és a csendőr elé köpött.

A két tehén a kisbíróval és a csendőrrel tovaindult. A szekér utánuk cammogott. A szekér mögött a malom népe ballagott. A kapukból gyerekek s asszonyok szivárogtak utánuk. Dagadt, nőtt s egyre hangosabb lett a menet. Pusztai hátra-hátra nézett.

– Jó lesz innen kimászni – gondolta.

A szekérre hirtelen Szalmás Gábor kapaszkodott, s az utánuk nyomuló nép felé fordulva kiáltotta:

– Szemtelenség ez, emberek. Kiveszik az urak a falat kenyeret az ember szájából. Munka nincs! Kenyér nincs! Csak árverés van! Most meg az őrletést is beszüntet-

ték. Húsz kiló rozsom van a garatban, hát nem elviszik a tehenet a járatból. Szemtelenség!

A csendőr hátra-hátrakapta a fejét. Tanácstalan volt, s szidta magában a tiszthelyettest. Tudhatná, hogy ezekkel a koldusokkal csak puskatussal lehet elbánni.

– Gyorsabban! – szólt Sósra.

– Fél – kiáltozták az emberek. – Begyulladt a csendőr.

A gyerekek a menet elé nyargaltak. Ott szembefordultak a két tehénnel meg a csendőrrel, és úgy vonultak, háttal előre. De a sok gyerek, a két tehén s minden kísérője, Pusztai két lova s a szekér mögött lármázó, hadonászó nép ... hirtelen megállt. Mert csendőrszuronyok kíséretében a Fő tér felől újabb három tehenet terelt más utcákból az öregebb kisbíró. Az egyik közelítő tehén elbőgte magát, és sorstársai keserves panasz szóval feleltek neki.

De nemcsak a tehenek fölött parancsnokolt a vén kisbíró. Menet közben megütötte nagy dobját, megpergette rajta a két dobverőt is. Az emberek, akik Sós Gábor teheneit kísérték, nem tudták, híreket hallani seregeljenek-e, vagy kitartsanak az ifjabb kisbíró védettjei mellett.

A vén községi ember messzeható fennszóval hirdette meg, hogy azok, akik útmunkára iratkoztak fel Jójártnál, holnap reggel hét órára legyenek a Várban Biczó Dénes intéző úr irodája előtt. Aki nem jelentkezik, elesik a munkától.

A váratlan parancsra leugrott a szekérről Szalmás Gábor. Még az őrletésről is megfeledkezett.

– Lesz munka – kiáltotta boldogan. – Mégiscsak lesz...

Rostás Ignácot vigasztalta így, aki szintén a teheneket kísérte.

– Lesz, persze, hogy lesz. Ha maga az intéző úr veszkődik vele, akkor lesz.

– Vagy fordítva – szólalt meg Király Máté, akit szintén kiragadott a tehenek menetéből a várbeli jelentkezés kötelezettségének a híre. – Nem jó, ha egy ilyen nagy úr avatkozik a dologba.

Az emberek nagy része otthagyta a teheneket, és külön vonultak tanácskozni.

– Azt mondta a kisbíró, hogy reggel hétkor a Várban – mondta hangosan, a vakok szokása szerint kissé felfelé emelt arccal, mintha nem is az embereknek beszélne, hanem valamilyen felsőbbséggel vitatkozna. – De nyolckor van az árverés. Bejöhet-e a faluba nyolcra az, akinek a dunyhája fölött megperdül a dob?

– Ejnye má... csak tán lesz erre gondja az intézőnek! – nyugtatgatta meg magát is, a többieket is Rostás. – Mér károsítaná meg a szegény embert? Nem tarthat vissza bennünket az árveréstől.

– Aztán mit keresnél ott, he? – firtatta vak Király Máté. – Van pénzed?

– Nekem? – hüledezett Rostás Ignác. – Honnan volna?

– Hát akkor mit akarsz az árverésen?

– Kikönyörögném – mondta Rostás. – Csak tán van szívük!

– Honnan volna? – kérdezte könyörtelenül a vak.

Olyan csönd lett, mintha valami nagyon meghatót mondott volna Király Máté. A fejüket is lehajtották az emberek, nehogy szembenézzenek a végzettel...

Az alvégen már reggel óta szedte a lefoglalt holmit Trócsányi bíró szekere, amelyen a béres mellett egy esküdt ült, ő olvasta fennszóval egy papírról, honnan mit vigyenek el. A házak előtt bekiáltott a kiskapun.

– Csutorás János otthon van?

Dehogy volt, künn járt a kakastollasok által kísért tehenek körül, csak a felesége őrizte a hideg kemencét, mert már elfogyott a tüzelő: a szárított ganéj, a kukorica csutka meg a vadgesztenye is... No, de ha akadt is volna valami tűzrevaló, se zsírja, se sója, se lisztje, se ecetje nem volt a házban. Amikor az esküdt benyitott a konyhán, és a lefoglalt szekrényt kérte, az asszony a kemence padkáján meg se mozdult, s nem felelt a hivatalos ember sürgetésére sem. S szeme se rebbent, amikor az esküdt a szekér kocsisával együtt kicipelte az üres, rozoga ferslógot.

Egy perc múlva már a szomszéd ház előtt kérdezte a kiáltozástól rekedten az esküdt:

– Rostás Ignác itthon van?

Rostás se volt otthon. Őt is a Fő téren tartotta a riadalom, amely mindenkit elfogott, amikor arra gondoltak: hétkor a Várba az intéző elé... és nyolckor van az árverés órája.

– Nagyon gyengék lehetnek az urak, ha csak ilyen csalafintasággal akarnak velünk kibabrálni – mondta kesergően Szalmás Gábor. – De hát hiába ugrálnak, nem visznek azok el tőlünk egyetlen tehenet se.

– Mi bajod a tehénnel? Nincs neked tehened – szólt rá Lihányi. – Gondolj inkább a dunyhádra, akit most raknak szekérre.

– Ha tehenet nem visznek el, a dunyhám is megmarad – okoskodott Szalmás.

De az embereket nem a tehén, és nem a dunyha érdekelte, hanem Biczó Dénes meghívása. Akadt most már könnyenhívő, aki bizonyosra vette, azért rendelik őket a Várba, hogy ott vegyék át a foglalót. Igenis: foglalót! Éppen az árverés napján, az árverés előtt egy órával adnak a szegénységnek annyi foglalót, hogy ne engedje elkótyavetyélni kis holmiját... És az intéző nem adhat kevesebbet tíz pengőnél! Egy ilyen nagyúr! Száz embernek egyszerre ezer pengőt fizet ki...

– Ezer pengő... ezer... – suttogták elmélázva az emberek.

És most valami csudálatos dolog történt. A nép fölött, jó két-három ölnyire, mint valami óriási virágcsokor, zizegve fehér, zöld, piros, sárga papírlapok lebegtek-lebegtek. Aztán szárnyaszegetten lehulltak a nép fejére, vállára.

Húsz lépéssel odébb újabb papírköteg repült a magasba, akár csak az első... s szétvált, billegett s leszállt...

Az emberek összevissza szaladgáltak, kiabáltak, a

földre lehasaltak, csak hogy hozzájussanak a röpiratokhoz. Volt, aki hármat is szerzett, más ügyetlenebb meg hiába futkározott, hajlongott, mégsem jutott egyhez sem.

Lassan elcsendesedett a zajongás. Az emberek egymástól különválva kezdték böngészni a váratlanul érkezett cédulákat.

Vak Király Máté magára maradt. Az emberek az olvasással voltak elfoglalva. Állt az öreg, s várta: valaki megszánja s elmondja neki, mi az oka a zavart lelkendezésnek. Annyit már megsejtett, hogy valaki vagy valakik röpiratokat szórtak el. Hej, ezek a látók, de elhagyják a magával tehetetlen emberfiát...

– Lihányi, hol vagy? – kiáltotta kétségbeesetten. – Olvasd, mi van a cédulán?

Lihányi hamarosan jelentkezett. Valahol a közelben volt elfoglalva a maga cédulájával. Sokan húzódtak utána. Meglett emberek, leginkább, akik vagy teljesen írástudatlanok voltak, vagy már sok betű képe lett szemüknek ismeretlen, s most gyámoltalanul forgatták kezükben a színes papírokat.

– Olvasd ... – sürgette újra Király Máté.

Olyanok is köréjük gyűltek, akik már elolvasták a röpiratot.

– Becsapták az urak a kubikosságot – olvasta Lihányi. – Útépítő munkát hirdettek csak azért, hogy az árverés napján ne szegüljenek szembe a hatósággal. És nemcsak a kubikosságot szédítették a munkaalkalommal, hanem Jójárt Ferencet is, aki tisztes múltját, a

munkásság ügyéért való több éves szenvedését bepiszkítva, urak hajcsárává szegődött. Gyalázatos alacsony áron, harminchárom fillérért vállalta az ígért munkát, de csak harminc fillérért szegődtetett száz embert. Ha meglett volna a munka, sok száz pengővel sarcolta volna meg a szegény népet a gyalázatos ember.

– Igaza van a cédulának, gyalázatos ember Jójárt – mondta ki véleményét Király Máté.

Senki sem ellenkezett vele. Mindenki megdermedt a hírre, hogy munka pedig nem lesz. Ez a szörnyűség kilúgozott az agyakból minden más emléket. Szinte süketen a rémülettől, bámultak az olvasóra, s talán nem is hallották a cédulák lelkes mondatait, amelyek úgy szóltak, mint a parancs:

– Ki a faluból a végrehajtókkal! Le a leventerendszerrel, amely börtönőröket és munkásgyilkosokat nevel a szegénység gyermekeiből! Le a Jójárt-féle kétkulacsosokkal! Éljen a városi és falusi dolgozók szövetsége! Éljen a Kommunisták Magyarországi Pártja! Éljen a világ dolgozóinak egyetlen hazája, a Szovjetunió!

– Éljen! – rikoltotta Király Máté. – Éljen!

Senki se csatlakozott rivallásához. A csalás annyira megrendítette az embereket, hogy még mindig nem tudtak magukhoz térni. Igaz, már tegnap, sőt tegnapelőtt is sejtették a borzalmat, amikor Jójárt megtagadta a foglaló kifizetését, s elszólta magát, olyasfélét mondva, hogy hát lesz ugyan munka, de talán nem a legközelebbi hétfőn...

Igen ám, de azóta is történt valami. Biczó Dénes úr

holnap reggelre rendelte ki az embereket a Várba. Nem csalás, nem ámítás, hanem valóban ő hívta a népet. Csak a foglalóról lehet szó . . .

– Úriember – tört fel a remény Rostás Ignác torkán. – Úriember nem csinál pervátát, vagy mi a fenét, a szájából.

De már nem hallgatott rá senki. A Fő utca felől szaladva jöttek az emberek. Ők is papírokat lobogtattak. A templom előtt osztogatta őket valaki, más faluból való, ismeretlen.

– A tiszteletes úr küldi – mondta, amint végigszaladt a Fő utcán.

Mások a kapukon belől találtak cédulákat. Mintha papíreső szakadt volna a felhőtlen kék égből.

– A főjegyzőhöz! – kiáltotta el magát Mester Mártonné. – Menjünk a főjegyzőhöz. Ott vannak a teheneink. – Szaladt néhány lépést, s úgy kiáltotta visszafordulva. – Adják vissza a tehenünket. Menjünk! . . .

Előbb egy, aztán még egy asszony követte. Hamarosan férfiak is eredtek a nyomukba. Gyerekek visítoztak, és kavicsokkal dobálóztak.

A Fő utcán, boltja ajtajában állt a borbélymester.

– Vissza – kiáltotta, és nyitott borotvájával hadonászott. – Vissza, ez tilos . . . A csendőr nem viccel.

Hirtelen el is halt a lárma. De nem a borbély parancsszavára némult meg a tömeg, hanem mert a községháza kapuján két kakastollas jött ki, s mögöttük, szuronyos fegyverrel, vitéz Lányi, vitéz Császár meg Mester János.

– Vigyázz! – vezényelte a csendőrtizedes. – Vállhoz... Cél-ba...

Kapuk mögé, udvarok mélyére, házak zugába tisztult el az emberáradat. A Fő utcán lassú szemlére indult a két csendőr. A két vitéz meg Mester János visszahúzódott a községháza kapuja mögé.

Habos lován hamarosan Biczó Dénes is megjött. A községháza előtt leugrott, és maga után vonszolta lovát az udvarra.

Sokáig tartott, amíg újra a kapuk és a házak elé merészkedtek az emberek. Körülnéztek: egymást kereste, bátorította a szemük.

Egyszerre szájról szájra szállt a hír, hogy bevitték a csendőrőrsre Jójárt Ferencet meg Filó Pétert. Mindegyiküket két csendőr fogta közre.

– A városi titkárukat is így vitték – mondta Lihányi. – De a falu végén urasági hintóba ültették, minek előtte a főjegyzővel ivott. Jójártot is, Filót is csak pálinkázni hívták.

Valaki nagyot kiáltott. Az emberek Pénzes Varga Imre háza felé néztek, ahová most ért a két kisbíró meg Mester János. Libasorban léptek be a kapun.

Leballagtak az istállóhoz. Benn Pusztai aludt. Csak hosszas rázás, rugdalás után tért magához.

– Mit akartok tőle? – szaladt utánuk az öreg béres. – Nem gyilkos ez, se rabló. Hagyjátok aludni. Egész éjjel úton volt.

– Ne védje ezt... Gazember ez, kommunista – mondta Sós Gábor.

– Te marha... – mondta megvetően az öreg.
– Ez?... – El akarta rántani Pusztairól Sós kezét.
– Hagyd békén, mer ütök.

De Mester János eléje állt, s a kisbíró vékony szíjjal egymáshoz kötözte Pusztai csuklóit.

De mert a fogoly nem mozdult azonnal, a janicsár hátulról beléje rúgott. Pusztai hátrakapta álomittas, dühödt szemét, aztán elindult ellenkezés nélkül. Az utcán gyorsan haladtak.

– Gyorsan, gyorsan – nógatta foglyát a két kisbíró.

A községháza előtt Mester János a menet elé állt, elsőnek lépett az udvarra, s beszaladt az irodába. A kisbírók s a fogoly az előszoba előtt vártak. Pusztai az udvar mélyén kikötött teheneket nézte.

A janicsár kijött, s beintette a foglyot s két őrét az irodába. Az íróasztal mellett a főjegyző ült, s háttal az ablaknak az intéző állt.

– Gyere ide – mondta halkan Biczó Dénes, s Pusztaira nézett.

A két kisbíró feléje tolta a foglyot.

– Neveket mondj – parancsolta Biczó.

– Milyen neveket, kérem?

Gyors egymásutánban jobbról s balról, aztán újra jobbról s megint balról képen verte az intéző a legényt. Pusztai jobbra-balra ingott. Feje mintha hordónyira dagadt volna.

– Neveket, különben megdöglesz – mondta Biczó Dénes.

Pusztai a dühös úrra nézett, s nem felelt.

4

A tehenek mély sárban, a környező falvakból cammogtak a körjegyzőség udvarára. Szinte egy időben, kora reggel hajtották ki őket istállójukból a szuronyos csendőrök, s indították el Bozról, Fülesről, Küllőről, Hegykőről.

Ahol a kakastollasok megjelentek, vad lárma kerekedett. A kutyák ugattak, a lovak ijedten kirúgtak, s a kakasok őrült félelmükben a kerítésekre szálltak, és riadalmukban vadul kotkodácsoltak.

A tehenek előtt és után csendőr haladt. S elöl is, hátul is gubás ember járt. Az elöl járó gubás ember vékony acélláncot tartott a kezében. A lánc végigfutott az őrizetesek szarván, a végét a menet után kullogó hajcsár fogta. A két hajtó néha megbotlott a sárban. Ilyenkor dühösen káromkodtak. Máskülönben csendben voltak, akárcsak a mogorva csendőrök vagy a megláncolt tehenek.

A kora reggeli csendben mindenfelől harangok szóltak. Minden faluban, ahonnan teheneket vittek el, félreverték a harangokat. Harangzúgás közben indult a menet, s a kakastollasok lövésre kész fegyverrel óvták teheneiket a haragos emberek elől.

A körjegyzőséghez közel érve, a hajcsárok hangosan nógatták védenceiket. A községházára vágtatva trappolt be a hajcsár, tehén s csendőr. A főjegyző istállójában nem fért el minden jószág, nagy részük az ud-

varra szorult. A láncokat leszedték róluk a hajcsárok, akik a jószággal maradtak.

A kapun belül s kívül egy-egy szuronyos csendőr állt fel.

Az őrizetes jószág az istállóban leheveredett, és egymás mellé szorult. A példát csakhamar követték az udvaron levő tehenek is.

Az istállóban szalmán, a udvaron a homokon feküdt a jószág. A legfiatalabb, helybeli származású, Mester Mártonék riskája nem bírta sokáig a csöndet, s hosszan, fájdalmasan elbőgte magát.

Amikor érte jöttek a csendőrök, a házbeliek az udvarra rohantak. Gazdasszonya, Mester Mártonné az istálló küszöbe elé feküdt. A csendőr csizmáját csókolta, és úgy könyörgött kegyelemért. Mester Márton csákányt ragadott, de rögtön el is dobta, és csak állt szótlanul. Fia, János a tornácon fütyörészett.

Mielőtt a községháza hideg udvarára behajtották a teheneket, mind ápolt és gondozott volt. Valaha, alig néhány órája, a család imádata áradt feléjük. Filó Péterék, Mester Mártonék úgy gondozták jószágukat, de úgy... De hol maradt Jójárt Ferenc egyetlen tehene? Az ő vidám riskáját is felírták az ősszel! És most sehol sincs!

A tehénkék éhesek és fáradtak voltak. Révedező álmukban otthon voltak... Üde nedvek s ízek bizsergették őket... Nagyot bőgött a kedves emlékre az egyik, s hosszú, mély panaszhangon felelt rá a többi.

Az udvar mélyében szekerek álltak vánkosokkal,

székekkel, szekrényekkel, talicskákkal, varrógépekkel, faliórákkal, liszttel megtömött zsákokkal, sok-sok apróbb, nagyobb hordó kisüstön főtt szilvapálinkával és borral megrakodva. A szekerek mellett cséplőgépek, boronák s rosták álltak.

Hajnalfelé felriadtak álmukból az őrizetes tehenek. Mindegyikük elé odarakták a reggelit. És ők habzsolva, fuldokolva befalták a sózott, ízletes korpás táplálékot. Utána vödörszámra itták a vizet.

Aztán elcsöndesedett a községháza és környéke. Még sötét volt, amikor mindenfelől lovas szekerek igyekeztek a faluba. Még el se érték az első házakat, az alvók felriadtak, és aggódva füleltek a zakatolásra, zörgésre.

– Meg fog bukni a kormány – mondta aggodalmasan Glücklich úr, és felült ágyában. – Amelyik kormány újra megengedi ezt a szekerezést, az nem kormány, az egy vacak. Nem? – fordult a szomszédos ágy felé.

De felesége nem felelt. Mit is mondhatott volna? Ki tud az ilyen kérdésre felelni? Talán a tanítóné vagy a postamesterné, vagy a tiszteletesné... Ők is hallották a szekérnyikorgást, a lovak nyihogását, de ők bíztak Biczó Dénesben. És az is hatott rájuk, hogy itt járt Dula Máté, talán még itt is van. És ez azt jelenti, ha valami lesz: baj, felfordulás, az nem a keresztény intelligenciának lesz baj. Nem bizony! Mert ne felejtsék a zsidók, hogy a magyar paraszt és az intelligencia könnyen megismételheti a tizenkilences évek nemzeti felbuzdulását...

A környékből érkező szekereseket és gyalogosokat a

községbe torkolló utak elején ködmönös, süveges emberek állították meg.

– A Fő térre állj a szekereddel – mondták. – Nyolc órára tűzték ki az árverést.

– Mégis megtartják?

– Ehhez nekünk is lesz szavunk – mondták, és útjára engedték a szekeret.

Sok szekeret a Fő térre torkolló utcákba irányítottak a rendezők. A gyalogosokat a községháza elé rendelték. Az emberek nem kérdeztek semmit, mentek, ahová küldték őket.

De néha zavar támadt. Bőrbekecses, kövér kupec jött, és félvállról fogadta az őrsön álló érdeklődőket.

– Aztán mi közöd hozzá? – felelte a kérdezősködésre.

A kérdésre a szekér elé fogott ló kantárját markolták meg az őrök, s így kérdezték szelíden.

– Talán a licitálásra jöttél, és árverezni akarsz?

– Ne üsd az orrodat a más dolgába – felelt a magabiztos ember, s lovai közé csapott.

A lovak felágaskodtak, mert az emberek útjukat állták. A kerítések alól még vagy féltucat süveges alak került elő. Lerántották a bakon ülő büszke embert, és megkérdezték.

– Ne üssük beléd az orrunkat? No fene, nem is ütjük. Csak a tiédet verjük a sárba.

A világosodó hajnalban messze hangzott a kupec jajveszékelése, amely csak akkor szűnt meg, amikor arcát, orrát már tizedszer verték a felázott út sarába.

– Elég volt a reggeliből, hékás? – kérdezték a játszadozás után. – De gyorsan, gyorsan, sok még a dolgunk.

Talpra állították a kupecet, s megmondták neki, hogy ha kedves az élete, forduljon vissza és iszkoljon a faluból, de rögtön.

A hajnali órákban tizenhat kupec szekere rúdját fordították vissza a falu széléről, de valamennyinek megígérték, hogy ha mégis belopná magát a faluba, megkapja az ebédet is, amelynek a levese ennen vére lesz. Vacsorára meg tököt lékelnek: kupecfejet. Jó lesz, ha nem kívánja meg senki ezt a vendéglátást.

Az egyik őrségnek Mester Márton volt a parancsnoka. Szőrös képe ragyogott a boldogságtól, s apró szeme értelmesen csillogott. Különösen, amikor hatalmas marka átfogta a kupec nyeldeklőjét.

– Megfojtod te – szóltak rá figyelmeztetően, s ilyenkor búsan eleresztette áldozatát.

A bozi országúton Bencze Sándor cirkált. Két gazda meg Filó Mihály volt vele. Itt se sokat tárgyaltak a kupeccel, megkapta hiány nélkül a reggelijét.

De Bencze nemcsak kupecekre vadászott. Figyelmesen megnézett minden arcot, eljött-e mindenki, aki húszban se maradt el?...

A hegyköiek rendezett menetben futottak be. S megjöttek már éjféltájt vagy huszonöt lovas szekéren a boziak is.

Rácz József vezette őket, bezörgetett Benczéhez, s beállította két lovát az istállóba.

– Lefekhetsz – mondta Bencze az istálló sarkában álló dikóra intve –, majd szólok, ha kellesz.

De Rácz nem feküdt le. Szénát vetett a lovak elé, ide-oda ténfergett az udvaron, várta, hogy Bencze behívja a házba. De vendéglátója, régi cimborája, furcsamód nem szólt. A végén megunta a hiábavaló reménykedést.

– Elbeszélgetnék odabenn – mondta, és már indult is a bejárat felé.

– Ne – ellenkezett Bencze. – Ő van nálam, az a városi, aki tegnap Hegykőn volt.

– Nem szereti a parasztszagot? – indulatoskodott Rácz.

– Azt akarja, hogy ne tudjon róla senki.

– De most már tudok.

– Nem tudsz – mondta Bencze, és Rácz szemébe nézett –, vagyis: úgy legyen, mintha nem tudnál semmit! Érted?

– De mér? – ellenkezett Rácz. – Mér nem szabad a színe elé kerülni?

– Igazuk van – mondta Bencze suttogva –, igazuk van a kommunistáknak. Nagyon vigyáznak minden lépésükre. Mert minden percben lecsaphat rájuk a halál. De én meg nem szokom ezt a bujkálást soha. Pedig úgy van jól, ahogy ők csinálják: az ellenséget be kell csapni. Sok mindent megmagyarázott a vendégem az éjjel, amikor idehoztam. Csak: ellenünk igaz minden szava... Azt mondja: amit csinálunk, annyi, mint a részeg favágó munkája: magunk alatt vágjuk a fát.

Igaz, a fa, amin ülünk, korhadt már régen. Mert milyen életre vágyódunk mi? Magunk se tudjuk. Élunk, bele a vakvilágba. Szerezni már nem tudunk mást, csak bajt meg gondot. Meg kell tanulni, hogy a szónak: enyém, hamar befellegzik. De ezt az új világot a munkások, a béresek meg a kubikosok csinálják meg, persze, nem úgy, ahogy mi akarjuk.

– De azt csak elhiszik tán, hogy veluk vagyunk? – kérdezte Rácz, sokára aztán, hogy Bencze mély, dörmögő szava elhalt, elhallgatott.

– Higgyenek? Nekünk? – kérdezte keserűen Bencze. – Mér higgyenek? Nem hihetnek.

– Ezt mondta? A bélit ontom – s már tolta is félre az útból Benczét.

Bencze szelíden visszafogta vad, haragos társát.

– Nem mondta. Csak én mondom. És ne is higgyenek. Mert nem is lehetünk mink egészen az ő emberük – mélyen sóhajtott. – Elromlottunk, urak barátai voltunk... De eriggy, eriggy, feküdj le, majd szólok, ha kellesz.

Most már indult is volna Rácz az istálló felé, de az utcai szoba felől lépések hallatszottak, s az apró petróleumlámpa sárgás fényében kilépett a konyha küszöbére a városi munkás. Megmondta, arra lett figyelmes, hogy beszélgetést hall. Becsukta volna az ajtót, de éppen róla volt szó, így hát végighallgatta a szavakat... Ne haragudjanak érte. Nem szokta ő kihallgatni mások, barátok beszédét. Nincs is szükség arra, mert barátok nem titkolhatnak el egymás előtt semmit. Van-

nak persze dolgok, amelyek a párt utasításai szerint rejtve maradnak. Mindenki csak annyit tud, amennyi az ő munkájához szükséges.

– Hogyan birkózok meg az urakkal, ha nem tudom, mit tervez a másik, a szomszédom?... – mormogta Rácz – ha nem tudom, belém lő-e a szomszédom a lövészárokban, vagy az ellenségbe ereszti-e a golyóját.

– Igaz – mondta a városi, s most úgy fordult, hogy a messzi, utcai szoba gyenge fényében magas homloka, egyenes szemöldöke s összeszorított ajka meglágyult, s tágra nyílt szeme töprengővé vált. – Igen, ez az igazság. Tudnunk kell egymásról, egymás terveiről. Enélkül nincsen szövetség. Én tudok például a maguk haditervéről. – Bencze felé nyúlt, mintha enyhíteni akarná szavai érdességét. – Egész éjszaka beszélgettünk. Sándor bátyám kiöntötte előttem szíve bánatát, mindent, mindent, csak egyet titkolt el: hogy az árverés idejére valóságos haditervet dolgoztak ki, amivel ütközetbe viszik a gazdákat. Reménytelen ütközetbe.

– Példamutató ütközetbe – szólt rá Bencze ingerülten is és zavartan is.

– Az a – lelkesedett Rácz. – Mindenhol, ahol szorít a csizma, megtudják, mit csináljanak.

– Mit? – kiáltotta a városi legény. – Na mit? Mészároltassák le magukat? Hiszen a hatalom csak erre vár! Hogy oka legyen belelőni a tömegbe. Ennél nagyobb örömet nem is szerezhetnek a Biczó-féléknek. Keresztúrott lőnek... és evvel a sortűzzel félemlítik meg az ország minden megcsalt, kisemmizett gazdáját.

– Ezért nem beszéltem róla – mondta Bencze. – Ezért. Tudtam, hogy ellenzed.

A városi munkás visszament az utcai szobába. Kopott, rövid posztóbekecsben és bárányból kucsmában jott vissza.

– Elmegyek – mondta –, köszönöm a vendéglátást. Nem tudom, találkozunk-e még – s kezet nyújtott.

– Elmész? – ütődött meg Bencze.

– El. De nem messzire. Itt maradok a faluban.

– Hát akkor mér búcsúzol?

– Nem akarom, hogyha baj ér... magyarán: nem akarom bátyámat rossz hírbe hozni.

– Nem árt nékem már semmi – mosolygott keserűen Bencze.

Sokáig ottmaradt a kiskapuban. Vendége alakja, lépteinek zaja már régen a sötétbe, a messzibe veszett.

– Ez most megy a csendőrőrsre, és fölad – szólalt meg mögötte Rácz József.

– Fölad? – Bencze hátrafordult, és mellen ragadta régi barátját, régi harcos társát. – Ez? Fölad? – megrázta Ráczot, aztán fáradtan elengedte. – Ez nem... ez sose...

Szorosan egymás mellett álltak, érezték arcukon egymás nehéz lélegzetét. Rácz suttogva, mint aki nem is vár feleletet, kérdezte: ki árulhatta el néki az ő haditervüket?... Bencze nem felelt, bár bizonyosra vette, hogy a magas hegykői embertől tud mindent ez a... ez a fiatal városi, akit olyan nagyon közelinek érzett magához...

– Eriggy – mondta halkan Rácznak. – Nézd meg az utcán, állnak-e az őrségek?

A régi jó barát szó nélkül indult. Most olyan magányosság szakadt Benczére, hogy a szíve összeszorult.

– Azt mondta, nem akar rossz hírbe hozni – dünnyögte maga elé –, de lehet, inkább attól tart, hogy én hozom hírbe, én, urak egykori barátja, kutyája. Igazuk is van: nem hihetik, hogy más lettem. Tán csak akkor hisznek, ha látják: kezet emelek azokra, akikkel idáig együtt...

Nem tudott továbbmenni a gondolaton, annyira megrettent a szörnyűségtől, hogy ő: kezet emel régi barátaira, Biczó Dénesre, Dula Mátéra... Igaz, Biczó Dénes még megkaphatja... Apportirozó kutyának tartja csak a nála alacsonyabb rendű embert. Dula Máté? Rongy, beijedt senki! Rája nem is érdemes kezet emelni...

Fáradtan és kedvetlenül bement az istállóba. Lámpát gyújtott, levetette kabátját, köténnyt kötött, kiganajozott, s friss szalmát rakott a lovak alá. Az árva tehén helyét is megtisztogatta. Gyorsan, verejtékezve dolgozott.

Amikor megtisztálkodott, az istálló sarkából, a fekhely alól kihúzta a jutasi janicsártól elvett pisztolyt. Két töltény volt csak benne. Szájába vette a csövet, fejét kissé hátravetette. De a kis istállólámpa fénykörének a határán, az ajtóban meglátta, amint lánya, Juliska arca eltorzul, ajka meghasad, s éles sikoly csap ki száján... Leeresztette a pisztolyt.

– No, te – mondta fáradtan. – Mitől ijedtél meg? – s feléje mutatta a pisztolyt. – Nézd meg, biztosítva van. Nem akartam én magamat...

A lánya sírt, s ő csak állt, s nézte gyermeke rázkódó vállát.

S nem volt hozzája egyetlen vigaszszava sem.

5

A két kisbíró meg a janicsár még az éjjel a Várba kísérte Pusztait, s az intéző házának egy pinceszerű szobájába zárták. Hamarosan a szobába telepedett vitéz Lányi, vitéz Császár meg az uradalmi gyakornok. A kisbírók elmentek, csak Mester János maradt vissza a vitézi társasággal.

Lányi egymáshoz szíjazta Pusztai két csuklóját. Vitéz Császár a legény lábfejére állt. Jobbra az uradalmi gyakornok, s balra tőle a janicsár várt.

Amikor Pusztai teste már ívként feszült hátra, vastag nádpálcával vert hasára a gyakornok. A legény ordított.

A gyakornok leengedte a botot, és pattogva mondta:

– Az intéző úr azt parancsolta: mondd meg, kitől kaptad a múlt héten, kitől hoztad máma és kinek adtad a röpiratokat.

Pusztai nem felelt. Erre jobbról és balról zuhogtak

kifeszített hasára a vesszőcsapások. Arra ébredt, hogy vízzel locsolják. A földön feküdt, s a négy hóhér föléje hajolt.

– Tudsz már neveket? – fogadta az életbe visszaérkezett áldozatát a gyakornok.

Pusztai elfordította a fejét, s hallgatott.

A hajába markoltak, és úgy rántották a magasba. Amikor a legény fájdalmasan üvöltött, a gyakornok rongyot tömött a szájába.

– Emeljétek fel – mondta az oktató.

Feltették az asztalra. Összeszíjazták mindkét lábát. Két térdét áttolták összeszíjazott karjai között, és térde alá rudat dugtak, amelynek egyik végét vitéz Lányi, a másikat vitéz Császár emelte. Pusztai feje lefelé lógott, s meztelen talpát a janicsár s a gyakornok vesszőzte sokáig.

– No, most végem... – gondolta Pusztai.

Amikor újra felmosták, a földön feküdt, talpát vizesdézsába nyomták. Mintha ezer gombostűvel szurkálták volna, úgy fájt ez a lábvíz.

– Kinél jártál a városban? Kitől kaptad a röpiratokat? Kinek adtad őket? – kérdezte újra az oktató.

– Nem tudok semmit – mondta mogorván.

– Nem szégyelled? – ordított és toporzékolt az oktató. – Mit véded azokat a kommunistákat? Inkább özveggyé teszed a szeretődet, de a kommunistát nem adod ki?

Pusztai megremegett. Kedves szeretője, Margit... be nagyon hozzábújt az éjjel...

– Az a vén szaros, Kőrakó is bevallott mindent – mondta most a gyakornok.

Pusztai behunyta a szemét. Mintha valami megvakította volna, s így mondta alig hallhatóan:

– Kőrakó? Hazudott.

– A szemedbe mondja.

– Hát mondja, az anyja istenit – dühbe jött. Amíg ő itt szenved, a vén pipogya elárul mindent.

Felemelték, de nem tudott talpra állni. Hóna alá nyúltak, és így vonszolták kifelé s fol a lépcsőn.

A szobában, ahová betolták, a falnak fordulva állt Kőrakó. Mellette szuronyos csendőr őrködött.

– Ismered ezt az embert? – szólt Kőrakóra az oktató.

Kőrakó megfordult. Orra, szeme, szája csupa vér volt.

– Ismerem – felelte.

– Mikor láttad utoljára?

– Vasárnap este – felelte csöndesen. – A lányomhoz jár.

– Előbb nem láttad?

– Nem.

– Azóta se?

– Azóta se.

– Te... – lépett Kőrakó elé az oktató, és belemarkolt ősz bajuszába. – Agyonverlek, te rongy.

Pusztait visszavitték a pinceszobába. Ott lelökték a padlóra. Bejött hozzá az orvos. Az ütőerét tapogatta, nem szólt egy szót se, és elment.

Az ablakokon át már világosság derengett, amikor Pusztai ajtó nyikorgására ébredt.

Az intéző jött be. A szobában már rend volt, tisztaság. Biczó Dénest a janicsár kísérte. Ép bal kezében tálca volt, s azon kávé. Letette az asztalra, feloldozta Pusztai kötelékeit, és kiment.

– Kelj fel – mondta Biczó Dénes. – Ülj az asztalhoz, és egyél.

– Nem kell – mondta Pusztai, és fekve maradt. De meggondolta magát, a székhez kúszott, felerőlködött rá, és leült. Sziszegett a fájdalomtól, de mohón megitta a kávét, s megette a zsemlét. – Ez jó volt – mondta.

Szivarral a szájában Pénzes Varga Imre lépett a szobába. Barátságosan nézett legényére, és szivart nyújtott feléje.

– Nem kell – mondta Pusztai. – Tudja jól, gazduram, nem szívok se szivart, se mást.

– Hát ital kéne-e? – kérdezte Biczó.

– Nem kell. Nem vagyok italos.

– Ne pofázz, mert képen váglak – szólt rá Pénzes.

– Falusi ember szereti az italt – erősködött, barátkozott Biczó. – Megiszol egy pohárral.

– Nem iszom, mert nem szeretem.

– Jól van, fiam, senki se erőltet. Csak azt mondd meg, kaptál-e a múltkor, amikor a röpiratot hoztad, pénzt a fáradságodért.

– Én nem hoztam röpiratot, csak lisztet.

– Pálinak adtad a fehér lapot, másnak a röpiratot.

– Páli hazudik.

– Mondd csak, tudja Kőrakó, hol a nyomda? Az elosztóhely? Ő tegnap a városban volt.

– Én nem tudok semmit.

– Nézd, fiam, nekem elmondták, hogy te Kőrakóhoz jársz. Őt már lefogták. Nem akart vallani, de vallott. Te is vallasz. Tudom, hogy a múltkor kétféle röpiratot hoztál. A fehér lapot Pálinak... Csak azt mondd meg, kinek adtad a másikat. Mást nem akarok tőled. Az se érdekel, hoztál-e tegnap is röpiratot, meg kitől. No... – és várakozón nézett a legényre.

De Pusztai hallgatott.

– Ha nem felelsz, tömlöcbe kerülsz. Utána meg elveszted a helyed. A gazdád vissza nem vesz...

– Egy kommunistát? Kötnivaló bolond lennék – mondta Varga. – No, szaporán, beszélj.

– Hozzám is eljöhetsz, akár urasági kocsisnak – biztatta Biczó. – Jó lesz?

– Jó bizony. Úgyis házasodni akarok.

– Tudom. Kőrakó lányát akarod elvenni. Az öreget is eleresztem... Mindezt csak azért, mert sajnállak. Református vagy meg magyar, apátlan-anyátlan árva... Hát beszélj. Van-e a faluban, a környéken vagy a városban nyomda?

– Nem tudom én, kérem, mi az a nyomda.

– A műhely, ahol a röpiratot csinálják. Iszol még kávét? Jó helyed lesz nálam. Pénzt is kapsz, ha akarsz...

– Inkább hely kéne – mondta akadozva Pusztai. – Az jobb, az nem fogy el...

– Adok én helyet is, pénzt is. – Csomó nagybankót

szedett elő. – Nézd, százpengős. A tiéd lehet. Tedd el – és feléje pöccintette. – No, hol a nyomda, meg kinek adtad a papírokat?

– Nem tudok én ilyesmiről, kérem.

– Egye a fene a nyomdát. Tiéd a pénz, ha megmondod, kinek adtad a röpiratot. Megkapod nálam a jó helyet, ha megmondod, ki a kommunista a faluban.

– Fia kommunistát se ismerek.

– Urat csinálok belőled.

– Nem akarok én úr lenni.

Biczó Dénes felugrott, felkapta a széket, amelyen ült.

– Az anyád istenit... – ordította. – Beszélsz vagy nem?

De Pusztai összeharapta száját, és hallgatott. Dagadt talpát emelgette, és hurkás fenekén próbált fájdalommentesen ülni. És fáradt volt nagyon... S aludni akart. Talán el is aludt pillanatokra, mert... lefordult a székről. Amikor körülnézett, látta, egyedül van a szobában. Újra elaludt, de most az oldalát rugdalta valaki.

– Beszélj, te – hallotta Pénzes Varga hangját. – Agyonvernek... Talán felelnél, ha kérdezlek! Na... nna – és csizmája orrával döfködte a legényt.

Pusztai erőlködve hanyatt feküdt. Fenekét s térdét felhúzta, és csak a sarkával érintette a padlót.

– Ha tudnám, se mondanám meg – mondta halkan. – Félig agyonverik az embert, és még azt akarják, hogy árulkodjék.

– Bántott valaki? Ne beszélj! Senki se bántott –

mondta a nagygazda. – Az orvossal is beszéltem. Az is azt mondta, hogy ujjal se nyúltak hozzád.

Pusztai behunyta a szemét, s oldalra fordult fektében. Elhatározta, most már senkinek nem felel. Legyen a kérdező maga az atyaúristen, akkor is hallgat.

Pénzes Varga várt egy darabig, aztán kiment.

A Vár udvarán megtorpant. Az intéző ablakaival szemben, vállra vetett csákánnyal vártak az emberek. Egész kis hadsereg. Elismerően bólintott.

– Érti a dolgát az intéző. Idehozta ezeket a csákányosokat, nehogy ott legyenek az árverésen.

Kilépett az udvarra. Sietett be a faluba, ahol riadtan osontak a falak mentén, imaköpenyüket hónuk alá szorítva, a templomba a zsidók. Felemelték arcukat, ráemelték szemüket, és úgy köszöntötték . . .

A Fő utcán rengeteg szekér állt. Valamennyi környékbeli.

– Nagyvásár lett az árverésből – gondolta Pénzes Varga. – Mégiscsak hasznos az ilyen árverés.

A községháza előtt, akárcsak a Várban, ember ember hátán szorongott, s a főjegyző irodájának az ablakait figyelte. A kapu előtt idegen csendőr állt. Pénzes Varga megmondta, ki ő, mi ő, mi a szándéka, s a kakastollas intett, hogy bemehet.

Az udvaron már útrakészen álltak a tehenek. Pénzes Varga gyanakodva méregette őket. Egyiket-másikat megtapogatta. Volt amelyiknek a száját nyitotta fel, s belenézett.

– Hol vannak az urak? – kérdezte a szobalányt olyan

halkan, hogy a lány inkább csak sejtette, mit kérdez.

Az urak a reggelinél ültek. A végrehajtó éjjel, gyalog s magányosan surrant a községbe. Ezért aztán hiába lesték éjféltől hajnalig a faluba vezető országúton. Mester Mártonné külön a lelkére kötötte emberének a végrehajtóval való találkozás fontosságát.

A végrehajtó a főjegyzőnél szállt meg, korán reggel felkelt, és kiment megnézni az árverésre szánt jószágot.

– Az Isten pofozza meg ezeket a csirkefogókat – mondta visszajövet. – Hát nem megsózták ezeket a dögöket?

A főjegyző bosszúsan nézett a dühöngőre. A teheneket ő sózatta meg. Az állatokat egy héttel ezelőtt a tulajdonosa jelenlétében már lemérette, és így a sózás következtében fejenként legalább tízkilós súlytöbblettel külön kis haszonra számított.

Ezt a külön üzletet minden eshetőséggel számolva akarta elérni. Mert hátha nem minden történik úgy, ahogyan kitervelte. Igaz, Pénzes Varga jól megdolgozta a terepet: eddig egyetlen kupec nem jött be az irodába a biztosítékot letenni, hogy részt vehessen az árverésen. A tehenek tehát nem egyenként kerülnek árverésre, hanem egyetlen tételben, össz-súlyban. A kikiáltási ár a kilóegység lesz. A sózás miatt előállott súlytöbblet háromszáz kiló! Harminc fillérjével ez kilencven pengő! De a végrehajtó úgy szájal, mintha ő még nem csinált volna ilyesmit... A főjegyző kihörpintette kakaóscsészéje maradékát, s kanalával gondosan kikaparta a leülepedett édes masszát.

– Tíz tehénre magamnak is szükségem van – mondta bosszankodva a közöny miatt a végrehajtó. – És ez a sózás, nem tudom, ki csinálta, ez nekem legalább harminc pengőmbe kerül.

– Ugyan – legyintett a jegyző. – Ezt elintézem.

– De azért kérlek... sózni! Ki hallott ilyet!

A főjegyző derűsen nézte idegeskedő barátját. Szerette a bosszús embereket figyelni. Táplálkozásban eltöltött napjaiba csak a feszültség, a bizonytalanság hozott változatosságot. Óriási hasát átfogta két karjával, s így figyelte az oldalszakállas, izmos és karcsú végrehajtót.

Betyár! Valóságos betyár! Ilyenek lehette az úri betyárok Jókai idejében! No, de csak dühöngjön! Mingyá itt lesz Pénzes Varga, és összeverekednek.

A nagygazda, mintha csak parancsszóra tenné, kopogtatás nélkül lökte be az ajtót.

– Későn jöttem? – volt a köszöntése. Az elfogyasztott reggelit, a kiürült pálinkásüveget nézte. – Látom, mindent megettek az urak. Akkor mindenben meg is egyeztek. – Mindkét tenyerét az asztalra rakva, s haragját alig-alig fékezve mondta:

– Végrehajtó úr! Igényt tartok a harminc tehénre. Az urak esztendők óta harácsolnak, most mink vagyunk a sorosok. Jusson egyszer a falunak is. Demokrácia van, az istenit neki. Mind a harminc tehén nékem kell. – A dobozból szivart vett ki, leharapta a végét, és a heverő fehér medvebőr szőnyegére köpte. – De nékem ne sózva számítsák az urak. Én csak annyit fizetek,

amennyit betudnak az árverezetteknek. Kiszállási hozzájárulást se fizetek. Semmit se fizetek.

Most már elmondta a magáét, most már nem kellett félnie, hogy elfelejt valamit: most már jóhetett a játék... Felugrott, két karját a mennyezet felé emelve bömbölte el megbotránkozását a becstelenség miatt... Vele ilyet megtenni! Amikor jót, csak jót akar az államnak. Mert ki vesz manapság teheneket? Harmincat! Senki! Kinek van itt pénze? Senkinek... Véres verejtékén megtakarított pénzét fekteti ebbe a vásárba. Egy büdös vasat nem keres, csak azért teszi mindezt, hogy az állam ne károsodjék olyan nagyon. De sózott jószágot vegyen? Nem, azt már nem! Elmegy ő evvel a panasszal a vármegyei írnok elébe is.

Már elkékült az erőlködéstől, és már csak hápogott a felindulástól.

– Igen, a vármegyei írnok elibe megyek. Ez most már fix – mondta elcsöndesedve.

Vármegyei írnok alatt a főispánt értette paraszti gőgjében. Állt, fujt, de szeme józanul fürkészte az urak arcát.

A főjegyző kibámult az ablakon. Az utcán mozdulatlanul állt a nép. Nem szerette, ha a rongyos, sáros koldusok ilyen rengetegbe tömörülnek. Most nagyon sajnálta magát. Olyan képességekkel, mint amilyenekkel ő rendelkezik, országos politikai szerepet kéne betöltenie, s ehelyett rongyos kubikosokkal veszkődik meg ilyen Pénzes Varga-féle vadparasztokkal ingerelteti magát.

– Nem, ezt aztán nem – mondta hangosan, és a

nagygazdára nézett. – Ilyen hangot mégse lehet tűrni. Városi írnoknak nevezni a főispánt!

– Ki? – Pénzes Varga elbámult. – Nekem mondja? Én neveztem annak? Én írnoknak neveztem az írnokot, na – s újra emelte a hangját. – Engem akar bemártani? Na, tudom Istenem, ha én kinyitom a szám...

– Nyissa csak, halljuk! – kérte a főjegyző, és felállt.

Pénzes Varga elcsudálkozott. Csak nem veszi komolyan ezt a játszadozást a főjegyző? Bár nem ártana egyszer amúgy isten igazában jól odamondogatni neki, hogy ki csinált embert, urat belőle? Ki más, mint ő, Varga! Ő választatta meg. És felszámítani neki a sok száz pengőt, amelyet a választására elköltött. A koldus!

A végrehajtó likőrt szedett elő a pohárszékről. Nagyon örült a verekedésnek. Ha ketten marakodnak, a harmadik viszi el a koncot. A tíz tehén összesen talán ötezer kiló. A városban a nagyvágó megad negyven fillért. Itt harminc filléres egységáron szerezheti meg, és így ötszáz pengő marad az üzlet után...

A főjegyző a szoba túlsó sarkába intette maga után a nagygazdát. Halk szóval hamarosan meg is békéltek. Pénzes Varga elhitte, hogy a sózás csak arra az eshetőségre szólt, ha... netalán más valaki, illetéktelen venné meg az állatokat. Szóval minden rendben van. A biztosítékot sem kell előre befizetni. Majd úgy intézik a dolgot, hogy még ez éjjel behajtsák a teheneket a városba. Hétfőn kifizeti őket a nagyvágó. Így aztán ki se kell fizetni az árverésen vett jószágot. Csak a hasznot teszi el!

A főjegyző a pohárszékhez ment. Nagy vizespoharat töltött meg szilvóriummal, és Pénzes Vargának nyújtotta. A gazda magába döntötte az italt, utána szédülőn megkapaszkodott egy székben, aztán kibillegett a szobából.

– Hát kérlek – mondta izzadt, kopasz homlokát törölgetve –, már ideje volna újra egy kis rendcsinálásnak. Ezek a vadmarhák már nem férnek a bőrükbe.

– A rendcsinálás előfeltétele valami kisebbfajta kommunizmus volna. Indoknak – nevetett a végrehajtó.

– Egye a fene. A célért még azt is elszenvedném.

– A kommunisták a jegyzőt sem szeretik.

– Te se panaszkodhatsz – mosolygott a főjegyző. – De tréfán kívül, tudod, én szeretem a heccet, a civódásokat, de bosszantó, mennyire nincsen odabenn a városban halvány segédfogalmatok sem arról, milyen szarva nőtt ennek a gazdanépségnek. Már nem férnek a bőrükbe.

– Küldd be hozzám a kimutatást az adóhátralékukról. Majd kiszállok hozzájuk látogatóba.

– Ez nem volna rossz, de evvel se lehet sokra menni. A nagygazdáknak sincs pénzük. Legföllebb egykettőnek. Aki seftel, mint ez a Varga. Az ilyeneké aztán minden falat. Nem érdemes most kezdeni velük. Csak ez az istentelen gazdasági válság múlna már el. Ha felmegy a búza ára, meg lehet fogni az ő nyakukat is. Most nem lehet megbolygatni őket. Nem dühíthetjük őket is magunkra. Kire támaszkodják akkor az úriember? A kubikosra? Borzasztó ez...

– Az én helyzetem se a legkellemesebb. Úgy kell belopnom magamat a faluba, mintha valami tolvaj volnék. A magamfajta embert jobban gyűlöli a paraszt a hóhérnál – panaszkodott a végrehajtó . .

– Egy kutya az – nevetett a főjegyző.

Fél kilencre járt már az idő. Már indulni kellett volna a Fő térre, de még elüldögéltek egy kicsit, és a főjegyző elmondta, hogy Pénzes Varga megveszi a harminc tehenet. Tíz tehén hasznát, tízfilléres különbözetet számítva, átengedi a végrehajtónak, de a kikiáltási ár húsz fillér legyen. A végrehajtó a vállát vonogatta.

– Jó – mondta –, nekem aztán igazán mindegy.

Most már felálltak, s útra készülődtek.

Az ablakon át látták: a harminc tehén is elindult már. Elöl szuronyos csendőr lépdelt. Mögötte a hajcsár jött az acéllánccal, amely a tehenek szarván futott végig.

Kis csoportokban jöttek a tehenek. Minden csoport végén másik hajcsár járt. Jobbra a csordától három, balra is három, s a menet végén két kakastollas vonult.

Az utca mindkét oldalán a nép csöndben nézte a tehenek menetét. Csak a paták és csizmák cuppogása hallatszott a némaságban. Aztán elsikoltotta magát egy asszony, Mester Mártonné, átbújt a bámész emberek s a kísérő csendőrök kerítésén, és ráborult megláncolt riskája nyakára.

– Nem engedlek – kiáltotta, s lefeküdt a sárba, görcsösen átölelte tehene két elülső lábát. – Nem, nem, nem engedlek.

A menet megállt. Az egyik csendőr lehajolt, Mesterné ruhájába markolt, magasba emelte a rugdalózó asszonyt, és áttette az embersor lába elé, a földre.

– Gyilkosok – üvöltötte Mesterné. – Rablók . . .

A csendőrök tovább mentek. Mesterné feltápászkodott, s tehetetlen toporzékoló dühében sarat markolt, és a kakastollas után vágta.

A csendőrök védelme alatt elvonult tehenek után nyikorgó szekerek, prüszkölő lovak haladtak.

A fegyveresek meredt nézése egyre riadtabb lett. A csendőr sosem szerette a tömeget maga mögött tudni.

A tehenek csapata előtt sárosan, két öklét magasra emelve, s futtában meg-megfordulva Mester Mártonné rohant.

6

Egész éjjel a szalmazsákon ült Kőrakóné, s maga elé bámult. Az ágyon fel-felsírtak a gyerekek, és mélyeket sóhajtott Margit. De őket hamar elnyomta az álom, s az asszony egyedül maradt bánatával.

Súlyosabb, kínzóbb volt ez az egyedülvalóság, mint a háborús évek kényszerű szalmaözvegysége. Négy év nagy idő, és az ember megszokja a magányt. Akkor hadifogoly volt az embere. Hadifogoly, mint annyi más társa. De most sokkal nehezebb a sora, a csendőrséggel

került összeütközésbe. És azok az istentelenek veréssel kezdik az ismerkedést...

Erre a gondolatra elöntötte a forróság. Látta emberét véresre verve.

Kora reggel is, amikor a faluba sietett, könnytelenül is síró szeme előtt gonoszkodva játszott a kép: csurog a vér Kőrakó száján, orrán.

A Várba vezető úton csákányos emberek ballagtak. Megismerte őket. Kubikosok voltak. Miért mennek ezek a Várba? Utánuk bámult, aztán szaladni kezdett. De hamar megállt. Minek is rohanna? Most már hiába van munka. Asszonyt nem vesznek be maguk közé a kubikosok.

Filóék kertjében kis csoport ember tanyázott a méhkas mögé telepedve.

Kőrakóné belépett a kertbe. Az emberek már észrevették, Filó Mihály elébe is jött.

– Engem keres, néném? – kérdezte.

De az asszony elnézett mellette. A beszélgető csoport tagjait vizsgálta. Király András meg még egy falusi legényt. A harmadik: ismeretlen, szőke, kékinges, magas homlokú, mosolygó ember volt.

– Néném, kit keres? – kérdezte Király András is.

– Az emberemet.

– Miért? Mi van vele?

Az asszony hol Királyra, hol az ismeretlenre szegezte merev tekintetét, s így mondta el, hogy az éjjel két csendőr jött ki a tanyára, összeszíjazták Kőrakó kezét, nem szóltak egy szót se, miért teszik, csak vitték.

– Hol van most? – kérdezte az asszony. – Hol keressem?

Filó bokázni kezdett izgalmában. Az arca vörös lett. A forróság szinte szétfeszítette, kigombolta ködmönét.

– Nézzen el, néném, a csendőrségre – mondta végre Király.

– Talán jobb volna a főjegyzőnél érdeklődni – javasolta most az ismeretlen legény.

Kőrakóné tanácstalanul nézett maga elé, aztán szótlanul kiment a kertből. A Vár felé még egyre szállingóztak az emberek.

Az utcákon nem nézett se jobbra, se balra, csak rohant a községháza felé, benyomta a kapuját, de belülről, az udvar felől csendőr kiáltott rá: vissza.

– A főjegyző úrhoz akarok menni – suttogta Kőrakóné.

– Kifelé... azt mondtam, kifelé – kiáltotta dühösen a kakastollas.

Szaladt Pénzes Varga Imre háza felé. Antival, Pusztai Antival akart beszélni. Hiszen a veje a legény, hozzátartozója. Végigrohant az udvaron, s benyitott az istállóba. A félhomályból, a lovak mellől Pénzes Varga Imre szólt ki:

– Mi az? Engem keres?

– Anti... hol van? – kérdezte elfulladva Kőrakóné.

– Mit akarsz véle? – a gazda otthagyta a lovakat. – Vélem nem elégszel meg?

– Anti?... – csak ennyit mondott elfulladva. – Anti hol van?

– Jó helyen – mondta Pénzes. – A te drágalátos Pistáddal együtt.

– Hol?

Varga nem felelt.

Kőrakónét nézte, nyúlánk, izmos termetét, sápadt arcát és izzó szemét. Olyan váratlanul rohanta meg az asszonyból áradó szenvedélyesség, hogy belerendült. Előbb a falnak támaszkodott, aztán az istálló mélyére ment, ott leült Pusztai fekvőhelyére. Kőrakóné utánalépett.

– Mér nem beszél? – kiáltotta. – Hol vannak?

– A Várban. Az urad is meg Pusztai is – felelte Pénzes Varga. – Félórája beszéltem velük.

– De mér? Mit csináltak?

– Marhaságot. Valami kommunistaságba keveredtek.

– Ez nem igaz – fortyant fel az asszony. – Ilyet ne fogjon rájuk senki.

– Csak ne járjon a szád. Senkire se fognak rá semmit. – Felállt. – De majd én elintézem a dolgukat. De a tiédet is... – Előrenyúlt, s két marka az asszony mellét érte.

Kőrakóné sikoltott, s ki akart szabadulni a lapátmarkok fájdalmas szorításából, de a gazda már lenyomta az ágyra.

– Te, te disznó... engedj... – de a nagy tenyerek a szájára tapadtak.

Amikor később levált róla a gazda, felugrott. Felkapta a közeli vasvillát, de Pénzes Varga rárohant, s kitépte a kezéből.

– Disznó, mocskos – kiáltotta az asszony, s szemen köpte kínzóját.

Aztán végigrohant a kerten. Szívére szorította a kezét. Szeme, mint a tébolyodotté meredt előre. Egyre Kőrakó szomorú szemét, s Pusztai kerek barna arcát látta. S orrukon, szájukon dől a vér... Arcukon a vér ágaskodni, berzenkedni kezd... S a vér helyén Pénzes Varga Imre vörös bajsza lángol... Dühében elsírta magát.

A nyitott várkapu előtt megállt. Az udvaron seregnyi ember ácsorgott. Mire jött ez a gyülekezet? Talán csak nem Kőrakó miatt?

A várudvarra már reggel hat óra tájt begyűltek az emberek. A dobszó csak hétre hívta őket, de ravaszkodón, talán összebeszélve, előbb jöttek. Hátha hamarabb végez velük az intéző úr, és még eljutnak időben az árverésre.

Sokan teljes felszereléssel: talicskával, csákánnyal, ásóval vonultak fel, de legtöbbjük csak puszta kézzel érkezett. A Vár felé vivő úton Király András állt. Mindenkihez volt néhány baráti szava.

A várkapu előtt Lihányi bácsi ácsorgott. Ő is beszédbe elegyedett az emberekkel, aztán tovább eresztette őket. Az udvaron csoportokba verődve, topogva, összevissza lármázva állt a sok nép, s az éjszaka eseményeit tárgyalta. A nagy szekérzörgésről is mondtak véleményt. Furcsa dolog volt ez! Más volt kilencszázhúszban a szekerezés. Gazdák meg tiszturak vadásztak akkor a szegény emberre, de máma már másként fordult a világ...

Arról is beszéltek, hogy nem lesz árverés. Senki se ígér semmit, vagyis, hogy lefelé licitálnak, és mindenki megveheti a maga jószágát meg holmiját, akár tizedáron is. Amennyiért akarja. Egy dunyhát, teszem föl, fél pengőért. Még biztosítékot se kell letenni. Pedig eddig az volt a törvény, hogy öt pengőn felül csak úgy lehetett árverezni, ha a főjegyzőnél előre letettek húsz pengőt. Most meg csak odaállhat a végrehajtó elé az ember, és azt mondja:

– Micsoda? Kilencven pengő ez a tehén? Már hogy adnék érte kilencvenet, amikor az enyém. Öt pengőt adok, és kész...

És ideadják öt pengőért a riskát. Hát ilyen lett a világ!

Nagyokat nevettek. A szegény ember se esett ám a feje lágyára. Majd úgy csinál, mint a boltos. Visszaveszi a tehenet, de nem – teszem fel, Mester Márton, hanem a felesége. Mester tartozott adóba kétszázzal, a felesége megveszi a tehenet ötért, ezt befizeti, és már nem is tartozik. A tehén meg Mester Mártonné nevén tejel tovább. Jó dolog. Amit lehet a boltosnak, miért ne lehetne a szegény embernek is?

Hát a napszámos, a kubikos mihez kezd? Egyszerű: elég, ha ötven fillért fizet a dunyháért vagy a sifonérjáért. Fél pengő is elég lesz... De honnan az istenből vegye az ember a fél pengőt? A legjobb lesz, ha ezeket az apróságokat ingyen adják vissza az embernek. Csak nem fuvarozzák a városba? Ott mit csinálnának vele? Raktárt építsenek a sok ócska lomnak? Az utcán se

hagyhatják elrothadni, mert abból nem pénzel az állam...

No de az intéző most megadja az előleget, a tíz pengőt, abból visszaveszi mindenki a holmiját. És kész!

Felvidultan nézték egymást. Mindenkinek tetszett az elgondolás az előlegről meg az árverésről!

Hogy ki kezdett beszélni ezekről a szívet melengető hírekről, nem tudni. Valaki megálmodta, elmondta, mások sokszor megrágták, és már valóság lett a vágyból.

Rostás Ignác egyik csoporttól a másikig nyargalva mesélte, hogy az ő sifonérja legalább huszonöt pengőt ér. A házaló is ígért érte ötöt. Érdemes volna fél pengőért megváltani...

– Istene ne legyen az uraknak – kiáltotta felháborodva. – A szabótól is elvitték a varrógépét. Ez pedig tiszta alávalóság! Ilyet nem is szabad, mert tiltja a törvény a kereső szerszámát elvinni! De hová menjen panaszra a szegény? Most itt a szabó is, és fel akar iratkozni. Ahol száz ember dolgozik, elfér a százegyedik is.

– Gyűszűvel talicskázol majd, he?... – kérdezte Szalmás Gábor a nyeszlett szabót, és vastag bajusza alatt jólelkűen mosolygott.

– Kilencszáztízbe én is kubikoltam – húzta ki magát a szabó. – Mi voltál te akkor? Pendelyes.

Nagyot nevettek. Valaki jókedvűen Szalmás hátára ütött. A kárvallott megfordult, de közönyös arcok meredtek rá.

– Te voltál – mondta Szalmás nevető szájjal, szemmel, és mellen döfte ujjával támadóját.

Most hátulról újra a hátára vertek. Újra megfordult, és újra nem találta ki a tréfásan sújtó kéz tulajdonosát. De talán tudta is, csak nem mondta.

Aztán újra az előlegről kezdtek beszélni. Ád-e foglalót az intéző? És miért állatja őket itt, ilyen sokáig tétlenül? Már elfáradtak az ácsorgásban, s fáztak is. Összébb szorultak. Kettős sorfalba rendezkedtek, szembe az intézői lakkal... Aztán valaki számba vette a jelenlévőket. Mindenki itt volt, még olyan is akadt, aki fel sem iratkozott...

– Kőrakó – kiáltotta valaki. – Hé, Kőrakó, hol vagy?...

Lihányi bácsi föl-le járt a sorokon, és megkérdezte az embereket:

– Nem láttátok Kőrakót? Hol lehet?

– Talán elkésett! Messze is lakik. Majd csak beér. Eddig még nincs baj! De mi lesz itt?... Miért rendelkeztek úgy, hogy hétre álljon ide a nép, amikor már nyolc felé jár az idő, és az ember azt se tudja, mi végre ez az ácsorgás. El kéne intézni a foglaló dolgát. Tíz pengő fejenkint. Mi van ezen annyi gondolkodni való?

– Válasszunk szószólót – ajánlotta valaki. – Mint amikor Jójárthoz mentünk.

Az embereknek csak most tűnt fel, hogy Jójárt nem mutatkozott. Talán begyulladt a röpiratok miatt? Pedig ő olyan ártatlan a dologban, mint a ma született bárány. Nem csinál ő az urak ellen semmit. Búsul az most otthon, mert hajnalban az ő tehenét is behajtották a főjegyző udvarára. Azt hitte pedig, hogy ő megmenekszik

Most aztán kiderült, mégse olyan nagy legény a nyavalyás. Most itt bőven jártathatná a száját. A nép szószólója lehetne az intézőnél a foglalók miatt.

– Kutyára bíznátok a hájat... – vélte Lihányi.

– Nem utolsó ember ő mégse – vette védelmébe Jójártot Rostás. – A szegénység miatt ült Zalaegerszegen.

– Tévedésből – mondta Lihányi. – Most má le sem csuknák.

– Mer van eszük, tudják az urak, kit tegyenek lakat alá – kapott a szón Rostás Ignác.

Nagy nevetés támadt szavaira. Rostás ámultan nézett körül. Rajta nevetnek ezek? Sértődötten kikönyökölte magát a csoportból, félreállt, s üres, mély kenyeres tarisznyájába markolva szétnézett a nagy várudvaron. A magas magtárak, a hosszú istállók, az alacsony béreslakások mind-mind zárva, s élettelenül fogták körül a térséget. Becsukták tán a béresasszonyokat és gyerekeket a házakba?... S a lovak, ökrök száját is bekötötték?... olyan nagy volt a csönd.

Elindult ballagva, szemlélődve.

– Vissza – hallotta. – Menjen vissza a helyére.

Rostás megfordult. Mester János állt az egyik magtár kinyílt ajtajában. Szuronyos fegyver lógott a vállán. Rostás Ignác rája bámult. A janicsár lekapta válláról a fegyvert.

– Mars! – mondta. – Mars!

Rostás Ignác elhátrált. Az ajtó becsukódott, s eltűnt a hóhérfattyú is.

Most sietve jött be a várkapun Király András. Ez meg hol a fenébe járt? Úgy tesz-vesz, mintha vezér volna. Mint valami úr. És már mennek is eléje. A vén Lihányi. Hogy a fene rágná meg a csontját. És hogy sugdolóznak!

A tömeg zúgni kezdett. Rostás sietve visszament a helyére.

– Te is velünk jössz – szólt rá Lihányi.

– Hová?

– Az intézőhöz.

Már csoportba verődve várt Király András, Lihányi meg Szalmás. Rostás tétovázott. De mert az emberek noszogatták, hozzájuk s utánuk ballagott. Néha hátrakapta a fejét, oda, a magtárra figyelt, nem jön-e ki újra az a puskás kölyök.

A boltozatos kapu alatt megálltak a küldöttek. Mert a lépcsőkön éppen most vonszolta a hónaljánál emelve Pusztai Antalt vitéz Lányi meg egy szuronyos csendőr. A nép választott szószólói halálraváltan meredtek egymásra.

Az udvaron váratlanul nagy lárma kerekedett. Most ért a Várba Kőrakóné. Szoknyája lobogott, haja szétbomlott, s úgy szaladt fuldokolva az intéző háza felé. Elsurrant a küldöttek kis csoportja mellett, néhány lépcsőn felszaladt, aztán megtorpant.

– Anti, jaj... – sikoltotta.

A két fegyveres a félemeleten megnyitott egy ajtót, és magával húzta az összeroskadt legényt.

A pince félhomálya után most vaksiskodva pislogott

Pusztai. A falnak támaszkodott. Meglátta Kőrakót, amint tátott szájában Páli ujja motozott.

Vitéz Lányi kiment a szobából, csak a csendőr maradt itt. Kőrakó Pusztaira emelte fáradt, véres szemét. A legény megtántorodott, s végigvágódott a padlón. Páli elengedte áldozata meglazult fogsorát, és Pusztaihoz sietett.

Amikor hátat fordított áldozatának, s a csendőr is Pusztaihoz lépett, Kőrakó nekiugrott az ablaküvegnek, csizmájával szétrúgta, vállát s őszülő hajsörényét előrelökve, kiugrott a szabadba. A csendőr feltépte az üvegszilánkos ablakszárnyakat, s kihajolt az udvarra.

– Az anyja istenit, ez jól csinálta – mondta duhösen.

Az udvarról felhallatszott Kőrakó szava:

– Emberek, ölik odafönn Pusztait. Ölik a szegény embert az urak. Ne hagy-já-tok elv... társak...

A szobában feléledt Pusztai. Egy pillanatra a falnak támaszkodva, két lábra tornászta magát, de dagadt talpán dülöngélni kezdett. A csendőr mellen ragadta, és a falnak vágta. S mintha látta volna tettét az udvaron összegyűlt rengeteg ember... lenn lárma kerekedett, kövek zuhogtak a szomszéd szoba ablakaira s száznyi láb rohanta meg a lépcsőt.

Csákányos, ásós alakok törtek a szobába. Páli reszketve várta halálos ítéletét. Elöl, száját rettentően kitátva, s feje felett csákányt emelve, Szalmás Gábor jött.

– Az anyád... – üvöltötte, és Pálira sújtott borzalmas fegyverével.

Amikor a kakastollakkal és szuronyokkal körülcifrázott tehenes menet a Fő utcáról a Fő térre ért, a Fő tér ellenkező sarkából is kimozdult, s befelé indult az ott várakozó szekeresek széles sora. Amire a tehenek a hídmérleghez közeledtek, szemben velük már felsorakoztak, és széles karéjban helyezkedtek el a lovas kocsik. S amire a tehenek és a csendőrök letelepedtek a hídmérleg körül, másik utcából gyors zörgéssel kiindult, és felzárkózott egy újabb szekérsor. Most már nagy teret ölelve, összezárult a tehenek s a csendőrök körül a szekérkör.

Prüszkölő lovak, hallgató parasztok százai figyelték az urakat, akik a hídmérleg körül tanyáztak. Itt volt már a két kisbíró kíséretében a végrehajtó meg a főjegyző. Sós Gábor nagy sárga bőrtáskát tartott a kezében. Az urak mögött Trócsányi meg Pénzes Varga Imre állt.

A jegyző szájából petyhüdten lógott a szivar, és prémgalléros bőrkabátja, mint a bőrpáncél feszült hatalmas potrohára. Apró disznószeme gyanakvón nézte az óriási szekérkört, a hallgatag lovak pofáját és a komor parasztarcokat. A végrehajtó a körötte villogó szuronyhegyeket vizsgálva húzta le bőrkesztyűjét, s magához intvén Sós Gábort, iratokat szedett ki bőrtáskájából. Pénzes Varga otthagyta a hivatalos embereket, s elment barátkozni a szekerekhez.

– Szervusz, Rácz, te is itt vagy? – állt meg Varga a boziak szekerei előtt.

Rácz hosszasan nézte a tér túlsó oldalán rázkódó kopasz nyárfa tetejét, s mintha nem is látná Pénzes Varga barátságos tenyerét, csak nagy későre felelt.

– A tehenem után jöttem.

– Pénzes Varga is az után jött. A tehened után – mondta valaki a szomszéd szekérről.

Rácz hirtelen megfordult: fedetlen fővel, a városi munkás mosolygott rá.

– Vásárolni akar – folytatta a munkás. – Minden tehenet meg akar venni, azért kergetette el velünk a kupeceket.

– Én? – Varga felfújta magát, vörös bajsza felágaskodott. – Én? Ki meri ezt mondani? Ide bárki jöhet.

– Kivéve, akit kiveretett a faluból – felelt vissza a városi ember.

– Hazudsz! Most látlak először. Azt se tudom, ki fiabornya vagy.

– Majd meghallod nemsokára – szólt le a szekérről Rácz. – Ne félj, megtudod hamar.

– A kupeceket várja. Talán ő is az... Ilyenekkel fogódzkodsz? – gúnyolódott Pénzes Varga, s újra az idegen szőke legény felé fordult. De mintha a föld nyelte volna el, tűnt el előle az ismeretlen. – Kupec ez – kiáltotta, s szemrehányóan mondta Rácz Józsefnek. – Kupecet hoztatok? Ti hoztátok?

De Rácz József még mindig a nyárfa csúcsát vizsgálgatta. S mellette s körötte csupa környékbeli, bozi,

fülesi, hegykői szekér állt. Dühösen otthagyta őket, s ment vissza a hídmérleg felé.

– Így nem lehet dolgozni – mondta éppen a főjegyző a végrehajtónak. – Át kell csoportosítani mindent. Úgy érzem itt magam, mintha csapdába kerültem volna.

A végrehajtó feszengett, ideges volt, sietni s végezni akart evvel a ronda dologgal. Aztán el, el innen... A kezében lévő iratokat az előtte álló asztalkára helyezte. Már el akarta kezdeni a munkáját, de eszébe jutott, hogy Pénzes Varga valahová eltűnt. Dühös lett, lábujjhegyre ágaskodott, s a nagygazdát kereste.

Pénzes Varga újra a lovak s szekerek között keresgélt. De se Benczét, se Mestert nem találta. Jóját sem volt sehol... Megint a hegykőiek csoportjához ért. Itt olyan hangon és olyan hangosan beszéltek a szekeresek, mintha nem is csendőrszurony villogna a kozelben. Ültek a szekéren az emberek, pipáztak és át-átszóltak egymásnak, vagy a messzibb tanyázók felálltak, s átkiabáltak a keresztúriaknak.

A szót éppen a nagybajuszú hegykői paraszt vitte.

– Máma elvesszük az utolsó falatunkat az urak szája elől – mondta az embereknek, és a szekerek közt bukdácsoló nagygazda felé villant a szeme.

– Szegények vagyunk, de jól élnek... az urak... – csattant mögötte a szó.

Az ismerős hangra hátrafordította fejét a hegykői ember. A szekér mögött a városi munkás állt.

– Bencze Sándort nem láttátok? – kiáltotta a közelben Pénzes Varga.

– Téged vár. Azt várja, hogy pénzt vigyél neki – mondta a hegykői ember. – Azt magyarázta, hogy mindenkinek pénzt adsz, hogy visszavehesse a holmiját.

– Pénzt? Én? Megveszett?

– Kérdezd meg tőle...

Már nem is törődtek vele. Mintha levegő lett volna, az emberek újra egymás felé kiabáltak, és éppen róla, Pénzes Vargáról volt szó. Hogy ő akarja megvenni a teheneket, mind, valamennyit. Hogy tejcsarnokot csinál velük. Ezért verette ki a faluból a kupeceket...

– Ejnye a szentségit – kiabálta Pénzes Varga. – Ki az az istentelen? – Hát nem megint avval az ismeretlen legénnyel került össze? – Te... te még mindig szabadon vagy? – kérdezte.

A kék inges munkás elfordult, és eltűnt egy szekér mögött.

– Ki ez az alávaló? – kérdezte Pénzes Varga, s körülhordozta ijedt-dühödt tekintetét.

De senki sem felelt. A szekeresek könyörtelen arca mozdulatlanul meredt feléje.

Lovak és szekerek közt igyekezett tova. Egyre csak Benczét kereste, valami bajt szimatolt, miért nem találta sehol, de ez az idegen, városi forma legény sem hagyta nyugton. Ha ezt elcsíphetné...

A szekértábor mögé került. Itt annyira elcsudálkozott, hogy szólni is elfelejtett. Mert a Fő térre befutott az uradalmi bricska, a lovak kinyúlva úsztak a levegőben, de a bakon nem az intéző kocsisa ült, hanem... Lihányi. Mögötte az ülésen Pusztai meg Kőrakó dülön-

gélt, s előttük Kőrakóné meg Rostás Ignác térdeltek, és nyomták hátra a bricska támlájára a véres arcú, alélt bérest meg a szegény tanyás embert.

– Ölik a népet – üvöltötte a felázott talajon nesztelenül suhanó bricskából Lihányi bácsi. – A Várban gyilkolták meg ezeket. – Lefékezte a lovakat, és szorosan a hídmérleget körülvevő szekérsor hátában állt meg. – Ide nézzetek... mit csináltak ezekkel az urak!

A bricskában gunnyasztó, félig alélt, véres arcú két ember felé fordult minden szem. Kőrakó feje lekókadt, és teste előrebillent. Felesége átfogta, és visszatolta. Rostás Pusztait tartotta.

A Várban... mint a forgószél jott minden. Amikor leugrott az emeletről Kőrakó, és elüvöltötte bánatát, panaszát, az udvaron felsorakozott tömeg meglódult. Ez a Szalmás... az Isten látott ilyet! Ő szaladt elöl! Úgy forgatta feje felett a csákányát, mint a nádszálat. Ő rohant elsőnek föl a lépcsőn. A többiek: Király András meg Lihányi meg tízen meg húszan a tenyerükön hozták le az ájult Pusztait. Alig tudták a közben előállt urasági bricskára emelni.

– Az orvoshoz – kiáltotta Király András. – Siessetek!

Amikor a Fő téren meglátták a véres embereket, felzúgott a sokaság. Lihányi a lovakra vert, s az úri paripák a templom felé ragadták terhüket.

A csendőr tiszthelyettes felállt a hídmérleghez kitett asztalra. A főjegyző a végrehajtóhoz hajolt. A csendőrszuronyok megmeredtek... Az egyik szekérre felhágott Pénzes Varga Imre. Körülnézett... s látta: most ballag a térre Bencze meg Mester Márton. Pénzes Varga elordította magát.

– Emberek. Mingyá megkezdik. Ne féljen senki. Én vállalok mindent. Nekem sincs pénzem. Pénze senkinek sincs – süvítő hangjára hirtelen elcsöndesedett a téren a nép. – Én veszek meg mindent, és tőlem mindenki visszaválthatja a jószágát. – Leugrott a szekérről, s Bencze felé igyekezett. – Hallottad? Visszaválthattok mindent.

Bencze barna arca gyűrött volt az álmosságtól. Nehéz szemhéját felvetette. Perzselő gyűlölet lobbant alóla.

Most csákányt, ásót forgató emberek rohantak a térre. Gubájuk szárnya s üres kenyeres tarisznyájuk mögöttük röpködött.

– Ki a végrehajtóval – üvöltötték kifulladva.

– Le a kormánnyal – csapott fel a közeli tömegből a kiáltás.

– Munkát, kenyeret... – ezt már együtt lihegték s visították.

A szekerek mögül előugrott a szőke hajú városi legény, és a rohanók elé vetette magát.

– Na most megvagy – markolt kabátjába Pénzes Varga.

Hirtelen kétlovas szekér indult el a nagygazda mögött. A lovakat Bencze hajtotta. Az egyik állat rágázolt

Pénzes Vargára. A városi legényt Mester Márton rántotta fel szekerére.

S egymáshoz zárkózva, a többi szekér is elindult.

– Csendőr lettél? – ordítottak Pénzes Vargára, aki a lórúgástól előrebukva, szédülten próbált hátrafordulni.

A hídmérlegnél a csendőr tiszthelyettes leugrott az asztalról. A feléje ömlő szekérsor megrémítette. A főjegyző a hídmérleg bódéjába húzódott.

A tiszthelyettes vezényszavakat ordított. De hangját a fokozódó zörgésben, lónyerítésben csak a hozzája legközelebb álló csendőrök értették.

– Tovább adni... a parancsot – üvöltötte.

A teheneket védő csendőröket a vezényszó a közeledő szekerekkel szembeforduló sorfalba húzta. Most már hátuk mögött álltak a tehenek s az urak. De mögöttük, a hídmérlegen túl, félelmetes mozdulatlanságban gunnyasztott a szekértábor másik fele.

Szemben a csendőrökkel lassan mozogtak előre a szekerek. A rajtuk ülő emberek hallgattak, csak a lovak nyihogtak, és vékony pára szállt orrlyukukból.

– Megállni! – üvöltötte a tiszthelyettes, s újra a kis asztalkára ugrott.

– A tehenünket akarjuk! – hallatszott a közeledő szekérsor közepéről Mester Márton szava. Utána jobbról és balról a szekeresek szélein felállt, csákánnyal s ásókkal felszerelt kubikosok kezdtek kiáltozni. – Munkát akarunk... Kenyeret akarunk... Le az urakkal... Le a kormánnyal... Éljen a kommunista párt... Le az urakkal.

Az egyik szekéren gyerek visított:

– A gazdám, hol a gazdám?

A lelencgyerek piros-fehér-zöldben szökött ki a Várból. Együtt szaladt a kubikosokkal, és izgatottan sikoltozva mindenütt szeretett gazdáját kereste. Bencze Sándor szekere előtt megállapodott, a gazda szótlanul nyújtotta a kezét, és Feri azon röppent fel az ülésre, onnan átmászott az egyik ló hátára. Megülte szőrén, a nyakát paskolta, és értelmetlen szavakat visítva hajszolta előre az állatot.

A félkör már nagyon közel ért a hídmérleghez. A végrehajtó sápadtan várt. A főjegyző kitolta hatalmas hasát a kis fülkéből, és a csendőrökhöz kacsázott. A tiszthelyettes felemelte a kezét. A csendőrök vállhoz kapták a fegyvert. De erre a mozdulatra a csendőrök mögött gunnyasztó szekérsor közepén elkiáltotta magát a hegykői ember:

– Rájuk!

Egyszerre csaptak a lovakra a parasztok. De még mielőtt a kakastollasok hátára gázoltak volna, felharsant a tiszthelyettes parancsa:

– Tűz!

A sortűz a levegőbe vágott csupán. A tiszthelyettes jobbra-balra és hátra forgolódva rekedten ordította.

– Megállni... mert lövünk...

Most már korbáccsal s marokra fogott gyeplőszárral verték a lovakat a parasztok.

– Tű-űz! – visította a tiszthelyettes.

A sortűz a hídmérleggel szemberohanó szekerekre

csapott. Utána véres gomolyagba keveredtek lovak s emberek. Valahol sikoltottak. Valaki felhördült. De a lármát elnyomta a hegyköi ember vezénylete alatt rohamra indult szekérsor dübörgése. A csendőrök hátába gázoltak a lovak, s a szekerekről kihajolva lőccsel, husánggal csapkodták a földre taposott kakastollasokat a parasztok.

A tíztagú fegyveres sorfal eltűnt. Az egymás felé rohanó szekereseket már csak a védtelenül maradt tehenek gyámoltalan kis csordája választotta el egymástól.

A csendőrök a lovak hasa alól, vagy a szekerek alól másztak elő. Arcuk, ruhájuk csupa sár és vér volt. Némelyikük véres nyállal köpte ki fogát. Szemük gyűlöletet okádott, de szájuk könyörgésre nyílt... Előkerült Pénzes Varga Imre is. Szekér alatt bújt meg, véresen, sárosan.

Szekerén véresen emelkedett fel Bencze Sándor. Az egyik csendőrgolyó az arcát súrolta, a másik a bal mellébe fúródott. Vastag fekete bajuszán megalvadt a vér, súlyos szemhéját nehezen emelte.

– Testvérek, parasztok – kiáltotta erőlködve.

A zaj csak lassan csitult el körötte. A megvadult lovakat csak nehezen fékezték. A sebesült emberek kínlódva fogták vissza a fájdalom keserves nyögéseit. De mégiscsak csönd lett. Szekerén egyre sápadtabban várt Bencze, akit Filó Mihály támasztott meg. Lábuknál vérében s mozdulatlanul feküdt Mester Márton.

– Testvérek – kiáltotta újra Bencze, de hangja már

csak alig néhány szekérig hatolt el. – Fegyverrel jönnek ránk az urak... Avval a fegyverrel, amit a kezünkből szedtek ki, és amivel tíz éve, úri parancsra, testvérünket, a munkást öltük... De lesz még egyszer puskánk...

– Lesz, lesz – sziszegte körös-körül a visszhang, mint a záporeső.

Már egészen rádőlt Filó Mihályra, s úgy mondta tovább, egyre erőtlenebbül Bencze:

– De akkor... akkor jaj lesz az úrnak...

Viharzó ordítás felelt. A lovak kapálózni kezdtek. A hídmérleghez kötözött tehenek bőgtek. S fájdalmas vergődésében utolsót rúgott egy halálra sebzett ló.

Bencze Filó Mihályra hanyatlott.

Mester Mártonné mászott fel a szekerükre, segíteni. Amint a kerékagyra lépett, éleset visított. Meglátta emberét a szekér mélyén, vértől elborítva, mozdulatlanul.

Váratlanul nagyot kondult a templom harangja. És trombita harsant. A rohamjelet fújva, hívta a leventeköteles fiatalokat. A Fő téri embertömegből s a házak kapuiból ki-kiszaladt egy-egy legény, s rohant az érchang hívó szavára. A zsidó templomból imaköpenyesen szaladtak ki a legénykék, és a református templom mögötti tűzoltó szertár felé füleltek. Onnan szólt szakadatlanul a rivalló, sürgető jel.

A tűzoltószertár ajtaja előtt leventesapkásan, vállra vetett fegyverrel, harmincnál több legény állt sorba. A jutasi janicsár elsétált előttük:

– Vi-gyázz – kiáltotta. – Láb-hoz!

A Fő tér felől futva jött Filó Mihály.

– Agyonlőtték az apádat – kiabálta magából kikelve, és megrázta Mester János vállát. – Nem érted? Az apádat! Csendőrök lőtték le.

A janicsár letépte magáról Filó markát.

– Riadó van – szólt Filóra. – Nem hallod? Sorba!

Filó elhátrált a janicsártól, a sortól, s így kiáltotta.

– Aki ember... aki... – dühösen a levegőbe sújtott öklével, mint aki mást gondol, és nem szónokolja a végig előre elkészített szép szavait. – Gyerünk a Fő térre – kiáltotta. – Ölik a csendőrök a népet.

Mester János nekirohant, és ép bal karjával megrázta.

– Fogd be a pofád... – üvöltötte. – Sorba!

De a sorok megbomlottak. Előbb egy, aztán még egy s hamarosan vagy tizenöt legény hagyta ott a helyét. Trócsányi szakaszparancsnok is elszaladt, és parancsnoktársa is, ifjabb Jójárt Ferenc.

– Áruló... vörös... disznó – ugrott Filó Mihály torkának a janicsár.

Puskatus csapott a hátgerincére. Erre összecsuklott. Csizmák táncoltak lábán s karján...

Szekér húzott el a templom mellett. A lovakat Rácz József hajtotta. Mellette Mester Mártonné ült. A haja szétbomlott, s zászlóként repdesett. Lábánál, a szekér alján, a végrehajtó hevert.

Az asszony leszólt hozzája.

– A bikával akarsz bennünket meghágatni? Te, te szemét...

A végrehajtó lehunyta a szemét. Búcsúzott az élettől, szép, mulatós, negyvenéves fiatalságától.

A falun túl megállt a szekér. Hamarosan egész szekértábor ácsorgott az országúton. Utasai leugráltak, s a végrehajtót szállító első szekérhez szaladtak. Ott szorgos kezek már meztelenre vetkőztették az urat.

Özvegy Mester Mártonné föléje hajolt.

– Bikával akartál meghágatni? Te dög! – A halálra vált ember hajába markolt. – Segítsetek! – kiáltotta. Hat paraszt felmászott a kocsira. A lábánál fogták meg a végrehajtót. Az asszony a hajába kapaszkodott, felemelték, meglengették, és kidobták a sáros szekérút hosszában húzódó vizes árokba.

Aztán tovazörgött a szekérsor. Amikor elhalt a zajos robogás, a végrehajtó kimászott az árokból, s futni kezdett a város irányába. A lázadó faluból feléje hangzó harangzúgás hajtotta, hajtotta... Kimerülten egy sürgönypóznának dőlt. Átölelte, különben elesett volna. Halk zúgást hallott. A pózna, vagy a tetején a drót... zümmögött. Ahá... jön a városból a bosszú... azt mondja a zümmögés: nincs kegyelem senkinek...

A faluban, a postán lázasan kattogtatta a távíró billentyűit a postáskisasszony. A telefonszekrény előtt riadtan állt a postamester, és dadogva jelentett.

Az utcákon csönd ült. A Fő utca kihalt. A Fő tér elnéptelenedett. Csak a hídmérleg körül kikötött tehenek bőgtek.

8

Az utcai szoba megtelt emberekkel. Az ágyon Bencze Sándor feküdt. Feje magasra tornyozott vánkosokon nyugodott. A látogatók csóválgatták a fejüket, és halkan azt mondták a legközelebb állónak: nem éri meg a reggelt.

Az orvos már itt járt. Bekötözte a sebet, és nyugalmat javasolt. Az Istent is emlegette, meg Bencze erős, egészséges szervezetét.

A székre állított lavorban megmosta a kezét, és törülközés közben hangosan mondta.

– No, a mai nap kutyául befűtött nekem.

Végignézett a beteglátogatókon, elmondja-e nékik, hogy már kora reggel behozták a rendelőbe Pénzes Varga tanyását meg kocsisát? Alaposan össze voltak törve. Ép csontjuk se volt. A tanyás, Kőrakó leugrott az emeletről. Tisztára megbolondult... Lehet valami a rovásán, különben nem csinált volna ilyet. A fiatalabbiknak, Pusztai nevűnek is jól ellátták a dolgát...

De nem mondott semmit! Csak nem komázik ezekkel a rendbontó betyárokkal...

De amíg gondosan megmosta és megtörölte a kezét, olyan komor volt a csend, hogy nem bírta a hallgatást. A csendőrökről kezdett beszélni. Borzasztó, amit velük csináltak. Kettő közülük alig éri meg az éjfélt. Nem bizony. A többiből sem lesz már egész ember. Aztán van még itten egy koponyalékelési eset is. Ilyet ő még nem

is látott. Pálinak a fejét szakították be a Várban . . . No meg a jutasi fiúból se lesz már altiszt. És meghalt Mester Márton. De reggelre többen is követik a falubeliek közül.

Az emberek komoran hallgattak. Jójárt Ferenc az ágy fejénél állt, arca hamuszínű volt, és egyre a haldoklót nézte. Filó Péter az asztalra könyökölt, s le nem vette a szemét Bencze Sándor ónos arcáról. Az ágy lábánál Benczéné sírdogált gyámoltalanul s félénken. Mélyen a szemére húzta a sötét fejkendőt, és el-elfordult az emberek tekintete elől.

Juliska az anyja mellett állt, s apja halálba készülő arcára függesztette kerek fekete szemét. A sortűz után a szétszaladó szekerek, a rohanó, sikoltozó, ordítozó nép láttán a Fő térre ment az apját keresni. Akkor emelték vissza szekerére a földre bukott embert.

Már nem volt eszméleténél. S nem tért magához akkor sem, amikor otthon levetkőztették, s ágyba fektették.

Később besompolygott a szobába Filó. Ő is az ágy elé állt. Köhintett, fejét a beteg arca fölé lógatta. Az orvos is az ágyhoz közelített. A beteg nem felelt az orvos kérdéseire, de engedett a matató kezeknek, amelyek felemelték. A doktor újra megvizsgálta a sebet a szív fölött, és a szétroncsolt lapockacsontot, megmosta a sebterületet, és gondosan bekötözte.

Csak amikor fájdalomcsillapítót fecskendezett a haldokló ereibe, könnyebbedett meg kissé a beteg, s enyhültek meg fájdalomtól eltorzult arcvonásai.

A szobába egyre gyűltek a látogatók. A levegő megsűrűsödött, és a beszélgetés szakadatlan mormoló zsongásában úszott egyik óra a másikba.

Juliska meggyújtotta a lámpát.

– Szerencsés jó estét adjon az Isten – köszöntötték az emberek a világosságot.

Az ágy lábánál magába roskadtan ült Benczéné. A látogatók nagy része egész nap otthon ült, becsukta a kaput, és azt mondta: nem jó ilyen csataidőben kimozdulni a házból. Meg kell várni az éjszakát, akkor neki lehet menni a zsidó boltoknak, mint húszban... Most tanácsért jöttek Benczéhez, akárcsak húszban.

– Igaza van Benczének – mondogatták akkor is. – Jó szószólója ő a népnek. Csak menjen ő a nép nevében. – Ment is szegény, mindig, elöl, mint máma, de most aztán utoljára... – Az asszony megrázkódott, előrehajolt, és így nézte embere ónos arcát. – El kell hívni a tiszteletes urat – mondta sírósan lányának.

Juliska nem felelt. Anyja félőn érintette meg vállát, s elismételte kívánságát.

– Juliska... Ju-li-kám... – könyörgött. – A tiszteletes úrhoz.

Az ajtót váratlanul belökték. Szuronyos fegyverét előrevágva két kakastollas lépett a szobába.

– Bencze Sándor itt van? – kérdezte az egyik.

– Itt – felelte Juliska, s az ágyra mutatott.

– Mér fekszik? – kérdezte a csendőr.

– Megölték – mondta Juliska.

– Kik?

– Maguk – felelte a lány, és szembenézett a fegyveressel.

A csendőr vállra vágta fegyverét, intett társának, és kimentek.

Az ajtót később újra benyomták. Csizmásan, bokáig érő bőrkabátban Dula Máté lépett a szobába. A szobában a látogatók felálltak. Jójárt felugrott, s rémülten fogódzkodott az asztalba. Filó Péter nagyokat nyelt, amíg valami köszöntésfélét erőltetett ki torkán.

Dula Máté levette a süvegét, s halk köszöntéssel lépett az ágyhoz.

– Mi van vele? – kérdezte halkan.

– Megölték – mondta Juliska, levegő után kapkodva, nehogy elsírja magát.

– Megölték? – kérdezte a nagyúr. – Kik?

– Maguk – felelte a lány, s szemét le nem vette az úri látogató szörnyű nagy arcáról.

Most megmozdult a beteg. Ónos arca kissé megszínesedett, vastag bajusza enyhén megrezzent, és szeme hirtelen tágra nyílt.

– Ju-li-ka – tagolta halkan.

– Apám... – suttogta a lány, s apja fölé hajolt.

A haldokló ajka megvonaglott.

– Nem hit-tek nekem – suttogta. – Most majd hisznek... Ha meghalok... – de szava most már értelmetlen motyogásba veszett.

Valamennyien az ágy köré gyűltek. Jójárt lehajtotta fejét, Filó előrelógatta összekulcsolt kezét, Dula Máté sápadtan figyelt. A beteg váratlanul újra felnyitotta

szemét, és elbúcsúzott a jelenlévőktől. Lánya arcán sokáig elpihent tekintete. Valamit mondani is akart neki, de csak hörgésszerű hangok törtek ki melléből.

Dula Máté halkan kiment, felvetette magát lovára, s a Vár felé ügetett. Az úton szembejött vele az orvos. Biczó Dénes egyik hátaslován kocogott a falu felé. Villanylámpájának erős fényét Dula Mátéra irányította.

– Bocsánat – kiáltotta. – Tiszteletem...

Dula Máté is megismerte egykori rajongóját, aki már középiskolás korában részt vett a tiszti különítmények portyáin.

– Mi újság? – kérdezte.

– Semmi. A végrehajtó egy üveg forralt bortól magához tért.

Dula Máté morgott valamit, és tovakocogott.

– Maguk... – mondogatta magában. – Azt mondta az a lány: maguk ölték meg... Ki az a maguk? Ki, na? Én talán?... – Vadul káromkodni kezdett, aztán belevágta sarkantyúit a ló vékonyába. Az állat megriadt, s rohanni kezdett.

Csak a Vár előtt tudta Dula lépésre fogni, de még mindig magán érezte Bencze lányának vádoló szemét.

– Megbolondult – dünnyögte megrázkódva. – Mind. Az apja különösen. – Elszégyellte magát. – Talán most búcsúzik ettől a szörnyű világtól leghívebb emberem. Kár szegényért! – mondta ellágyultan. – Eszes és hűséges volt!

A Vár lámpával megvilágított kapuja előtt három

csizmás ember állt. Részegek lehettek, mert összeölelkezve, hangos kiáltozással körben topogtak, s elfogták Dula Máté elől az utat. Egyikük, Pénzes Varga Imre fejét vastag fehér kötés fogta körül, Trócsányi, a bíró meg vitéz Lányi volt a másik két táncos.

– Menjünk – unszolta őket Pénzes Varga. – Még nélkülünk verik őket agyon az urak...

– Te – szólt le rá Dula Máté, és rájártatta lovát Pénzes Vargára. – Mit beszélsz te? Kit ölnek meg az urak? – s felemelte korbácsát.

– Nemzetes úr – ordította rémülten a nagygazda. – Nem ismer meg? Én vagyok... Varga Imre – és mert a korbács már visszahanyatlott, bizalmaskodva dőlt a lovas térdére. – Adósságot ak-karok ttörleszteni a bbüdösöknél – dadogta, s a Vár főépületére mutatott. – Azt hittem, itt vannak a vörösök... De már bbevitték a zőrsre...

9

A befogottak vallatása két csoportban folyt a csendőrőrsön. Külön verték a parasztokat és külön a kubikosokat, de a puskavessző, a puskatus, a korbács meg a bikacsök egyformán tépte-szakította őket. Éjfélre már elfáradtak a munkában a vallatók. Pedig segítséget is kaptak. Megjött az intéző, a felesége, s a Vitézi Szék

megyei kapitánya is, bele-belerúgtak a heverőkbe. Pusztai Antal már nem érdekelte őket, s Kőrakó István összetört ábrázatára se néztek.

Szalmás Gábor széles arca egyetlen húscafat volt, s Rostás Ignác ősz bajuszát is pirosra festette a vére. S itt volt Lihányi bácsi is. Vak Király Mátét is betámogatták még kora délután. A kubikosságból vagy tíz embert hordtak be. Király Andrást mindenfelé keresték, de senki sem tudott hollétéről. Kérdezték vak Király Mátét, de az öreg nem felelt. Hallotta a korbács suhogását, a bikacsök puffogását, de ő csak ült a padlón, s kövérkés arca halálosan sápadt volt. Harminc évvel ezelőtti emlékek gyötörték. Akkor még látott. Most újra felidéződtek, fájóan és égetően az akkori kínzók gyönyörtől és fáradságtól torz orcái.

Lihányi feljajdult mellette. Meg kéne vigasztalni az öreget, de tilos minden szó... Szalmás vad morgását is hallotta a vak. Mint dühös kutya, ha sarokba kergetik, hörgött kínjában ez a nagyerejű ember.

De nem akadt a befogottak között senki, aki könyörgött vagy vallott volna.

Igaz, mit is vallottak volna! Némelyikükben a verések közben meg-megvillant a vágy: hej, Uram Isten, csak tudnék valamit... de nem tudtak semmit.

Legfőképpen azt firtatták, barátkozott-e a zsidó patikus a falubeli zsidókkal.

Petrásról is kérdezősködtek meg egy szőke hajú városi munkásról.

– Szőke hajú? – szólalt meg vak Király Máté, s a

vallató felé emelte fejét. – Ó, te istenverte marha, hát honnan tudnám én: milyen színű valakinek a haja.

De most olyan irtózatos ütés érte az arcát, hogy eldőlt tőle... A másik szobából felvihárzó lármától tért magához. Csupa paraszt volt oda begyűjtve, s rajtuk elsősorban a városi vasmunkást keresték.

– Adjátok ki – kiáltotta Pénzes Varga. – Két-három esztendőt levesz a fejetekről a vallomás. – A bozi Rácz József elé lépett. Csizmája orrával megpiszkálta az összetört, véres embert. – A te kocsidon láttam – mondta.

Rácz felült, s a nagygazdára emelte véres arcát.

– Csak én kerüljek még egyszer haza... – mondta. – A beledet is kiszedem, te disznó.

Rácz mellett, ugyancsak bilincsben, Mester Mártonné kuporgott. Egymáshoz vasalt kezével tapogatta fekete hajrengetegének véres tisztásait.

Mesterné meg Rácz között a lelencgyerek ült. A délelőtti csata után felkapaszkodott a menekülő szekerek egyikére, így vetődött Ráczhoz. Nála lelték a csendőrök. A gyerek visítva, rugdalózva mászott fel a teherautóra, ahol mint a zsákok, hevertek már a megvasalt parasztok.

Hátát a falnak támasztva ült Filó Mihály. Fájt a veséje, a mája s minden bordája. A kérdésekre ő se felelt. Még a nevét sem mondta meg. De ha a szőke legény hollétét kutatták, minden maradék ereje a fülébe költözött: vajon beszél-e róla valaki?

A vasúti töltésen túl, az országút mögötti erdőben gyülekezik ma éjjel minden megmaradt elvtárs. Ott lesz

Király András, ha még él, s ott a nagybajuszú hegyköi ember... s ott lesz, mert: nincs itt... Petrás meg a szőke városi cimbora is. Mosolyog majd, s így kezdi:

– Testvérek... – de nem, nem is így, hanem: – Elvtársak...

Élesen, kongva, mint valami harangszó zengett fülébe a megszólítás.

Hirtelen felpattant az ajtó. Biczó Dénes, a felesége meg a megyei székkapitány jött be.

– Énekeljétek el az Internacionálét – mondta a székkapitány. De mert senki se kezdte a dalt, s mert minden fej visszaereszkedett a vértől mocskos padlóra, Biczó Dénes szólalt meg.

– Elfeledtétek? – kezdte. – Micsoda kommunisták vagytok? Még a nótátokat se tudjátok? – De hirtelen s ugatón felüvöltött. – De majd... majd megtanuljátok. Ugye, Rácz? – s csizmájához verte korbácsát.

De Rácz nem felelt. Biczóné is előbbre jött. A kisfiú hajába markolt, s így emelte a magasba az elmocskolódott nemzetiszín-ruhás lelencgyereket. Rémült arcába nézett, aztán ledobta a padlóra.

Éjféltájt két teherautó pöfögött a csendőrőrs udvarára, s felrakták rájuk a megvasalt embereket. Az egyik gépkocsi sofőrülésére Pénzes Varga, a másikra vitéz Lányi is felkapaszkodott. A megbilincselt emberek fölé vízhatlan ponyvát borítottak.

Félórai rohanás után a ritkás fiatal tölgyerdőben álltak meg a gépek. Hideg, csillagtalan volt az éjszaka. Harsány füttyöktől reszkettek a fák, amelyek alatt vé-

res pontokként kézi villanylámpák csillantak. S lovak nyerítettek. Fáklyafény lobbant. Rőt fénye alá terelték a gépkocsikról leszállított foglyokat a lovasok. Lehettek vagy huszonöten.

A lovasok régi, húszbéli egyenruhájukat hordták. A széles karimájú, jobb felől letűrt búrkalapot, bokáig érő barna bőrkabátot és sárga csizmát. Övükön pisztolytáska lógott, markukban ólombunkó billegett.

Régi szertartást eleveníteni gyűltek ki az erdőbe. A Várban előbb jól belaktak étellel-itallal. A végrehajtó is velük volt. Amikor a faluba rohanó első csendőrszakasz felszedte az országúton, már félholt volt, de a Várban jóllakva, a dühtől s a megszégyenítéstől önjöngve, ölni, csak ölni akart.

A csoporttól különválva eljött az erdőbe a néhai vezér, az Isten ostora, dulai Dula Máté is. Föl-le lovagolt az országúton.

Nem tudta mitévő legyen. Itt hagyhatja-e egykori tanítványait, alvezéreit, amikor annyira nekihevültek az ígérkező játéknak? De részt vehet-e ebben a botránnyal fenyegető őrült kiruccanásban, amelynek az áldozatai között az ő egykori hűséges szekeres parasztjai is ott vannak... Felkapta a fejét. Lópaták távoli, halk robaja közelített Keresztúr felől.

A búrkalaposok között zavar támadt. A fáklyát a földre nyomták... Vak sötétségben álltak most az országúton a foglyok s kísérőik.

Amikor a lovak robaja már egészen a közelükbe ért, fáklyák gyulladtak. A rőt fényben kakastollak lobogtak:

lovascsendőrszakasz vágtatott a gépkocsik felé. Az élen a csendőr szárnyparancsnokság vezetője, a százados rohant. Éles vezényszavára kettévált a szakasz, körülvette a két gépkocsit, s leszorította a búrkalapos lovas különítményt az útról.

– Különítmény, vigyázz! – kiáltotta Biczó Dénes. – Sorakozó!

A különítmény újra fáklyát gyújtott, s az út hosszában állt föl. A csendőrszázados eléjük lovagolt.

– Ne bolondozzatok! – kérte Biczó Dénest, aki a sor elé állt ki. – Mit akartok tulajdonképpen?

– Azonnal megmondom – felelte Biczó Dénes. Magához intette a fáklyavivőt, papírt szedett elő, amelyről három egykori szekeresgazda meg vak Király Máté nevét olvasta fel. Mester Mártonnét a végrehajtó kérésére vette fel a jegyzékbe. S Filó Mihályt az uradalmi gyakornok kegye juttatta a kiválasztottak közé.

– Ezeket elintézzük – mondta Biczó. – A többit elviheted.

– Ne bolondozzatok, kérlek... – szinte könyörgő volt a százados szava.

A különítményesek nevettek. Lovas soruk, amely az út egyik oldalán állt fel, rákanyarodott az országútra, s lassan léptetve közeledett a gépkocsik felé.

– Az egész szakasz: vigyázz! – vezényelte a csendőrszázados. – Fegyvert... vállhoz! Vi-gyázz... cél!

A závárzatok egyenletesen zördültek. Aztán csönd lett. A két lovas szakasz a lobogó fáklyák fénye alatt farkasszemet nézett egymással.

– Szakasz előre... indulj! – parancsolt újra a százados. – Irány: a város.

A különítményesek oldalt ugratták lovukat. A csendőrökkel mozdult a bilincses rakományát szállító két gépkocsi is, amelyek mögött szintén lovas kakastollasok zárkóztak fel.

Kis távolságra mögöttük vonakodva, de elindultak a búrkalaposok is.

A csendőrszázados hátramaradt.

– Ne bolondozzatok. Menjetek haza. Aludjátok ki magatokat – kiabálta izgatottan. – Világbotrányt akartok?

– Akaszd fel magad – kiabált vissza Biczó.

– Demokrácia van – visította a végrehajtó. – Legalább annak a szukának a dolgát láthatnám el.

A százados megfordult, s egyre jobban távolodó csapata után nyargalt. Éles vezényszava sebesebb rohanásba hajtotta lovasait és a két gépkocsit.

A különítmény kis ideig még az országúton tanakodott, aztán eloltották a fáklyákat, sarkantyúba kapták paripáikat, s kurjongatva vágtattak vissza, Keresztúr felé...

Amikor elhalt minden nesz, kicsörtetett az erdőből a magas hegykői paraszt, guggolva átsietett az országúton, s berohant az erdő túlsó felébe. Gyökerekbe botlott, fatörzseknek zuhant, de ment az ismerős tisztás felé, ahová a meghívó szólt, s ahonnan a tisztek váratlan megjelenése miatt minden bizonnyal elkésett.

De nem... Még nem ért a tisztáshoz, amikor meg-

szólította Király András, közel is lépett hozzá, megfogta a kezét és vezette... Néhány lépés után megszólalt a közelben a városi munkás. S hamarosan, óvatosan lépkedve, különböző irányból egy helyre szorult vagy öt-hat ember. Mindegyik mondott valamit... A hegykői ember megértette: azért beszélnek, hogy a hangjukkal megismertessék egymást. Fülesről. Bozról meg Nyékről is jött egy-egy jó barát.

Petrás Mihály nem volt itt. Legalábbis nem szólalt meg. Kár! Ő nagy segítségére volt mindig! Ő térítette a helyes útra, amely egyenesen idevezetett. Most jó volna az ő kezébe kapaszkodni... Király András most halkan megkérte, mondaná el, mi történt itt, a közelben. A lármát hallották, a fellobbanó fáklyafényt látták, de nem közelítettek feléje.

A hegykői ember elmondta, hogy vagy harminc méternyire a különítménytől a földön hasalva mindent látott és hallott.

Kőrakó István meg Pusztai Antal nem tudtak a lábukon megállni. Őket a különítményesek lelökték a földre... Füló Mihály melléjük térdelt, s hol az egyik, hol a másik feje alá tolta karját.

– Vánkos helyett – magyarázta félszegen.

Király András elmondta, végigjárta a tisztás körül felállított őrszemeket. Mindenki a helyén van.

– Akkor kezdhetjük – szólalt meg a városi munkás. – De mielőtt elkezdjük tanácskozásunkat, búcsúzzunk el két halottunktól, Bencze Sándortól és Mester Mártontól.

A hegykői ember megrendülten hallgatta ennek a

mindig derűs fiatal embernek fáradt, szomorkás hangját, és hangosan elsírta magát. De a következő pillanatban rémülten visszafogta bánatának hangos kitörését, és csak mélyet – mélyet sóhajtott.

A többiek némán, mozdulatlanul vártak. Amikor a párt küldötte újra megszólalt, hangja még rekedt volt, de már erőt vett meghatottságán.

– Elvtársak – mondta –, átadom nektek a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának az üdvözletét, és megnyitom a megbeszélést. Két napirendi pontunk van. Az egyik: a legutolsó napok eseményei Keresztúrott és környékén. A másik: a kerületi parasztbizottság megalakítása.

Moszkva, 1933

UTÓSZÓ

A Pereg a dobot ezerkilencszázharmincháromban írtam, Moszkvában, ahol magyar nyelven csak nagyon kis példányszámban jelent meg, s így csak az emigráció kis töredékéhez jutott el. Orosz és ukrán olvasók kezébe 1936-ban – persze jóval nagyobb kiadásban – került.

Magyarországon tehát új, pontosabban: ismeretlen könyvként kerül forgalomba a Pereg a dob. És azoknak a keveseknek is, akik az 1934-es moszkvai magyar kiadást ismerik, jóformán szintén új a könyv, amelynek cselekményén, szerkezetén mondanivalóján természetesen nem változtattam.

A kilencszázharmincas évek elsõ felében nagyon sok magyar falu „idilli csendjét" verte fel a fizikai és szellemi elnyomorodás jajszava, amelybe nagyon gyakran s egyre élesebben dühödt úrellenes kifakadások vegyültek. Úri-Magyarország nem tétovázott ilyenkor: csendõr-sortûzzel próbálta a vitát lezárni... Napilapok hézagos, leginkább ellenséges beállítottságú közleményeiből, az eseményekben résztvevõk elbeszélése vagy írásbeli feljegyzései alapján, no meg sok-sok személyes élményemből formálódott bennem a harmincas évek elsõ esztendeinek a Pereg a dobbeli rajza.

Csak a megírás formáján változtattam; igyekeztem eltüntetni a korabeli stilusirányzatok kártékony csökevényeit.

Örülök, hogy a Szépirodalmi Kiadó a dolgozó magyar nép nagy ünnepére, a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának negyvenedik évfordulójára jelenteti meg a regényt, amely a ma-

gyar dolgozók harcainak és a magyarországi kommunisták névtelen – és sok-sok vértanú halált halt – hősének akar példamutató emléket állítani.

Budapest, 1958. szeptember 1.

GERGELY SÁNDOR

GERGELY SÁNDOR

magyar nyelven megjelent művei

Sivatag. Novellák. Budapest, 1922.
Béke. Regény. Budapest, 1924.
Achrem Fickó csoddlatos élete. Regény. Budapest, 1925.
Ezerholdak partján. Regény. Budapest, 1926.
Játszik az utca. Novellák. Budapest, 1926.
Hidat vernek. Regény Budapest, 1927.
Szú. Regény. Budapest, 1929.
A Dózsa-féle forradalom. Tanulmány. Budapest, 1929.
A munkáskultúra. Tanulmány. Budapest, 1930.
Embervásár. Regény. Budapest, 1930.
Valami készül. Regény. Budapest, 1930.
Pereg a dob. Regény. Moszkva, 1933.
„*1514*". Regény. Első kötet. Moszkva, 1936.
„*1514*". Regény. Második kötet. Moszkva, 1939.
Vitézek és hősök. Kisregény. Párizs, 1939.
Bor. Novellák. Moszkva, 1940.
A dehkánok földjén. Riport-könyv. Moszkva, 1943.
A szovjet alkotmány. Tanulmány. Moszkva, 1943
Hiv az erdő. Kisregény. Moszkva, 1943.
„*1514*". Regény. Harmadik kötet. Budapest, 1948.

Az utolsó felvonás. Kisregény. Budapest, 1948.
Vitézek és hősök. Színmű. Budapest, 1948.
Gyanú. Novellák. Budapest, 1949.
Farkasok. Novellák, Budapest, 1950.
Falusi jelentés. Riport-könyv. Budapest, 1950.
Forró nyár. Regény. Budapest, 1952.
Találkozó. Elbeszélések. Budapest, 1952.
Felszáradnak a könnyek. Film-regény. Budapest, 1954.
Rögös út. Regény. Budapest, 1955.
Őszi reggel. Elbeszélések 1922–1955-ig. Budapest, 1957.
A Nagy Föld. Könyv a szovjet életről. Budapest, 1957.

Megjegyzés

Az *1514* című regény kötetei 1945–46–48-ban Budapesten új kiadásban jelentek meg. Az egyes kötetek címe: *Úriszék, A nagy tábor, Tüzes trónus.* Utóbb a kötetek *Dózsa György* gyűjtőcím alatt jelentek meg.

A dehkánok földjén című riport-könyv Budapesten *Új falu* címen jelent meg.

A *Pereg a dob* című regény e kötetben jelenik meg második kiadásban.